

**Vaqif İBRAHİMOĞLU**

**Amma  
və  
lakin...**

**Bakı – 2009**

# MÜNDƏRİCAT

*Ön söz* .....

**Personaliyalar** .....

**Olaylar** .....

**Düşüncələr** .....

*Son söz əvəzi* .....

## Ön söz

Personaliziyalar...

## «Mən, Məhəmməd Füzuli...»

Əfəndilərimə ərz olunsun ki, rejissor olaraq bəndəniz mən dördüncü dəfədir, Füzulinin yaradıcı irsiylə təmasda olmaq cəhdində bulunuram. Bu barədə «Üç nöqtə»nin sayğıdəyər oxucularına artıq məlumat vermişəm deyə sayeyi-diqqətlərinə hamımızdan ötrü, ümidvaram ki, maraqlı və bəlkə də ibrətamiz bir mətləbi təqdim etmək niyyətindəyəm. Sözügedən mətləb dahi şairimizin üç görkü ilə bağlıdır...

\*\*\*

Mövlana Cəlaləddin Rumi deyib: «ya olduğun kimi görün, ya göründüyün kimi ol!» Gözəl və mənalı öyüddür! Amma və lakin, böyük zatın ruhu inciməsin, dahi sənətkara aid deyil bu. İlk öncə ona görə ki, hər bir sənətkar təyininə görə ən azından üç ölçüdə mövcud olaraq, hərəsində bir cür görkə qazanmaqdadır.

Birinci ölçü – gerçəklik adlandırma biləcəyimiz ortamdır ki, burada Füzulini adekvat, necə var qavramaq olar – müasirlərindən birinin xatirələrini dürüst tarixi sənəd kimi qəbul etsək, məlum olacaq ki, Məhəmməd Füzuli adlı şair balacaboy, arıq, beli bükülmüş bir insan imiş. Bu insanın əynində nimdaş, yamaqlı əba varmış ki, yiyəsini dilənçilərə bənzədərmiş. Bu çəlimsiz bəndədən laqeydcəsinə keçməyə imkan verməyən onun göm-göy gözləri idi. Danışığı qırıq-qırıq, hərəkətləri əsəbi, amma və lakin gözlərinin ifadəsi mas-mavi göy üzü kimi həmişə dərin və sirli-sehrli, anlaşılmaz və cazibəli mənalardan agah olduğunu bildirməkdəymiş...

Bu «portret» XX əsrin dahisi Səttar Bəhlulzadənin görkünü necə də andırır! Bircə əbası çatmır. Buddistlər bu heyrətamiz oxşarlığı inkornasiya olayı kimi dəyərləndirib də şair Füzuli ruhunun rəssam Səttarın cisminə təkrarlanmasıyla izah edərdilər. Nəzərə alsaq ki, Səttar Füzulinin az qala bütün qəzəllərini əzbərdən bilirdi və gündəliklərində indiyənə qədər deşifrə edilməmiş sirli işarələr qoyub, buddistlərlə razılaşmaq olar, deyə düşünürəm...

İkinci ölçü – dahi sənətkarın yaratdığı bədii dünyadır ki, bu xəyali, virtual aləmdə iki Füzuli mövcuddur. Birinci Füzuli abırlı, ağıllı, bir çox sirlərdən agah olan, təmkinli, incə qəlbli, mömin, nikbin ruhlu, işgüzar Allah bəndəsidir ki, onu yalnız müsbət xarakterizə etmək olar.

İkinci Füzuli birincinin tam əksidir. O, rindi-şeydadır, rüsvadır, fəğr-fənadır, həqiri-fəqirdir, yalanla doğrunu, məscidlə meyxaənə seçə bilmir, burnunu hər yerə soxaraq füzulluq etmək onun adətidir, özündən, bəxtindən bədgümandır, bir sözlə – ortodoksal şərtlərə görə birmənalı mənfi tipdir.

Bu iki Füzuli bir-birinə mütləq şəkildə müqəyyəd, bənd deyil, əksinə, aralarında səngiməyən mübahisələr gedir ki, ikincinin «mənfi xasiyyətnamə»sini «abırlı» opponenti verir. Birincisi də borclu qalmır:

**- Məndə Məcnundan füzun aşılıq istedadı var,**

**Aşiqi-sadiq mənəm, Məcnunun ancaq adı var!** – deyib də quru «ad»lar yaradan «şüara»nı ifşa etməkdən çəkinmir.

Maraqlısı odur ki, bunların arasında bəzən üçüncü – təvazökar, hörmətçil, hər ikisinin müridinə, şagirdinə, bəzən isə katiblərinə bənzəyən Füzuli görünür, amma və lakin «yerini tanıdığına görə» diqqəti özünə çəkmir: «xidməti» funksiyasını icra edib də həmənəcə kölgədə qeyb olur...

Üçüncü ölçü – sənətə və sənətkara sayğı duyan qədirbilən xalq yaddaşdır ki, bu məkanda Füzuli əzəmətlidir, mürəkkəb duyğulu və dərin düşüncəli mütəfəkkirdir. Eynən şərəfinə Bakıda və İstanbulda ucaldılmış heykəllər kimidir. Və burada tarixi həqiqəti saxtalaşdırmaq məqamı əsla yoxdur: dahilərin heykəllərində onların daxili mahiyyətləri və bizim onlara bəslədiyimiz münasibət öz əksini tapır. Deməli, dahilərin əsl görkü məhz budur!..

\*\*\*

... Füzulinin dühasına aludə olub da bəzən «füzulluq» etmək həvəsinə düşürəm. Belə halda, məsələn, düşünürəm ki, yenə də, məsələn, Füzuli Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə üzv olmaqda qəbul edilmiş avtobioqrafiyasını necə yazacaqdı? Təbii ki, qəbul olunmuş qaydaya riayət edərək birinci cümləni hamı kimi yazdı: «Mən, Məhəmməd Füzuli...» Maraqlıdır, sonrakı məlumatı kim yazacaqdı – rindi-şeyda Füzuli, əhli-təmkin Füzuli, söz ustası Füzuli, yoxsa özünü «qocaman dağa» bənzədən Füzuli?!.

... Eşidənlər deyir ki, bir gün Səttar Bəhlulzadə Rəssamlar İttifaqının foyesində durub da qışqırırdı: «Bəli, mən Səttar Bəhlulzadə impressionistəm!! Qoy məni həbs etsinlər!!!» Etmədilər. Amma və lakin on-on beş il əvvəl bu sözləri mətbəxtində pıçıldasaydı belə...

Nə isə, bu dahilər ki, var – özləri istərlər bəlanı, çünki istər bəla onları.

Hər şey qaydasındadır...

2008

**Epigraf:** «Əndişeyi-zat qılmaq olmaz,  
Bilmək yetərək ki, bilmək olmaz...»  
**Füzuli**

## «Çevrilmə»

(*Xoflu essee*)

Uzaqdan başlamalıyam. Mədəniyyətimizin sovetlər dönəmində Frans Kafkanın bir neçə əsərini oxumuşudum. Təbii ki, rusca. Və təbii ki, çox maraqlandım, amma və lakin bu məqam bir növ mücərrəd, hardasa kənar müşahidəçi marağı idi. Çünki «kafkalıq»ın mənə (bizə) dəxli yox idi. Kafkanın heyrətamiz öngörüləri-əsərlərindəki qorxunc xəbərdarlıqları qoca Avropaya ünvanlanmışdı və əksəriyyəti də çin oldu. Avropanın tarixinə fəvri nəzər salanda Kafkanın ən müəmmalı təxminlərinin doğru çıxmasının şahidi olursan. Avropanın göbəyində yaşayıbanı «anlamaq dərdi»nə düçar olmuş Kafka təyininə görə Avropanın dərdini çəkirdi. Hər halda o vaxtlar mənə (bizə) elə gəlirdi, çünki o vaxtlar özümüzdən asılı olmadan başqa «planetdə» yaşayırdıq, odur ki, Kafkanın «qalaktikası»na dəmir pərdənin bulanıq pəncərələrindən baxmağa məcbur idik...

Ötən əsrin bitəcəyində, hardasa 80-ci illərin ortalarından heç bir məqsəd güdmədən, bakılılar demişkən-bekarçılıqdan aldım əlimə Kafkanın «Qəsr» romanını (yenə rusca...) ki, vərəqləyib də qoyum yerinə. Və bir də ayılıb gördüm ki, yarısına çatmışam, özü də sətirlərin arasında vətəndaşı olduğum Sovetlər Birliyinin «epikrizi»-xəstəlik tarixçəsi və sərt diaqnozu apaydın oxunur!

Bu dəfə romanın natamamlığına görə əməlli-başlı hefləndim: «xəstə»nin nədən və nə zaman ölməsini bilmək istəyirdim.

İndi bilirəm və buna görə sözügedən romanı natamam hesab etmirəm...

Sovetlər Birliyi dağılandıqdan sonra Kafkanın əsərləri məndə qərribə, sözlə ifadə olunmayan xofabənzər hiss-həyəcan yaratdı. Elə bil qədim yəhudi mistiklərin qapalı-germetik, ezoterik əsərlərinin bir qədər bədiiləşdirilmiş, hardasa, güzəştli versiyasını oxuyuram. Romanları bir yana qalsın, Kafkanın əcaib novellaları, xüsusilə miniatür rəvayətləri (příçaları) baş vermiş olayların gizli mənası, varolmanın «zatını» gün kimi aydın göstərir. Amma və lakin o l a c a q l a r a gəldikdə, yenə hər şey dumanlıdır: anlayırsan ki, Frans qardaşın peyğəmlərində sənə də payın var, əndişələr burulğanına düşürsən, fəqət məsələnin məğzini görəmmirsən...

Mətləbə yaxınlaşıram...

Gözəlim Azərbaycan mədəniyyətinin müstəqilliyini təsdiqləyən bir sıra zətən əhəmiyyətli faktların sırasında bizim «Tərcümə Mərkəzi»nin Frans Kafkanın əsərlərini dilimizə çevirməsidir. Fikrimi əsaslandırım. Azəri türkcəsində «danışan» Frans Kafkanın sözlərində birdən-birə elə aktual, mənə (bizə) dəxli olan elə sarsıdıcı mətləblər eşidildi ki, deyirsən bu kişi Mirzə Cəlillə... daha çox isə Məhəmməd Hadi ilə oturub-durub, danışib-

dərdləşib. Düzdür, tərcümənin keyfiyyətinə alman və türk dillərinin qrammatik forma, stilistik qurğu və semantik fiqurlarının müəyyən yaxınlığı öz müsbət təsirini göstərib, amma və lakin daha mühüm amil bu əsərlərdə açıq səslənən x ə b ə r d a r l ı q l a r d ı r . Mütərcimlərimizin sayəsində bu dəfə Kafka bilavasitə mənə (bizə) səslənir, məni (bizi) xoflandırır.

Mətləbə gəldim. Kafka mənə (bizə) deyir:

- ey müstəqil Azərbaycan mədəniyyətinin xadimləri və təəssübkeşləri! Ulu mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənətimizin taleyini məmur, siyasətçi və alverçilərin ixtiyarına buraxsanız-tədrisən, xəbəriniz olmadan h ə ş ə r a t a çevriləcəksiniz, kapitalizmin sərt şəraitində xalqınız bir qarın çörək hayında bulunaraq «s i ç a n x a l q»a dönəcək, «siçan xalq»ın cırlaşan «estetik tələbatlar»ını isə «müğənni jozefina»lar ödəyəcək. «Mənim Füzulim var, mənə zaval yoxdur!» deyərək özünüzü aldatmayın! Bir də ayılıb görəcəksiniz ki, ip də getdi, it də getdi...Füzulidən də qopdunuz, Höteyə də bağlanmadınız... Onda vay sizin halınıza – Avropanın belələrinə rəhmi yoxdur, bunu sizə mən, xalis avropalı Frans Kafka deyirəm!!!

...Qadasın aldığı sovətlər dönəmində Praqa şəhərində keçirilən teatr festivalına getmişdim. Şərqi Avropanın bəlkə də ən gözəl paytaxtı olan Praqanın mərkəzi meydanında göylərə ucalan kotolik məbədinin sol böyründə bir küçə var, adı-«Altur küçə». Hardasa bizim «Zərgərpalan»ı andıran bu küçədəki daxmaların birində bir zamanlar Kafka yaşayırdı. O evi tapdım... Paltar şkafından bir az geniş olan «mənzildə» indi Kafkanın ev-muzeyi yerləşir. Darısqallıqdan içəri buraxmırlar, amma və lakin qapının şəffaf şüşələrindən hücrənin içi apaydın görünür. Yazmaqdan başqa burada nə etmək olardı?!

Sonra möhtəşəm məbədin etkiləyici ovqatında yuxarılardan süzülən orqan musiqisi sədalarına uyaraq «kafkianlıq» anlayışının canını, məğzini, z a t ı n ı anlamağa çalışdım.

Dədə Füzulinin xəbərdarlığı yadıma düşməsəydi, beynim hələ çox incidəcəydim, düşüncəmi yoracaqdım mən zavallı.

Bilmək yetər ki, kafkianlıq adlanan nəməyə artıq qapımızı döyür.

«Proses» gedir...

17.09.2005

## «URUS DƏRVIŞ»

Əfəndilərimə ərz edirəm ki, yeni teatr mövsümündə bəndəniz mən Daniil XARMS adlı yazarın əsərləri əsasında «ABRAKADABRA» tamaşasını hazırlamaq niyyətindəyəm. Adətən yeni işləri haqqında məlumat verən rejissorlar yozumları... səhnə həllinin özəllikləri... ali məqsəddən və ana xəttindən, kəsəsi zaman-məkan sənət növü olan teatr sənətinin məna və məzmunundan danışmağa üstünlük verirlər. Əslində, belə olmalıdır, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin bu dəfə sayğıdəyər oxucularımıza başqa məlumat vermək niyyətindəyəm.

Başlayaq elə yazardan.

Daniil Xarms – Daniil İvanoviç Yuvaçov (1905-1942) – rus ədəbiyyatının XX əsrin əvvəllərində güclü sıçrayışını təmin etmiş sənətkarların parlaq davamçısıdır. Hərtərəfli istedadla malik olan Daniil Xarms poeziyada novator, teatrdə E.İoneskodan çox-çox (!) əvvəl «absurd» və ya «nonsens teatr»ın təməlini qoyan, Rusiyada «qara yumor»un banisi, uşaq ədəbiyyatının klassiki kimi adını əbədiləşdirmişdir.

1925-ci ildə Daniil Xarms adıbəlli Velemir Xlebnikovun davamçısı olan A.Tufanovun «Əllaməçilər Ordeni»nin (Orden Zaumnikov) üzvü olur. 1926-cı ildə A.Vvedenski ilə birlikdə «Çinarilər məktəbi»ni yaradır. «Çinarilər» məşhur «Qara kvadrat» tablosunun müəllifi K.Maleviçlə görüşür və sənətkarları – şairləri və rəssamları – Yeni Klassiklər Akademiyası ətrafında birləşdirmək cəhdində bulunurlar. Alınmır.

1928-ci ildə Daniil Xarms bir dəstə novator gənclərlə ERESBİU adlandırdıqları təşkilat yaradır (Açıqlaması: Real Sənət Birliyi; rusca; OBERİU – Общество Реального Искусства). Yarandığı gündən bu birlik sovet ideoloqlarının tənqid və təqib hədəfinə çevrilir.

13 il ərzində – 1928-ci ildən 1941-ci ilə qədər – «Çij» və «Yoj» uşaq dərgilərində fəal işləyir, uşaqlar üçün bir neçə kitab nəşr edir.

1931-ci ildə D.Xarms həbs olunur və bir neçə aydan sonra Kursk şəhərinə sürgün olunur («... Səmimi etiraf yolunu seçərək bildirirəm ki, mən ədəbiyyatçılardan ibarət olan antisovet dəstənin ideoloquyam...» Dindirmə protokolundan çıxarış. 18 dekabr 1931-ci il).

1941-ci ildə D.Xarms təkrar həbs olunur və 1942-ci ildə 37 yaşında həbsxana lazaretində ölür.

\*\*\*

Bizdən ötrü maraqlı məqamlara diqqət yetirək.

Gözəçarpan səciyyə D.Xarmsın – Yuvaçovun türk etnomədəniyyəti ilə əlaqəsidir. Rus tarixi və mədəniyyəti üçün bu hal istisna və müstəsna deyil: hökmdarlardan Aleksandr

Nevski, İvan Qrozni, Boris Qodunov, yazarlardan, Karamzin, Turgenev, Aksakov, Baskakov və bir çoxları rus milli düşüncəsinin formalaşmasında iştirak ediblər. Rəsmi rus mədəniyyəti bu faktı kölgədə saxlamağa meylli olduğundan öz tarixlərini təhrif olunmuş şəkildə qələmə verir. Əlamətdar fakt: bu yaxınlarda Qazan şəhərində ünlü türkşünas L.N.Qumilyovun abidəsi açılıb, büstün postamentində yazı: «Mən rus adamı olaraq ömrüm boyu tatarları böhtanlardan qorumuşam». Anna Axmatovanın oğlu başqa cür ola bilərdimi?!

Daniil Yuvaçov – Aleksandr Tufanov – Velemir Xlebnikov sırasına nəzər salanda hər üçünün soyadları bizə çox şey deyir...

Elə götürək Xlebnikovu. Bu nadir şəxsiyyət Qalmıq çölünün Malodərbət ulusunda doğulub da uşaqlığını orada yaşamış. 1918-ci ildə Bakıda işləyib, sonralar da şəhərimizdə yaşayıb da bakılılar tərəfindən «urus dərviş» ayamasını qazanıb. Ədəbi irsində türk mövzusu xüsusi yer tutan Xlebnikov Tufanova, o, isə öz növbəsində Yuvaçova – Xarmsa təsir etməyə bilməzdi.

Bir neçə misal.

D.Xarmsın hekayələrinin birində personaj *A n q e l K a p u s t a* adlanır. Bunu dilimizə çevirəndə *Mələk Kələm* alınır. Tərsinə də oxunanda eyni şeyin alınması təsadüfmüdür?!

Hekayələrində tez-tez «qnezdo» - «yuva» sözünə rast gəlmək olur.

Ən parlaq misal isə Xarmsın yazdığı «Dua» şeiridir. Şair Rəbbisindən diləyir:

... Oyat məni güclü olum  
mənalarla döyüşərkən,  
çevik olum nizamlarkən sözləri,  
yorulmadan zikr edim mən  
Allahımın adını  
qiyamətəcən...

Füzulinin sövtü eşidilmirmi?

\*\*\*

Əfəndilərimə ərz edim ki, Xarms-Yuvaçovla bağlı hələ çox maraqlı kəşflər etmişəm. İnşaallah, vaxt tapıb da hamısını diqqətinizə çatdıraram...

30.08.2008

## Aleksandr İsayeviçin bir ömrü

Aleksandr İsayeviç Soljenitsın ömrünü başa vurdu... 90 illik ömür müharibə ilə möhürlənib: faşistlərlə döyüşə kiçik leytenant rütbəsində başlayan bu adam ömrünün son gününəçən sovet ritminə qarşı müqavimət hərəkatının başında durdu, başı bəlalar çəkdi, ən yüksək mükafata layiq oldu, düşməninin məğlubiyyətini gördü, qərib elləri gəzdi, Vətəninde öldü.

Bu ömrünün hər günü, hər saati qeydə alındı və Soljenitsının 30 cildlik ədəbi irsində – amansız salnaməsində öz əksini tapdı. İndi nə sovet rejimi var, nə də onun barışmaz əleyhdarı – hər ikisi artıq tarixə məxsusdur. Amma və lakin...

... amma və lakin tarixdən də güclü bir fenomen mövcuddur ki, bəşəriyyət öz varlığını həm də onun hökmü ilə dərk edir, ibrət alır və tarixin özünü dəyərləndirir. Bu fenomen ədəbiyyatdır ki, Aleksandr İsayeviç Soljenitsın burada özəl yer tutur.

Soljenitsının yazıçı kimi «doğuluşu» «İvan Denisoviçin bir günü» hekayəsi ilə səciyyələnir. Bəzi ədəbiyyatşünasların fikrincə, Soljenitsın bu hekayədən başqa bir əsər yazmasaydı da rus ədəbiyyatı tarixində klassiklərin yanında özünə yer təmin etmiş olardı. Bununla razılaşmamaq çətindir. Bir damcı su özündə nəhəng okean haqqında bütün informasiyanı cəm etdiyi kimi həmcə kiçik, zahirən iddiasız və az qala sadə danışıq dilində yazılmış hekayə dövrün, demək olar ki, bütün problemlərini cəm halında, «bükülü vəziyyətdə» oxucuya təqdim edirdi. Bilicilər bu hekayə ilə Dostoyevski ənənəsinin bərpası və yeni üfüqlərin açılması haqqında danışmağa başladılar. Amma və lakin yazıçının özü rus ədəbiyyatının başqa magistral yolunu seçdi ki, bu istiqamət Tolstoyun adı ilə bağlıdır. Müharibədə formalaşmış Soljenitsın ağır toplarını sovet rejiminin alınmaz qalalarına tuşladı və ömrünü Rusiya uğrunda savaşa həsr etdi. Fələyin oyunbazlığı hamıya məlumdur: sovet rejimini kommunistlərin özü dağıtdı, yeni hakimiyyət Soljenitsını «bağışladı», o isə artıq müharibəsiz yaşaya bilmirdi: Qorbaçovla dil tapa bilmədi, Yeltsini özündən küsdürdü, sabiq DTK polkovniki Putinə xeyir-duasını vermədi...

Maraqlısı odur ki, apardığı müharibədə bəxti gətirirdi. Belə ki, «cinayəti»nə görə cəmi 8 il verdilər, hərçəndi yazdığı məktuba görə ona güllələnmə, ən azı isə 25 il həbs cəzası düşürdü. «Xərçəng» xəstəliyindən ölmədi, elə həbs düşərgəsində cərrahiyyə əməliyyatından salamat çıxdı. QULAQın «birinci dairəsi»nə düşdü və həbs müddətini nisbətən normal şəraitdə tamamladı. İlk hekayəsi o vaxtın ən mötəbər dərgisində çıxdı və o, həmənçə məşhurlaşdı, Xruşşovun rəğbətini qazandı. Sonralar ona qarşı təşkil edilmiş sui-qəsdən sağ çıxdı, başqa dissidentlər kimi tutulmadı, dəlixanaya salınmadı. Qərbə ötürülən əsərləri sürətlə tərcümə olundu və geniş yayıldı ki, nəticədə nobel mükafatını aldı. Ailəsinə

dəymətilər, ən kəskin ittihamlarına məhəl qoymadılar. Hərdən adama elə gəlir ki, Rusiyanın yeni iqtidarı ona müharibə elan etsəydi, ömrünü xeyli uzatmış olardı...

\*\*\*

Böyük rus kinorejissoru Aleksey German deyib ki, Soljenitsının ölümü ilə ondan ötrü iyirminci əsr tamamlandı. Tarixi zaman duyumu olduqca subyektiv haldır, hərənin öz əsri, öz minilliyi var. Başqa kimsə deyib ki, Rusiyanın proqnoza gəlməyən ... keçmişi var. Bunun dəfələrlə şahidi olmuşuq. Odur ki, Soljenitsin kimi zatən böyük tarixi hal-hadisənin növbəti transformasiyasını istisna etmək olmaz.

İndinin özündə isə ona Allahdan rəhmət diləyirik.

Çünki rəhmət hamı üçün var...

08.08.2008

**Epiqraf:** «Tikmədim özüm qalam,  
Tikmişəm izim qala...»  
**El bayatısından**

## **Mahnılar ki qaldı!..**

Müslüm Maqomayevin ölümü məni sarsıtdı...

Kimi sarsıtmadı ki?

Ölümdü də – sarsıtmalıdır... ağlatmalıdır... Allahın əmri olsa da – çaşdırmalıdır...

Guya ki, Nuha... Süleymana ölüm yox idi – doğulan öləcək, bundan bəsit həqiqət varmı Allahın altında?

Düzdür, yoxdur. Amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin Böyük Yaradan bu «olum-ölüm» düsturunun sərt və geridönməz istiqamətinə istisna məqamını da əlavə etdi ki, bundan yalnız insan, özü də yaradıcı insan faydalana bilər. Heç bir kitabda yazılmayan, amma və lakin allah vergisi olan sənətcilərin varolmasını müəyyənləşdirən şərtlər də qoyub Böyük Yaradan. Odur ki, həmişə bizim qalan qalaları tikən USTADlar o qalaları özləri üçün deyil, izləri qalsın amacıyla tikdilər, Allah onlara qəni-qəni rəhmət etsin!

...Müslüm Maqomayevlə yaxından tanış deyildim, onunla görüşüb də söhbətləşməmişəm, dərdləşməmişəm, işbirliyində bulunmamışam və hətta onun heç bir konsertində olmamışam ki, bununla fəxr edəm. Amma və lakin onun ölüm xəbəri hələncə məni məyus etdi. Elə bil ki, çox yaxın, doğma, məhrəm bir dostumu itirdim. Bir müddət bu itkinin acısı-ağrısı düşüncəmi alt-üst etdi, dərrakəsiz cocuq vəziyyətinə saldı. Bir azdan – özümə gələndən sonra – özümə toxtaq və təsəlli vermək cəhdində bulundum. Alınmadı. Əvəzində daxili etiraza bənzər bir duyğu yarandı ki, özümü ələ almasaydım, əməlli-başlı günaha batacaqdım...

Və burada düşünməyə başladım. Özüm özümə suallar verdim, işlə bunları: nədən əcəba məhz bu müğənni səndən ötrü bu qədər əzizdir? Niyə özünü öksüz... yetim hiss etdin? Səni ona bağlayan nə var ki?.. Və sairə, və ilaxır...

Sözügədən suallara cavab axtararkən yavaş-yavaş özümə gəldim və sonucda belə bir ümumiləşdirilmiş qənaətə gəldim: Müslüm Maqomayevin SƏSİ mənim (və təbii ki, yaşlılarımla) gəncliyimi, təbiri-caiz, möhürləyib, mənim gəncliyimin bütün arzularında... sevinc və kədərlərində... sevgilərində İZ QOYUB. Odur ki, mən öz yaşam tarixçəmi Müslüm Maqomayevsiz təsəvvür etmirəm: sanki o, mənim gəncliyimi də özüylə aparıb getdi...

Allah keçsin günahımdan, amma və lakin etiraf edim ki, bu qənaətin arxasıca qəribə bir sevinc və rahatlıq duydum. Məni sevindirən və təsəlli verən fikir yenə də çox sadə

və hətta, deyərdim ki, ilkəl, bəsit idi: Müslüm Maqomayevin mahnıları ki qaldı!!! Deməli, mən yaşadığca heç nə (!) mənim gəncliyimi əlimdən ala bilməz.

Möhtəşəm vida mərasimindən sonra evdə oturub da Müslüm Maqomayev haqqında verilişlərə baxa-baxa qənaətimin doğru olmasını özümdən ötrü təsdiqlədim: Müslüm Maqomayevin oxuduğu hər bir (!) mahnı xəyalımda son dərəcə konkret lövhələri canlandırırdı!.. Və mən bir daha və ya növbəti dəfə istedadlı sənətçilərin Dünyamızdakı missiyalarını anlayıb da Allahıma şükürlər etdim!

\*\*\*

Vida mərasimində çoxlu gəncləri görəndə düşündüm: bəs, onları buraya gətirən nədir? Axı, onlar Müslüm Maqomayevin SƏSİ ilə böyüməyiblər?

Burada bir sirr var.

İstedad sirri.

O sirri açmasaq da, onun haqqında düşünməyə dəyər. Bu da olsun Müslüm Maqomayevin bizə bəxş etdiyi nemətlərdən biri.

01.11.2008

## İntibah adamı Elçin Məmmədov

İntibahdır, Renessansdır – dilimizdə «oyanış, dirçəliş» anlamına gəlir ki, tarixi Avropa mədəniyyətinin ən parlaq dövrünə bağlıdır. Dünya mədəniyyətini inanılmaz dərəcədə təkbaşına zənginləşdirən şekspirilər... dantelər... molyerlər... homerlər... lope de veqalar eyni zamanda sözügedən anlayışın insani parametrlərini də müəyyənləşdirmiş oldular. İştə, budur «renessans adam»ının səciyyələri: fəvqəladə və danılmaz yetənək, məhdudiyyətsiz özgürlük, nəhayətsiz həyatsevərlik, yorulmaq bilməyən işgüzarlıq, yüksək intellekt, geniş yumor duyğusu, doğma torpağına bağlılığı qədər dünyaya açıq olması, sevib-sevilmək bacarığı və təbii ki, həyatın amansız sınaqlarından keçmiş əqidədən qaynaqlanan m ə n ə v i y y a t ...

Tariximizi Avropa gələniyinə uyğunlaşdıraraq bizlər də «Şərqi Renessansı», daha sonra «Azərbaycan İntibahı» anlayışlarını ortaya gətirdik, halbuki zaman etibarıyla, yəni tarixi xronologiya baxımından bunlar üst-üstə düşməyən olaylardı. Anoxronizmi, yəni zamandan qopmaq xatasını kənara qoyub da şükür eləyək ki, İntibahın insani, fərdi, kişisəl göstəricilərindən faydalana bilərik. Və öz mədəniyyət tariximizdə nizamiləri... füzuliləri... behzadları... ələsgərləri və hələ kimləri, kimləri seçib də dəyərləndirə bilərik. Və günlərimizdə var olan, bizlərlə eyni zamanda yaşayıb-yaradan, sevgi və sayqlarımıza tuş gələn, çağdaş mədəniyyət və incəsənətimizdə hələ diri ikən oturmuş və dünyadan gedəndən sonra da bizlərdən ayrılmayan işıqlı zətləri anıb da zaman zəncirbəndinin qırılmazlığını saxlayırıq. Şükür!

Ötən həftənin birinci günü dostumuz Elçin Məmmədovun ad günü idi. Beş il bundan öncə bizləri tərki edib də Haqqa qovuşmasaydı indi 60 yaşı olacaqdı. Və biz onun yubileyinə yığışacaq, ünvanına xoş sözlər deyəcək və şənələnəcəkdik. Hər şey təsvir etdiyim kimi olacaqdı bir məqamdan başqa: bu zalım oğlu zalım özü haqqında söz demək imkanını verməyəcəkdə, zarafata salıb da birinci özü yeyib içməyə qurşanacaqdı. Belə «kefkom» idi Elçinimiz...

Zamanın hökmü nə qədər sərt olsa da dostluğun gücü ondan üstündü : may ayının 29-da Az TXİ-n sədri Azər Paşa Nemət Elçin Məmmədovun dost-tanışlarını, qohum əqrəbasını və sənətsevərləri başına yığıb da Elçin Məmmədovun 60 illiyini keçirmək sevincini bizlərə bəxş etdi, Allah ondan razı olsun !

... Bir Elçinin portreti var idi, bir boş kürsü...

... Xatirələr səsləndi, sözlər deyildi, mahnılar pərvaz etdi...

... Və bir azdan o boş kürsüdə özünəxas tərzdə oturan Elçin göründü: rəssam Elçin... kinoaktyor Elçin... (Mirpaşasını kim tanımır Azərbaycanda?! Qaraca Çobanını kim unudacaq məmləkətimizdə?!) dost Elçin... ata Elçin... baba Elçin... bəmzə Elçin... iti düşüncəli Elçin... xeyrə-şərə yarayan Elçin... Mehdi Məmmədovla Barat Şekinskayanın

övladı Elçin... Füzulidən tutmuş Rilkeyə qədər şairlərin əsərlərini sinədən söyləyən Elçin... mürəkkəb fəlsəfi məsələlərin basqısından çəkinməyən Elçin... gen dünyanın çox yerində özünə dost qazanmış Elçin... vətəndaş Elçin... eyni zamanda millətçi və kosmopolit olan Elçin... «Uzaq-uzaq dərələrdə...» türküsünün həzin ifaçısı Elçin... caz kompozisiyalarının mahir imitatoru Elçin... Qarabağın Elçini... Bakının Elçini... sənin... mənim... hamının və heç kimin Elçini.

...Bir daha anladım ki, Elçin Məmmədov kimi insanları anmaqla ilk növbədə Zamanımızı... özümüzü və bizdən sonra olacaq ortamı az da olsa dərk etmək imkanını qazanırıq.

Ad günün mübarək, Elçin Məmmədov!

03.06.2006

## TURAB

Həsənağanı «Turab» deyə Tofiq Kazımov çağırardı. Bizlər tələbə ikən bu iki zatən böyük sənətkarın yaradıcı işbirliyinin parlaq məqamlarını Azdramanın amfiteatrından izləyərdik. Şəxsən mənəm bəxtimə onların «Hamlet», «Pəri cadu» və «Şəhərin yay günləri» əsərlərinin üzərində çalışmalarının şahidi olmaq düşmüşdü. Ən böyük arzum da Həsənağa Turabovla bir tamaşa hazırlamaq və Tofiq müəllimin tərifi qazanmaq idi...

... İllər keçdi. Günlərin bir günü Həsənağa Turabovla Tofiq müəllimin yanına gəlib də Anarın «Səhra yuxuları» adlı pyesin üzərində işə başlamaq üçün xeyir-duasını istədik. Ustad hər ikimizi o vaxtlar anlamadığım kədərli nəzərlərlə süzdü və uzun çəkən sükutdan sonra sentyabrdan işə başlamağa icazə verdi. Avqust ayında isə Tofiq Kazımovu itirdik. Həsənağa ilə işlədik, indi də o fikirdəyəm ki, polkovnik Əmir rolu onun üçün bir növ yeni keyfiyyətə keçid məqamı oldu.

... Yenə illər keçdi. Həsənağa Turabov Azdramanın bədii rəhbər vəzifəsinə seçildi. O sevinirdi, mən daxilən gərgin idim, bilmirəm nədən, amma və lakin hər zaman nə isə təhlükəyə bənzər bir duyğudan azad ola bilmirdim. Bir dəfə hətta onu qorxutmaq üçün «turab» sözünün ərəbcədəki anlamını söylədim: «torpaq»... «məzar»... «qəbir»... Güldü, vecinə almadı, mən də fikrimi tam açıqlaya bilmədim. Deyəcəkdik ki, bu dərəcədə isdedadlı adamların taleyi bir qayda olaraq faciələrlə möhürlənir. Deyəcəkdik ki, gözləmədiyiniz yerdən zərbə alanda susma, bağır – qoy ağrın dışarıya çıxsın, ürəyinə salma...

... Bir neçə il keçdi. Açıq-aydın görünürdü ürəyində bəslədiyi əslində idealist arzularını heç cürə həyata keçirə bilməməsi onu üzür, rahatlığını pozur. Tez-tez qəfildən fikrə gedir, gözlərində əvvəllər ona xas olmayan dərin kədər çalxalanmağa başlayır. Belə hallarda o, mənə Tofiq müəllimi xatırladırdı və biz tez-tez onun haqqında söhbətlər edirdik. Bir məqamda onun düşüncələri Məhəmməd Hadinin dünyagörüşü və dünyaduyumu ilə heyrətamiz şəkildə üst-üstə düşdü. Rejissor həvəsi mənə güc gəldi və Həsənağaya bu sirli şairin «İnsanların tarixi faciələri, yaxud Əlvahi-intibah» poemasını radioda yazmağı təklif etdim. Həvəssiz razılaşdı. Sonralar ruhunun alatoran halında təkrarlayardı:

**- Baxışlar kölgəli, üzlər bütün naşad şəklində,  
Bu matəmgahı kim görmüş sürurabad şəklində?**

... Artıq dörd ildir ki, Həsənağa aramızda yoxdur: cismi torpağa, ruhu əbədiyyətə qovuşdu. İndi onunla görüşməkdən ötrü iki məkan qalıb: məzarlıqdakı qəbri və əziz xatirəsi yaşayan yaddaş. Yaddaşın da öz dərkedilməz qanun və qanunauyğunluqları var: xəyali Turab virtual aləmdə qocalmayıb... xəstələnməyib... ruhdan düşməyib. Daxili senzura dir,

nədir, amma və lakin xatirələrimdə yaşayan Turabın gözlərində onu hamımıza sevdiren maraq və həyat sevinci bərq vurmaqda.

Y e r i n b e h i ş t o l s u n , T u r a b !

24.02.2007

## «Cücələrim»

«Üç nöqtə»nin ötən saylarında bənzərsiz sənətçi və sevilən insan Həsənağa Turabovla bağlı çoxsaylı xatirələrimdən birini sayğıdəyər oxucularıma danışmışdım. Və oxucularımızın marağı olsa, «xatirələrin xətrinə» bu işi davam etməyə şərtləşmişdik. Böyük məmnuniyyətlə və bağlılanası qeyri-təvazökarlıqla deməliyəm ki, oxucularımız məni xatirələrimlə bölüşməyə həvəsləndirdi. Telefonuma və elektron poçtuma gələn mesajlardan bəlli oldu ki, qədirbilən xalqımız öz dahilərinin xatirəsini əziz tutur, onların yaşam tarixçələri ilə maraqlanır və onların yaradıcı sirlərinin açılmasını rica edir. Oxucularımızın hər cür təqdirəlayiq tələblərini imkanlarım daxilində ödəməyə hazır bulunmaqdayam, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin Həsənağa Turabov kimi mürəkkəb bir insanın ürəkəçən, xoş keyfiyyətindən danışmamaq olmaz deyə düşünürəm. Bu keyfiyyət – onun dərin və təbii yumor hissidir ki, dostum-qardaşıma həyatın ən ağır sınaqlarında mənəvi dəstək olurdu. Həsənağanın yumor hissi çoxşaxəli idi: o, gülməli şeylərə ləzzətlə gülürdü, özü gülməli situasiyalar yarada bilirdi, ən önəmlisi isə, özü haqqında quraşdırılmış lətifələrə, parodiyalara birinci özü gülürdü.

Onun haqqında lətifələrin biri belədir:

... Həsənağa Turabov şahmat oynamağı sevirdi. Üstəlik şahmat məsələlərini həll etməyə yaman həvəsli idi. Haşiyəyə çıxıb da onu vurğulayaq ki, məhz bədii təxəyyül ilə çuğlanmış dəqiq riyazi düşüncə onun yaradıcı bənzərsizliyini təmin etmişdi.

Ki, «Azərbaycanfilm» kinostudiyasında Həsənağanın bir şahmat rəqibi var idi. Turab onu heç cür uda bilmirdi. Bu rəqib həm şahmat nəzəriyyəsi baxımından hazırlıqlı idi, həm gündəlik praktikasına var idi, həm də psixoloji aspektdən Həsənağadan geri qalmırdı. Rəqibin zəif yerini axtarmaqla məşğul olan Həsənağa, nəhayət ki, istəyinə çatdı. Günlərin bir günü kinostudiyaya xəbər yayıldı ki, Həsənağa sabah rəqibini udacaq – bunu özü bəyan edib. Hamı başladı mərc kəsməyə və sabahkı oyunu intizarla gözləməyə...

... Kinostudiyanın açıq havadakı çayxanasında, demək olar ki, adam əlindən tər pənmək mümkün deyildi: hamı Həsənağanın «gizli silahı»nın nə olmasını səbrsizliklə görmək istəyirdi. Rəqib isə həmişəki kimi soyuqqanlı və gərgin mübarizəyə tam səfərbər olmuş halda ağ fiqurlarla oynamağa başladı. Bir neçə dəqiqədən sonra növbəti gedişin üzərində düşünən Həsənağa dodaqaltı zümzümə etməyə başladı. Kimsə, o cümlədən rəqibi də buna fikir vermədi, həm də ona görə ki, oyun qaydaları bunu qadağan etmir. Oyun gərginləşdikcə, Həsənağanın zümzüməsi gücləndi və o, astadan hansısa melodiyanı oxuya-oxuya gedişlərini edirdi. Bir azdan hamının diqqəti oyundan yayınaraq Həsənağanın «ifa etdiyi» melodiya yönəldi. Məsələ onda idi ki, Həsənağanın «musiqi qulağı»nın sifra yaxın

olması, yəni ruslar demiş, «slux»unun olmaması hamıya çoxdan bəlli idi. Bunun ucbatından Həsənağa heç vaxt adam arasında mahni-filan oxumazdı. Burada isə üzündə ciddi ifadə Həsənağa yalnız özünə bəlli hansısa melodiyanın açıq-aşkar, kobud çıxmasını, «anasını ağladır».

Tamaşaçıların marağı kulminasiya nöqtəsinə çatanda Həsənağanın ən yaxın dostlarından biri rejissor Rasim Ocaqov dözməyib soruşur:

- Ay, Həsənağa! Oxuduğun nədir? Tanış gəlir, amma heç cürə müəyyənləşdirə bilmirik.

Həsənağa gözlərini şahmat fiqurlarından çəkmədən incik təəccüblə dillənir:

- Sizin heç «slux»unuz yoxdu ki! «Cücələrim»i oxuyuram da!

Və burada Həsənağanın «gizli silahı» hamıya aydın oldu: iş bu ki, onun rəqibi kinostudiyanın musiqi şöbəsində səs rejissoru vəzifəsində çalışırdı, özü də mükəmməl musiqi təhsili almışdı. Odur ki, Həsənağanın «xaric»ləmələri onu bayaqdan daxilən əsəbləşdirmiş və o, soyuqqanlılığını az qala itirmək təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı. Həsənağaya isə elə bu lazım idi: rəqibin cüzi olsa da oyundan yayınması kifayət idi ki, təşəbbüsü ələ keçirsin.

... Bir azdan oyunun gedişatından məmnun olan Həsənağa nə isə yeni bir melodiyanı «ifa etməyə» başladı və sualı gözləmədən elan etdi:

- «Cücələrim»in nəqarəti...

Hamı gülməkdən yerə sərildi.

\*\*\*

Bu lətifənin müxtəlif variantları mövcuddur. Həsənağa hamısını maraqla dinləyib də uşaq kimi gülərdi...

05.04.2008

## Xatirələr xətrinə

... Bu ayın 24-də Həsənağa Turabovun 70 yaşı... Olubmu? Olacaqdımı? İfadələrin hansı düzdür? Beş il bundan öncə dünyasını dəyişmiş Həsənağa Turabov yaşam tarixçəsini tamamlamışmı oldu, yoxsa davam edir bu nadir sənətkarın həyatı? Ümumiyyətlə, rəqəmlərə nə qədər etibar etmək olar? Çəkildiyi filmlərin, oynadığı rolların sayını önəmli, yoxsa xatirəmizdə yaşayan insanın görkümü?! Bu suallar sayğıdəyər oxucuya mənasız görünə bilər, mən də razılaşmağa və oxucu rəyini qəbul etməyə hazır bulunmaqdayam, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin Həsənağasız bu beş il ərzində itki ağrısının fonunda canlı insan tədricən xatirələr silsiləsində var olub da qarşıma elə suallar qoyur ki, bəzən çaşıb qalırım. Nətkin, anlayammıram: əcaba, bu sualları Gəray bəymi verir, Həsənağanın özüdülmü məni sınağa çəkən, yoxsa xatirəmdə quraşdırdığım xəyali «Turab»dır mənimlə bəhslərə girişən?

Dərinə gedəndə anlayıram ki, beş il elə bir böyük zaman kəsiyi deyil, amma və lakin onu, yəni beş ili aylara, həftələrə, günlərə və saatlara çevirəndə xatirələrin gücünü aydın görüb də hiss edirsən...

\*\*\*

1989-cu il. Başda Həsənağa Turabov olmaqla böyük bir heyətlə Moskvada, Ümumittifaq Teatr Xadimləri Birliyinin qurultayına gəlmişik. Qaldığımız «Россия» mehmanxanasında vəziyyət gərgindir. İş bu ki, vestibüldə paranoya halına yaxın durumda olan erməni arvadları dolaşır və bizlərlə dava salıb şüvən qaldırmaq niyyətlərini gizlətmir. Ayı boyda milis nəfərləri onlardan ötrü hər cür səmərəli şərait yaradıb və özlərinə bəlli ssenarini gerçəkləşdirməyə müntəzirdilər.

... Həsənağa Turabovla səhər yeməyimizi bitirib də kafedən çıxdığımız anda qabağımızı «Aykanuş» kəsdi: gözləri bərəlməmiş, dodaqları titrəyir, yerində təpik vurur. Bunu görcək həmənlə anladım ki, kobud çıxmasın, zibilə düşdük. İki milis nəfəri kənardə arxası bizə durub da qulaqlarını şəkəlyiblər: «Aykanuş» fəryada başlayan kimi bizi yaxalayacaqlar. Aydın məsələdir ki, əsas «obyekt» Həsənağa Turabov idi. Çünki «Aykanuş» məni itələyib də cumdu onun üstünə. Və başladı! Ağzından tüpürcəklərlə birgə sözlər uçdu: bəs, mən səni tanıdım, sən Gəncə aeroportunun raisisən, bizi şəhərdən qovan sən oldun, bütün əmlakımızı əlimizdən sən aldın, sən aeroportda bizi təhqir etmisən, özü də şəxsən mənə əl də qaldırmısən!!!

Başımı itirməyə az qalmışdı ki, Həsənağaya baxdım. Və həmənlə özümə gəldim. Çünki o, dodaqlarında məşhur təbəssümlə qayğıkeş baxışlarını «Aykanuş»un düz gözünə dikib maraqla onun çılğın monoloqunu dinləyirdi. «Aykanuş»un «fısı» yatmağa başladı: zavallı provokator «obyekt»in bu cür reaksiyasına hazır deyildi. Çaşqın halda yan-yövrəsinə baxdı

və monoloqunu bu dəfə iki-üç ton aşağı, amma və lakin sözbəsöz təkrar etdi. Həsənağa öz növbəsində qayğı və maraq dərəcəsini yüksəltdi və «tərəf-müqabil»ini bununla tamam-kamal ram etdi. «Aykanuş» söndü, həmən bu anda milislər də yoxa çıxdı və biz dəli ilə təkbətək qaldıq. O baxdı, biz baxdıq, yaman baxabax düşdü!.. Kifayət qədər uzun çəkən sükutdan sonra Həsənağa tələsmədən əlini cibinə saldı, oradan SSRİ Ali Sovetinin deputat kitabçasını çıxartdı, aramla onu açdı və «Aykanuş»un gözünə yaxınlaşdırdı. «Aykanuş» çar-naçar sənədi oxudu və bila-ixtiyar özünü düzəltdi. Həsənağa kitabçanı cibinə qoydu və səsindəki məlahəti maksimum dərəcəyə çatdırıb da:

- Sualın var? – deyə soruşdu.

«Aykanuş»:

- Yoxdu, - dedi və kənara çəkildi.

... Dəhlizlə xeyli yeriyəndən sonra dözməyib də arxaya döndüm: «Aykanuş» tok vurmuş qaşqaldaq kimi yerindəcə donub qalmışdı...

\*\*\*

Həsənağa Turabovla bağlı çoxlu xatirələrim var.

Saygıdöyər oxucularımıza maraqlı gəlsə, onlarla məmnuniyyətlə bölüşərəm.

Xatirələrin xətrinə...

31.03.2008

## Qısa ömrün akkordları

*(kədərli çuğlanmış fərəhli esse)*

Anarın çəkdiyi filmlərin kinoya daxil olmayan özəlliği var: süjetin mövzusunda asılı olmadan o, hər filminde çağdaş durumumuzdan və demək ki, çağdaş insanlarımızdan danışır. Məhz buna görədir ki, Anarın filmlərində hətta kütləvi səhnələrdə mədəniyyətimizin ünlü simalarını görürük, tanıyırıq. Zaman keçdikcə məhz o şəxslərin aurası baxdığımız filmə yeni bir mənə bəxş edir, söylənilən öykü isə başqa anlam qazanır...

Anarın «Uzun ömrün akkordları» filmi ekranlara çıxanda biz – tamaşaçılar – Üzeyir bəyin şəxsiyyətinə, yaradıcılığına, özəl yaşamına, tarixi missiyasına və milli mədəniyyətimizdən ötrü əhəmiyyətinə yeni rəkursdan baxmaq imkanından yararlanıb da bu rolun ifaçısı Hüseynağa Atakişiyevin yüksək peşəkarlığını qeyd edirdik. İndi isə... İndi hər ikisi – Üzeyir bəy də... Hüseynağa bəy də aramızda yoxdur, haqq dünyasına köçüb də özləri haqda keçmiş zamanda danışmağa məcbur edirlər...

Və bu məqamda Anarın yaradıcı «qəsdı» tam aydın olur – indi apaydın görünür ki, bu iki şəxsiyyətin miqyası – bütün mövcud fərqlərlə yanaşı – mədəniyyətimiz üçün e y n i d i r !!! Əks təqdirdə dostum-həmkarım Hüseynağa bəyin kədərli yas məclislərində ruhum fərəhli anlar yaşamazdı, Hüseynağa bəyi əbədiyyətin böyüdücü şüşəsində görməzdim, böyüklüyünü böylə açıq sezməzdim! Dərin hüzn içində bulunaraq sənətimə görə qürura bənzəyən xoş bir duyğu da yaxalayırıdım – bəlkə ona görə ki, ta uşaqlıqdan qibtə etdiyim Üzeyir bəyin görkü, obrazı Hüseynağa Atakişiyevin iç dünyası ilə üst-üstə düşdü, bəzi məqamlarda isə tam eyniləşdi! Məndən ötrü indi Üzeyir bəyin yaşadığı uzun ömrün akkordları Hüseynağa Atakişiyevin qismətinə yazılmış qısa ömrün akkordları qəribə tərzdə sinxronlaşdı, heyretəmiz bir harmoniya yaratdı... Allah hər ikisinə «qəni-qəni rəhmət eləsin»: məhz bu cür – ömlərini akkordlara çevirərək ünlülərimiz milli mədəniyyətimizin möhtəşəm melodiyasını yaşadıb da zənginləşdirirlər!!!

\*\*\*

...Nə zamansa Hüseynağa Atakişiyevin yaratdığı və canı bahasına yaşatdığı Gənclər Teatrosu haqında yazanda «o soyuq məkandan kişi səsi gəlir» ifadəsini işlətmışdim. Əslində bu səs – istedadın səsi... sənətçi ləyaqətinin səsi... insan dəyanətinin səsi Hüseynağa bəyin çalışdığı Şəki Teatrosundan da, qısa müddətdə rəhbərlik etdiyi Milli Akademik Dram Teatrosundan da hamıdan ötrü açıq bir tərzde eşidilirdi. Özü də bu səs məmləkətimizə çox-çox uzaqlardan, dünyanı dolaşib da mötəbər qəzetlərin səhifələrindən ulaşırdı. Odur-budur Hüseynağa bəyin böyüklüyünü danmaq həvəsində olanlar da sənətçinin əsl miqyasını qəbul etmək məcburiyyətində qalırdılar. İndi isə – Hüseynağa bəy axirətə qovuşandan sonra – oralardan, o dərkedilməz nəhayətsizlikdən də böyük sənətçinin sakit... inamlı... nikbin... azca yorğun, amma və lakin yenə də KİŞİ SƏSİni eşitməkdəyik. Görünür, Şərq

təsəvvüfünün ünlüləri boş yerə, şeiriyyat xətrinə deməyiblər ki, insanın əməlləri o, fani dünyanı tərk etdikdən sonra o dünyadan avaz biçimində qayıdır. Sözügedən avaz artıq ötərgi səciyyələrdən təmizlənmiş, sehrli süzgəclərdən keçmiş, yəni – x a l i s ə s kimi buradakıların qulağına çatır. Xalis səsdə bizlərdən ötrü olduqca mühüm, dürlü xəbərlər var : onları eşidib də hikmətindən faydalanmaq o qədər də qolay məsələ deyil – gərəkdir ki, bu səsi qəbul edənlərin eşitmə qabiliyyəti də xalis və mükəmməl olsun. Əks təqdirdə Allahın fəqiri-həqir bəndələrinə ağlamaqdan başqa bir şey qalmır...

Mən böyük SƏNƏTKAR Hüseynağa Atakişiyevin ölümünə ağlamadım. Bunun üç səbəbi var. İştə bunlar:

- ölüm Haqqdır, əvvəl-axır, kimi gec, kimi tez, amma və lakin Yaradanın müəyyənləşdirdiyi zaman hamımız öləcəyik;

- Allahın sevimli bəndəsi rejissor Hüseynağa Atakişiyev ona buraxılmış ömrünü kişi kimi yaşadı, öhdəsinə düşən bütün vəzifələrini uğurla yerinə yetirdi, amansız sınaqlardan başı uca çıxıb da yeni nəsillərə örnək olaraq şəxsi adını mədəniyyət və incəsənət tariximizə həkk etdirdi;

- və bir də... Allah keçsin günahımdan, amma və lakin mənə elə gəlir ki, Hüseynağa bəy bizdən ötrü vahiməli olan köçə hazır idi... Bəlkə də köç gününü də dəqiq bilirdi və buna görə də üzündə-gözündə qorxu və təlaşdan əsər-əlamət yox idi.

27.05.2006

## Yadlaşmayan yaddaş

Bitməkdə olan həftənin birinci günü, yəni aprelin doqquzunda fələk yolumuzu yenə də məzarlıqdan saldı. Adət üzrə saat dördə görkəmli rejissorumuz Hüseynağa Atakişiyevin məzarı ətrafında toplanıb da həmkarımızı yad etdik.

... Zaman anlayışı və duyğusu, görünür ki, bir-birinə nəinki yad, hətta daban-dabana zidd olan nəmənələrdi. Belə ki, hamımız aydınca anlayırdıq ki, Hüseynağanın bizdən ayrılmasından düz bir il keçib, elə bu səbəbdən məzarını ziyarət etməkdən ötrü buraya toplaşmışıq. Artıq əbədiyyətə qovuşmuş sənətkarın baş daşının mərmərinə həkk olunmuş fotosəkli də bunu, necə deyərlər, əyaniləşdirib də təsdiqləyirdi.

Amma və lakin duyğu adlanan bu anlaşılmaz halət gerçəkliyin acı həqiqətlərinə barışmaz mövqedə bərqərar olubanı Hüseynağa Atakişiyevin aramızdan getməsi ilə heç cürə razılaşmaq istəmir ki, istəmir... Soyuq mərmərin üzərində titrəşən Hüseynağanın ilq təbəssümünü də məzarlığın ovqatı ilə heç cürə barışdırmırdı ki, barışdırmırdı.

Sizi bilmirəm, şəxsən mən bu sayaq konfliktli hallarda, yəni düşüncə ilə duyğunun bir araya gəlmədikləri münaqişəli məqamlarda yaddaşında sıralanan hal və hadisələrin qutlu... yaşam və yaradıcılıq enerjisini gücləndirən... arxaya və önə inamla baxmağa təkən verən işığına sığınırım. Pafoslu səslənsə də, inanın ki, bu üsulla dəfələrlə zamanın yırtıcı həmlələrindən qorunub da nisbətən az itki verməyə nail olmuşam, şükürlər olsun Yaradana!

Hüseynağa Atakişiyevi anıram.

Heç şübhəsiz ki, bu ad Azərbaycan milli teatr tarixinin özəl səhifəsinin başında yazılıb. Həmin bu səhifədə onun parlaq qələbələri, şəksiz uğurları və milli sənət düşüncəsinə bəxş etdiyi yeniliklər də qeyd olunub.

Bir insan kimi də Hüseynağa Atakişiyev əsl Sənətçi tipinə mənsub olmuşdur. Özgür düşüncə, sərhədsiz cəsarət, ana südü ilə əmədiyi ləyaqət və yaşam şövqü onun insani portretini tamamlayan keyfiyyətlərdir.

Sənət yolu Şəki Teatrosunda başlamış, bir müddət Azdramada dolaşmış, amma və lakin Hüseynağa Atakişiyevin şəxsi ismi ilə möhürlənmiş «Gənclər Teatrosu»nda sonna ərmiş. Amma və lakin buna «son» demək olurmu? Beləmi olur «son»? Sənətkarın adı ürəklərdə, yaddaşlarda yaşamını davam edirsə, «son» haqqında danışmaq rəvamıdır?

Hüseynağa Atakişiyevin məzar daşından bizə baxan insan-sənətkar dünyamız haqqında çox şey bilirdi, bilgilerinin bəzilərini açıq deyə bilib, bəzilərini üstüörtülü, bəzilərini eyhamla, bəzilərini zarafata salıb deyib, bəzilərini isə göz yaşlarına bürüyərək hayqırıb.

Allah sənə rəhmət eləsin, Hüseynağa Atakişiyev, bizi tərk etdiyin bu bir il ərzində də nə isə deyirsən...

Anlayan bəxtəvər, duyan mutlu!

14.04.2007

**Epiqraf:** «Ya fəhləyik, ya şairik,  
Hərəmiz bir cür yaşayırıq»  
**Fikrət Sadıq**

## **Hərəmiz bir cür...**

*(şair Fikrət Sadıq əfəndilərinə açıq məktub)*

Çox hörmətli Fikrət əfəndi!

Sayılan qəzetlərin birində Sizin aforistik şeirlərinizi oxuyub da xeyli zövq aldım. Bir acı etiraf kimi söyləməliyəm ki, son illər bəzi-bəzi səbəblərdən poeziyadan ruhlanmaq qabiliyyətim hiss olunan dərəcədə öləzüməyə başlamışdı. Bəlkə ona görədir ki, Mayakovski demişkən, «... planetimiz poeziyadan ötrü az təchiz olunub», bəlkə ona görə ki, məmləkətimizdə «qurğular pozulub, sanlar itibdi» və nəticədə şairlər siyasətçiyə dönüb, siyasətçilər isə xalqa «qəzəl oxumağa» qurşanıb. Odur-budur, sizin də dərc olunmuş formatına görə çox kiçik, ədəbi dəyərinə görə çox yüksək səviyyəli şeirlərinizə ötərgi nəzər saldım. Ki, bir də gördüm: hədiyyə almış adam kimi əməlli-başlı sevinirəm. Bu nagh sevincə görə Sizə ən səmimi minnətdarlığımı bildirib də keçirəm növbəti mətləblərə.

Çox hörmətli Fikrət əfəndi!

Sizə məhz bu cür müraciət etdiyimin səbəbi şeirinizdən qaynaqlanır və müəyyən mənada polemik xarakter daşıyır. Belə ki, «Adamlar» şeir-aforizminizdə yazırsınız:

Dünya qocaldıqca, azalır yaman,

Əfəndi adamlar, paşa adamlar.

Dünya qocaldıqca çoxalır yaman,

Araqarışdıran, maşa adamlar.

Ustad, izn verin, Sizinlə razılaşmayım: şeirlərinizdən bərq vuran kübarlıq və səbrlə dolu hikmət müəllifin genetik (sözə görə üzr istəyirəm) əfəndiliyindən xəbər verir. Belə olan halda kəmiyyət haqqında əndişələnməyə dəyərmə, əcaba? Doğrudur, məmləkətimizdə əsl və xalis əfəndi ziyalıların sayı gözəçarpacaq dərəcədə azalmaqdadır, amma və lakin Üzeyir bəy ötən əsrin əvvəllərində söylədiyi kimi, «... bizə qalanlar bəsdir...» Şəxsən mənə – bir ortabab ziyalıya – Sizin şeirləriniz kifayət oldu ki, nikbinliyim və yaradıcılıqla məşğul olmaq həvəsim birə on artsın!

O ki qaldı «maşa adamlara», onların da sayını o Böyük Yaradan özü super dəqiqliklə tənzimləyir, Xətai demiş, onlarla «nəmiş var?»

Çox hörmətli Fikrət əfəndi!

Müxtəlif «izm»lərin ədəbiyyatımızda tüğyan etdiyi zamanda Sizin milli şeir sənətinin ilkin qatlarına varıb da ondan su damcısı qədər sadə və su damcısı qədər mürəkkəb deyimləri çağdaş poeziyamıza ərmağan etməyiniz məndən ötrü bir daha ulu Zamanın qırılmazlığını təsdiqlədi. Hərəmiz bir cür yaşayırıq – bu aksiomdur, amma və lakin milli

mədəniyyət və incəsənətinin, əxlaq və mənəviyyatının təəssübünü çəkən hər kəs eyni cür yaşayır, eyni cür düşünür, eyni cür mücadilə verir. Məsələnə uzatmadan Sizin «Lap kəsə söz»ünüzdən faydalanım:

- Mən – adamam,

Mən – gildənəm.

Mən də o

Adəmgildənəm.

Çox hörmətli Fikrət əfəndi!

Ədəbiyyatşünaslıq iddiasında olmadığımı görə, bu qısa açıq məktubumda bir sıra olduqca maraqlı və dəyərli mətləblərdən vaz keçməli olacağam. Amma və lakin Sizin heyrətamiz söz duyumunuz, sözə etibarınız və saygınızı, eləcə də sözlə sərbəst münasibətinizi qeyd etməyə bilmərəm. Onu da əlavə edirəm ki, iti düşüncənizin parlaq məhsulları məni həm də bolluca güldürdü. Axı, «Xaş» adlanan miniatürə necə gülməyəsen?!

- Divarda oxudum:

«Xaş var».

Demək, divarın dalında

Kəsilmiş baş var.

Növbəti sevinclər ümidi ilə sağ olun, Fikrət əfəndim!

19.11.2005

## Üzr istəyirəm!..

Şəxsən mən qalmaqal həvəskarı deyiləm, xoşum gəlmir, daha doğrusu, üzr istəyirəm, zəhləm gedir. Odur ki, qalmaqalın elementar hissəciklərini duyduğum andaca, üzr istəyirəm, aradan çıxıram. Bunun bir səbəbi həyat təcrübəmdən qaynaqlanır: mən dəqiq bilirəm ki, qalmaqal – mübahisə deyil və buna görə də onun «özünəməxsus» gedişatında HƏQİQƏT doğulmur; qalmaqalın nəticəsində abır-həya havaya sovrulur, bütün iştirakçılar rəzil olur, qazanc əvəzinə, üzr istəyirəm, it də gedir, ip də gedir.

Şəxsiyyətinə və yaradıcılığına uzun illər bəslədiyim sayğı və minnətdarlıq Rüstəm İbrahimbəyovun Azərbaycan və dünya mədəniyyətindən ötrü rolu və əhəmiyyəti ilə əsaslandırılır. Odur ki, çox sevdiyim bu insanın adı ətrafında məhəlli qalmaqalın ilk sədəllərini eşitcək adətım üzrə ona qoşulmamaq qərarını verdim, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin bu qərar qorxaqlığın və ya laqeydliyin təzahürü deyildi, çünki mən təbiətimə görə, üzr istəyirəm, ağciyər deyiləm. Sadəcə düşündüm ki, əlli ilə yaxın «Azərbaycan» adını nəinki qoruyan, bu əziz adı şərəf və ləyaqətlə gen dünyada təmsil edən, planetimizin ən ucqar guşələrində tanıdan və sevdiren zətlən böyük sənətkar və məmləkətimizin qeyri-rəsmi səlahiyyətli nümayəndəsi olan Rüstəm İbrahimbəyovu «qorumağa» ehtiyac yoxdur. Allah bizi qorusun ki, Rüstəm İbrahimbəyov bizdən (?) inciylb də məmləkətdən... millətdən... məclisdən, üzr istəyirəm, «neft və milyonlar səltənəti»ndən üz döndərməsin!

Bunları düşünə-düşünə oturmuşdum özümçün və kənardan karvanı müşayiət edən səslərə qulaq asırdım. Marağım yox idi, deyirdim necə başlayıbsa, elə də nagahan bitəcək bu könül oxşamayan qalmaqal. Amma və lakin...

... amma və lakin birdən yadıma düşdü ki, yazıçı Rüstəm İbrahimbəyovun əsərləri – irili-xırdalı, nəsrilə və dramaturgiyası ötən əsrin 60-cı illərindən etibarən bir növ i c t i m a i s e y s m o q r a f funksiyasını da yerinə yetirirdi. Yəni ki, o, bir həssas düşünər kimi ictimai varlığın və şüurun dərin, gözəgörünməz tektonik qatlarında başlanan müxtəlif xassəli hərəkətləri duyub da b a ş v e r ə c ə k və yaxud b a ş v e r ə b i l ə c ə k «ictimai zəlzələlərdən» xəbər verir. Şərt deyil ki, bu «dürlü xəbərlər» publisistik yazılarla cəmiyyətə çatdırılsın, kiçik bir hekayədə böyük, önəmli, aktual XƏBƏRDARLIQ ifadə oluna bilər – bu aksiomadır.

Və əgər, bu gün başımız yaşam qayğıları ilə məşğul olduğumuz halda Rüstəm İbrahimbəyov m i l l i e l i t a məsələsindən söz açır, əgər bu məsələ onu o dərəcədə əndişələndirir ki, bir neçə dəfə müxtəlif biçimdə onun səsləndirilməsini vacib bilir – böyük yazıçının sözünə qulaq asmamaq, üzr istəyirəm, ən adi danalıqdır.

Əfəndilərimə ərz edim ki, bəndəniz mən Rüstəm İbrahimbəyovun şanlı adı ətrafında tüğyan edən qalmaqalın səs-küyündən faydalandım, çünki bu olayın əsas mesajını qəbul etdim.

Sözügedən mesaj hamımızı – bütün milləti və onun vəkillərini Rüstəm İbrahimbəyovun qaldırdığı taleyüklü məsələ üzərində düşünməyə sövq və vadar etməlidir.

«Elita» deyilən nəməne nədir? Bu keyfiyyət yalnız ictimai varlığımızdan ötrü vacibdir, yoxsa varolmanın (ekzistensiyanın) şərtidir? «Buğdanın (arpanın) elit növləri», «elit mal-qara»nın kənd təsərrüfatından ötrü əhəmiyyətini hamı bilir, bəs etnomillə göstəricilərindən ötrü nə əhəmiyyəti var? Bu gün gözəlmiş Azərbaycanda əsl elitanın formalaşma və inkişaf prosesi gedirmi? Gedirsə, problemləri nədir? Mənəvi, ruhsal, yaradıcı, ziyalı elitanın «maliyyə elitası»ndan... «məmur elitası»ndan... «siyasi elita»dan... «kriminal elita»dan fərqi və mövqeyi nədir?

Deyə bilərlər ki, bu gün bu haqda baş sındırmaq hələ tezdir, amma və lakin mən çox yaxşı bilirəm ki, sabah artıq gec olacaq...

\*\*\*

Bu yazımı politkorrektlik baxım bucağından 4 (!) dəfə diqqətlə oxuyandan sonra əmin oldum ki, sözlərimdə təhqiramiz və ya kiminsə xətrinə dəyə biləcək məqamlar yoxdur. Amma və lakin, işti-şayət düşüncələrim Azərbaycan xalqına təhqir kimi görünərsə, ondan, yəni – Azərbaycan xalqından üzr istəməyə hazır bulunuram.

Hər ehtimala qarşı bəri başdan Azərbaycan xalqından üzr istəyirəm, çünki tutar-tutmazı var. Üzümü Azərbaycan xalqına tutub da deyirəm:

- Azərbaycan xalqı, düşüncələrimə görə üzr istəyirəm!

İştə, bu qədər.

15.11.2008

## Sağlıq olsun!..

... Anar bəydən çox şeyləri öyrənmişəm, hamısını sadalasan, əməlli-başlı mühasibat hesabatı çıxasıdır ki, içində mənəvi, yaradıcı, intellektual və peşəkar mətləblər ayrıca qrafalarda müfəssəl qeyd olunacaqdır. İnşallah, nə zamansa mənə şərəf verən bu işi də görəcəyəm. İndi isə «Üç nöqtə»nin sayğıdəyər oxucularına ayrı bir məqamı açıqlamaq niyyətindəyəm. Bunu da sonraya saxlamaq olardı, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin özümə nə zamandır ağabəy bildiyim Anar bəyin 70-ci doğum günü məni məhz bu mövzuda danışmağa sövq və vadar edir.

İş bu ki, ötən əsrin 1976-cı ilində Anar bəylə yaxından tanış olduğum vaxtdan sonra onunla bir çox məclislərdə iştirak etmək mənə nəsb olub və bu 32 il ərzində mən Anar bəyin məclislərdə sağlıq deməyinin, nitq söyləməyinin, ingilislərin təbirincə, «spic» səsləndirməyinin şahidi olmuşam. Əvvəl-əvvəl Anar bəyin iti düşüncəsi və improvizə qabiliyyətinə heyran olub da sadəcə zövq almaqdaydım, daha sonra özümə dedim ki, bəs, ey dili-qafil, girəvədir – öyrən! Və öyrənməyə başladım. Öyrənci «metodika»mı başınızı ağrıdıb da tədris edən deyiləm, amma və lakin qeyri-təvazökar və təkəbbürlü səslənsə də, deməliyəm ki, əvvəl-axır öyrəndim. Və o dərəcəyə çatdırdım ki, heç bir çətinlik çəkmədən toylara tamada sifətində gedib də yaxşı qazana bilərdim, amma və lakin əməkdar incəsənət xadimi olduğumdan bunu özümə rəva bilmədim...

Uzun sözün qısa: mən rejissor təxəyyülümü işə salıb da Anar bəyin 70-ci doğum gününə həsr olunmuş möhtəşəm bir məclis təsəvvürümdə yaradıram. Bu virtual törəndə Zamanın sərt qanunlarına rəğmən, əzizlərimizin hamısı – gerçəklikdə var olanlarla xatirəmizdə yaşayanlar bir-birinə qarışıb yeyib-içirlər, zarafatlaşıb gülürlər, sağlıqlar deyirlər. Nə xoş bir mənzərə. Ayrıca masada bu gün Anar bəyi özlərindən ötrü tənqidi hədəf seçənlər də oturub. Onları şəxsən mən dəvət etmişəm, sağ olsunlar ki, sözümü yerə salmayıblar, təşrif buyurublar. Nətkin, aralarında istedadlı və coşqun ehtiraslarla yaşayanları da az deyil...

... Ki, məclisin başlanğıc məqamında sağlıq söyləmək üçün söz mənə verilir. Ayağa qalxıb deyirəm:

- Azərbaycanımızın ziyalılıq və kübarlıq gələniyi üçüncü nəsildə yaşayıb da dördüncü nəslə onu necə var və necə lazımdır ötürən, məmləkətimizdə «anar» sözünü şəxsi ismə çevirən böyük Anarın şərəfinə!

... Ki, məclisin gur məqamında, Emin Sabitoğlunun «Bakı isti, Bakı tüstü...» məzəli bayatılarının ifasından sonra, artıq özüm söz istəyib də dübarə sağlıq söyləməyə həvəslənirəm. Ayaq üstə möhkəm durub da deyirəm:

- Bunu da içək Anar bəyin ən fəal və barışmaz opponentlərinin şərəfinə! Mən onlara «düşmən» demirəm, əsl və yeganə düşmənlərimiz bu gün cəbhə xəttinin o tayındadır. Fərsətdən istifadə edib də onlara Azərbaycan xalqı adından təşəkkür və minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Nöşün ki, onlar milli mentalitetimizə həkk olunmuş tarixi bir missiyanı yerinə yetirirlər. Sağ olsunlar ki, böyüklərimizin böyüklüyünü təsdiqləyən çeşidli həmlələri həyata keçirirlər! Yorulmayasınız, əzizlərim!

... Ki, məclisin finala yaxın məqamında sadıq və səbrli dostlarımla köməyi ilə ayağa qalxıram və çox güman ki, mənə dəstək olan dostlarımdan başqa heç kimin eşitmədiyi bir sağlıq da söyləyirəm:

- İcazzə vərün bu badəni qal... qaldıra q şəxsən mənim şərəfimə... Çünki mən xoşbəxt adamam və ya insanam mən... Amma və lakin... Mən nəyi demək istəyirəm? Mən onu demək istəyirəm ki, nə azzz, nə çooox, düzz 32 il... hə də, 2008-dən 1976 çıxanda olur... hə də, olur 32 il... Uy, daaa... 32 il, eee! Mən bununla nə demək istəyirəm? Mən bununla demək istəyirəm ki, şəxsən mənim bəxtimə düz 32 il Anar bəylə bir dövrdə yaşayıb da onunla əməkdaşlıq, dostluq və həmkarlıq etmək şansı düşüb. Və şəxsən mən bu şşşanssndan yetərinə faydalanmışam. İndi durub deyim faydalanmamışam, faydalanmışam axı!.. Nədir, Azər Paşa? Sözümlə xoşuna gəlmir, çıxmaq bayıra Stanislavski sistemindən danışsaq!!!

\*\*\*

Sağlıq olsun, Anar bəy, inşaallah, Sizin 80 illik yubileyinizi də necə lazımdır qeyd edərək!

O vaxt mənim... hə də... mənim də 70 yaşım olacaq, inşaallah. 70 eee!

15.03.2008

## Sənətin yaşı

Dostum-qardaşım, şöhrətli həmkarım, ünlü sənətçi rejissor AZƏR PAŞA NEMƏT bəyəfəndini 60 illiyi münasibəti ilə səmimi qəlbədən təbrik edib də rəqəmin içində gizlənən bəzi mühüm məqamlara toxunmaq istərdim. Təbii ki, qısa bir yazıda sənətçinin zəngin yaradıcı irsinin yalnız yubileyə uyğun mətləblərini vurğulamağa imkan və gücümüz çatacaq, halbuki s ə n ə t d ə n ötrü rəqəmlərin simvolikası bəzəkdən başqa bir şey deyil. Əsas məsələ sənətlə sənətçinin gündəlik münasibliyidir ki, burada həlledici amilin səciyyələri adi hesablamalara çətin gəlir. Amilin özü isə – Allahdan və təbiətdən verilən i s t e d a d d ı r.

\*\*\*

Görkəmli sənətsünas, professor İlham Rəhimli Azər Paşa Nemətin yaradıcılığına həsr olunmuş monoqrafiyanı «Kəşişən paralellər» adlandırır. Bu adın bəlirtiyi paradoksun açıqlaması sənətin özəlliyi ilə mümkündür. Məsələ ondadır ki, Azər Paşa Nemətin sənət yolu bambaşqa zaman kəsiyində vaqə olub və ata ilə oğul rejissorların yolu gerçəklikdə kəşişməyib. Amma və lakin 133 yaşı olan Azərbaycan milli teatr sənətinin mənəvi məkanında hər iki rejissorun yaradıcılıq yolları nəinki «kəşişir», bir çox məqamlarda bir-birinə qovuşur, biri-digərini tamamlayır, bəzi nöqtələrdə isə bir-biriylə mübahisə etməkdən də çəkinmir.

Bu gün dostumuz Azər Paşa Nemətin 60 illiyini qutlayan bizlər milli teatr sənətimizin mühüm bir mərhələsini qeyd edirik. İş bu ki, 30 ildən çox teatr məkanında «Nemətov» teatrını yaşadan Azər Paşa bəyəfəndimiz eyni zamanda rejissor sənətinin tam yeni keyfiyyətini təsdiqləmiş oldu. Quruluş verdiyi tamaşaların bədii-estetik səviyyəsi heyramiz şəkildə hər dəfə öz iddiasını qoruyaraq çoxlarımızdan ötrü örnək olub və olmaqdadır. Bax, məhz bu məqamı özəlliklə vurğulamaq istərdim: hamımızdan ötrü ən çətin günlərdə Azər Paşa Nemətin tamaşaları öz bitkinliyi ilə, öz nikbin ovqatı ilə, ən ümdəsi isə yüksək peşəkarlığı ilə sənətimizi «qocalmağa», «əldən düşməyə», lap kəskin desək, «cılızlaşmağa» qoymadı. Bəli, sənətdə bu işi tək adam da görə bilər, bir şərtlə ki, o, sənətin yaşını öz yaşı ilə eyniləşdirməsin. Nətkin, deyiblər: ömür qısa, sənət isə əbədidir!!!

\*\*\*

... Dostum-qardaşım bir qədər vasvasıdır. Allahdan gizli deyil, oxuculardan da gizli olmasın gərək: elə ki, söhbət səhhətdən düşdü, əmin ola bilərsiniz ki, dünyada nə qədər xəstəlik var – hamısı Azər Paşanın canına daraşır. Amma və lakin onun giley-güzarlarını teatra... tamaşaya... pyesə aid olan bir sual ilə kəsdinizsə – bu adam bir an içində «sağalır», gözləri parıldamağa başlayır və onun verdiyi əsl «sənət ziyafəti»ndən tez doyan adam çətin tapıla.

60 il bundan əqdəm dünyaya Bakıda göz açmış Azər Paşa Nemətin əsl yaşı yaradıcılığının enerjisinə bağlı olduğundan onu sənətlə həmyaş edir.

Əsl sənət isə – əbədi gəncliyin rəhnidir!

\*\*\*

Yeni mövsümdə rejissor Azər Paşa Nemət nəhəng bir layihənin «altına» girəsidir. İndi özünüz deyin: növbəti dəfə Şekspirin özü ilə «kəllələşməyə» hazırlaşan sənətçiyə neçə yaş verərsiniz?!

Min yaşa, Azər Paşa!!!

11.08.2007

## Şerti və şərtsiz məqamlar

AZƏR PAŞA NEMƏT növbəti doğum gününü qeyd etdi.

Altmışı adlayandan sonra hər yeni bir yaş mərhələsi özünün mütləq əhəmiyyətini itirib də irəlində sayrışan «70» rəqəminə aparan növbəti pillə mənasını qazanır. Hər halda kənardan belə görünür. Zətən böyük sənətkarımızı doğum günü münasibəti ilə təbrik edib də ona bütün yaxşılıqları Tanrıdan diləməklə mənəvi vəzifəmizi yerinə yetirmiş olardıq, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin söhbət Allahdan və təbiətdən istedadlı, zəngin peşəkarlıq potensialına malik olan, işgüzar və yorulmaq bilməyən rejissor haqqında gedəndə, əslində, şərti olan «doğum günü» olayının şərtsiz məqamlarını aşkarlayıb da onların növbəti dəfə açıq və aydın tələffüz edilməsini zəruri tələbatə çevrilir. Sözügedən tələbat isə müəyyən nöqtədə milli mədəniyyət prosesimizin hər zaman aktual olan «insan amili» ilə kəşisəndə AZƏR PAŞA NEMƏTİN şəxsi yaşam tarixçəsini Azərbaycan milli teatr tarixinin mühüm bir artefaktı kimi dəyərləndirilməyə layiq olur.

Şerti olaraq AZƏR PAŞA NEMƏTİN həyatını iki mərhələyə bölmək olar: teatrdan əvvəlki və teatrın içində varolması. Onun ZƏFƏR NEMƏTOVUN ailəsində dünyaya gəlməsini, böyüyüb ərsəyə gəlməsini nəzərə alanda təqdim olunmuş bölgünün aşırı şərtiliyi daha aydın görünməkdə. Görkəmli rejissorumuzun bənzərsiz sənət aurasında nəfəs alan uşaq, yeniyetmə, gənc AZƏR PAŞANIN yaradıcı genezisi şərtsiz-filansız «ZƏFƏR NEMƏTOV TEATRI»ndan qaynaqlanır və bu hal onun sənət bioqrafiyasının özəlliklərini müəyənləşdirməkdədir!

Rəsmi olaraq iyirmi yaşında rejissor fəaliyyətinə başlayan AZƏR PAŞA NEMƏTİN «xidmət siyahısı» indinin özündə onun uğurlarını əks etdirir: qırx ildən çox bir müddət ərzində yüzdən çox tamaşa hazırlayıb, «xalq artisti» fəxri adını daşıyır, professorudur, «Şöhrət» Ordeni»nin kavaleridir, «HUMAY» və «QIZIL DƏRVIŞ» mükafatlarının laureatıdır, Prezident təqaüdəçüsüdür, Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının sədridir...

Amma və lakin əsl sənətçinin həyatı, onun sənət üçün əhəmiyyəti və dəyəri yalnız keçmiş xidmətləri ilə ölçülmür. Bütün «müstəvi»də AZƏR PAŞA NEMƏTİN indiki zamanını səciyyələndirən məqam onun gələcəyə yönəlməsidir. Üzümüzə gələn yeni teatr mövsümündə tamaşaçılarımızı unudulmaz anlar və şərtsiz estetik sarsıntı gözləyir. İş bu ki, sentyabr ayının ilk həftələrində AZƏR PAŞA NEMƏT ATXI-nin «Yaradıcılıq Mərkəzi»ndə növbəti layihəsini – Şekspirin «Afinalı Timon» faciəsini bizlərə təqdim edəcək. İstənilən tamaşaya müxtəlif münasibət ola bilər, amma və lakin «Afinalı Timon» tamaşası özü-özlüyündə yalnız rejissorun deyil, bütövlükdə milli teatr sənətimizin çox geniş yaradıcı imkanlarını parlaq şəkildə gözükdürən, yüksək bədii-estetik keyfiyyətə malik olan çağdaş sənət əsəridir. Bu

qənaət yalnız bu sətirlərin müəllifinin subyektiv fikri deyil: baxıb-görənlərin ümumi rəyi söylədiyimizdən də yüksəkdir....

\*\*\*

«Altmış» yaş sərhədini yaradıcı qayğılarda ab-havasında adlanmış AZƏR PAŞA NEMƏT «yetmiş»ə apararı pillələri xalis sənətkara xas olan yaradıcı ovqatla dəf etmək əzmindədir. Budur, indinin özündə o, yeni möhtəşəm teatr layihəsini gerçəkləşdirməyə hazırlaşır...

Bizə isə onu doğum günü münasibəti ilə təbrik etmək və ona Tanrıdan bütün yaxşılıqları diləmək qalır.

Yüz yaşa, AZƏR PAŞA!

16.08.2008

## Şekspir sınağı

Ötən həftə mədəni həyatımızda əlamətdar hadisə baş verib: Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqı, «Pro-Sent» prodüser mərkəzi və «Zəfər» Teatrosunun birgə layihəsi olan U.Şekspirin «Afinalı Timon» faciəsi əsasında hazırlanan eyniadlı tamaşanın premyeralarının böyük uğurla keçirilməsiylə milli şekspriananın səhifələrində yeni nailiyyət qeydə alındı. Əminəm ki, saygıdeyər oxucumuz mənim obyektivliyimə inanır, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin yuxarıdakı elan xarakterli bəyanatı tutarlı dəlillərlə təsdiqləməyə ehtiyac varsa, buyurun.

Məsələ ondadır ki, Avropa tipli teatr sənətində iki danılmaz zirvə var: Şekspir və Molyer. Və hər ikisi istənilən teatrlar üçün həm də səviyyələrini aşkarlayan bir növ «lakmus kağızı»dır: özünü sınamaq istəyən teatr ya Molyerin məşhur komediyasını, ya da Şekspirin «şah əsərlərindən» birini səhnələyib də yaradıcı iddialarını təsdiqləməlidir.

Bu mənada «Zəfər» Teatrosunun tamaşası bir sıra özəlliklərə malikdir ki, onları da açıqlamaq gərəkdir. Birinci özəllik ondan ibarətdir ki, «Afinalı Timon» faciəsi Şekspirin ən az səhnələnən pyesidir, odur ki, onu milli səhnəyə gətirən ünlü rejissorumuz Azər Paşa Nemət ilk növbədə öz rejissurası və aktyorların yaradıcı imkanlarına güvəndiyini öncədən bəyan etmiş oldu. 2003-cü ildə Milli Akademik Dram Teatrosunda dünya dramaturgiyasının zirvəsi olan «Hamlet» faciəsini böyük uğurla «fəth» edən Azər Paşa Nemət bu dəfə tamaşaçılara tanımadıqları Şekspiri təqdim etdi, tanıtdı və sevdirdi: buna sübut hər iki göstəri-premyera bitdikdə tamaşaçıların alovlu alqışları, «bravo!», «əhsən!» və «yaşa!» nidaları sayıla bilər.

İkinci özəlliyi xüsusiyə vurğulamaq istərdim. İş bu ki, sözügedən tamaşa milli teatromuzun yeni tarixində ilk antreprizadır ki, sözün əsl və dəqiq mənasında, prodüserlik əsasları ilə hazırlanaraq «mədəniyyət bazarına» - sərbəst marketing şəraitinə buraxılıb. İstehsalat sxemi sadədir: baş prodüser Ələkbər Tağızadə ünlü rejissor Azər Paşa Nemətin yüksək peşəkarlığı və işgüzarlığına etibar edib də gərəkli «prodakşn» mexanizmlərini işə saldı, istehsalatı təmin etdi və nəticədə, iqtisadi dillə desək, kommersiya effekti olan «bədi məhsul»un yaranmasına nail oldu.

Üçüncü özəllik «antrepriza» üsulunun şərtləri ilə bağlıdır. Avropada bu məsələ ənənəvi şəkildə həll edilir: elan olunur, aktyorlar kastinq sınaqlarından keçir, kontraktlar bağlanır və səhərdən axşamacan ən çox bir ay davam edən məşqlərdən sonra tamaşa «istismara buraxılır». Bizim şəraitimizdə isə bu iş əsl müşkülə dönür: Azər Paşa Nemət «Afinalı Timon» tamaşasının aktyor heyyyətini müxtəlif teatrlarda çalışan sənətçilərdən tərtib etdi və müəyyən mənada işini xeyli (!) çətinləşdirdi. Nə az, nə çox 22 aktyoru bir

araya gətirmək, məşqlərin müntəzəm xarakterini təmin etmək problemi bir yana, müxtəlif təcrübəyə və fərqli üslublara malik olan sənətçiləri vahid bədii-estetik sistemli ansamblə çevirmək hər rejissorun işi deyil! Azər Paşa Nemət bunu ustalıqla bacardı – həm aktyorları tamaşanın lideri, baş rolun ifaçısı müqtədir sənətkar Fuad Poladovun ətrafında birləşdirdi, həm də ayrı-ayrılıqda hər bir aktyor üçün özünürealizə və özünüifadə imkanlarını yaratdı. Əsl aktyor ansamblini görmək istəyən - «Zəfər» Teatrosunun «Afinalı Timon» tamaşasına gəlsin, görsün, feyziyab olsun!..

\*\*\*

«Şekspir sınağı»nın bir sıra başqa test-şərtləri var ki, onlardan bəlkə də ən məsuliyyətli beynəlxalq teatr arenasında hünər göstərən və milli teatr düşüncəsinin və təcrübəsinin rəqabətə dözümlü olmasını təsdiqləməkdir.

İnşallah, bunun da şahidi olub qürur duymağımızın məqamı çox uzaqda deyil!

Şekspirə minnət.

11.10.2008

## «Paradoks»

Dünyamız qəribəliklərlə doludur – bunu hamı bilir. Qəribəliklər var ki, yalnız ilk baxışdan qəribəlik kimi görünür. Amma və lakin ikinci... üçüncü... dördüncü... baxışdan sözügedən bu qəribəlik yavaş-yavaş qəribəliyini itirməyə başlayır və sonucda əməlli-başlı dialektika kimi görünməyə başlayır. Bilənlər bilir ki, bu hal-hadisə elmi dildə «paradoks» adlanır, bunu bilməyənlər isə məntiqin bu fiqurunu «sirri-Xuda» kimi müəyyənləşdirərək, şükranlıqla məsələni həll etməkdədir...

\*\*\*

Bəhs etmək istədiyim paradoksun üstdə olan səciyyəsi: hörmətli oxucum bu yazını oxuduğu zaman önündəki sətirlərin müəllifi artıq Estoniyanın «Uqala» teatrosunun səhnəsində gerçəkləşdirilmiş Kamal Abdullanın «Kim dedi ki, simurq quşu var imiş?» tamaşasına baxmağa hazırlaşacaq, inşaallah. İş bu ki, sözügedən teatronun dəvəti ilə «Yuğ»un rejissoru Gümrah Ömər və görkəmli rəssam Rəşid Şerif həmyerlimizin əsəri üzrə işləri məhz bu gün, yəni sentyabrın 29-u tamamlayıb da tələbkar eston tamaşaçılarına təqdim edəcəklər. Avropa mədəniyyətinə inteqrasiya siyasəti üçün bu hadisəni önəmli və əlamətdar hesab edən Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi müəllif Kamal Abdullanı, Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının sədri professor Azər Paşa Neməti və bəndənizi premyerada iştirak etmək üçün Estoniyaya ezam etdi ki, buna görə öz təşəkkür və minnətdarlığımızı bildirməyə məmnunuq.

Paradoksun başqa bir məqamı rəssam Rəşid Şeriflə bağlıdır. Desək ki, bu istedadlı sənətçinin yaşam tarixçəsi qəribəliklərlə doludur, gerçək vəziyyəti o qədər də təhrif etmərik. Bax, bu dəfə də premyera günü Rəşid Şerifin ad günü ilə üst-üstə düşdü! Sevgili sənətçimizi hər iki hadisə ilə səmimi qəlbdən təbrik edib də ona bundan sonra da bizi öz qəribəliyi ilə sevindirməyi arzu edirik. O ki, qaldı iki əlamətdar hadisənin sinxronlaşması məsələsinə, onu «sirri-rəbülələminin» silsiləsinə yerləşdirib də açıqlanması üzərində baş sındırmaqdan vaz keçəlim...

\*\*\*

İnşaallah, hörmətli oxucumuz «Üç nöqtə»nin gələn şənbə sayında səfərimizlə bağlı hesabatla tanış olacaq. Aydın məsələdir ki, bu hesabatda artıq baş vermiş olayın qısaca da olsa, məqamları əks olunasıdır. Bu yerdə yenə də paradoksal vəziyyət yaranır: «zaman saatının saniyə əqrəbi olan qəzet» (Şopenhauer) zamanın özü ilə qəribə əməliyyatlar aparmağa imkan yaradır. Siz Allah, bir fikir verin: bu yazı yazılan anlarda hadisə hələ baş verməyib; yazı dərc olunan günü hadisə baş verir; növbəti yazıda baş vermiş hadisə təsvir olunur. Hələ onu demirəm ki, qürbətdə olarkən, önünüzdəki yazını «İnternet»dən oxumaq paradoksallığı birə-on artmağa qadir olub da qəribə hisslərin yaşamasına təkan verəsidir!..

\*\*\*

Sənət qavrayışının milli özəlliklərini nəzərə alaraq, eston həmkarlarımız pyesin orijinal adını mötərizədə vermək şərti ilə onu özlərinə adaptə edib də tamaşanı təxminən belə adlandıırıblar: «Gəlsin o kəslər ki...»

İnşaallah, tamaşanı öz gözümlə görəndən sonra bu adın dərin mənalərini anlamağa çalışacam, indi isə sözügedən cümlədə sevdiyim bir emosional çağırışı dilə gətirməkdən özümü saxlaya bilmirəm.

İştə, bu çağırışı:

- gəlsin o kəslər ki, milli mədəniyyətini gen Dünyaya yaymağı özünə borc və şərəf bilir!

Deyəsən, çox gurultulu səsləndi, amma və lakin aşiq gördüyünü, eşitdiyini və anladığını çağırır...

Gələn görüşümüzəcən salamat qal, oxucu!..

29.09.2007

**Epiqraf:**

«Azadlığı və həqiqəti sevməyən şəxs qüdrətli ola bilər, amma o, heç zaman BÖYÜK ola bilməz»

**Volter**

«Düşünən sənətçi öz dəyərini iki qat artırmaqdadır»

**Lessinq**

«Yumor – dahiliyin ünsürlərindən biridir, fəqət o, üstünlük təşkil etdiyi halda surroqata dönür...»

**Höte**

## «Rəşid Şərif» fenomeni

*(məsuliyyətsiz araşdırma)*

Qardaşım, bu gözəli Azərbaycan var ha, doğrudan-doğruya fəvqəladə bir məkandır: «Odlar yurdu» olduğu halda, eyni zamanda, fenomenlər məskənidir. Amma və lakin görünür ki, burada təzad yoxdur. Necə ki, od da, fenomen də birxassəli nəmənədirilər – hər ikisi qaranlıq və soyuq dövənlərdə daha çox gərəkli olur.

Adıbəlli çin filosofu Sun Xoy Çay öz zamanında (3 min il bundan əqdəm!..) sənətçinin borc və vəzifələrinin müəyyənləşdirərək, məşhur «Gul-qul-min» («Ruhun hikmətlərinə etibar») risaləsində yazmışdır: «... Ulu Göylərin sayeyi-mərhəmətindən istedadı sahib olan rəssam, əslində əmanət sahibidir: onun borcu vaxt yetişəndə istedadını Göy Üzünün Sakinlərinə qaytarmaqdır, vəzifəsi isə onu, yəni istedadını iki qat artırılmış həcmdə qaytarmaqdır. Çünki Ulu Göylərin Altında əmanətə xəyanət edənlərin ucbatından yerin ruhsal örtüyü yırtılmaq təhlükəsi ilə üz-üzə durmaqdadır...»

... Virtual, xəyali məkanların tamhüquqlu sakini Rəşid Şərif bir zamanlar gözəllik və zərifliyin ötürücü olan fırçasını kənara qoyub da aldı əlinə neştər kimi iti qələmi və başladı incədən incə mətləblərin astar üzünü KARİKATURA çəkməyə. Çox tez bir zamanda «Rəşid Şərif» imzası tanındı, az keçmədi ki, qədərbilən həmkarları tərəfindən mükafatlandırıldı (3 il dalbadal karikaturalarına görə «Media açarı» ödülünü aldı...), daha sonra Rəşid Şərif iti düşüncəsinin qrafik təzahürləri, yəni karikaturaları Azərbaycanımızın sınırlarını aşdı, Avropa və Amerikanın sanballı qalın dərgilərində yer aldı, gen dünyanın ünlü karikaturaçıları onu, yəni Şərid Şərifini tanıdı və öz sıralarına qəbul etdi. Bu gedişlə Şərid Şərif yaradıcı üslubunu təkmilləşdirərək bənzərsiz, özəl, baxan kimi tanınan, baxdıqca izləyicidən Düşünməyi tələb edən azad həqiqət və ya həqiqi azadlıq ideyalarını tərənnüm etməyə yönəlmiş, gülüşün, yumorun şəfaverici potensialına söykənən əl boyda kağız vərəqlərindən ibarət «Azərbaycanın Keçid Dövrünün Salnaməsi»ni yaratdı. Və on il ərzində çəkdiyi karikaturaların sayı üç minə çatanda... neştərini kənara qoydu, yenə fırçasını aldı

əlinə və indi ipək parçasının (kətanın yox a!) üzərində adamın huşunu ağılından aparan birbaşa insanın ruhuna sirayət edən incədən incə dünyaların mənzərələrini yaratmağa başladı...

Nədən belə etdi Şərid Şerif?! Neyçün «karikaturanın daşını atdı?» Nə səbəbdən bu gün peyda olan epiqonlarını, təqlidçilərini plagiatda suçlamır, haqqını tələb etmir? Bəlkə ona görə ki, «Keçid dövrü» sona çatdı? Bəlkə Şərid Şerif Ulu Göylərin buyruğu ilə özü hələ ki, tanımadığımız bir dönəmə keçdi? Bəlkə də səbəb daha sadə müstəvidə – sosial gerçəkliyimizin karikatur xassəsindədir, yəni ki, Şərid Şerif karikaturaya karikatura çəkməyi özünə rəva bilmir, çünki lotular demiş, «zapadlo»dur?! Bəlkə bu qərar yalnız və yalnız sırf peşəkar psixologiyasının tələbidir, yəni ki, Şərid Şerif hamımızdan öncə sənətçi həssaslığıyla duydu ki, yumor, gülüş ruhunun sərbəst yaradıcılığı prosesində üstünlük təşkil edərək azadlığını məhdudlaşdırır? Bəlkə bir neçə dəfə böyük həvəslə «Karikatura Laboratoriyası»nı yaratmaq cəhdlərinin dəstəksiz qaldığından həvəsdən düşdü karikatura zirvələrini fəth edən Şərid Şerif. Bəlkə də «deyirəm düzəl, dünya, düzəlmir gözəl dünya; bir parça çörək üçün uzanır yüz əl, dünya» deyə Dünyanın düzəlməsinə inamını itirdi filosof-rəssam Şərid Şerif?! Bilmirəm, əslində, mənə elə gəlir ki, bilirəm, amma və lakin bu qısaca araşdırmamı dəqiq və mütləq qənaətlərlə bitirməyin məsuliyyətini öhdəmə götürməkdən çəkinirəm. Allah bilən məsləhətdir?!

Odur ki, sözümü məsuliyyətsiz bir sonluqla bitirib də deyirəm: qardaşım, atam balası, Şərid Şerif! Dəqiq qənaətləri bilmək istəyirsənsə, ünlü eston alimi, professor A.Buzgilderin yenidən çıxmış «17 sayılı boks» monoqrafiyasını tap, oxu. İştə, bu qədər.

## Nazimin sərgisi

Dostum-qardaşım, ünlü sənətçimiz, xalq rəssamı Nazim Bəykişiyevin sərgisindən aldığı təəssüratdanmı, sevdiyim tabloların etgisindənmi, aramızdakı uzun illər boyu davam edən səmimi münasibətlərin işığındanmı zətən böyük kişinin adını ərkyana yazının başına qoydum?! Hər nədir, amma və lakin bu əməlimdə zərrə qədər familiarlıq yoxdur: Nazim Bəykişiyevin qədrini də bilirəm, onun milli sənətimizdəki yerini və əhəmiyyətini də aydın görürəm, insan kimi dəyərini də çoxdan vermişəm.

\*\*\*

Nazimin bu vaxta qədər bir neçə fərdi sərgisi olub, amma və lakin mən o sərgilərdə iştirak edə bilməmişəm, çünki sözügedən sərgilər yurddışında vəqə olub. Nazimin özü də xaricdə təşkil olunmuş sərgilərin hamısında iştirak etməyib, yanılmıramsa, cəmi bir dəfə dumanlı Albionun paytaxtı Londondakı fərdi sərgisinə getməyə vaxt və imkan bulmuşdu...

... Ötən həftə, yəni 25 oktyabr 2007-ci il tarixində saat 18.00-da Muzey Mərkəzinin Sərgi Qalereyasında keçirilən Nazimin fərdi sərgisinin açılış mərasiminə gözlədiyimiz qədər çox sənətsevər təşrif buyurmuşdu. Onların arasında gənclərin çoxluq təşkil etməsi bizləri xeyli məmnun etdi, çünki canlı ənənənin mövcudluğu məhz nəsillərin arasında olan birbaşa ünsiyyətlə müəyyənləşdirilir. Açılış mərasiminin özü uzanmadı: cəmi üç çıxış səsləndi və izdiham Sərgi Qalereyasına sel kimi axdı...

Zaldan zala keçib də Nazimin sərgilədiyi tabloların mənə nə isə dediyini, hansısa sualla müraciət etdiyini yeddinci duyğumla hiss edirdim. Bir azdan anladım: sirli-sehrlı, məişətdən çox-çox uzaq əsərlər məndən ümumiləşdirilmiş təyin tələbində bulunurdu. Buna haqları vardı: illər boyu onları ayrı-ayrılıqda Nazimin emalatxanasında görən mən, indi onların hamısını bir yerdə seyr edə-edə içimin içindən pərvazlanan duyğuları sözə çevirməliydim.

... Sərginin açılışına gələn dost-tanışların arasında ünlü şairlərimizi görcək «Evrika!» deyə pıçıldadım və bayaqdan axtardığım təyin sanki yazılmış lövhə kimi gözümün önündə canlandı. Lövhədə yazılmışdı:

- memarlıq donmuş musiqidirsə, Nazimin rəsm əsərləri kətan üzrə ilq boyalarla yazılmış şeir misralarıdır!

Misralar beytlərə, beytlər şeirlərə, şeirlər bir «**Bəyaz boyalı divan**»a döndükcə şair-rəssamın vərdiş etdiyimiz dünyaya özəl münasibəti də apaydın görünməyə başladı. Sözügedən münasibət qərribə tərzdə başqa bir böyük Nazimin – Nazım Hikmətin işıqlı nisgiliylə həmqafiyə oldu, bəzi şeirlərinə isə az qala illüstrasiya təsirini bağışladı. Sərgi salonunu tərk edəndə bilaixtiyar Nazımın misrasını təkrarlayırdım. İştə, bunu:

- Çox şükür ki, yaşıyoruz!..

Nə yazıq ki, böyük türk şairinin heyranı olan dostumuzun atası rəhmətlik Zöhrab müəllim bu sərgidə iştirak etməyin sevincini bizlə bölüşə bilmədi. Ömür vəfa etsəydi o, görəcəkd ki, öz oğluna sevdiyi şairin adını verməklə onu məhz bu gözəlliyi yaratmağa şərtləndirmişdi... Məzarınız nurla dolsun, Zöhrab müəllim – nurlu istedadı dünyaya gətirdiniz!!!

\*\*\*

Şəxsən mənim ən çox xoşuma gələn Nazimin kətana köçürdüyü Abşeron mənzərələridir. Sərgi Qalereyasının divarlarında asılmış bu mənzərələri seyr edə-edə rəssama minnətdarlığımı bildirməyə hazırlaşırıdım. İş bu ki, gerçəklikdə bu mənzərələr artıq yoxdur, Nazimin kətan üzərində həkk etdiyi Abşeronun rəngləri indi bambaşqa boyalarla amansızcasına əvəzlənibdir...

Dostum-qardaşım Nazimin halını görcək niyyətimdən vaz keçdim, onun bayram ovqatını pozmağı özümə rəva bilmədim. Düşündüm ki, Abşeronun taleyi məni əndişələndirməməlidir, axı onun bənzərsiz boyaları əbədi olaraq Nazimin tablolarında yaşayacaq.

Çox şükür ki, yaşayacaq!..

03.11.2007

## Bəyaz boyanın çalarları

Azərbaycan xalq rəssamı, Dövlət Mükafatı laureatı, Prezident təqaüdcüsü Nazim Bəykişiyevin iyun ayının 29-da 60 yaşı tamam olur. Əziz dostumuzu yubileyi münasibətilə səmimi qəlbədən təbrik edib də ona can sağlığı və uzun ömür arzulamaqla dost borcumuzu yerinə yetirmiş olardıq. Amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin istedadlı sənətkar şimşək kimidir: bilmirsən nə vaxt və hansı istiqamətdə çıxacaq.

İş bu ki, Nazim Bəykişiyevin bu yaxınlarda keçirilmiş hesabat sərgisində sənətsevərlər bu nadir boyakarın tablolarını seyr edib də zövq almaqla yanaşı, onun yaradıcılıq prinsipləri haqqında rəyi də formalaşdırmış oldu. Belə ki, Nazim bəyin tablolarından gözükcən alternativ dünyanın mənzərələri ruhsal, ideal dəyərlər süzgəcindən keçib kətan üzərinə həkk olunmuş kimi görünürdü. Sanki sözügedən süzgəc rəssamın iradəsi və duyğularının tələblərinə köklənib də yalnız paklıq... saflıq... həssaslıq və daxili barışın təcəssümü olan bəyaz boyalar kətana yol açır. Daha tünd, «soyuq» rənglər isə Nazim Bəykişiyevin palitrasında köməkçi funksiya daşıyaraq bəyazlığın tükənməzliyini təsdiqləməklə kifayətlənir, mənzərənin sehrli, asan sözə gəlməyən sakral nikbinliyini təmin edir.

Həmin sərgi Nazim Bəykişiyevin 35 illik sənət axtarırlarının və nailiyyətlərinin nümayişi kimi sənətsevərlər tərəfindən qəbul olunaraq hamımızı sevindirdi, amma və lakin heç kimin ağına gələ bilməzdi ki, bu sərgi xalq rəssamının kifayət qədər uzun zaman kəsiyində yaratdığı özəl dünyası ilə vidalaşma məclisiymiş.

Kim deyibse, çox düz deyib: əsl sənətkar altmış yaşında yeni istiqamətə addım atmırsa, deməli, o, heç yeriyyə bilmir. Məsələ ondadır ki, hesabat sərgisinin təşkilatı ilə məşğul olan Nazim Bəykişiyev eyni zamanda özündən asılı olmayan mətləblərin təkidli əmrlərinə müntəzir olub da yaradıcılığının mənə və keyfiyyətə tam yeni mərhələsinə keçib və rəssam gözünə açılmış yeni dünyasının ilk mənzərələrini kətana köçürüb.

Görənlər deyir ki, Nazim Bəykişiyevin gənclik ehtirası ilə yaratdığı yeni rəsm əsərlərində əvvəlki dünyası ilə üzvi əlaqələr kəsilməyib, necə ki, heç bir insan öz keçmişindən istəsə belə qopa bilmir. Amma və lakin Nazim Bəykişiyevin vəhylə duyub-gördüyü dünyanın bütövlükdə parametrlərini özündən başqa hələ heç kim görə bilmir, necə ki, bir-iki şəhəri gəzməklə bütövlükdə məmləkət haqqında təsəvvürün yaranmasına iddialı olmaq, yumşaq desək, sadələvhlükdür. Səbrimizi basıb da Nazim Bəykişiyevin yeni dünyasını gözükdürən silsilənin tamamlanmasını gözləyək. Görənlər deyir ki, 60 yaşlı rəssamın gözü artıq bəyaz boyanın incə çalarlarını sezməyə başlayıb və o, həmin çalarları özü gördüyü kimi kətana köçürmək iddiasındadır...

\*\*\*

Əziz dostumuzu ad günü münasibətilə təbrik etmək bir növ ümumi adətin növbəti təzahürüdür.

Amma və lakin ona sənətsevərlər adından təşəkkür və minnətdarlığımızı bildirsək, Allaha da xoş gedər.

Zaman-zaman bizlərə yüksək zövq anlarını səxavətlə bağışladığına görə sənə təşəkkür edirik, Nazim bəy!

Zamanın içində milli sənətimizin yaşarlılığını yorulmadan təmin etdiyinə görə minnətdarlıq, Nazim bəy!

*P.S. Yeni dünyanla görüşü səbrsizliklə gözləməkdəyik.*

*Yorulmayasan!*

28.06.2008

## Yepyekə bir sayğı ilə

Vaqif Bayatlı Odər. «Yupyumru bir eşq ilə». «Çinar-çap» nəşriyyatı. Bakı, 2008, 336 səhifə. Naşiri: Qoşqar İsmayıloğlu. Kitabda Nazim Bəykişinin, Məzahir Avşarın, Fəxrəddin Miralayın, Tahir Salahovun, Salvador Dalinin əsərlərindən istifadə olunmuşdur. Kitab ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

İştə, yeni kitab haqqında gərəkli məlumat bu. Bununla da kifayətlənə bilərdik, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin ədəbi mühitimizin mürəkkəbliyini və müəyyən mənada müxtərizliyini göz önünə gətirib də yeni yeni kitabın ətrafında yaramış konsentrik dairələrə söylə bir nəzər salalım.

Sözügedən «dairələr» Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzində təmsil olunub da sevgili şair Vaqif Bayatlı Odərin adı çəkilən kitabının təqdimat məclisində iki saat ərzində iştirak etdilər. Məclis iyun ayının son günü, bu həftənin birinci günü, dəqiq desək 30.06.08 tarixində saat 12<sup>00</sup>-da başlandı və düz saat 14<sup>00</sup>-da itmamə yetdi. Sayğıdəyər oxucu xatırlayırsa, məhz bu radələrdə göydən yağan yağış əməlli-başlı leysana dönmüşdü ki, bu məqam da toplaşanlardan ötrü həmənəcə rəmzi mənə qazandı.

Məclisdə səsələnən çıxışlarda bu və ya digər dərəcədə natiqlərin ədəbi həyatımızdakı mövqeyi... əks mövqedə duranlara bəslədikləri münasibətlər... fərdi tərcihlər və proseslərin iştirakçıları olmayanlardan ötrü müəmmalı olan eyhamlar səsəlndi. Bu məqamı qeyd etməmiş olsaydıq gerçək mənzərəni təhrif etmiş olardıq. Amma və lakin böyük məmnunluqla vurğulanmalıdır ki, sözügedən mənə-mövqe təzahürləri təqdimat mərasiminin leytmotivinə – böyük şair Vaqif Bayatlı Odər bəyafəndilərinə yepyekə bir sayğını ifadə edən səmimi melodiya xələl gətirmədi. Əksinə çıxışların əksəriyyətində belə bir fikir hallandırılırdı: məhz şairin şəxsiyyəti və şeiriyyətinə olan sayğı bu qədər fərqli insanları bir araya gətirmək iqtidarında oldu. Razılaşaq ki, bütövlükdə mədəniyyət alanımızdan ötrü bu cür «iqtidar» arzuolunan qədər nadir hal-hadisədir...

... Vaqif Bayatlı Odər çıxışları dinləyir... hərdən onlara müdaxilə edir... bəzilərinə yalnız ifadəli üzünün mimkası ilə reaksiya verirdi. Amma və lakin əsl «ruhun ziyafəti» o, yeni şeirlərini oxuyanda baş verdi. Bax, məhz bu anlarda toplaşanların arasında mövcud olan büsbütün fərqlər... qarşıdurmalar... iddialar və umuküsülər şairin əcaib səsinde əriyib də hamımızı böyük istedadın müqabilində birləşdirir və hamımıza yekxassəli mənəvi və estetik zövq verirdi.

Şair deyir:

- Sevir kimsə kimsəni  
Bir kimsənin üstünə,

Gəl, mən də sevim səni  
lap yepyeni bir eşq ilə  
yənə sənün üstünə...

Biz isə eyni zamanda əvvəlki, doğmalığa qədər tanış və yepyeni olan şairimizi görüb-  
duyub-eşidirik.

\*\*\*

«Adam adı boyda necə olur, adaş?»

Bəlkə, sənün kimi: öz adına doğuluşdan sayğılı olanda

Bəlkə, sevmək, sevlmək və sevdirmək sirlinə vaqif olanda

Bəlkə də elə-belə olur.

05.07.2008

**Epiqraf:** «...Bu dünyada insan haqqında sadə,  
vicdanlı nəsr yazmaqdan çətin iş yoxdur...»  
**Ernest Xemenquey**

«...Dostum, kitab deyil bu: Ona toxunanda sən  
İnsana toxunursan...»  
**Uoit Uitmen**

## **«Yazı»ya dönmüş Afaq Məsud**

*(Reaksiya-resenziya)*

Afaq məsudun «Yazı» adlı yeni kitabını oxuyub qurtarandan sonra ilk reaksiyam özümdən ötrü də gözlənilməz oldu: kitabı kənara qoyubanı əlimi-əlimə vurdum və qas-qas güldüm ki, adətən özümdən xeyli məmnun olanda bu cür hərəkət edirəm. Bir hovur özümdən razı halda otaqda gəzişəndən sonra ruhuma hakim kəsilmiş ovqatın səbəblərini açıqlamaq cəhdlərində bulundum.

Öncə Afaq xanımın yeni kitabına münasibətimin subyektiv səciyyələrini müəyyənləşdirib də onları obyektiv meyarlardan ayırdım ki, verəcəyim resenziyama, yəni dəyərləndirməyə təsir göstərməsin.

İş bu ki, görkəmli (hər mənada...) sənətçi dostlarımdan biri bu cür situasiyalarda qeyri-obyektiv olmağımı iddia edir, bəs, guya ki, mən dostlara qarşı həddindən artıq duyğusal olub da yaratdıqları sənət sərlərinə tənqidi yanaşa bilmirəm. Nə var, nə var bir dəfə həmin dostumun yanında demişəm ki, dostların pis əsərləri olmur. Görəndə ki, dostum bu invektivanı birmənalı qavrayır, ona düzəliş verdim, bax, bu formaya saldım: dostlar ona görə dostdur ki, onların pis... zəif... səviyyəsiz, bir sözlə-istedadla möhürlənmiş əsərləri olmur. Tənqidi yanaşmaya gəldikdə isə, a kişi, bir oxucu kimi mənə bu qədər xəvq verən, fəxr və qürur, məmnunluq və sevinc duyğularını yaşamağa imkan yaradan Allahdan istedadlı sənətçinin əsərində hələ «bit» axtararıyam?! Yox, hələ, mənim «sovet ədəbiyyatşünaslığı» və hələ də «sovet ədəbi tənqidi» ximraları üzrə çoxdan aram yoxdur...

Afaq məsudun «Yazı» adlı yeni kitabını oxuyarkən onun növbəti dəfə bu cür «çətin iş»in (bax: epiqrafın birinci aforizmi...) öhdəsindən özünə məxsus uğurla gəlməsini, hər cümləsində nöbəti dəfə özünü... ağırlarını... sevinclərini... etiraflarını duyub-anlayıb da nəhayətsiz səmimiyyətini, cəsarətli həssaslığını təsdiqlədikcə əlindəki kitabla amerikalı Uoit Uitmenin məsləhəti ilə (bax: epiqrafın ikinci aforizmi...) davramağa başlayıram. Daha sonra anlamağa başlayıram ki, bu kitab sənin üçün də «işləyir»: Milli ədəbiyyatımızın yaradıcı imkanlarının yüksək səviyyəsini parlaq şəkildə ifadə edən Afaq Məsudun «plankası» səni də yüksəlişə həvəsləndirir, sövq və vadar edir. Aqressiv naşılığın baş alıb getdiyi, həyasızcasına meydan oxuduğu çağdaş ədəbiyyat və incəsənətimizdə Afaq xanımın «Yazı»sı ali dəyərlərin sadə yansımaları ilə növbəti dəfə **Ə d ə b i y a t** adlanan möcüzənin əsl mahiyyətini, əzəli və əbədi məqsəd və vəzifələrini sənə xatırladır. Və sən arxayın olursan:

bu məmləkətdə yaşayıb da yaratmağa dəyər. Nə yazıq ki, Allahdan başqa heç kimin əlində dəqiq ölçü meyarları yoxdur, yoxsa Afaq Məsudun dahilik məqamının neçə santimetrliyində durmasını müəyyənləşdirərdim...

İndi keçək resenziya bölməsinə

«AFAQ MƏSUD. YAZI. (ROMAN, ESSE, HEKAYƏ) 432 SƏH. BAKI-QANUN-2005

Təqdim olunan kitabda cəm olunmuş yazıları necə var qavramaqdan ötrü «kod»a ehtiyacı olanlar üçün Ramiz Rövşenin «Qəddar sevgi» ön sözündən sitat; «Afaqın yazı üslubunu və bu üslubdan doğan oyun qaydalarını qəbul eləyən, onun yazılarındakı əsəb nöqtələrinə öz sinirləri ilə bağlanan hər bir oxucu artıq bu əsərlərdəki ən ağılasığmaz hadisələrin də iştirakçısına çevrilir. Əsl ədəbiyyatın ən böyük sehri də yəqi elə budur:oxucunu iştirakçıya çevirmək. Və Afaq Məsud Azərbaycan ədəbiyyatında bunu bacaran tək-tük sehirbazlardan biridir...»

Afaq Məsudun oxucularına təklif etdiyi «oyun qaydaları» kitabın kompozisiya quruluşunda açıq-aşkar görünməkdədir. Belə ki, kitabı açan «Duyğular imperiyası» başlığı altında toplanmış esselər iki dəfə təkrarlanır: birinci dəfə bu «təcrübələr», «hekayələr» bölümünə keçmək üçün hiss-duyubularımızı «kökləyir», ikinci dəfə isə «Romanlar» hissəsinə hazırlıq məqsədi görərək düşüncəmizi «şərtləndirir». Müəllifin lazım bildiyi bu cür kompozisiyanın məntiqi əsaslandırması kitabın vahid məzmun qatından (paradiqmasından) qaynaqlanır. Bu məzmun isə Afaq Məsudun bütövlükdə ədəbi yaradıcılığının qayəsini təşkil edən «insanın sərhəd halları» mövzudur ki, müəllif bu halların təzahürlərini varolmanın istisnasız bütün sahələrində görüb də «utancaq» ədəbiyyatımızdan fərqli olaraq heyrətamiz cəsarətlə kiçik essee, orta həcmli hekayələr və tam həcmli romanlarda əks etdirir. Afaq Məsudun yaradıcı metodunun uğurlu eksperimenti kimi «II İohan» hekayə-romanını göstərmək olar: canr etibarı ilə ədəbiyyatımız üçün yeni olan bu əsərdə Afaq Məsud essee, hekayə-roman ünsürlərini məharətlə sintez edərək bədii nəsrin yaradıcı imkanlarının yeni istiqamətlərini kəşf etmiş oldu.

Filosoflardan biri əntiqə bir söz deyib. İştə bunu: «Məqsəd heç nədir, proses – hər şey». Bilmirəm, Afaq Məsud bu deyimi bilir, ya bilmir, amma və lakin esselərin birində sanki cavab olaraq yazır... «Mənimsə heç hara getməyə həvəsim yoxdur. Mən özüm prosesəm».

«Proses» sözünün anlamını «Hərəkət-hərəkət» kimi qəbul etsək Afaq Məsudu milli mədəniyyətimizin mütəhərrikiyini təmin və təyin edən hal-hadisə kimi dəyərləndirib də onunla layiqincə davranmalıyıq.

Dostluğumuz da ki, öz yerində...

24.09.2005.

## Müəyyən mənada

Rusiya Federasiyasının ötən ayın 7-dən start verdiyi prosesi, müəyyən mənada, «yeni» adlandırmaq olar. Bunu özəlliklə vurğulamalıyıq: m ü ə y y ə n m ə n a d a. İlk öncə ona görə ki, Allahın altında «xalis yeni» heç nə yoxdur: hər bir yeniliyə diqqətlə yanaşanda görürsən ki, sən demə, bu, əməllicə unudulmuş «köhnəlikdir». Və bu yaddan çıxmış «köhnəlik» nəgahən qarşımıza çıxanda biz çaşıb da onu «yenilik» kimi qavrayırıq, amma və lakin özümüzə gələrək yaddaşımızı işə salanda həməncə farsların bir deyimini xatırlayırıq. İştə, bunu: «xər həmən xərəst, kuli digərəst». Ki, dopdoğmaca türkcəmizdə bu deyim «ulaq həmin ulaqdır, şələ-küləsi başqadır» anlamına gəlir. Müəyyən mənada, «ulaq - şələ-külə» məsələsi universal hal kimi də dəyərləndirilə bilər, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin bildiyimiz kimi, hər bir universallığın öz konkret təzahürləri mövcuddur. Bundan çıxış edərək Rusiya Federasiyasının başladığı prosesin daxili məntiqini aşkarlamağa çalışalım. Bu işdə bizə həmyerlimiz sayın Rauf QARAGÖZOVun kitabı yardımçı ola bilər, deyə düşünməkdəyəm. İştə, bu kitab: «Rusiya və Mərkəzi Qafqazda kütləvi yaddaşın metamorfozaları».

Adından məlum olduğu kimi, sözügedən kitab «kütləvi yaddaş» fenomeninə həsr olunub. Bu fenomen tarixi rəvayətlər və milli identikliyin formalaşma prosesi ilə bağlılıqda araşdırılır. Müəllifin orijinal tədqiqat metodu etnomilli qrupların faydalandığı tarixi rəvayətlərin sistemli analizinə əsaslanır. Rauf QARAGÖZOVun apardığı müqayisəli analiz rus, Azərbaycan, gürcü və erməni mədəni ənənələrində mövcud olan tarixiliyin özəlliklərini aşkarlamağa imkan yaradır. Bu işə öz növbəsində sadalanan etnomilli qruplara xas olan kütləvi yaddaşın xassələrini, forma və xüsusiyyətlərini və həmçinin kütləvi yaddaşın sosial davranışlara göstərdiyi təsiri anlamağa əsas verir.

Rusiya Federasiyasının Qafqazda son «davranış»ının gizli məntiqini aydınlaşdırmaqdan ötrü sözügedən kitaba müraciət edək və bizi maraqlandıran məsələnin yozumuna fikir verək. Rauf QARAGÖZOVun əsaslandığı amerikalı alim C.Verçin konsepsiyasına görə, hər ayrı götürülmüş fərdin yaddaşı bənzərsizdir, özgürdür, subyektivdir. Amma və lakin fərd özünü hansısa etnomilli qrupla eyniləşdirəndə sözügedən kollektiv yaddaşın fenomeni işə düşür və s x e m a t i k n ə q l e t m ə ş a b l o n u n d a təzahürünü tapır.

Təfəsilatlardan vaz keçərək mətləbin qısa izahını verəlim.

C.Verçə görə rus adamının sxematik nəqletmə şablonu «xarici düşmən gücləri üzərində təntənə» düsturu ilə ifadə olunur.

Konkret variantlarda açıqlanan süjetlərin bəndləri aşağıdakılardır:

1. Rus xalqı dinc, heç kimə təhlükə yaratmadan yaşayır.

2. Xaricdən (kənardan) təcavüz dinc həyatı pozur.
3. Böhran və əzab-əziyyət dövrü başlanır.
4. Təkbaşına və qəhrəmancasına mübarizəyə başlayan rus xalqı düşmən gücləri üzərində qələbəsi nəticəsində böhrandan çıxır.

Bu şablon rus tarixi rəvayətlərinin, səlnamələrinin, bədii əsərlərinin daxili strukturlarını təşkil edərək rus xalqının milli identifikasiyasını və başqaları ilə davranışını sərt şəkildə müəyyənləşdirir. Rus messianlığının kökləri də məhz burdadır...

Rauf QARAGÖZOV erməni kütləvi yaddaşının sxematik nəqletmə şablonunu da aşkarlayır («düşmənlər tərəfindən mühasirəyə alınmış əzabkeş, fəqət sadıq xalq»), amma və lakin kitabın pafosu düşmənçilik deyil. Rauf QARAGÖZOV çox maraqlı, tutarlı və elmi baxımdan əsaslandırılmış əsərin sonunda yazır:

«... Biz, müəyyən mənada, dilemma qarşısında durmuşuq: keçmişin naminə gələcək, yoxsa gələcəyin naminə keçmiş. Əsas məsələ hansı «yaddaş siyasəti»ni seçməyimizdir: milli mifologiya yaratmaq yolunu seçərək keçmişin ədavət və nifrətinin əsiri olub gələcəyi keçmişə qurban vermək, yoxsa keçmişə gələcəyin baxım bucağında görüb anlamaq və dərk etmək; elə bir gələcəyin ki, o hələ yoxdur, lakin regionda (Mərkəzi Qafqazda – V.İ.) yaşayan xalqlar üçün əsl tarixi zaman ola bilər; elə bir gələcək ki, ona aparar yol etnik təcrid olunmadan deyil, vətəndaş millətçiliyindən, demokratik dövlətdən və açıq cəmiyyətdən keçir...»

Müəyyən mənada, rus demokratları da bunu deyirdilər, indi deməsinlər...

06.09.2008

**Epiqraf:** «İctimai rəy qanunu – bu, siyasi tarix siferasının ümumdünya cazibə qanunudur. Hətta yeniçərilərə arxalanıb hakim olmaq istəyənlər belə yeniçərilərin rəyindən və rəiyyətin yeniçərilər haqqında rəyindən asılıdır...»

**Orteqa və Qasset qardaşları  
(Orteqa-i-Qasset)**

### **Üçüncü zəng**

*(Köhnə azərbaycanlı Orxan Fikrətoğluna mədhiyyə)*

Teatrda üçüncü zəng ki çalındı, tamaşaçı bilir ki, «vsgo», tamaşa başladı, odur ki, içəri, yəni ki, tamaşaçı salonuna girmək olmaz. Olmaz ki, olmaz! Tamaşaçı dara-bara salıb da o yan-bu yan eləsə, başa salırlar ki, qərdeşim, birinci zənglə səni xəbərdar elədik ki, bəs, hazır ol – vecüvə almadın. İkinci zəngi səninçün çalduq, yəni ki, bax a! başlamağa az qalıb, yenə qulaq ardına vurdun. İndi tamaşaya baxmaq istəyirsənsə, gözlə antraktı. İkinci hissədə girərsən, əks təqdirdə – xoş getdün!..

Bax, belə bir sərt nəmənədir teatrda üçüncü zəng...

... Astrid xanım Lindqrenin dünyalarca məşhur nağılında adıbəlli Damda Yaşayan Karlson balaca dostuna bir zıncırov bağışlayır və təlimatını (intruksiyasını) verib də deyir ki, bəs zıncırovu bir dəfə çalmaq deməkdir ki, «Karlson, gəl». İki dəfə çalmaq «Karlson, təcili (sroçni) gəl!» fikrini, üçüncü zəng isə «Nə yaxşı ki, dünyada Karlson var!» Yəni sənin Karlson haqqındakı rəyini bildirir. Sadəlovh balaca öz növbəsində sual verir ki, bəs, birinci və ikinci zənglərin təcrübi əhəmiyyətini, yəni funksional mənasını anladım, bu üçüncüsü nəyə gərəkdir, a Karlson. Karlson cavabında dedi, nə dediyini biz deyək, siz eşidin və xoşbəxt olun. Dedi: gözümün işığı, Malış!

Üçüncü zəngin vasitəsilə mənim haqqımda öz səmimi rəyini, münasibətini və mövqeyini bildirərəkən, sən rahat olacaqsan, mən isə xoşhal. Ha, indi söylə, özün söylə: üçüncü zəngin əhəmiyyəti varmola? Malış qısa və konkret cavab verdi: əlahiddə və fəvqəladə! Karlson dedi: elə isə – çal üçüncü zəngini, yavrum!!!

Artıq neçə ildir dəqiq (toçni) bilmirəm, amma və lakin ANS-də Orxan Fikrətoğlunun promtaymı gələndə pərçim olunuram «idiotlar üçün qayrılan qutuya» və o, günün parafrazını bəyan etməyənəcən ayrılı bilmirəm ekrandan. Yəni ki, «bir növ adətkərdə olmuşam». Onu da deyim ki, seans çörək yeməyimə təsadüf edirsə – daşdan yumşaq nə varsa qabağıma qoysalar fərqiñə varmadan, uduram, «uf!» da demirəm. Yox, əgər oturmuşam özümçün, həzmi-rabə prosesi ana bətnindəkindən də, əstəğfürüllah, rahat və xoş bir halda vaqə olur (bu olsun, Orxan Fikrətoğlu ilə teleünsiyyətimin psixo-fizioloji aspektinin konstotasiyonu...). Artıq neçə ildir dəqiq (toçni) bilmirəm, amma və lakin ANS-

də Orxan Fikrətoğlunun şəxsən mənə teledialoqun iştirakçısı kimi sözünü a) kəsməmişəm, b) qəribçiliyə salmamışam, c) şübhə altına qoymamışam, ç) ritorika, sxolastika, tautologiya və demoqogiya qrafasına yazmamışam. Mirzə Cəlilə rəhmət deyib də özüm kimi köhnə azərbaycanlı olan Orxan bəyin sözünə qulaq verə-verə onunla birgə gülmüşəm, ağlamışam, utanmışam, fərəhlənmişəm, düşünmüşəm, pejmürdə olmuşam, amma və lakin bir dəfə də olsun ruhdan düşməmişəm. Bax, bu bərəkət haqqı, bir dəfə də olsun avazında yad, saxta not qulağıma dəyməyib. Çünki oxuduğu – Həqiqət kitabıdır, brat! (bu da olsun Orxan Fikrətoğlunun mənə göstərdiyi sosial, psixoloji, terapevtik təsirin açıqlaması...)

Artıq neçə ildir dəqiq (toçnı) deyə bilmərəm, ANS-dən Orxan bəyin hamıya – iqtidarından tutmuş, rəiyyətə, müxalifətindən tutmuş, yeniçərilərə, ermənisindən tutmuş, moltaniya, məxləz, ictimai rəyi formalaşdıran bütün vətəndaşlara zarafata salıb da söylədiyi DÜZ SÖZlərini eşidib, elə hey düşünürəm ki, hansı xidmətlərimizə görə tanrı bizə Orxan bəy kimi xalis aydınları bəxş edir, əcaba? (bu da olsun, Orxan Fikrətoğlunun qarşıma qoyduğu və həlli qaçılmaz olan fəlsəfi məsələnin təyini...)

Sonda teatr qanununu düşünüşlü pozaraq, Fikrət Orxanoğlu bəyafəndilərinə zıncırovumla bir... iki... üç zəng çalırım.

Eşitdün, brat?!!

2005

## Tryptix

«Cavid ömrü» filmi ilə Anar mədəniyyətimizdən ötrü əbədi olaraq aktual olan bir mövzunu əhatə edən triptixini tamamladı. Bilənlər bilir ki, sözügedən triptix «Qəm pəncərəsi», «Uzun ömrün akkordları» və son olaraq «Cavid ömrü» filmlərindən ibarətdir. Özünə azcana əziyyət verib də düşüncələrə aydındır ki, milli mədəniyyətimizin həm də sadıq və yorulmaz səlnaməçisi olan Anar əslində onu (və bizi ?..) maraqlandıran bir mövzunun sənətkar və əbədiyyət kolliziyasının üç variantını kino sənətinin araclığı ilə bizlərə gözükdürdü. Kino sənətimizin danılmaz sayılan faktı olan bu triptix məhz və yalnız kinoşünaslıq baxımından təhlil olunub da dəyərləndirilməyə layiqdir, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin bu iddiada olmayan bəndəniz özünü (və sizi ?..) maraqlandıran və dar imkanları daxilində qandığı mətləblərə fikir verməyə üstünlük verməkdədir.

...Sözügedən triptixin paradokması, yəni ki, vahid məzmun qatı haqqında düşünərkən bu üç filmi məna etibarını ilə birləşdirən və onları daha geniş kontekstdə anlamağa, bizcə, güclü kod verən ümumi adı bulduq. İştə, bu adı: «ƏBƏDİYYAT ÖMRÜ». Bu adın zahiri paradoksallığı hörmətli oxucumuzu çaşdırmasın. Düzdür, razıyıq: əbədiyyatın ömrü elə əbədiyyat parametrləri ilə müəyyənləşdirilir və zaman baxımından başqa ölçü vahidləri ola bilməz. Sırf zaman ölçü vahidləri baxımından bütün başqa təyinlər «sulu» və ya «işıqlı işıq» kimi tautologiyadır, bunu anlayırıq.

Amma və lakin XX əsr mədəniyyətimizin sütunları olan Cəlil Məmmədquluzadənin («Qəm pəncərəsi»), Üzeyir Hacıbəyovun («Uzun ömrün akkordları») və Hüseyn Cavidin («Cavid ömrü») yaşam tarixçəsinə «meşşan dedi-qodusu» və ya «qlamur pardaxlaması» məqsədləri ilə deyil, bu zamanların mahiyyətini anlamaq niyyəti ilə sayğı və minnətdarlıqla yanaşanda hər üçünün ömrünü mənalandıran amili görməmək mümkün deyil. Bəli, hörmətli oxucumuz, sözügedən amil məhz əbədiyyətdir ki, öz təzahürlərini bizlərə böyüklərimizin timsalında bariz şəkildə gözükdürür. Hələ alimi-məşhur Ərəstun (Aristotel) bizi maraqlandıran məsələnin düsturunu verib də demişdi: «Ömür qısadır, sənət əbədidir!» İştə, bu düsturu dahi sənətkarlarımıza şamil etsək, məsələnin dürüst həlli bu cür olur: - fiziki yaşam ölçüləri ilə müəyyənləşdirilən uzun və ya qısa (Cəfər Cabbarlı... Mikayıl Müşfiq...) ömür sürmüş dahilər öz sənətləri ilə eyniləşərək əbədi olan Sənətin ölçü vahidləri ilə dəyərləndirilməkdədir.

Bu baxımdan böyüklərimizin ömür yolları mutlu və qutlu kimi görünməkdə, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin başqa aspekt dahilərin ömür mənzərəsində dəkədilməz... qorxunc... eyni zamanda, son dərəcə maraqlı olan fenomeni də açıqlamaqdadır.

Etiraf edirəm ki, sözügedən aspekt mənə «Cavid ömrü» filmində İblis rolunu «canlandıran» sevimli həmkarım Məmməd Səfanın yozumunda göründü. Təkanverici işarəni isə Məmməd Səfa kimi bənzərsiz aktyorun Cavid əfəndiyə zilləndiyi baxışlarından aldım: cilddən-cildə girən bu qorxunc infernal varlığın çeşidli, «maskasına» uyğun baxışları sırasında zaman-zaman nə isə qərribə sevgimi deyim, məhrəmlikmi adlandırım, bilmirəm, amma və lakin açıq sezilən «mesajlar» adamı əməllicə çaşdırırdı. Getdikcə qatılaşan «hisslər palitrası»nın boyları içində bir duyğu-münasibət çaları dominant xarakteri daşımağa başladı: Məmməd Səfanın-İblisin baxışlarındakı mərhəmət işıqları qaçılmaz olaraq «əbədiyyət» məqamını nəzərə almağa sövq və vadar etdi. Və burada, deyəsən, nəyisə anlamağa başlayırsan. Anlayırsan ki, Məmməd Səfanın İblisi əbədiyyətin təmsilçisi olaraq, seçilmiş «namizədi» sınaqlardan keçirir... Anlayırsan ki, bu ağır sınaqlar özünə də xoş deyil, amma və lakin adilikdən, ötərgilikdən əbədiyyətə aparan başqa bir yol, yoxdur... Və anlayırsan ki, nədən Məmməd Səfa – İblis «qocaman dağa» bənzəyən Cavid əfəndinin yan-yövrəsində eşələnən piqmeylərə bu qədər açıq ikrahla baxır...

Bilənlər bilir, bilməyənlərə bildirək: bir neçə il bundan öncə «YUĞ» Teatrosunda rejissor Gümrah Ömərini səhnələdiyi «Əlkimya» tamaşasında Məmməd Səfa Faust rolunu məharətlə ifa edib. İ.F.Hötenin eyni adlı əsəri əsasında hazırlanmış tamaşadakı İblis-Mefistofel özünü təqdim edərək deyir: «Mən şər əməlləri törətməkdən ötrü yaradılmış, fəqət daima xeyir işlər görən qüvvəyəm!» Bunu anlamaq nə qədər çətin sənə, hər halda duymaq olar: - Məmməd Səfanın İblisinin gözlərinə baxmaq kifayətdir...

\*\*\*

Anarın triptixində «İblisnamə» məqamı çox vacibdir deyə düşünürəm...

Öyləcə – bu haqda da düşünmək gərək.

Düşünəkmi?

## Nədən «Şair olmaq istəmirəm...»?

«İstedadlı insanoğlu hər şeydə istedadlıdır». Bunu apriori, mütləq və danılmaz həqiqətin çıxış nöqtəsi kimi qəbul edib də «nöqtə»dən o yana baxmağa tənbellik edirik. Hər halda çox zaman belə olur. Halbuki söhbət «vergi»dən gedir. Yəni ki, hər hansı həqiqətlərin fəvqündə duran mütləq varlığın (və ya qüvvənin...) insanoğluna v e r d i y i sirli-sehrli qabiliyyətdən. Sözügedən qabiliyyətin məhz sirli-sehrli keyfiyyəti öz növbəsində səlis, formal məntiqlə izah olunmayan hal-hadisələr yaradır. Ki, bu səbatsız, həqiqətlə uydurmanın arasında sayrışan hallar m ə n ə v i g e r ç ə k l i y i m i z i n yalnız konturlarını gözükdürür. Bununla kifayətlənmək olardı, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin mədəniyyətin öz məntiqi, öz səbəb-nəticə sistemi, öz dəyərləndirmə cədvəli var. Odur-budur mədəniyyət məkanında istedadla (vergiylə... yetənəklə...) möhürlənmiş ən kiçik hal-hadisələrə reaksiya vermək hər bir bəndəniz kimi orta ziyalının korporativ borcu və vəzifəsidir.

... Önümdə Vidadi İsmayılın «Şair olmaq istəmirəm...» şer kitabçası. Hər halda dizaynı ilə diqqəti həmən özünə çəkən üz qabığına belə yazılıb. Halbuki kitabçanın içində Vidadi İsmayılın çəkildiyi filmlərdən fotolar da var, maraqlı kompozisiya təşkil edən özgür sənətçilərimizin esseləri də var, söhbətlər də, düşüncələr də, mistifikasiyalar da...

Ramiz Rövşən: «... bu şeirlərdə sənin öz ruhunla yanaşı, həm də bir aktyor kimi yəqin ömür boyu rollarını oynamaq arzusunda olduğun Hamletin, Kefli İskəndərin ruhu da gəzib dolaşır...»

Məmməd Nəsir: «...Vidadinin şeirləri yalnız şeir olmaq istəmirlər. Onlar janrın tələb və qaydalarına qarşı çıxaraq, təsvir, təqlid, izah və şərh kimi bəsit yanaşmaları inkar edir, poeziyanın daha dərin, daha köklü məsələlərdə maraqlı olduğunu ortaya qoyurlar...»

Adil Mirseyid: «...Vidadi İsmayılın şeirləri özünə bənzəyir, özü də şeirlərinə. Vidadi şeirlərində aktyor deyil, metafizik bir dünyanın adamıdır. Bəzən öz səsinin sehrinə düşüb uçur. Və hara uçsa, yenə qu tükündən hörülmüş yuvasına, onu səbrsizliklə gözləyən üç göyərçin balasının yanına qaydır...»

Yazının başında qoyulan suala cavab verməkdən öncə «düşüncədən ötrü informasiya»ni səhmanlayaq. Məlum: Vidadi İsmayıl teatr, televiziya və kino aktyorudur (bu yaxınlarda baxdığım «Yalan» filmindəki Yavər kişi ürəyimi məcazi mənada deyil, kardioloji anlamında ağrıtdı...) O, Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin müəllimidir və aktyor yetirmələrinin ondan aldığı mənəvi təkan Vidadinin istedadlı pedaqoq olmasını təsdiqləyir. Ta gənc yaşından sənət mühitində formalaşan Vidadi yaxşı tar çalır, gitaraya həvəsli olduğdan sonra isə, əvvəl Ramiz Rövşenin şeirlərini səsləndirdi, yavaş-yavaş öz

bəstələrini ifa etməyə ürəkləndi. Çoxlarımızdan fərqli olaraq əl qabiliyyəti də var, yəni ki, lazım gələndə əlindən hər bir iş gəlir.

Sualımızı dübarə təkrarlayaq: nədən, əcaba, Vidadi İsmayıl həm də şair olmaq istəmir?

Sənətçi haqqında ən etibarlı məlumat mənbəyi onun əsərləridir, baxaq görək, özü bu suala necə cavab verir. Necə deyərlər, cavabı ondan, yozması bizdən.

Vidadi deyir:

**- Şair olmaq istəmirəm –  
əfsus ki  
mən də ölüm qorxusundan  
doğulmuşam deyəsən,  
bütün şairlər kimi.**

Yozumumuz: bu paradoksal sillogizmi quraşdıran adam əslində bildirir ki, bəs, şair olmaq insanoğlunun istəyiylə deyil və şairlik istedadının əslində məsuliyyətli bir vergi olmasını təsdiqləyir.

Vidadi deyir:

**- ... Bu adam  
oxuya bilirsə hələ  
demək – bu ölüm onun deyil,  
bu həyat da həmçinin...**

Yozumumuz: bu misraların metafizik örtüyü altında varolmanın (elmi dillə: ekzistensiyanın...) əbədi müəmması mürğü vurur. İştə, bu: yaradıcı insanoğlunun gözü ilə gördüyü dünya (həyat) gerçəkdir, yoxsa təxəyyülündə min kərə ölüb, min bir dəfə qayıtdığı dünya (həyat...) doğrudur?! Bioloji varlıq olaraq insanoğlu, təbii ki, «oxuyan adam» - şair olmaq istəmir. Yəni adam kimi yaşayıb da, adam kimi ölmək istəyir. Amma və lakin, bu sənlik deyil, ay Vidadi İsmayıl!

\*\*\*

Bilmirəm, tirajı 500 nüsxə olan kitabça «geniş oxucu kütləsi»nin əlinə keçəcəkmə, odur ki, hər ehtimala qarşı (tarix üçün) onun haqqında məlumat verim.

**H.Vidadi İsmayıl. Şair olmaq istəmirəm... (Şeirlər). – Bakı, Qanun, 2008, 96 səh.  
Naşir: Şahbaz Xuduəoğlu. Redaktor: Nəriman Əbdülrəhmanlı.**

24.05.2008

### **Kərəm kimi...**

Deyirlər ki, Dünyamız elə dəyişib... elə cılızlaşıb ki, artıq baş verən olaylar saza gəlmir saz ilə deyəsən, sözə də gəlmir ki, söz ilə deyəsən. Yəni ki, artıq Dünyamızda dastan üçün yer yoxdur; deyirlər, dastanı reportaj əvəzləyib və tutduğu yeri heç kimə verən deyil. Şəxsən mən buna inanmıram. Mən Şəhriyara inanıram. Şəhriyar isə deyib ki, «Dünya həmən dünyadır, Süleymandan, Nuhdan qalan dünyadı...» Və, deməli, canlı epik ənənə yaşamaqdadır. Və deməli, çağdaş dastanlar da yaradılır, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin dövrə uyğun olaraq dastanlar da saz-söz ilə yaradılmır, təyininə daha çox görə texnoloji sənət növü olan kino diliylə səsləndirilir-gözükdürülür çağdaş dastanlar.

Belə dastanlardan birini bu yaxınlarda Nizami kinoteatrının kiçik zalında izlədik və Dünyamızın gələcəyi barədə xeyli düşünməli olduq.

İş belə oldu.

İranlı soydaşımız ki, adı olsun Babək, soyadı isə Şirinsifət öz ssenarisi əsasında bir film çəkdi. Kifayət qədər işin içində olduğundan çox mətləblərdən xəbərdaram, amma və lakin hörmətli oxucumun başını təfsilatlarla aparın deyiləm. Çünki məsələ onda deyil. Məsələ ondadır ki, ağayi Babək Şirinsifət «Əsli və Kərəm» dastanının ibrət və mənalarını bu gün bizdən ötrü ağırlı-acılı olan «Qarabağ problemi»nin məzmun kontekstində təqdim etmək cəhdində bulundu. Buradaca qeyd edək ki, milli kinomuzdan ötrü bu cür yanaşma yeni deyil - ünlü rejissorumuz Eldar Quliyevin «Girov» filmi xatırlamaq kifayətdir. Babək Şirinsifətin filmi haqqında, bu istedadlı və intellektual rejissor haqqında «Üç nöqtə»nin hörmətli oxucularına əvvəlki yazılarımızda məlumat vermişik. Ümidvarıq ki, onun haqqında hələ çox danışacağıq, çünki Babək Şirinsifət Azərbaycan kinosu ilə sıx işbirliyinə köklənib və təşəbbüsləri bu tayda müsbət qarşılanmaqdadır.

İndi isə keçəlim baş vermiş olaya.

...Ki, Babək Şirinsifət öz təşəbbüsü və vəsaiti ilə «Rami» filminin təqdimatını təşkil etdi. Onu qoyaq qırağa ki, bizim tamaşaçıların obyektiv və subyektiv səbəblərdən gecikdiklərinə görə nümayişin başlanması xeyli yubandı. Onu da dilə gətirməyə ki, işığın üç-dörd dəfə sönmə-yanıması toplaşanların ovqatına necə təsir edib də hansı düşüncələri oyatdı. Bunlar hamısı xırda şeylərdir...

Xırda sayılmaz olay isə filmin nümayişindən sonra baş verdi...

Azərbaycan kinosunun kifayət qədər məşhur iki nümayəndəsi ki, adlarını, peşələrini və cinsi mənsubiyyətlərini mənəvi-etik səbəbdən açıqlamayacağam, filmin rejissoruna

yaxınlaşıb da başladılar düz üzünə etirazlarını döşəməyə, özü də necə döşəməyə! Alov püskürən ağızlarından bu cür ittihamlar qopurdu: bəs, bu filmdə erməni qızı dağ başına qaldırılır, baş qəhrəman isə yalnız əzab çəkir, kişi kimi əlinə silah alıb da döyüşməkdən imtina edir ! Bununla nə demək istəmişən?! Bu gün bizə bu cür filmlər lazımdır?! Dünya bizim haqqımızda nə deyər?! Və sairə və ilaxir və bundan betər sözləri özünü tamam-kamal itirmiş Babək Şirinsifətn üzünə başqa situasiyada təqdirəlayiq sayıla biləcək sərtliklə «tolazlayıb» da ovqatını təlx etdilər bizim qeyrətli opponentlər. Bu sayaq hücum Babək Şirinsifətdən ötrü o qədər gözlənilməz oldu ki, cavab verməyə söz tapamırdı, ürəyinə saldı və gecə ürəyi yaman ağrıdı...

Zavallı cənublu soydaşımız bu cür «fikir mübadiləsi»nə alışqın olmadığına görə daşdan keçən arqumentini ortaya atmadı. Yəni, demədi ki, əzizlərim (dırnaq içində...) məgər Azərbaycanda (o taylı, bu taylı...) «Əsli və Kərəm» dastanı yasaqlanıb? Məgər xalqımızın dastan yaradıcılığının incisi olan bu rəvayətin mənalari bu gün etibardan düşüb?! Məgər «Yanıq Kərəm»in sədalari bizdə əbədi və əzəli, ötərgi ideyalardan qat-qat yuxarıda pərvaz edən humanist ideallari yaşatmırmı?!

Məncə Babək Şirinsifət bu sözləri aşiq-şairlərə xas olan pafosla söyləsəydi, nə opponentlərin sözü qalardı, nə də özünün ürəyi ağrımazdı...

\*\*\*

...Görünür ruhumuz və düşüncəmizi zaman-zaman bürüyən zülməti yarmaqdan ötrü hələ Kərəm kimi yanmaq məsələsi gündəmdən düşməyəcək.

Görünür ki, «qara keşislər» yalnız cəbhə xəttinin o tayında məskunlaşmayıb.

Çal, aşiq, çal!!!

17.05.2008

**Epigraf:** «Kitablar elmlərin nəticəsi olmalıdır, elmlər kitabların nəticəsi olmamalıdır».  
**Frensis Bekon**

## **Kərəm kimi!**

*(«Dastanın işarələr sistemi» adlı kitabın müəllifi  
Dadaşzadə Kamilə xanıməfəndilərinə açıq məktub)*

Hörmətli Kamilə xanım!

Üzərinde ünvanıma xoş sözlər yazılmış kitabınız mənə çatdı, onu diqqətlə oxudum, oxuya-oxuya sevindim, qürur duydum və mənsub olduğum milli mədəniyyətimlə növbəti dəfə fəxr etdim.

Sözsüz ki, kitabınızın oxunuşu zamanı yaranan duyğu – düşüncələrimlə şəxsi görüşümüzə də Sizinlə bölüşə bilərdim, necə ki, bölüşəcəyəm də. Amma və lakin qalmaqallı dövrümüzə zətən səmimi xoş sözləri hörmətli qəzetimizin araclığıyla sizə çatdırmaqda ən azı üç məqsəd güdməkdəyəm.

Birinci məqsədim həddindən artıq siyasətləşdirilmiş ictimai rəy adlanan virtual məkanın təşkilatçılara gözyədlilik verməkdir. Gözünüz aydın, bəylər və xanımlar! Son illər ərzində kitab dünyamıza tonlarla atılan makulaturanın içindən növbəti dəyərlili, ciddi, davranılması o qədər də asan olmayan və məhz buna görə düşünməyi yadırgamayan insanlarımızdan ötrü gərəkli olan kitab işıq üzü gördü.

İkinci məqsədim milli mədəniyyətimizin gənc təəssübkeşlərinə məlumat verməkdir. Uşaqlar! Çoxlarınıza anoxronizm, ekzotik sənət növü kimi görünən aşırıq yaradıcılığının əzəli qaynaqlarını ...ruhsal mənsubiyyətini...dünya mədəniyyəti ilə bəğlilığını anlayıb da doğma mədəniyyətimizdən qopmaq istəmirsinizsə-bu kitabı oxumağa çalışın...

Üçüncü məqsədim müəyyən mənada utopik olsa da manyakal şövqlə həyata keçirməyə davam edəcəyəm. İzah edim. İş bu ki, yaradıcı ziyalılarımızın «şok açıqlama»larından və qarşılıqlı təhqiramiz ittihamlarından xəstəhal olubanı immunitetimi bərpa etmək üçün əcdadlarımız olan əsl ziyalılardan, xalis aydınlardan, yəni zətən işıqlı insanların qoyub getdikləri qutlu gələnlərinə müraciət etməkdəyəm. Bu sayaq ənənələrdən birisi-epistolıyar janrıdır: bir-birinə məktub yazan «köhnə» ziyalılarımız şəxsi düşüncələrini adresata çatdırmaqyla yanaşı ictimai düşüncəni əllərindən gələnlə dərəcədə kitablaşdırmaq cəhdlərində bulunurdular. Bunu siz, təbii ki, məndən də yaxşı bilirsiniz, amma və lakin gündən-günə abırsızlaşan gəçəkliyimizin nuvoriş bataqlığında çabalamağını nəzərə alanda bildiklərimizi dönə-dönə təkrarlamaqda, şübhəsiz ki, fayda var.

Hörmətli Kamilə xanım!

«Qapalı köşə»min qəzet səhifəsində ölçülərdən çıxış edərək kitabımız haqqında düşüncələrimin yalnız bir qismini Sizə çatdırı bilərəm.

Ən önəmlisi odur ki, aşiq yaradıcılığının incisi olan ustam strukturalizm təliminin məzmun kontekstində təhlil etmək cəhdinizi həm maraqlı, həm də səmərəli hal kimi dəyərləndirirəm. Çünki, bildiyim qədərincə, sözügedən elmi üsul dastanın mətnində («bətində») mövcud olan müxtəlif xassəli «işarələri»ni nizamlamaqdan başqa qarşısına ayrı məqsəd qoymur. Sizi təbrik edirəm.

Kitabda tərtib etdiyimiz not materialını və aşiq yaradıcılığının «pasportlu annotasiyası»nı yalnız alqışlamaq olar: yaşadığınız dövr informasiya bankına ötürmək cəhdləri hər cür təqdirə layiqdir. Nəticəsini gələcək nəsillər daha dəqiq dəyərləndirirlər, inşallah!

Hörmətli Kamilə xanım!

Fürsətdən istifadə edib də Sizə bir təkliflə müraciət etmək istədim. Axı, işıqlı alimimiz, özünü Kərəm kimi milli sənət düşüncələrinin odunda yandıran Mirəli Seyidovdan başqa kimsə, bildiyimə görə, bu olduqca maraqlı və incəsənətimizdən ötrü səmərəli mövzu ilə ciddi məşğul olmayıb.

Deyirəm, bəlkə Sizi bu sirli-sehirli mətləb maraqlandırar...

Cavab müsbət olsa, hər cür əməkdaşlığa hazır olduğumu bəri başdan bildirirəm. Ümidvaram ki, nə zamansa «Yuğ» haqqında yazacağınız kitabı oxuya-oxuya yenə də sevinəcəyəm, qürur duyacağam və mənsub olduğum milli incəsənətimə görə fəxr edəcəyəm.

Bu ümidlə də açıq məktubumu bitirərək hamımıza Kərəm kimi işıqlı olmağı arzulayıram. Arzulamağın ki, ziyanı yoxdur...

14.05.2005.

**Epiqraf:** «Keçmişini yadında saxlamayanlar onun  
təkrarlanmasına məhkumdur»  
**Corc Santayana**

«Tarixi saxtalaşdıranların qəlp pul kəsənlərlə  
bərabər edam edilməsi məsləhətdir»  
**Migel de Servantes Saaverdra**

## **Yeriyən yalanın son mənzili**

Əzizim İsgəndər bəy!

Sizinlə görüşüb də olduqca məzmunlu söhbətlərin qənaətləri kimi yazımızın epiqrafına qoyduğumuz sözlər kifayət edə bilərdi. Ünlü amerikalı düşünəri Satayananın xəbərdarlığı, ölməz Don Kixotun həmdəmi Servantesin təklifi, bizcə, məsələnin məğzini kifayət qədər açıqlayaraq hər şeyi yerinə qoyur.

Bu yandan da atalarımız bizləri həvəsləndirərək deyir ki, bəs yalan ayaq tutar, yeriməz. Amma və lakin, Sizin çox dəyərli kitabınızı oxuyandan sonra «Kifayətdirmi bunlar əcəba?» deyə düşündük. Və qərara gəldik ki, düşüncələrimizin bir neçə məqamını hörmətli qəzetimizin araclığıyla Sizə çatdıraq ki, əgər oxucularımıza da maraqlı olsa nə mutlu bizə!

İlk öncə, icazə verin üzünüzdə deyə bilmədiyimiz sözləri yazılı surətdə Sizə çatdıraq. İş bu ki, Sizinlə söhbətlərdən sonra son dərəcə məmnunluq halında bir daha əmin olduq ki, Sizin kimi aydın kişilər məmləkətimizdə olunca gözəlim Şimali Azərbaycana zaval yoxdur. Keçmişini unutmaya meyilli olanlar, qəlp pullarla «məənəviyyat bazarı»nı saxtalaşdıran soydaşlarımız başımıza çox bəlalər gətirib, gətirir və nə yazıq ki, gətirəcək, amma və lakin bir şeyi heç zaman bacarmayıblar, bacarmırlar və inşallah, bacarmayacaqlar. Bu bacarmadıqları əməl-seçilmiş insanların könlündə yanan haqqın ocağını söndürməkdir! Ta əzəldən olduğu kimi bu gün də müstəqil, hüquqi, bazar iqtisadiyyatı təməlinə bərqərar olan Azərbaycanımızda yalançılar meydan sulayır, işıqlı doğru başlıcası isə həmişəki kimi dərviş həyatını yaşamaqdadır. Görünür ki, başqa cür olmur, bəlkə də olmaz. Görünür ki, səbr edib də yüz-iki yüz il gözləməliyik: çox güman ki, o zaman «işğ»ın dərəcəsi «Barmek»in sayğacları ilə ölçülməyəcək...

Sizin dəyərli monoqrafiyanıza gəlinə bəri başdan üzr istəməliyik ki, onu yalnız indi – işıq üzü gördüyündən iki il sonra oxumaq şərəfinə nail olduq. Bu da olsun gerçəkliyimizin paradokslarından biri: belə bir kitabın olmasını bizə norveç və polyak dostlarımız söyləmişlərdi və Sizinlə birinci görüşümüz zamanı həmin kitabın müəllifiylə söhbət etdiyimizi bilmirdik...

O ki qaldı irəli sürdüyünüz fərziyyəyə, o bizdən ötrü artıq sübuta ehtiyacı olmayan aksiomdur. «Şirvanşahlar Sarayı» kimi tarixi düşüncəmizə zorla pərçim olunmuş olunmuş

abidə məhz türk dini mənəviyyatının parlaq təzahürü olan xəlvətiyyə təriqətinin ünlü piri-mürşidlərindən biri kimi tanınan Seyid Yəhya Bakuvinin xanəgahıdır. İllərcə sənətçi intuisiyası ilə təxmin etdiyimiz dəfələrlə sehri, mistik etkisini üzərimizdə duyduğumuz halları dəqiq, tutarlı elmi-sənədli kateqoriyalarla əsaslandırdığımızı görə razılığımızı bildiririk. Allah özü sizdən razı olsun.

Əzizim İsgəndər bəy!

Bir mətləbə də ehmalca toxunaraq Sizə və Sizin kimi qeyrətli aydınlarımıza ünvanlandığımız açıq məktubumuzu bitirəcəyik.

Məsələ ondadır ki, heç şübhəsiz, əsrlərlə aramızda şəstlə yerişən həyasız bir yalan yazdığımız kitabın sayəsində öz məntiqi mənzilinə – tarix məzarlığının qara goruna gömüldü. Bu əlbəttə və əlbəttə ki, sevindirici haldır.

Amma və lakin, bizi qayğılandırıb da bədgümanlıq dumanına bürüyən mənəviyyatımızın açıqca sezilən «tüccarlıq», loru dildə desək, «satıcılıq», lap kəskin ifadə etsək isə «alverçilik» səciyyəsidir. Qorxuruq ki, çox dəyərli fikirlərimizin bazar dəyərlərini hesaba ala biləcək komprador sahibi-ixtiyarımız sözügedən məbədi «yevroremont»dan keçirərək alver məkanına, turist marşrutlarına döndərməsin...

Deyirik, bəlkə mətəlbə elə xəlvətdə qalması məsləhət idi?

Növbəti görüşümüzdə bu məsələni də müzakirə etmək təklifi ilə sağollaşıram. Salamət qalın, İsgəndər bəy.

28.05.2005

Olaylar...

## Dördbucaqlı Üçbucaq

(fərəhli hesabat)

Əfəndilərimə ərz edim ki, Dünya Teatr Məkanında tamaşa hazırlayıb da onu «istismar» etmək üsulundan başqa bir sıra işbirliyi formaları var ki, nə yazıq – bunların əksəriyyəti Azərbaycan Teatr prosesindən yan ötüşdü. Sözügedən işbirliyi üsullarının, demək olar ki, hamısı dəqiq və bitkin nəzəriyyəyə söykənir və zəngin təcrübədən faydalanmaqdadır. Nə başınızı ağrıdım, oxucularımıza teatral aksiya adlanan fəaliyyət formasından bəhs etmək istəyirəm.

Deməli belə. Ən başlıcası – teatral aksiyanın kommersiya maraqları olmur. Əsas məqsəd – bu və ya başqa ideyanın gerçəkləşdirilməsidir. Bir qayda olaraq (təyininə görə) aksiya yalnız bir dəfə baş verir. Teatral aksiyanın danılmaz və pozulmaz şərti – gözükdürülən hadisə mütləq mənəvi, ictimai və intellektual əhəmiyyət kəsb etməlidir. Böyük mənada, teatral aksiya vətəndaş cəmiyyəti və tolerantlıq anlayış və təcrübəsini təşviq, təbliğ və tərənnüm etməlidir. Sözügedən formanın bir sıra digər əsasları mövcuddur, amma və lakin onların spesifik mahiyyətini nəzərə alaraq sadalamaqdan vaz keçib də keçək vəd olunan hesabata.

Bilənlər bilir ki, Yuğ Teatrosunun az da olsa beynəlxalq teatr layihələrini gerçəkləşdirmək təcrübəsi var. Belə ki, inşil məhz Yuğ Teatrosunda məşhur polşalı rəssam və rejissor, professor L.Mandzikin rəhbərliyi ilə «Torpaq» adlı teatral aksiyası keçirilib ki, əsasən gənc sənətçilərimiz – rəssam, musiqiçi, rejissor və aktyorlarımızdan ötrü çox faydalı oldu. Etiraf etməliyəm ki, sənətçilərimizin yaşlı nəsindən də ötrü sözügedən aksiya kifayət qədər səmərəli ola bilərdi, amma və lakin bizimkilər bəzi səbəblərdən bu cür olaylara, yumşaq desək, bir qədər laqeyd olur...

Və ya məhz Yuğ Teatrosunun gənc rejissoru Gümrah Ömər keçən il ingilis həmkarları ilə işbirliyi çərçivəsində qadınlar həbsxanalarının birində məhbuslarla tamaşa hazırlayıb da teatral aksiyasının ən formasını gerçəkləşdirmişdi.

Və – nəhayət! – yeni beynəlxalq layihə.

Ötən həftənin ilk günündə başlanan və bu gün tamaşaçıların diqqətinə təqdim olunan «MƏN. SƏN. BİZ» adlı yarıma aksiyası Open Society Institute – Assistance Foundation təşkilatının maliyələşdirilməsi ilə gerçəkləşdirilmişdir. Aksiyanın iştirakçıları üçbucağa – Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan teatr sənətinə mənsub olan gənc sənətçilərdi. Sözügedən tədbir «Teatrların əməkdaşlığı və mübadiləsi» adlanan daha geniş bir beynəlxalq layihənin çərçivəsində həyata keçirilir ki, burada sərhəd məkanlarda yaşayan insanların arasında mehriban qonşuluq və xoşgörü münasibətlərin yaranmasında teatr sənətinin müstəsna rolu vurğulanır. Azərbaycanı bu layihədə Gəncə Dram Teatrosunun gənc aktyorları Günay Verdiyeva və Elşad Əhmədov təmsil edir. «Üçbucağ»ın digər tərəflərini

Türkiyə (Kars) sənətçiləri Aynur Yıldırım və Salahaddin Demir, Gürcüstan aktyorları Laşa Zalkaliani və Sofiya Çiradze təmsil edirlər. «Üçbucağ»ı «dördbucağ»a döndərən Yuğ Teatrosudur ki, layihənin rəhbəri C.İsrafilov, meneceri İ.Hüseynov, rejissoru Gümrah Ömər, koordinatoru Rasim Aşın üzərlərinə düşən təşkilati və yaradıcı vəzifələrini təqdirəlayiq peşəkarlıqla yerinə yetirdilər. Düzdür, layihənin şərtlərinə görə ikinci aksiya Karsda gerçəkləşdirilməlidir, odur ki dəstə mayın birindən beşinə kimi səyahətdə olacaq, amma və lakin inanırıq ki, inşaallah, səfər uğurlu keçəcək. Layihəni dəstəkləyənlər sağ olsunlar!

...Biri birindən heç nəylə fərqlənməyən insanlar naməlum («qarğa») dilində qarşıdurma ovqatında hamıdan üstün olmasını sübut etmək cəhdində bulunur. Amma və lakin elə ilk təmas insanların qarşıdurma ehtirasını zəiflədir, daha sonra bir-birinə qarşı maraq hissini oyadır. Bu maraq biri birini tanımağa, anlamağa və nəticə etibarilə insanların tolerant olmasına gətirib çıxarır. Tamaşaçılara və «beynəlxalq jüri»yə (Yaqut Paşazadə və Ruslan Şöhrətoğlu) bənzərsizliyini təlqin etməyə çalışan insanlar sonucda təmas nöqtələrində oxşarlıqlarını nümayiş etmiş oldular...Sözügedən aksiyanın ideya tutumu və bədii həlli çağdaş dünyanın (və teatr sənətinin) təməli idealları üzərində bərqərar olunur və heç bir əngəlsiz istənilən tamaşaçı auditoriyası tərəfindən qavranıla bilər...

Görünür, qoca Şekspir «Dünya - teatrdır, insanlar – aktyor...» deyəndə XXI əsrin teatral aksiyasını nəzərdə tutmuş.

Ola bilər, dahilər uzaqgörən olur. Ya, bəs biz?

29.04.2006

## Nə yazıq ki...

Bu ilin də Nobel həftəsi belə getdi...

Nobel Sülh mükafatı ilə ilgili pırtlayan qalmaqalı nəzərə almasaq, bu dəfə də hər şey qaydasında baş verdi, yəni ki, Alfred Nobelin vəsiyyəti yerinə yetirilir və buna, müəyyən mənada, yalnız sevinmək olar.

Mən də sevindim, mən də insan oğlunun elmi nailiyyətləri ilə fəxr etdim, qürur duydu: avropalı olsun, amerikalı, ya yapon – fərqi nədir? Əvvəl-axır ağıllı kişilərin kəşf və ixtiraları bütün bəşəriyyətə ötürülür, hamının və demək ki, bizim də olur. Amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin növbə ki, çatdı ədəbiyyata – ovqatım təlx oldu, elmi dillə desək, acizlik kompleksinin törətdiyi üzücü təsirdən pəjmürdə oldum, kəsəsi – yaman dilxor oldum. Nədənini izah edim.

Televizorda bu ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq bilinən yazıçının adı elan olunanda çaşb qaldım, çünki nə gizlədim, birinci dəfədir bu adı eşidirdim və bu ad mənə nə yazıq ki, heç nə demədi, hətta yadımda da qalmadı, bircə onu bildim ki, fransızdır, vəssalam.

Sabahısı gün Rusiya kanallarının, demək olar ki, hamısı növbəti mükafatçı haqqında geniş məlumat verdi. Mən də utana-utana baxdım və bildim: Jan-Mari Qustav Leklezio 1940-cı ildə Fransada doğulub, həyatı indiyənə qədər macəralıdır, son 15 il Nobel mükafatına ən layiq olan namizəd sayılırdı. Sən demə, Rusiyada onu yaxşı tanıyırlar, romanları rus dilinə tərcümə olunub və o, bir neçə dəfə kitablarının təqdimat mərasimində iştirak etmək üçün Moskvaya gəlibmiş. Sərgilənən videogörüntülərdən Jan-Mari Qustav Leklezio son dərəcə gümrah, işgüzar və təvazökar təsir bağışladı.

Sonra girdim internetə, yazıçının bioqrafiyasıyla... yazdığı kitabların siyahısı və mövzularıyla... onun dünyagörüşü ilə tanış oldum və – yenə nə yazıq ki, - saytda aşkarladığım ensiklopedik anlayışla kifayətlənməli oldum.

Nobel mükafatını Jan-Mari Qustav Leklezio «daimi hərəkət, poetik avantüra və hissiyat vəcdin nəğməkarı, hakim sivilisasiyanın dışındakı və altındakı insanlığın tədqiqatçısı» olduğuna görə alıbmiş.

Yuxarıda etiraf etdiyim acizlik kompleksinin kökləri məhz bu durumumdadır. İş bu ki, əvvəllər, yəni XX əsrdə dünya ədəbiyyatının yenilikləri ilə operativ tanış olmaq və ədəbi prosesi izləmək üçün Moskvada çıxan «Ədəbiyyat qəzeti» («Литературная газета») və «Xarici ədəbiyyat» («Иностранная литература») dərgisinə abunə olmaq kifayət idi. Sonrası da problemlə deyildi: rus dilinə tərcümə olunub da Moskvada çap olunmuş kitablar mərkəzləşdirilmiş surətdə Bakıya yetişirdi ki, özün ala bilmədiyin halda alanlardan alıb, oxuyub, bəzən yiyəsinə qaytarırdın da...

Aydın məsələdir ki, mən sovetlərin dağılmasından gileyənmirəm, əsla. O da aydındır ki, Moskva kitab bazarıyla mənim aramda «dəmir pərdə» yoxdur və mən ataların məsləhətini azcana dəyişib də iradları özümə yönəldə bilərəm, yəni ki, «könlü kitab istəyən, yolunu kitab mağazasına salar», necə əvvəllər (!) bütün marşrutlarım kitab mağazalarında kəşişərdi...

Nə yazıq ki, indi belə deyil və dəqiq deyə bilmərəm: «mənmi qocalmışam, ya zəmanəmi?»

Nə yazıq ki, sonuncu yaxşı tanıdığım Nobel mükafatçısı Orxan Pamukdur, başqalarının isə yalnız adını eşidib də əsərlərini oxumamışam.

Nə yazıq ki, mənim fərdi «quttuenberq halaktikamda» Jan-Mari Qustav Lektizio adlı planet yoxdur...

Nə yazıq ki, bu etiraflarda bulunmağa məcburam.

Nə yazıq.

18.10.2008

**Mövzu:** Ötən ilin son günlərinə baxış.  
**Baxım bucağı:** Yeni ilin ilk həftəsindən.  
**Yazılma səbəbi:** «2007» rəqəminin etgisi.  
**Janr:** duyğusal düşüncələr.

### Hal-əhval...

Nə gizlədim: bir neçə ildir ki, dekabrın 31-dən yanvarın birinə keçən gecəni artıq əvvəllər olduğu kimi sübhə qədər qutlaya bilmirəm. Qonşum Əhmədağanın dediyinə görə «... həştaddandır», amma və lakin mənim bu hala aid öz düşüncələrim var ki, hörmətli qəzetimizin oxucularıyla bölüşmək istərdim.

Götürək elə ötən ilin son günlərini və onların özəlliklərinə nəzər salaq. Haydı, eyvallah!

Çox təsirli məqam: bir gündə üç BAYRAM qovuşdu! Aydın məsələdir ki, bu məqam təqvimdən qaynaqlanır, amma və lakin biləndə ki, sözügedən qovuşma bir də 69 (!) il sonra təkrarlanacaq, istər-istəməz «2007» (!) rəqəminin ovsununa düşürsən...

... Əzizlərimdən biri, yumşaq desək, kifayət qədər yaşlı, özü də, necə deyərlər, ağır xanım-xatun illərcə niyyət etdiyi Həcc ziyarətini gerçəkləşdirməyə nəhayət ki, imkan tapdı. Yola çıxmazdan əvvəl gəldi yanıma. Söhbətləşdik, xeyir-dua verdik, halallaşdıq. Söhbətin bitəcəyində zəvvar xanım gözümə dik baxdı və dedi:

- Bilirsən, səhhətim o qədər də möhkəm deyil – yolda başıma bir iş gəlsə uşaqlarımın üstündə olarsan...

Mütəəssir oldum, amma və lakin dilimin ucunda hərlənən sualı da səsləndirdim. Dedim:

- Vəziyyət ki, belədir – niyə gedirsən, bacım?!

Zəvvar xanımın cavabı mənə Türkiyədə eşitdiyim «Topal qarışqa» (anadolu ləhcəsində: «qarınca») rəvayətini andırırdı. Sözügedən rəvayətdə Həcc ziyarətinə Anadolu köyündən getməyə hazırlaşan ağsaq qarıncaya eyni sual verilir. Rəvayətdəki personaj da, gerçək əzizim də eyni cavab verdilər. İştə, bunu:

- Ölsəm - elə bu yolda ölüm...

... Dekabrın 31-də zəng gəldi:

- Şeytani daşladım! – deyən əzizimin səsində o qədər işıq var idi ki, onunla qısa mükəllimədən sonra dərhal içimdəki «şeytan»ları daşlamağa başladım və – müvəqqəti olsa da! – rahatlıq buldum...

Qurban Bayramı məndən ötrü mənalandı, məhrəmləşdi...

\*\*\*

Bayram ovqatına məndən ötrü dekabrın 28-də «start verildi»: sərt havanın əngəllərinə rəğmənlər «Üç nöqtə» qəzetinin baş redaktoru hörmətli Xoşqədəm xanımın başına

yığıldıq, yaradıb da yaşatdığı qəzetin 8 (səkkiz!) yaşını qutladıq: xoş sözlər deyildi, təbriklər söyləndi, mahnılar oxundu, rəqslər oynanıldı, bir sözlə - əsl ziyafət hamının ruhunu oxşadı, mənalı sevinc anlarını bəxş etdi!

\*\*\*

Dekabrın 29-da adətım üzrə AZ TV-nin «Xəbərlər» proqramının axşam buraxılışını izlədim. Ürəyimə dammışdı ki, bu axşam məndən ötrü də xoş xəbər eşidəcəyəm. İntuissiyam məni aldatmadı: prezidentin imzaladığı fərmanların birində dostum-qardaşım, böyük sənətkar və gözəl insan Nazim Bəykişiyevin adını eşitdim! «Xalq rəssamı» fəxri adına layiq bilinən bəradərim nə mutlu imiş – axı, bir həftə öncə o, Tehrandə keçirilən mötəbər uluslararası müsabiqədə iştirak edən 55 (!) rəssamın içindən seçildi və birinci ödülu qazandı! Bayramım davam edirdi: dostumla fəxr etdim, sənətimizə görə qürur duydum, şərəfləndim!

\*\*\*

Dekabrın 30-da «YUĞ»da toplaşan dostlarım, həmkarlarım və tələbələrım ilə bayramlaşdıq: tələbələr bizim üçün tamaşa sərgilədilər, sonra imkanlarımıza müvafiq açdığımız (Allah min bərəkət versin!) süfrə arxasında birləşdik, təamları nuş etdik, güldük-danışdıq, oxuyub-oynadıq, məzəli sınaqlarda yarışdıq da, «mükafat»lar qazandıq da!.. Saat 16-da başlayan «tədbir» saat 22-də bitəndə anladım ki, mənim daha bayram arzumanlarım qalmadı! Gücüm də o hesabdan...

\*\*\*

Ki, gəldik-çıxdıq dekabrın 31-nə...

İmanımı yandırıb da deyə bilmərəm ki, Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü məndən ötrü bayramdır. Mənə görə bu gün məsuliyyətli hesabat günüdür, amma və lakin inanıram ki, inşaallah, nə zamansa uğurlarımızdan qürrələnilib də bu günü bayram, şənlik, ulu törən kimi qeyd edəcəyik. Bunun alternativi yoxdur, deyə düşünürəm...

O ki qaldı Yeni «İl «şənliyi»nə bu haqda çox demişəm və yazmışam: bu «bayram»ın simvolikasını («yolka», başındakı beşkünc ulduz, Ded Moroz, Snequroçka, gecə yeyib-içməyi və s. və i.a.) məndən ötrü yaddır, ruhumun hikmətləri ilə düz gəlmişdir.

Mənim Yeni İlim Novruz Bayramında qutlanır!

Amma və lakin: miladi təqvim üzrə yeni – 2007-ci ilin gəlməsi ilə buna əhəmiyyət verənlərin hamısını təbrik edirəm!

13.01.2007

**Epiqraf:** «Bir yandan boşalır, bir yandan dolur,  
Açmayı sirrini sirdaşa Dünya!..»  
**Səməd Vurğun**

## «Boş məkanın dolğunluğu»

*(teatr düşüncələri)*

Allah Həsənağa Turabova qəni-qəni rəhmət eləsin!

Sağlığında bu zatən işıqlı kişi bu gün də sevgi və ehtiramla anılır, çünki milli teatr sənətindən ötrü çox dəyərli örnəklər qoyub getdi haqq dünyasına...

Onlardan biri – Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının «festivallar strategiyası»dır ki, sözügedən qurumun indiki rəhbəri respublikanın xalq artisti, professor Azər Paşa Nemət ənənəyə sadıq olaraq teatr prosesini gücləndirən tədbirlərin sırasında festivallara xüsusi önəm verməkdədir.

AzTXİ-nin İdarə Heyətinin verdiyi açıqlamaya görə, «Boş Məkanın Dolğunluğu» adlanan Teatr Festivalının ənənəvi vəzifələrinə cari durumdan doğan məqsədlər də əlavə olunub.

Belə ki, Avropa teatr məkanına inteqrasiya olunmaq vəzifəsi göstərilən məkanda keçirilən çoxsaylı, müxtəlif formatlı festivallara qoşulmağı zəruri edir. Avropa festivallar təcrübəsinin konkret şərti və tələbləri olduğundan onları nəzərə alaraq iş görmək də qaçılmaz olur. Aydın məsələdir ki, zahiri səciyyələr milli sənət düşüncələrinin özəlliyini, bənzərsizliyini təhrif etmədən avropalı tamaşaçıya çatdırılmalıdır. Görkəmli rejissor Azər Paşa Nemətin dediyinə görə, məhz gənc rejissor və aktyorlarımızın yeni düşüncəsinə arxalanaraq «Boş Məkanın Dolğunluğu» Teatr festivalını keçirməyə həvəsləndi. Festivalın Təşkilat Komitəsinin sədri Rafiq Əliyev seçilən iyirmi bir tamaşadan məmnundur. Dediyinə görə, hazırlıq mərhələsində bir qədər tərəddüd edirdi, yəni ki, tam formatlı festival keçirmək üçün kəmiyyət amili xırda məsələ deyil. İndi isə Rafiq bəy hətta tamaşaların bədii-estetik keyfiyyətindən arxayın olduğunu gizlətmir. Təşkilat Komitəsinin məsul katibi Kəmalə xanım Cəfərzadə AzTXİ aparatının işini müsbət dəyərləndirərək gileyini də çatdırdı. Kəmalə xanımın fikrincə, bu festivalın seleksiya məqsədləri müzakirə edilməzdir, yəni bu məqsədlərin aktuallığı ondan ötrü danılmazdır. Amma və lakin Kəmalə xanım istərdi ki, bu festivalda da «qran-pri» olsun və bu mükafatın mütləq heykəl formasında təzahürü olmalı idi. Məşhur teatrşünas, professor, sənətşünaslıq doktoru Məryəm xanım Əlizadə də eyni fikirdədir: onun rəyincə, heykəlin «ağırlığı» önəmli deyil, əsas məsələ ondadır ki, bu heykəl gənc sənətçilərə baş uralığı gətirərdi. Bu isə onlara indiki zamanda çox gərəklidir...

... «Boş Məkanın Dolğunluğu» Teatr festivalı artıq «ekvatoru» keçməkdədir. «İbrus» Teatrının, sözün əsl məkasında, kübar atmosferində gənc teatr sənətçiləri yaradıcı

hünər və iddialarını sərgiləməkdədir. Seyrçilərin gözü önündə Azərbaycan milli teatr sənətinin SABAHI canlanır.

Sabahın sevindirici görüntülərində yaradıcı cəsarət, intellekt, bədiilik və ən ümdəsi! – yeniləşməyə güclü meyl açıqca sezilir. Görünməyən mətləblər də var. Azərbaycanın sabahkı teatr məkanında İCTİMAİ LAQEYDLİK gözə dəymir. Aidiyyatı olan bütün strukturlar 2030-cu ildə keçiriləcək və 30 ölkədən teatr kollektivi iştirak edən «YENİ İNSANIN DOĞULUŞU» adlı Beynəlxalq Teatr Festivalının təşkili və gerçəkləşdirilməsində canla-başla iştirak edirlər.

Salvador Dalinin məşhur rəsm tablosundan götürülmüş festivalın adında Azərbaycanın, özəlliklə Abşeronun şöhrəti parlaq şəkildə əks olunduğundan bu tədbir respublika prezidentinin patronajı altında və 30 sponsorun qatqısıyla həyata keçirilir...

... İndi isə festival işini davam etdirir. Buna da şükür...

**P.S.** Gördüyüm və görəcəyim tamaşalar haqqında rəy söyləməyəcəyəm. Çünki bu festivalda YUĞ Teatrı və nəzdində fəaliyyət göstərən müstəqil yaradıcı birliklər («Renessans» qrupu və «İrfan» studiyası...) 7 tamaşa ilə təmsil olunur...

17.12.2005



**Mövzu:** Vaqif Mustafayevin «Yoxlama serialına baxış»

**Baxım bucağı:** Dünya və Azərbaycan kinolarının kəsişməsi nöqtəsindən.

**Yazılma səbəbi:** Vaqif Mustafayevin yaradıcılığına maraq və rəğbət

**Janr:** Obyektiv mətləblərə subyektiv yanaşma.

\*\*\*

### «Yoxlama»nın sonucları

Bu vaxta qədər mən seriallara baxmamışam. Bunun iki obyektiv, bir subyektiv səbəbi var. Hansından başlayım ki, həm mənalı olsun, həm də Allaha xoş getsin? Gəlsəniz, elə obyektivlikdən başlayaq, hərçənd hamımıza bəllidir ki, yaşadığımız Dünyanın özü bizim subyektiv qavrayışımızın yansıması, başqa sözlə kinosudur, əksidir. Amma və lakin...

Seriallara baxmıram, birincisi ona görə ki, sözügedən «məhsul» sənətdən daha çox televiziya industriyasının «əmtəəsi» olduğuna görə düşüncə-duyğularıma (beynimə və ruhuma) surroqat mənəvi qida təklif edir. İkincisi ona görə baxmıram ki, bilirəm: havayı pendir yalnız siçan tələsində olur. Məlumdur ki, uzun seriallar «psixotron silah» qüvvəsinə malikdir və buna görə də damcı-damcı (seriya-seriya...) insanların beyninə sızaraq düşüncələrini köklü surətdə dəyişdirməyə qadirdir...

Subyektiv səbəb isə ondan ibarətdir ki, şəxsən mən indiyəcən, qərribə səslənsə də, kitab oxumağı, başqa sözlə, müntəzəm mütaliə ilə məşğul olaraq bilmədiklərimi öyrənmək həvəs və bacarığını itirməmişəm, şükrələr olsun! Odur ki, onsuz da darlaşan asudə vaxtımı «sabun köpükləri»nin seyrinə sərf etməyi özümə rəva bilmirəm. İsfarçılıqdır...

Buna rəğmən Vaqif Mustafayevin 8 (səkkiz) seriyadan ibarət olan «Yoxlama» televiziya filminə yaşımaya yaraşmayan sadələvh maraq və səngiməyən sevinclə baxmışam.

\*\*\*

...Vaqif Mustafayevin fərdi yaradıcı metoduna yaxşı bələdəm: onun hələ ÜDKİ-də (VQİK) tələbə çağlarında çəkdiyi «kurs işi»ndən başlayaraq bütün filmlərini diqqətlə izləmişəm və haqqında düşünmüşəm də, yeri gələndə yazmışam da. «Yoxlama» serialı əvvəlki qənaətlərimi təsdiqlədi: Vaqif Mustafayev milli kinomuzun «mədəni triksteri»dir, yorulmaq bilməyən «kələkbaz»dır. Bu filmlərdə o, «çatana çatır, çatmayana daş atır». Adaşımın «kələkbaz»lığı adi, səthi lağlağı deyil: sələfləri kimi o da gülüşün «tül pərdəsi» arxasından elə mətləbləri gözükdürür ki, onlarla üz-üzə qalsaq ya dəli olarıq, ya da əbədi zarlıqlara giribəni ömrümüzün axırına kimi hönkür-hönkür ağlayarıq, naüzibillah!

\*\*\*

...Rəvayətdir, deyirlər ki, unudulmaz sənətkar Ədil İskəngərov «Azərbaycanfilm» kinostudiyasının direktoru olduğu vaxt kinorejissorların birinə belə deyib:

- Qadam, mən iki cür rejissor tanıyıram: kassa üçün film çəkən və festival üçün əsər yaradan. Sən, qadam, hansındansan, baş çıxara bilmirəm... böyük sənətkar sağ olsaydı, özünün rejissor təsnifatına üçüncü rejissor tipini əlavə edərdi, işlə bunu: **uluslararası festivallarda ödüllər qazanaraq kassaya böyük pullar qazandıran sənət əsərlərini yarada bilən rejissor**. Və bu təyin – heç şübhə yox! – Vaqif Mustafayevə aid olardı (Əlbəttə məmləkətimizin kinoprokat şəbəkəsi «İskəndərov dövrü»ndəki kimi işlək halda qalsaydı...). Yeri gəlmişkən, «Yoxlama» serialında bu məqam da çalar halında öz əksini tapır: Vaqif Mustafayevin fantasmaqorik Bakısında hamı «telemaniya» azarına düşər olubanı «boyeviklər» seyr etməkdədir.

\*\*\*

...«Yoxlama» serialı Vaqif Mustafayevin bir insan, sənətkar və, konkret olaraq, kinorejissor kimi marginal xarakterini növbəti dəfə məndən ötrü təsdiqlədi. Bilirsiniz də – bu marginallar, yəni ki, «sərhəddə duranlar», bir qayda olaraq, mürəkkəb və müxtəriz dünyagörüşü, dünyaduyumu və bunları əks etdirən özəl dil-ifadə vasitələrinə malik olan məxluqatdır. Kino üçün isə bu ən vacib şərtlərdən bəlkə də ən vacibidir: əgər sən peşəkar kinorejissorun bir ayağı (gözü... əli... beynin yarımkürəciyi... üəryin qulaqcığı... ciyərin parəsi... və s. və i.a.) Dünya kinoməkanında, o biri ayağı (və müvafiq olaraq digər üzvlərin...) milli sənət zəminində bərqərar deyilsə, yaratdığı əsər özündən və bəlkə də kinoşünaslardan başqa kimsəni ilgiləndirməz. Ha özünü cır, maya qoy, nə bilim, «piyar kompaniyası»nı təşkil et – faydası yoxdur! Uzaq başı məmləkətinin «xalq artisti» adını əldə edəcəksən və İkinci Fəxri Xiyabanda dəfn olunacaqsan...

«Yoxlama» filmi bu cür mətləbləri də təftiş etməyə qadir olan mədəni audit yoxlama kimi anlaşıla bilər, təbii ki, istəsək...

\*\*\*

Vaqif Mustafayevin kinosevərlərə bəxş etdiyi bu sonuncu hədiyyəsi (hər halda mən bunu belə qəbul etmişəm...) çoxlaylı... çoxmənalı... çoxşaxəli (bu «çox»ları artırmaq olar...) əsl kino əsəridir. Nə yazıq, onu layiqincə, özü də müfəssəl araşdırmağa imkanlarım azdır.

Amma və lakin «Yoxlama» haqqında hələ çox düşünüb də danışacağam.

Filmdən ötrü isə bu hal ən dəyərli sonucdur, nə dersiz?

Diqqətinizə görə çox sağ olun!

20.01.2007

## **Bacarana can qurban!**

*(bir layihənin qənaətləri)*

Hörmətli qəzetimizin sayqılı oxucularına sözügedən layihə haqqında məlumat vermişdim (Bax: «Üç nöqtə», 29.04.2006, «**Dördbucaqlı üçbucaq**»). Söhbət «YUĞ» Teatrosunun gerçəkləşdirdiyi «**Teatrların əməkdaşlığı və mübadiləsi**» adlanan beynəlxalq teatr layihəsinin birinci hissəsinin yekunları haqqında gedirdi və «**Mən... Sən... Biz...**» devizli performansına həsr olunmuş qeydlərlə səciyyələnirdi.

Layihənin şərtlərinə görə aksiyanın ikinci hissəsi Qars şəhərində (Türkiyə) baş verdikdən sonra üç ölkənin (Azərbaycan, Gürcüstan Türkiyə) teatrlarının işbirliyi tamamlanmış hesab olunacaqdı. Yalnız bundan sonra layihəni maliyələşdirən Open Society Institute – Assistante Fondation təşkilatına hesabat vermək, özümüz üçün isə görülən işi analiz edib də qənaətlərə gəlmək mümkün olardı.

Gəldiyimiz qənaətləri hörmətli oxucularımıza (və potensial tamaşaçımıza...) açıqlamazdan öncə layihəni gerçəkləşdirən dəstənin Qars səfərindən məlumat verək.

...Dəstənin yolu Naxçıvandan keçdi və burada aidatı olan bütün rəsmi orqanlara təşəkkürümüzü bildirməliyik – dövlət sərhəddini olduqca işgüzar və xoşgörü keçdi üç ölkənin nümayəndələri...

...İqdir şəhərinin yaxınlığında ucaldılmış Şəhidlər abidəsi və muzeyini ziyarət edən sənətçilər qəhrəman türk əsgərlərin xatirəsi önündə baş əydilər, ruhlarına dua oxudular...

...Qars səfərinin ilk günü ordakı diplomatik nümayəndəliyimizdə görüşdən başladı və Qars vilayətinin valisi çox hörmətli **Mehmet Ufuq Eren** bəyefəndilərini ziyarət etməklə davam etdirildi...

...Sonrakı görüşlər - Qars Bələdiyyə Başkanı sayın **Naif Əlibəyoglu** ilə, Baş Prokuror **İsmət Bəyefəndi** ilə, Mədəniyyət və Turizm Başkanlığının müdiri sayın **Kanan Bekis** ilə - «bir millət – iki dövlət» tezisini sənətçilərdən ötrü bariz bir şəkildə təsdiqlədi...

...Səfərin üçüncü günü, yəni mayın 3-də Qars Bələdiyyəsi Sənət Mərkəzinin səhnəsində sənətçilərimiz «**...Mən...Sən...Biz...**» performansını qarşılıqlı təqdim etdi. Bakıda olduğu kimi tamaşaçılar öncə çaşqınlıq içində göstərinin mənasını anlamağa çalışdılar, finalda isə sürəkli alqışlarla razılıqlarını bildirdilər. Tamaşadan sonra yaradıcı qrup dağılmaq istəməyən seyirçilərlə üz-üzə oturub da söhbətləşdilər, çoxsaylı maraqlı sualları cavabladılar...

Və bununla layihə sözün tam və dəqiq mənasında gerçəkləşdirilmiş oldu ki, sənətçilər başuca ovqatda evlərinə döndü...

**Birinci qənaət.** İlk baxışdan bizə olduqca mürəkkəb görünən layihənin təşkilati məsələlərini təcrübəsizliyimizə rəğmən uğurla həll etdik, hər addımda yaranan obyektiv və subyektiv maneələri aşmağı bacardıq

**İkinci qənaət.** Qazandığımız təcrübə daha iri və məsuliyyətli layihələri həyata keçirmək həvəsimizi və özümüzə inamımızı birə on artırdı.

**Üçüncü qənaət.** Gerçəkləşdirdiyimiz layihənin müsbət əks-sədası bizə növbəti dəfə sübut etdi ki, dünya teatr məkanına çıxmağımız və teatr prosesinə tamhüquqlu üzv kimi qoşulmağımız qaçılmazdır. Bunun alternativi yoxdur !

**Dördüncü qənaət.** Bakıda və Qarsda yaşanan duyğular bir daha təsdiqlədi ki, teatr sənətçilərini birləşdirən amillər – dil, din, millət, sərhəd faktorlardan qat-qat güclüdür.

**Beşinci qənaət.** Tam məsuliyyət və eyni səmimiyyətlə bəyan edirik ki, gerçəkləşdirilən layihə yalnız «YUĞ» Teatrosunun istisna və müstəsna nailiyyəti deyil. Əminik ki, gərəkli dəstək edildiyi zaman istənilən Azərbaycan teatrosu bundan da böyük layihələrin öhdəsindən gəlmək bacarığına malikdir.

**Yekunlaşdırıcı qənaət.** Sözügedən aksiya bu gün Azərbaycan teatr məkanında açıqca sezilən müsbət potensial tendensiyaların kiçik bir təzahürüdür. İnşallah, bunu iş ənənəsinə çevirəcəyik, hər halda çevirməliyik.

Yoxsa *TARİX* bizi bağışlamaz...

13.05.2006

**Epiqraf:** «Teatr özü-özlüyündə bayramdır,  
teatr festivalı isə bayramların bayramıdır.  
**K.S.Stanislavski**

## **Festival: şənlik – yarışma – mübadilə**

*(səfərqabağı düşüncələr)*

Dünya teatr prosesini təmin və təyin edən festival siyasəti çağdaş dünya mədəniyyətinin bəlkə də ən mürəkkəb və eyni zamanda ən effektiv mexanizmlərindən biridir. Belə ki, bu gün Avropa, Amerika və Asiyada fəaliyyət göstərən teatr festivalları mərkəzləri dünya «teatr xəritəsi»nin panoramasını təşkil edir. Uzun illər bəlli səbəblərdən dünya teatr festivalı hərəkətindən kənarlaşdırılmış Azərbaycan milli teatrı təbii olaraq öz inkişafında dünya teatrı nailiyyətlərindən faydalanmaqdan məhrum idi. Düzdür qoş-qocaman Sovetlər Birliyinin unitar dövlət mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan teatr sənətinin daxilində baş verən proseslər bu və ya digər şəkildə Azərbaycan milli teatr prosesinə öz təsirini göstərirdi. Amma və lakin o vaxtların hakim ideologiyası teatr prosesini bir sıra özəl, bənzərsiz amillərdən düşünüşlü olaraq məhrum edirdi. Bu, tam məsuliyyətlə deyərək bilirik, acınacaqlı vəziyyətdən milli teatrimız müstəqillik qazandığımız ilk illərdən çıxıb çıxmışdır. Ötən əsrin 90-cı illərində Milli Akademik Dram Teatrimızın ilk dəfə olaraq Türkiyəyə qatrol səfəri teatrimızı gen dünyadan ayıran «dəmir pərdə»ni sökdü və o gündən teatrlarımız dünya teatr festivallarına qovuşmaq imkanını tapdı. Teatrlarımızın çıxış etdiyi Türkiyə, İran, Gürcüstan, Rusiya və başqa ölkələrdə təşkil olunmuş teatr festivallarında sözügedən tədbirlərin məğzini təşkil edən üç tərkib hissəsi – şənlik, yarışma, mübadilə – yetərincə aydınlanmışdır.

... Yarandığı ildə İstanbulda keçirilən Gənclər Teatrlar Festivalında iştirak edən «Yuğ» Teatrı üçün beynəlxalq teatr festivallarında iştirak etmək həm də milli teatrin nailiyyətlərini təmsil etmək deməkdir. İran İslam Respublikasında, Türkmənstanda, Qırğızstanda, Gürcüstanda, Rusiya Federasiyasında keçirilən festivallarda çıxış edən «Yuğ» Teatrı bir qayda olaraq mükafatlarla qayıdıb, amma və lakin teatr sənətçiləri üçün ən böyük mükafat milli sənət düşüncəmizin örnəklərini gen sənət dünyasına tanımaqdan ibarətdir.

Budur, bitməkdə olan həftənin üçüncü günü, yəni sentyabr ayının 6-sı «Yuğ» Teatrı Alma-Ata (Qazaxıstan) şəhərində keçirilən Mərkəzi Asiya Dövlətlərinin Birinci Beynəlxalq Teatr Festivalında iştirak etmək üçün yola düşür. Bu dəfə yaradıcı dəstə «Car» (Rüstəm İbrahimbəyovun «Arabir görüşməyə kişi axtarıram» pyesi əsasında) tamaşasını nümayiş etdirəcək. Tamaşanın quruluşçu rejissoru Gümrah Ömər, quruluşçu rəssamı Rəşid Şerifdir. Tamaşada Əməkdar incəsənət xadimi, «Qızıl Dərviş» mükafatı laureatı Fərhad İsrailov

(Kişi), «Qızıl Dərviş» mükafatı laureatı Məmmədsəfa Qasimov (Xəyali məşuq), Gülzar Qurbanova (Qadın) və Yaqut Paşazadə (İdeal qadın) iştirak edirlər. Festivalın proqramına görə yuğçuların Qazaxıstan tamaşaçıları ilə təması sentyabrın 12-də gerçəkləşəcək. Bəndəniz mən festival çərçivəsində tənqidçilər kollegiyasının üzvüdür.

***P.S.** Hörmətli qəzetimizin oxucları, bu qısa yazını oxuyan zaman bizlər Alma-Atada olacağıq və hələ ki festivalın gedişatından, nəticələrindən xəbərimiz yoxdur. İnşaallah bu ayın 13-dən, evə qayıdandan sonra növbəti sayımızda bütün məlumatları verəcəyik. Amma və lakin bəri başdan deyə bilərik ki, nəyi bilməsək də, bu festivalda da şənlik, yarışma və mübadilənin baş verəcəyinə əminik.*

2006

**Epiqraf:** «Yaş» adlı şey yoxdur, «təcrübə» var.  
Fəqət mənə başa salan varmı ki, bu təcrübə nəyə lazımdır?..  
**Yuri Oleşa**

## **Yaşasın təcrübə!**

*(lirik-psixoloji, fəlsəfi-ideoloji hesabat)*

Bu həftənin üçüncü günü qeyd etdiyimiz ümummilli bayramın təntənəli ovqatında «YUĞ» Teatrosunun 18-ci il dönümü, təbii ki, ictimai düşüncəmizdən ötrü o qədər də böyük əhəmiyyət kəsb etmədi. Bu halətin yaranmasında nə «YUĞ»un, nə də ki, ictimai düşüncənin təqsiri var. Nətkin, on səkkiz il bundan öncə unudulmaz sənətkar və əsl insan HƏSƏNAĞA TURABOVun rızasıyla Azdramanın dördüncü mərtəbəsində «YUĞ» Teatr Studiyasının yaradılmasını elan etdikdə bizlər sovet vətəndaşı idik və bam-başqa tarixləri bayram kimi qeyd edərdik, indi etməyə!..

Bax, əlimi vicdanıma qoyub da bəyan edirəm: şəxsən mən razıyam ki, yüz illərcə «YUĞ» Teatrosunun növbəti ildönümü geniş ictimaiyyət üçün Müstəqillik bayramının bərqində görünməz olsun! Yaşasın müstəqillik təcrübəsi!

Maraqlıdır, yazımın epiqrafında yerləşdirdiyim qəmli ritorik sual üçün rus yazarı («Üç gombul» nağılının müəllifi) Yuri Oleşa təxminən mən yaşda olanda özünə və hamıya vermişdi. Uzun illər boyu mən də bu sualı elə ritorik kimi, yəni: cavaba ehtiyacı olmayan sual kimi qavrayıram. Bəlkə ona görə ki, bu sualda açıqca səslənən gənclik illərinin xiffəti mənə zövq verirdi, bilmirəm. Amma və lakin Həsənağa Turabovla birgə yaratdığımız teatr tədricən «yaşa dolduqca» onun əldə etdiyi təcrübəni, bu təcrübənin ictimai düşüncə və milli teatr prosesindən ötrü əhəmiyyətini (və ya əhəmiyyətsizliyini) dərk edib də müzakirə və araşdırma predmetinə çevirmək ehtiyacını duymağdayam. Deyirəm, bu əhəmiyyətin heç kimə xeyri olmasa da, ziyanı da olmayacaq, eyni zamanda Yuri Oleşa ilə qiyabi apardığım mübahisəyə də son qoyulacaq.

### **Təcrübə №1**

«YUĞ» Teatrosunun (eləcə də Gənclər, Kamera və Pantomim Teatrlarının...) açılması sabit Azərbaycan gerçəkliyindən ötrü tam yeni hadisə olub: bu vaxta qədər teatrlar yalnız yuxarı təşkilatların sərəncamı ilə açılırdı. İndi isə məlum olur ki, sözügedən təcrübə səmərəlidir və gələcəkdə də ondan faydalanmaq olar. Başlıca şərtlər: yaradıcı ideyanın və bu ideyanı gerçəkləşdirmək həvəsində olan istedadlı və ləyaqətli sənətçilərin mövcud olması.

### **Təcrübə №2**

Bağımsız, özgür, cəsarətli yaradıcılıq bütövlükdə teatr prosesinə təsir edir: «YUĞ»un əhatə dairəsində cövlan edən maraqlı, istedadlı, ləyaqətli insanlar öz növbəsində teatrın yaradıcı enerjisini gücləndirib də hərəkət dinamikasını artırmağa kömək edir. Bu təcrübə çox dəyərlidir desək, yanılmarıq.

### **Təcrübə №3**

Yaxın tariximizin olduqca gərgin, mürəkkəb və gözlənilməz olaylarla əlamətdar olan dövründə yaradıcı fəaliyyətə başlayan «YUĞ» Tetarosunun qarşısına tez bir zamanda «ayaq üstə qalmaq, ölməmək» problemi durdu. Yaradıcılığa dəxli olmayan amillər teatr strukturunu dağıtmağa qadir olan halda «YUĞ» dağılmadı, əksinə, ekstremal vəziyyətdə yolunu davam etmək təcrübəsini qazandı. Bizcə, bu təcrübə də gələcəkdə gərək olasıdır, çünki hər şeyin mafii qayda ilə getməsinə heç kim zəmanət verə bilməz. Hər halda – «ehtiyat igidin yaraşığıdır».

### **Təcrübə №4**

Arxada qalan on səkkiz il ərzində «YUĞ» Teatrosu xaricdən gələn qonaqları qarşılamaq və xaricdə özünü ləyaqətlə təqdim etmək təcrübəsini, tam olmasa da, amma və lakin kifayət qədər qazandı. Bu təcrübənin nə dərəcədə əhəmiyyətli olmasını sübuta yetirməyə ehtiyac yoxdur...

### **Təcrübə №5**

Hazırda «YUĞ» Teatrosunda sənətçilərin 4(!) yaş nəsli çalışır, özü də əsas ağırlıq gənclərin «yetişdirilməsi»nin üstünə qoyulub. Bu təcrübə gələcəkdə baş verə biləcək təbii böhranların nisbətən «yumşaq» keçməsinə zəmin yaradır.

\*\*\*

Hörmətli oxuculara burada təcrübələrin yalnız bir neçəsini, özü də müsbət xassəli olanları təqdim etdik. Təbii ki, bu on səkkiz ildə daha çox şeylər – üzücü... faciəvi... utanc gətirən... bağışlanmaz və bu kimi mənfi hadisələr baş verib ki, onlar da eyni hüquqla «təcrübə fondu»na daxil edilib.

...Yuri Oleşa indilərdə sağ olsaydı, yaşı yüzü keçmiş olarda, amma və lakin kişini bədbinlikdən qurtarmaq üçün bir atalar sözünü ona ötürəcəkdim. İşdə bunu:

- Əkiqlər yemişik, əkirik yesinlər!

21.10.2006

## «Yeni Teatr»

Nə az, nə çox – düz 134 il bundan öncə Həsən bəy Zərdabi yıgdı başına tələbələrini və o vaxta qədər milli mədəniyyətin tərkibində olmayan bir sənət növünün təməlini qoydu. Bu mübarək işi görməkdən ötrü vaxt da yetişmişdi, tələbat da güclü idi, ədəbi əsas Mirzə Fətəlinin altı komediyası da gerçəkləşdirilmə məqamını gözləməkdə idi. Niyə məhz «Sərgüzəşti-vəziri-xani-Lənkəran» əhvalatı seçildi? Rolları ilk dəfə türkcə oynayan tələbələrin adları nə idi? Aqibətləri nə oldu? Nədənsə tarix bu bilgiləri bizə çatdırmadı, yalnız faktın özü mədəniyyət tariximizin səhifələrində həkk olundu və bu gün biz milli teatr tariximizi məhz o hadisədən hesablayırıq...

134 il bundan öncə teatr sənəti milli mədəniyyətimizdən ötrü sözün əsl və tam mənasında YENİ yaradıcı fəaliyyət sahəsi kimi yaşam hüququnu təsdiqlədi. Amma və lakin çox tez bəlli oldu ki, sözügedən səciyyə, yəni «yenilik keyfiyyəti» yalnız «təzəlik» anlamıyla məhdudlaşdırılmadı. Milli teatr tariximizin bəlkə də ən maraqlı və bu gün tam məsuliyyətlə deyə bilərik ki, ən həlledici səciyyəsi məhz daima yeniləşmə meylidir. Deyə bilmərik ki, bu meyl özünü rəvan və alqışlar müşayiyyəti ilə realizə etdi, nə yazıq ki, 134 illik teatr tarixi yeniliyin amansız mübarizə şəraitində özünü təsdiqləməsi ilə əlamətdardır. Tarixin özü sərt bir nəmənədir: elə dövrlər olub ki, «yenilik» özü az qala küfr kimi dəyərləndirilərək onun həvəsində olan sənətçilərin həyat və yaradıcılıqlarında faciyyə səbəb olub.

Yazının başlığına qoyduğum «Yeni Teatr» ifadəsi bu dəfə konseptual mənə daşımır, çünki bu – mart ayında Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqı ilə birgə keçirəcəyi gənc rejissorların hazırladıqları tamaşalar festivalının adı və məqsədinin təyiniidir. Necə ki, yeni əsrin ilk dönəmində yaradıcılığa başlayan gənc rejissorlar təyininə görə yeni düşüncəni bizdən ötrü sərgiləyəcəklər və milli teatr sənətimizin yeni inkişaf mərhələsinin konturlarını təklif edəcəklər, inşaallah. Deyirəm, nə mutlu bizə ki, bu dəfə «yenilik» anlayışında bir misqal da qarşılıma, inkar və imtina tərkibi yoxdur! Özü də bu cür faydalı aksiyanın dövlət tərəfindən keçirilməsi də fəvqəladə əlamətdir: artıq «ənənə və novatorluq» problemi işgüzar, hələ üstəlik şənlük çərçivəsində həll olunacaq...

Nə az, nə çox – düz 134 il bundan əqdəm adları tarixdə qalmayan gənclərin başladığı şanlı işi bu gün tanıyıb da istedadlarına inandığımız gənc rejissorlar davam etməkdə.

«Ömür qısadır, sənət – əbədi!..»

Vallah, elədir! Billah, elədir...

10.03.2007

## Artistizm

Öncə gərəkli bir arayış.

Bir çox sözlərin kökündə duran «art» ifadəsi latınca «incəsənət» anlamına gəlir. İlk əvvəl bu anlayış yalnız rəssamlığa aid imiş və bu gün ingilis dilində «artist» «rəssam» deməkdir. Dilimizdə müəyyən səbəblərdən bu sözcüklə bağlı yaranmış dolaşıqlığa diqqət yetirək. Vasitəci dil olan ruscadan götürülmüş «artist» sözü birmənalı şəkildə yalnız «səhnədə rol oynayan adam» anlayışı ilə bağlandı. Sonrakı dövrlərdə təsisatlı mədəniyyətin inkişafı prosesində sözügedən anlayış differensasiyaya uğrayaraq «aktyor» termini ilə əvəzləndi. Amma və lakin kütləvi düşüncədə «artist» ifadəsi görünür ki, həmişəlik «oyunbaz» mənasını daşıyaraq mənfi semantika ilə möhürlənmiş halda mövcuddur. Yadımıza salaq: birini sünilikdə, saxta hisslər və davranışda suçlayanda deyirlər ki, «artistlik eləyir». Eyni zamanda rəsmi mədəniyyətdə qəbul olunmuş «fəxri adlar» fenomenində «artist» ifadəsi «ifaçılıq sənəti ilə məşğul olan adam» kimi mənalandırılıb. Belə ki, «xalq» və ya «əməkdar artist» adı aktyora da verilir, rejissora da, müğənni-xanəndə-vokalistə də, musiqiçiyə də, rəqqasa da, dirijora da. Halbuki bu «ad» yuxarıda göstərdiyimiz kimi ilk növbədə rəssamlara «yaraşır». Yeri gəlmişkən, mövcud olan bu qeyri-müəyyənlik gülməli əhvalatlara da səbəb olub. Deyirlər ki, Xan Şuşinski müvafiq məmurdan qardaşı üçün «fəxri ad» istəyəndə xahişini belə dəqiqləşdirmişdi: «Əməkdar artisti vermirsiz verməyin, heç olmasa xalq artisti verin...» (bilməyənlərin nəzərinə: Xan Əmi «xalq artisti» rütbəsinin «əməkdar»dan yuxarı olmasından bixəbər idi...)

«Artistizm» söz-anlayışının çağdaş vəziyyəti «oyun», «oyunbazlıq», «sünilik» semantikasından azad olunub da istənilən əməl-fəaliyyətin keyfiyyətini dəyərləndirən dəqiq terminə çevrilməsi ilə səciyyələnir. Bu gün «artistizm» bir dəyərləndirmə meyarı kimi yalnız incəsənətlə, bədii yaradıcılıqla məşğul olan peşə sahiblərinə deyil, bütün peşə sahələrində gördüyü iş həm b ə d i i l i k ünsürünü qata bilən adamların fəaliyyətinə şamil olunur. «Öz işinin artisti» adı çəkməçiyə də verilə bilər, bənnaya da, santexnikə də, cərraha da, məmura da, ofisiyanta da. Bu fəxri adı öz əlləri ilə qazanmış və onu hər gün təsdiqləyən əsl sənətkarlar həyatımıza vacib olan «keyfiyyət» tələbinə «gözəllik» məqamını da əlavə edərək sayğı və sevgimizi qazanmış olur...

Hər bir aksiyası incə və parlaq artistizmlə fərqlənən sevimli şoumenimiz Murad Dadaşov bəndənizi «Maşın» realiti-şousuna qonaq sifətində dəvət edib də iştirakçılarla «artistizm mövzusu»nda söhbətləşməyi tapşıranda həmənləndirdim ki, «ulduzlar»ın apardığı «mübarizə» əməl-fəaliyyətlərində «bədiilik» meyarları yumşaq desək, unudulmaqdadır. Təbii ki, bu halın obyektiv və subyektiv səbəbləri var, sözsüz ki, səsləndirdiyim irad heç də bütün «ulduzlar»a aid deyil, amma və lakin, necə deyirlər, «od olmasa, tüstü çıxmaz». Odur

ki, Murad bəyin dəvətini məmnuniyyətlə qəbul edib də bir saat ərzində «ulduzlar»la tapşırılan istiqamətdə uğraşdım.

Hayıf ki, tamaşaçılara yaptığımız şou içində şounun yalnız beşcə dəqiqəsi təqdim olundu...

Murad bəy, deyirəm, bəlkə...

31.07.2007

## Stringerlərin etirafları

Martın 31-də gecə yarısından xeyli keçmiş peyk kanallarının birinə baxırdım. Rusiyanın o qədər də çox populyar olmayan kanalı idi. Bilmirəm, təsadüfənmi, ya burada bir qəsd var idi, amma və lakin veriliş «qaynar nöqtələr»ə və «kütləvi qətlialmlara», yəni genosid faktlarına həsr olunmuşdu. Sözügedən mövzular stringerlərin - döyüş meydanlarında çəkiliş aparıb da əldə olunmuş videomateriaları kifayət qədər baha qiymətə informasiya agentliklərinə satan operatorların - etirafları formasında təsdiq olunurdu. Bəribaşdan deyim ki, şəxsən mən bu vaxta qədər bu dərəcədə sinizm və mənəviyyatsızlıqla «möhürlənmiş» etirafları eşitməmişdim. Ekranı bir-birini əvəzləyən stringerlər kameraya dik baxaraq gördükləri işi yalnız pula görə etdiklərini heç bir xəcalət çəkmədən açıqlayırdılar. Eyni zamanda mənəviyyatsızlıqlarına romantik don geyindirməkdən ötrü hərəsi vurğulayırdı ki, bəs, stringerlik həm də narkotik asılılığa bənzər bir haldır, bir dəfə onu dadan adrenalinsiz yaşaya bilmir. Riskdən danışdılar, «yalquzaq» olmalarından dəm vurdular, baş vermiş itkiləri xatırladılar...

Amma və lakin məni riqqətə gətirən verilişin üç məqamı oldu. İştə, bunlar.

Yadınızdasa, bir neçə il öncə dünyanı sarsıdıb da rus ordusuna nifrət yaradan kadrlar ekranlardan düşmürdü: PDM (piyadaların döyüş maşını) ona məftil trosla bağlanmış çeçen müctəhidinin meyitini yerlə sürütləyir. Bu dəhşətli kadrları çəkən stringer öz hünərindən, əslində isə hiyləgərliyindən danışdı. Məsələ ondadır ki, sən demə onun yanında altı-yeddi nəfər foto və telejurnalist də varmış. Çəkmək istəyəndə PDM-in üstündə oturan rus əsgərləri «Çəkməyin! Olmaz!!!» bağıraraq onların başları üstündən avtomatlardan atəş açmışıymış. Və stringerlərin dediyinə görə, o, həmkarlarına «Çəkməyin! Kameraları söndürün!!» qışqıraraq özü kamerasını söndürmədi - çəkilişi çiyindən deyil, aşağıdan davam etdirdi. Etirafına görə yaxşı pula getdi bu üzdənirəq «material»...

İkinci etiraf bilavasitə bizə aid idi. Zahirı görünüşü ilə idmançını andıran stringer təxminən belə söyləyirdi:

- Qarabağa Ermənistan tərəfindən keçmişdik. Günlərin bir günündə gördüm ki, ermənilər azərbaycanlıları – qocaları, qadınları və uşaqları çaya itələyirlər. Batanı batır, sahilə qayıdanları isə yaraqlılar, bunlar əsasən xaricdən gələn ermənilər idi, güllələyirdi. Mən də bunların hamısını çəkirdim. Birdən kiminsə ağır əli çiyimdən yapışdı. Döndüm, gördüm ki, zabitdir.

– Niyə çəkirsən? – deyərə zabit zəhmli səslə soruşdu. - Sən kimin tərəfindənsən?

Stringerin sonrakı sözlərindən məlum oldu ki, o, «heç kimin» tərəfində bulunaraq çəkdiyi vəhşətləri məşhur bir informasiya agentliyinə satmağı bacarıb, amma və lakin nədənsə həmin kadrlar ekranlara yol tapammayıb... Bunun səbələri haqqında ciddi düşünməliyik, özü də «tərəfsizliyi» ilə öyünən və başqalarına bu mövzuda dərs verməkdən

çəkinməyən «Avropa ictimai rəyinin» ikili.. üçlü... yeddili standartlarını xüsusi nəzərə almalıyıq.

Üçüncü məqam verilişin sonunda vəqə oldu.

Ekranı tam səssizlikdə qara çərçivəyə alınmış «iş başında» həlak olan stringerlərin adları yazıldı. Aralarında beş nəfər soydaşlarımızın adlarını gördüm. Amma və lakin Çingiz Mustafayevdən başqa heç birini tanımadım.

Bu da bir «ağ ləkə»..

07.04.2007

**Epiqraf:** «Uçmağın mənası uçuşun özündədir...»  
Şeyx Əttar  
(«Məntiqul-təyyar»)

## «Qəribə oğlan»

və

## növbəti orbitalar

... Ünlü ruh adamı şeyx Əttarın «Uçuşun məntiqi» risaləsində qırx quş (Simurq) uzun çəkən səyahətin sonunda epiqrafda verdiyimiz qənaətə gəlirlər, anlayırlar ki, quş əgər uçursa, deməli öz əzəli və ədəbi funksiyasını yerinə yetirmiş olur. Deməli, uçuşun mənası da, məntiqi də, lap elə məqsədi də u ç m a q dır.

Çətin, dolanbaçlı, enişli-yoxuşlu sənət yolları əslində iki xassəlidir. Yəni ki, bir var sənədlərdə, konkret faktlarda əksini tapan sənət yolu, bir də var sənətin səmalarında mövcud olan səmtlər, məkanlar, orbitalar. Təbii ki, hər iki xassə eyni zamanda öz təzahürünü tapır, amma və lakin heç də hər «mən sənətçiyəm!» deyənə o möhtəşəm, serli-sehrli u ç u ş qismət olmur.

... Noyabr ayı «Alternativlər yelpinci» adlanan Gənc rejissorlar Asosiasiyasında birləşən gənc sənətçilər üçün əlamətdar oldu: Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində bu vaxtlara qədər misli olmayan layihəni gerçəkləşdirərək beş gənc rejissora «Dövlət Sifarişi» çərçivəsində tamaşa hazırlamaq imkanını yaratdı. Belə ki, Mikayıl Mikayılov Bakıda, Musiqili Komediya Teatrosunda (Ş.Qurbanov, Süleyman Ələsgərov. «Milyonçunun dilənçi oğlu»), dörd nəfər isə regionlarda – Şahbaz Rəsul Şəkiddə (M.F.Axundzadə. «Molla İbrahimxəlil Kimyagər»), İradə Sayya Gəncədə (İ.Əfəndiyev. «Qəribə oğlan»), Gümrah Ömər Lənkəranda (Əli Əmirli. «Onun iki qabırğası») və Günay Səttar Qazaxda (Firuz Mustafa. «Qarışqa tələsi») yaradıcılıqda bulunub da özlərini rejissor kimi təsdiqləməli idilər...

... Ötən günə gün çatmaz, deyiblər. Amma və lakin, bu gün, artıq layihə uğurla başa çatanda anlayırıq ki, bu gənc rejissorların 40 günə (!!!) hazırladığı tamaşaların işığı çətinliklərlə dolu günlərin mənasını, məntiqini müəyyənləşdirdi. Və bu məntiqin, bu mənanın əbədi və əzəli olan sənət prosesinin qutlu mahiyyətindən qaynaqlanması gənclərdən ötrü tam şəkildə əyan oldu, nə mutlu onlara!

\*\*\*

... «Qəribə oğlan» tamaşası «Qarışqa tələsi» ilə bəhsə girişdi, «Molla İbrahimxəlil Kimyagər» oyunu «Onun iki qabırğası» məzhəkəsi ilə səs-səsə verdi və bütövlükdə Azərbaycan milli teatr prosesinin dərin və zəngin, nə yazıq ki, tam həcmində istifadə olunmayan yaradıcı potensialı bariz şəkildə nümayiş olundu.

Təbii ki, gənclərin iş prosesi arzuolunan rahatlıq şəraitində keçməyib. Fərqli regionlara ezam olunmuş rejissorlar eyni çətinliklərlə üz-üzə qaldılar: teatrların imkansızlığı, qışın oğlan çağında işığın və istinin olmaması və bu kimi məişət qayğıları gəncləri sınağa çəkdi. Amma və lakin onlar özləri də «uçmağa» həvəsli və qərarlı olduqları üçün yerli teatrların sənətçilərini «sənət uçuşu»na sövq etməyi bacardılar...

\*\*\*

Əgər «uçuşu» düz hətt üzərində hərəkət kimi deyil, çeşidli orbitaları fəth etmək prosesi kimi qəbul etsək, o zaman sözügedən orbitaları da özümüzdən ötrü aydınlaşdırmalıyıq. Bildiyimizə görə, gəncləri növbəti orbitalara yönəltməkdən ötrü Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində yeni layihələr hazırlanmaqdadır. İnşaallah, onlar haqqında da gələcəkdə sevinc dolu məlumatlar verəsiyik!..

\*\*\*

«Zəfər» və «məğlubiyyət» anlayışları sənət məkanında ayrılmaz şəkildə mövcuddur: bir də görürsən «məğlubiyyət» kimi dəyərləndirdiyin hal-hadisə dönüb olur «zəfər» və ya əksinə. Bunu yalnız Zaman dəqiqləşdirməyə qadirdi.

İnşaallah, gələcək zamana yönəlmiş gənclərimiz bizi yalnız «zəfərlər»lə şərəfləndirəcək!

Bizə nə qalır?

İnanmaq və inandırmaq!

Lüzum varmı şübhə və tərəddüdə? Əsla, yox!

## Olmasın azar...

Üstünüzə sağlıq, oxucu, keçən həftə yamanca naxoşlamışdım. Yox, siz deyən ciddi bir şey deyil, sadəcə möhkəm soyuqladım, bu tərəfdən də qış yorğunluğu, yanında da yaz avitaminozu... Qərər, ayıldım gördüm ki, xəstə olub da baharın addım-addım biz tərəfə yeriməsini qaçırtmaq təhlükəsi yaranıb. Nəzərə alanda ki, səslənən proqnozlara görə bu yay çox isti olacaq, baharın imkanlarından yetərincə faydalanmaq məqsədinin əhəmiyyəti birə on artmaqdadır, deyilmi?

Amma və lakin mövsümün bu çağında azarlamağın bir üstünlüyü də var ki, bu haqda açıqlama vermək niyyətindəyəm. İş bu ki, məlum olduğu kimi, teatr mövsümü üzü yaya getdikcə daha çox irəlidə görünən məzuniyyətin ab-havasına bürünməyə başlayır: teatr admlarının fikirləri gərgin işdən tədricən ayrılaraq başqa mətləblərə yönəlməyə meyl edir. Bir qayda olaraq, durum məhz bu cür olur. Amma və lakin planlaşdırılmayan soyuqdəymə ötməkdə olan mövsümün qış mərhələsi haqqında isti-isti düşünməyə nisbətən səmərəli imkan yaradır ki, bu fürsəti fota vermək məhsuldar hal sayılmaz deyə düşünürəm.

Beləliklə, müvəqqəti qənaətlərimlə bölüşürəm.

Sözügedən mərhələnin bir sıra müsbət məqamlarını danmadan üzde sayrışan əndişəli məsələyə aydınlıq gətirmək zorundayam. Məsələ ondadır ki, teatr adamları (bəndəniz də o cümlədən...) taktiki, cari problemlərin həllinə köklənib də bu dəfə də milli teatr sənətinin strateji vəzifələrinin həllindən yayınmış durumda qaldılar. «Strateji vəzifələr» deyəndə nəyi nəzərdə tuturam? İlk növbədə – milli teatr sənətini məhəlli çərçivələrindən azad edibəni dünya teatr məkanına daxil olmaq istiqamətində atılan addımları. İkinci növbədə – artıq qüvvəyə minmiş «Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında» Qanunda təsbit olunmuş prinsipcə yeni fəaliyyət üsullarını tədricən də olsa həyata keçirməyi. Və nəhayət, üçüncü növbədə – yeni texnika və texnologiyaları mənimsəməyi. Axı, bu gün təmirə (özü də köklü təmirə!) dayandırılmış teatr binaları gələn il məhz yeni texnika və texnologiyalarla təchiz olunmuş vəziyyətdə yaradıcı heyətlərə təhvil olunacaq. Bu dəfə «köhnə hamamda köhnə taslarla» iş görmək imkanı olmayacaq!

Soyuğun mənə dəyməsindən bir gün öncə «YUĞ» Teatrosunda yüngülvari bir seminarsayağı görüş vəqə olmuşdu. Bunun səbəbkarı olan qonağımız – Bonn (Almaniya) şəhərində fəaliyyətdə bulunan «Şpilmayster» Teatrının rejissor-intendantı (bizim ölçülərimizlə – baş rejissor) Otto Vaynenher cənabları ilə görüşə ərkim çatan bir sıra həmkarlarımı dəvət etmişdim. Yazıqlar olsun ki, çoxlarının vaxtı olmadı, təşrif buyuranlar isə o dərəcədə passiv idilər ki, her Otto əndişələndi və məclis əhlinin sağlam olub-olmaması ilə maraqlandı. Çarəsiz qalıb da dedim ki, bəs, hamımıza soyuq dəyib, ona görə bir növ kefsizik. Türkcə babat konuşan her Otto izahatımı qəbul etsə də inanıb-inanmamağını yəqin deyə bilmərəm. Bütün bunlara rəğmən her Otto söhbətini davam etdirdi və bizdən

ötrü olduqca vacib və aktual məsələdən müfəssəl məlumatlar verdi. Məsələ isə işdə bu idi: teatr-dövlət-cəmiyyət-biznes əlaqələrinin yeni boyutları. Sonradan düşündüm ki, deyəsən, məsələnin məhz «yeni» məqamı bizimkiləri soyutdu. Çünki bizdən ötrü sözügedən əlaqələr sisteminin, yazıqlar olsun ki, heç köhnəsi də yoxdur. Ayıb olmasın, bizimkiləri hələ də fəxri adların verilib-verilməməsi düşündürməkdə...

Görüşümüzün yekununda hər Otto anadoluların təbirincə «Keçmiş olsun!» dedi.

Bizdən ötrü bu çağırış çoxmənalı oldu...

28.04.2007

## Xoş ovqatlı xəbərlərin etgiləri

...Xəbərlər var, xəbərlər də var – hamısı eyni deyil, amma və lakin xəbər olmasına xəbərdir. Xəbər olur ki, adamın ruhu açılır, xəbər də olur ki, insanın özünü özünə tanıdır. Xəbər var ki, səni yerindən oynadır, xəbər də var ki, yerini tanıdır. Mədəniyyət və incəsənət məkanında dolayan xəbərlər də o hesabdandır, amma və lakin bir mühüm fərqlə – burada qaibdən gələn xəbərlər də zaman-zaman gündəmə gəlir ki, onları yalnız sənətçi – əsl sənətçi! – könlü qəbul edib də topluma ötürə bilər.

On ildən çoxdur ki, Azərbaycan milli mədəniyyət və incəsənəti (təmsil etdiyim teatr sənəti daxil olmaqla) tam yeni varolma şərtlərinə uyğunlaşmağı əsas məqsəd kimi önünə qoymuşdur. İnkişaf qanunlarına görə kəmiyyət gec ya tez keyfiyyətə keçməlidir, bu elmi faktdır. Sözügedən keçidin «kritik nöqtə» adlanan bir məqamı var ki, ondan sonra proses geridönməz olur və inkişaf sənətçilərin prinsipcə yeni məqsəd və vəzifələr qoyaraq hamını sınağa çəkir...

Şanlı qədər uzun tarixə malik Azərbaycan milli mədəniyyəti və incəsənəti bu mənada istisna deyil: belə olmasaydı, bu gün bizlər özəl, bənzərsiz mədəniyyət və incəsənət düşüncəsinə sahib olmazdıq!

Qərinələrin məhsulu olan özəl yaradıcı düşüncəmiz maddi, dialektik şərtlərə bağlı olması ilə yanaşı sirli-sehrli təsirlərdən də faydalanmışdır. Onlardan biri – yuxarıda vurğuladığım «qaibdən gələn xəbərlər»i ruhən (elmi dildə – intuitiv kanallarla...) qəbul edib də sənət hadisəsinə çevirmək hal-hadisəsidir.

Şerq təsəvvüfünün ünlü siması Şeyx Əttar «Məntiqül-Təyyar» (Uçuşun məntiqi) adlı risaləsində hələ XVI əsrdə yazmışdı: «Məntiqin tərəqqisi ruhun hikmətləri ilə ittisal (ərəbcə: bitişik, kip olaraq) şəraitdə ifham (ərəbcə: anlama, dərk etmə. – V.İ.) ola bilər». Bu gün - rasionel düşüncəyə meylin güclü olduğu halda Şeyx həzrətlərinin xəbərdarlığını nəzərə almağımız faydalı sayılmalıdır.

\*\*\*

Dədə Qorqutun peyğəmləri oğuz elinin mənəvi dəyər və qanunlarını müəyyənləşdirdi (indi ona «mentalitet» deyirik...). Amma və lakin Dədənin acı fəryadlarını da unutmaz. Yadınızdadır? «Gəlimli-gedimli dünya, axır-son ucu ölümlü dünya».

Əlbəttə ki, gəlimli-gedimlidi! Məsələ necə gəlib, nə cür getməkdədir, mənəcə, bunu vurğulamaq istəyirdi Dədə...

\*\*\*

Xoş xəbər.

Bu günlərdə «Yuğ» Teatrının nəzdində fəaliyyət göstərən «Savalan» qrupu səfərdən qayıdıb. Xatırladım ki, «Savalan» qrupu 3-7 may tarixlərində Karaçi şəhərində keçirilən «Beynəlxalq Mistik Sufi Musiqiləri Festivalı»nda iştirak etmək üçün Pakistana yollanmışdı.

Kanada, Türkiyə, Əfqanıstan, İran, Mərakeş, Avstraliya, Seneqal, Bosniya, Özbəkistan, İraq, Hollandiya kimi ölkələrin məşhur musiqiçilərinin qatıldığı, sufi musiqilərinin təbliğinə yönəlmiş festivaldan həmvətənlərimiz xoş təəssüratlarla qayıdıblar.

\*\*\*

Saysız-hesabsız xəbərləri çeşidləyəndə adam özündən ötrü səmərəli və müəyyən mənada öz bəkləntilərinə cavab verənlərini yaddaşının «faylları»na yerləşdirir. Dünya mədəniyyəti nə zamandır bizlərə xoşməramlı «mesajlar» göndərməkdədir, zənn edirəm ki, onlara tutarlı və sanballı cavablar verməyin vaxtı yetişib: bunun üçün dilimiz də var, necə deyərlər, dilçəyimiz də!

Uzaqdan, lap elə dünyanın o başından gələn xəbərləri artıq eşidib də adekvat (necə var) anlayırıq da. Məsələn, bu yaxınlarda anladım ki, Amerikada Azərbaycan mədəniyyət və incəsənətinə ciddi və səmimi maraq var. Bu marağı ödəməyə bizlərə mane olan nədir əcəba? Cavab: heç nə! Odur ki, «Savalan»ın okeanın o tayına getmək ehtimalı böyükdür.

Necə deyərlər: niyyətin hara, səfərin də ora.

Xoşxəbər olaq!

2007

## Müəmmarın faydası

Sənətinə və şəxsiyyətinə rəğbət bəslədiyim Orxan FİKRƏTOĞLUNUN «İtki» adlı hekayəsinin qəhrəmanına birdən-birə məlum olur ki, bəs, o, iyirmi il əvvəl özünü itirmişdi. Bu üzücü hadisədən bircə həyat yoldaşının xəbəri varmış, amma və lakin qadın «itkiyə» əhəmiyyət verməyib heç nə olmamış kimi yaşayırdı. Hekayə qəhrəmanı da indən belə yaşayacaq, çünki anladı : özünü itirmək təsadüfən olmayıb - o, məhz yaşamaqdan ötrü bilə-bilə (!) özünü itirmişdi...

Orxan bəyin başqa bir hekayəsində ömrü boyu ovcunda «mənalı söz», «sirr» gəzdirən insan sonda Ustadın yanına o sirri açmaqdan ötrü gələndə məlum olur ki, əli boşdur – sirr-filan adlı şey yerli-dibli yoxdur...

Sözügedən hekayələrin və Orxanın ümumi yaradıcılığına şöylə bir nəzər salanda kişinin müəmmalara meyli asanlıqla aşkarlanır. Və həmənəcə sual da yaranır: nədən əcaba, bu xoşxasiyyətli insan heyrətamiz bir şövqlə dolaşıq... mənası qolayca ələ keçməyən... anlamaqdan ötrü «baş sındırmağı» tələb edən müəmmalara bu qədər bağlanıb? Niyə başqaları kimi ötürmək, bölüşmək istədiyi mətləbləri aydın Sözlərlə ifadə etmir? Bəlkə özü də hekayə qəhrəmanı kimi o fikirdədir ki, «...söz mənanı qanmayanların ünsiyyəti üçün düşünülüb»? Bu da növbəti müəmma: axı, a kişi, ay brat, sən yazıçısan, Söz sənin, necə deyərlər, xam malındır! Bunu necə başa düşək?!

Ki, bu yerdə Orxan Fikrətoğlunun söz yaradıcılığına məhrəmanə yanaşanlar, onunla sözsüz ünsiyyətə girə bilənlər Şah İsmayıl Xətəinin sözləri ilə cavab verib də deyə bilərlər, bəs, «biz qanırıq, qanmayanla nəmiz var?» Və əlavə edə bilərlər ki, sözə yox, içindəki mənaları necə var ötürməkdən ötrü məntiq elminin tamhüquqlu kateqoriyası olan m ü ə m m a ə n faydalı aracdır, ə n tutarlı vasitədir. Çünki söz aldada bilər, «yalanı», «doğru» biçimində təqdim edə bilər, «uf» da deməz. Lap elə «uf» desə də dinləyici-oxucu şaşırıb da onu «of» kimi qavraya bilər. Hər kəsin qavrayışına cavabdehmi olmalı sənətçi ?!

\*\*\*

Hörmətli oxucum bu yerdə özünə sual versə ki, bəs, teatr rejissorunun nə vecinə, yazıçı müəmmaları, sözünün canı nədir, xalis məmnuniyyətlə cavab verməyə hazır bulunmaqdayam. Cavabım isə işte bu: bu yaxınlarda «YUĞ» Teatrosunda Orxan Fikrətoğlunun hekayələri mövzusunda iki hissəli «müəmmalı oyun»un ilk təqdimatı olasıdır, inşaallah. Adı da – «TAS». Necə ki, oyun nərdin müəmmaları üzərində qurulub və... Yox, tamaşadan danışmayacağam, özünüreklam olmasın deyə. Ondansa, hörmətli oxuculara Orxan Fikrətoğlunun ona ayrıca (!) göstərilən tamaşaya münasibətindən danışım.

Orxan bəyi yaxından tanıyanlara yaxşı məlumdur ki, bu adam sözündə qaya kimi sərtidir: söz ki verdi «gələcəyəm!», dünya dağılsa da, vədələşilən saatda gəlir. Dəqiqəyə,

saniyəyə söhbət yoxdur! Razılaşaq ki, dövrümüzdən və milli xasiyyətimizdən ötrü bu dəqiqlik istisna və müstəsna hal kimi dəyərləndirilib də hər cür təqdirə layiq sayılmalıdır!

Ki, bu dəfə Orxan Fikrətoğlu adətini azcana pozub də otuz dəqiqə tez gəldi, açıq-aşkar görünürdü ki, əməlli-başlı həyəcanlıdır. Zarafat deyil: quraşdırdığı söz müəmmaları zaman-məkanda hərəkətə gələsindir, nə biləsən: hanki səmtlərə yollanacaq azadlığa buraxılmış ərköyün sözlər? Bir məqam da kişini yamanca əndişələndirirdi. İş bu ki, müəllifin qulağına çatmış məlumata görə, səhnədə yekə bir kötük qoyulub, Orxan bəyin dostlarından birinin də uşaqlıq ayaması «Kötük» imiş. Odur ki, dostum-qardaşım qorxurdu ki, Kötük səhnədəki kötüyü özünə işarə kimi qavrayıb da inciye bilər. Amma və lakin baş vermiş baxışdan sonra aydın oldu ki, Orxan bəyin uşaqlıq dostu səhnədəki kötüyə əhəmiyyət verməmiş və gördüyündən məmnun qalmış.

Deyirəm, bəlkə bu səbəbdən Orxan bəy də tamaşadan razı qalıb da, öz çıxışında «Normal... çox normal...» ifadəsinə üstünlük vermişdi. Düzü «normal»ı anladım, amma və lakin «çox normal» ifadəsi mənə müəmmalı qaldı, neçə gündür açılmasından ötrü baş sındırmaqdayam...

Badi, badi giriftar!.. Müəmma dediyimiz bu nəmənə necə də faydalı imiş! Məlum oldu ki, neçə gündür müəmmanın həllinə aludə olduğumdan bir para üzücü mövzuların etgisindən xali olmuş imişəm.

Orxan Fikrətoğluna buna görə təşəkkür və minnətdarlıq.

09.06.2007

## Mövsümlərin arasında

Düzdür, cari teatr mövsümü hələ bitməyib, dəqiq desək, yavaş-yavaş, asta-asta bitməkdədir, amma və lakin teatroçular artıq gələcəyə köklənib də yeni mövsüm haqqında düşünməkdə.

Bu mənada bizlər də, yəni «YUĞ» Teatrosunun rəhbər və sənətçiləri istisna və müstəsna deyilik, bizlər də mövsümlərin arasında azcana nəfəsimizi dərib də yeni işlərə həvəslənməkdəyik.

İstənilən fəaliyyət sahəsində olduğu kimi, bizlər də planlı şəraitdə çalışmağa, Məşədi İbad demişkən, «bir növ adətkərdə»yik. Odur-budur fələyin də nahaqdan hesablarımıza qarışmaq ehtimalını nəzərə alaraq, saydığımızı sayırıq. Planlarımız isə işlə bunlar.

Yaradıcılıqdan başlayalım ki, «yaradıcı təşkilat» adımızı doğruldub da təsdiqləyək.

Ötən mövsümdə olduğu kimi yeni mövsümdə də «dövlət sifariş»ləri bizə həvalə olunub. Hörmətli oxucularımıza maraqlısa, məlumat verməyə hazır bulunmaqdayam. Belə ki, teatromuzun gənc, amma və lakin təcrübə qazanmış rejissoru Şahbaz Rəsul məhz «dövlət sifarişi» üsulu ilə hazırlanacaq Frans Kafkanın «Mügənni Jozefina» hekayəsi əsasında tərtib olunmuş «Civilti» tamaşasının müəllifi olacaq, inşaallah. Şəxsən mən bu tamaşadan çox şey gözləyirəm, çünki Şahbazın özünəməxsus istedadı bu gün son illərdə qazındığı uğur təcrübəsi ilə xeyli güclənəsidir.

Yeni mövsümün digər layihəsi – yenə də «dövlət sifarişi» üsulu ilə hazırlayacağımız «Mən, Məhəmməd Fizuli...» tamaşalar silsiləsi, qeyri-təvazökarlıq olmasın, bir çox mənələrdə milli teatr tarixində tam yeni cəhddir. Belə ki, adından göründüyü kimi, bir layihənin çərçivəsində səkkiz (!) rejissor (içində bəndəniz də daxil olmaqla) Fizuli dühasının çağdaş anlamlarını modern teatr düşüncəsinin kontekstində açıqlamaq cəhdlərində bulunasıdır. «Şəbi-hicran...», «Aşiqi-sadiq...», «Ya rəbb!!!», «Məcnunun adı...», «Rindişeyda...», «Əndişeyi-zat...», «Merac...» və «Zülmət içrə Nur...» adlanan «səhnə araşdırmaları»nda bizlər dahi şairin bu günümüzdə hava-su kimi gərəkli olan mənəvi, ruhsal məzmunlarına müraciət etmək əzmindəyik.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi yeni mövsümdə də gənc rejissorların seleksiya işini davam etdirməkdən ötrü gəncləri bölgə teatrolarında tamaşalar hazırlamağa ezam etmək qərarını rəsmiləşdirmişdir. Belə ki, Mir Sahib Mingəçevirdə, Günay Səttar Gəncədə (Poeziya Teatrosunda), Mikayıl Mikayılov Lənkəranda, Tural Vaqifoğlu Sumqayıtda, İradə Sayya Gənc Tamaşaçıları Teatrosunda yeni tamaşalar üzərində işləməyə hazırlaşırlar.

Amma və lakin ən uzaq ezamiyyət rejissor Gümrah Ömər in payına düşüb: artıq avqust ayında o, rəsam Rəşid Şeriflə birlikdə Vilyandi şəhərinə, (Estoniya) «Uqala» Teatrosunda Kamal Abdullanın «Kim dedi ki, Simurq quşu var imiş?!» pyesini səhnələməkdən ötrü yola düşəsidir.

Qonaq da qəbul etməyə hazırlaşırıq. Əldə olunmuş razılışmaların sonucunda qərar qəbul olunub ki, sentyabr ayının ortalarında Kutaisi Gənclər Teatrosu iki tamaşasını Bakı seyrçilərinə təqdim edəcəkdir. Şəxsən mən bu maraqlı teatr kollektivini yaxından tanıdığımından həmsəhərlərimə bəri başdan zəmanət verə bilərəm ki, onları təsirli və hardasa, doğma teatr hadisəsi gözləyir...

\*\*\*

Doğrudur, cücələri payızda sayarlar, buna söz yox. Amma və lakin teatr sahəsində əslində hər zaman payızdır. Çünki fəsillərin səciyyələrinə rəğmən, bizlərin yalnız bir mövsümü vardır, o da ki, yalnız və yalnız yaradıcılığa, necə deyərlər, möhürlənib. Odur ki, mövsümlərin arasında nəfəsini ehmalca dərməyə macal tapan teatr sənətçisi dərhal yeni marafon qaçışına hazırlanmağa başlayır. Bu qaçışın «start»ı olsa da, «fəniş»i yoxdur.

Necə ki, deyilib: ömür qısa, sənət isə əbədidir.

Əbədiliyin də ki, aydın məsələdir, mövsümləri yoxdur...

23.06.2007

## «KAS»

Əfəndilərimə ərz edim ki, gözəlim Azərbaycanın «teatr xəritəsi» bu gün daha çox əski mədəni mənzərəni əks etdirməkdədir. Sözügedən mənzərə nə dərəcədə məhsuldardır, nə dərəcədə məhsuldar deyil, nə dərəcədə məqsədəuyğundur, nə dərəcədə məqsədəuyğun deyil- bu ayrı bir söhbətin mövzusudur. Təkcə onu deyə bilərik ki, «teatr xəritəsi»ni tərtib edən «yoldaşlar» bir qayda olaraq ideoloji meyarlara üstünlük verib də «bədi-iyaradıcı potensial» və «teatr sosiologiyası» kimi göstəricilərə, yumşaq desək, göz yummağa məcbur idilər. Bu gün geriyyə baxıb da hamıdan ağıllı olmaq o qədər də çətin görəv deyil, çətini dəqiq faktlar və danılmaz rəqəmlərə söykənərək «teatr xəritəsi»nin milli mədəni quruculuğu işində «faydalı əmək əmsalı»ni müəyyənləşdirməkdir. İnanmaq ki, nə zamansa (nə zaman?) yerli teatr biliciləri bu mürəkkəb, mürəkkəb olduğu qədər mübarək əməliyyata həvəslənib də «teatr xəritəsi»ndə hələ də mövcud olan «ağ ləkələr»i aradan götürəcəklər.

\*\*\*

Çağdaş «teatr xəritəsi»ndə bu gün yer alan Ləzgi Dövlət Dram Teatrı məmləkətimizin cənnət guşəsindən biri olan Qusarda fəaliyyət göstərir. Bilicilərdən öyrəndiyimizdən: yerin adı «Qusar» toponimi (ləzgiyə Ksar, əskilərdə apostrofla yazılırdı) «kas» sözündən qaynaqlanır. Bu söz ümumiyyətlə «insan», daha konkret semantikasısı isə «kişi», «şəxsiyyət», «insan» anlamına gəlir.

Bugünkü Azərbaycan cəmiyyətinin, sözün əsl mənasında, aydın şəxsiyyətlərindən biri, öz milli mədəniyyətinin fəal təəssübkeşi, «Samur» qəzetəsinin baş redaktoru, «Suvar» ansamblının yaradıcısı və rəhbəri, yazıçı, bəstəkar və nəhayət, olduqca məlahətli xanım-xatın Sədaqət Kərimova el içində yaşayan igid Kas haqqında rəvayəti qələmə alıb da eyni adlı pyes yazıb. Rəvayətin və pyesin məzmunu dünya qədər qədim və su damcısı kimi şəffafdır...

Doğma obaya basqın etmiş yadellilərə qalib gəlmiş və zəfərlə evinə dönmüş qəhrəman Kas bulaq başında gözəl Çiq xanımı görübəni ona canı-dildən aşıq olur. Çiq onun sevgisinə cavab verir və gənclər ağsaqqalların xeyir-duasıyla toya hazırlaşırlar. Amma və lakin qara qüvvələr də dinc durmur: paxıl ifritənin cadusu nəticəsində Kas «ölü yuxu»ya qər q olunur. El-obanın bütün çabaları uğursuz çıxandan sonra uca dağ başında öz komasında guşənişinlik edən ağbirçək nənəyə müraciət olunur. Ağbirçək nənə Kasın başını dizlərinə qoyub da ona layla oxuyur. Doğma elin avazları, ana dilinin qutlu sözləri qəhrəmanı həyata qaytarır və hər şey ulu toy-düyünlə mutlu hasilə gəlir...

\*\*\*

Sözügedən əsər Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin «Dövlət sifarişi» üsulu ilə Ləzgi Dövlət Dram Teatrında ləzgi kökənli «Yuğ» sənətçisi Zümrüd Bəxtiyarlı tərəfindən səhnəniləsidir, inşallah. Özünü bir neçə dəfə rejissurada sınayan Zümrüd xanım özündən

ötrü olduqca məsuliyyətli olan yaradıcı işə səylə hazırlaşmaqdadır. Onu da əfəndilərimə ərz edim ki, layihənin bədii rəhbəri olan bəndəniz başda görkəmli teatr bilicimiz Məryəm xanım Əlizadə olan heyətlə Qusara baş çəkmiş, teatr binası və yaradıcı heyət ilə tanış olmuşdur. Vallah, nə deyim ? Allah xeyrə calasın və gənc rejissor adı klub səhnəsində bayram ovqatlı parlaq tamaşasını gerçəkləşdirməyə nail olsun. Başqa mətləblərə toxunmadan onu deyə bilərəm ki, teatr rəhbərliyi və yaradıcı heyətin münasibəti bu layihənin uğurlu hasilinə inanmağa kifayət qədər güclü əsas verməkdədir...

Azərbaycan milli teatr prosesinin çağdaş mərhələsinin aktual məqsəd və vəzifələri, səciyyələri və imkanları mövcud olan «teatr xəritəsi»nin görüntüləri ilə özünəməxsus münasibətlərdə bulunmaqdadır.

Amma və lakin bu haqda gələn yazılarımızda...

30.06.2007

## «Tərəfmüqabil»

İştə, bu yazım AzTV-dən yayımlanan eyniadlı verilişin reklamı olmasın gərək. İlk öncə ona görə ki, iki dəfə sözügedən proqramın qonağı olub da söz söyləmişik, rəy bildirmişik, mövqeyimizi açıqlamışıq. Yəni elektron medianın imkanlarından faydalanıb da sənət aləmində mövcudluğumuzu geniş auditoriyaya xatırlatmışıq. Buna görə sözügedən verilişə yalnız təşəkkür və minnətdarlıq düşür. Daha sonra bu yazımın reklam olmamasına dəlalət proqramın ictimai, toplumsal önəmidir: verilişdə səsləndirilən çeşidli fikirlər toplumsal düşüncəmizin keyfiyyətinə müsbət etkisinə inanmaqdayam. Odur ki, bu baxımdan da önünüzdəki yazımı reklam deyil, təşviqat-təbliğat vasitəsi kimi qavramaq Allaha da xoş gedər, verilişin müəlliflərinə də.

\*\*\*

Üzümüzə gələn həftənin birinci günü, inşaallah, efirə çıxacaq «Tərəfmüqabil» verilişinin anonsunu verməklə hörmətli oxucunu bu dəfə səsləndiriləcək mövzuya diqqətli olmaq çağırışında bulunuram. İştə-şayət hörmətli oxucu həftənin beşinci günü tamaşaçıya dönüb də verilişə baxası olsa və təsirlənərək fikirləri ilə bölüşmək həvəsinə düşəsi olsa, «3 nöqtə» qəzetinə rəyini bildirəsi olsa, xeyli məmnun olarıq.

Anonsun formal şərtlərinə uyğun olaraq aşağıdakı bilgiləri hörmətli oxucuya təqdim edəlim.

Proqramın mövzusu: yaradıcı proses və tənqidin məqsəd və vəzifələri, üsulları və funksiyaları, obyektiv və subyektiv başlanğıcların nisbətləri, peşəkarlıq və mənəviyyət, toplumsal düşüncə və bazar iqtisadiyyatının dəyər və şərtləri.

Tərəfmüqabillər və ya dopdoğmaca türkcəmizdə «yöndaşlar»:

- dramaturq, 15 pyesin müəllifi, teatr prosesinin fəal iştirakçısı Əli Əmirli;

- teatrşünas, Şərq teatr düşüncəsinin və tarixinin nadir bilicisi, sənətşünaslıq elmləri namizədi, ADMİU-nun dosenti, teatr prosesinin fəal izləyicisi və tənqidçisi Aydın Talıbzadə;

- rejissor, «YUG» Teatrosunun baş rejissoru, əməkdar incəsənət xadimi, ADMİU-nun dosenti bəndəniz mən.

Verilişin formatı: bir saatlıq «danışq göstərisi» (və ya televiziya dili ilə «tok-şou»). Videoyazı üsulunda təqdim olunduğundan tərəfmüqabillər («yöndaşlar») montajın nəticəsindən yarana biləcək məna və məzmunlara görə tam (!) məsuliyyət daşıyırlar.

\*\*\*

Hörmətli oxucunun və potensial teletamaşaçının qavrayışına və deməli, əldə edəcəyi qənaətlərə təsir etmək istəmədiyimizə görə «danışq göstərisi»ndə translyasiya olunacaq konkret mövzular və yöndaşların mövqeləri öncədən açıqlanmayacaq. Amma və lakin bu sətirlərin müəllifindən ötrü vacib olan üç məqamın ortaya qoyulması rəva bilindi.

İştə, bunların:

- atalar demiş, nə gözəl söyləmiş: «Söz danışıqdan keçər». Odur ki, bizlər, yəni – tərəfmüqabillər, yondaşlar istənilən müzakirə-mübahisələri faydalı hal kimi qavramaqdayıq;

- Allahdan başqa heç kim son və mütləq həqiqət sahibi deyil. Odur ki, tərəfmüqabillərin söylədikləri mülahizələr hərəsinin öz həqiqətidir ki, doğru olub-olmamasını zaman təsdiq edir;

- media məkanına çıxıb da topluma söz deməyə cürət edən tərəfmüqabillər, təbii ki, səhvlərdən, yanlışlıqlardan və digər mövcud ola bilən xatalardan sığortalanmayıb. Odur ki, ekranda mübahisədə bulunan yondaşlara tolerant, dözümlü olmağınız ərz və rica olunur.

...Beş-on nəfəri və ya dopdoğmaca türkcəmizdə kişini maraqlandıra bilsək, nə mutlu bizə!

Nə dersiz, Əli bəy?

Nə düşünməkdəsiniz, Aydın bəy?!

07.07.2007

## Xəzərdən Baltikaya

Mədəniyyət və incəsənət **alanında** uluslararası təmasların ən azından üç mənası, üç əhəmiyyəti və, demək ki, üç faydası var. Uzunçuluqdan vaz keçib də şöylə bir qısaca söyləyək: uluslararası təmaslar istənilən milli mədəniyyət və incəsənətdən ötrü informasiya (bilgi), kommunikasiya (rabitə, əlaqə) və adaptasiya (uyğunlaşma, alışma) imkanlarını yaradan güclü vasitədir, aracdır. İndi isə keçək konkretikaya.

«Üç nöqtə» qəzetinin hörmətli oxucularını teatr məkanında baş verən xoş xassəli olaylardan məlumatlandıraraq ünlü yazar Kamal Abdullanın «Kim dedi ki, Simurq quşu var imiş?!» pyesinin Estoniyada səhnələnməyi haqqında da xəbər vermişik. İşin təfsilatları isə budur: dörd-beş il bundan öncə Estoniyadan gələn həmkarlarımız Bakıda ikən çağdaş dramaturji nailiyyətlərimizlə maraqlananda Kamal Abdullanın sözügedən əsəri diqqətlərini çəkdi. Məlumunuz olsun ki, Estoniyada yabançı əsərlər birbaşa orijinaldan tərcümə olunmalıdır, yəni vasitəçi dildən tərcümə qəbul olunmur. İşin çətinliyi də məhz burada gizlənmiş: qəbul elədikləri pyes həm mövzu, həm üslub, həm də dil-ifadə vasitələri baxımından olduqca mürəkkəb olduğundan onun eston dilinə adekvat, necə var tərcüməsi ciddi problemlər yaratdı. Sağ olsunlar eston həmkarlarımız: niyyətlərindən imtina etmədilər, bu illər ərzində çox uğraşdılar və nəhayət, sonuncu tərcümə onları qane etdi. Bir zamanlar Bakıda yaşamış, ədəbiyyatımızı tədqiq edən tanınmış eston şairəsinin tərcüməsində Kamal Abdullanın özəl dramaturji metodu, poetik düşüncəsi və özəl leksikası eston dilində ekvivalentini tapdı. Buna inanmalıyıq, əks halda eston qardaşlarımız ala gözlərimizə aşıq olub güzəştə getməzdilər, **çox sərt və tərsdilər** «sən öl» - «mən ölüm» bilmirlər.

Ki, bu gün biz tam məsuliyyət və fəxrlə milli dramaturgiyamızın Avropa teatr məkanı ilə təmasa girməyindən danışa bilərik. Təbriklər hamımıza düşür !

\*\*\*

...«Kapitan» hekayəsi əsasında yazılmış «Kim dedi ki, Simurq quşu var imiş?!» pyesinin fabulası yazar və düşünər Kamal Abdullanın dünyagörüşü problematikasından qaynaqlanır. Mühitlə, keçmiş və gələcəyi ilə konfliktdə bulunan bir insan öz-özü ilə üzücü qarşıdurmadan qurtulmaq üçün virtual - mövcud ola bilən və ya mövcud olmalı bir aləm yaradır ki, orada o, «kiçik elmi işçi» deyil, əməlli-başlı Kapitandır. Amma və lakin gerçəklikdə onu üzən mənəvi problemlərin «əks-sədası» Kapitanı rahat buraxmır: iç dünyasının dəruni «düyünləri» müxtəlif biçimlər alıb öz həllini tələb edir. Bu tələblərin etgisindən, başqa sözlə - r u h u n u n h i k m ə t l ə r i n d ə n faydalanmağı bacarmış Kapitan öz adi otağında quraşdırdığı gəmisinə minib də haralarasa üz tutub üzür. Haralara üzür Kapitan? Oralarda onu nələr və - ən ümdəsi! - kimlər gözləyir? Ümumiyyətlə, gerçəklikdən qırılıb da xəyali ölçülərə «üzmək» mümkünmüdür?! Rəvamıdır?! Müəllif bu və

ya bu kimi müəmmalı, amma və lakin çoxlarımızdan ötrü aktual olan suallara cavab vermir, bunu oxucu-tamaşaçının ixtiyarına buraxır. Yeri gəlmişkən, məhz bu məqam eston həmkarlarımızı, necə deyərlər, tutdu. Avropa seyrçisi nə zamandır özündən müştəbeh olan məhəlli maarifçilikdən canını qurtarmışdır. Nə yazıq ki, bəzilərimizin bundan xəbəri yox...

\*\*\*

...Cari ilin oktyabr ayında, lap dəqiq isə - oktyabrın 3-də «Uqala» Teatrosunda Kapitanımızın vasitəsi ilə Azərbaycan və Estoniya milli mədəniyyət və incəsənəti aralarında ilk (!) canlı, üz-üzə, nəfəs-nəfəsə təmas baş verəcək, inşallah! Rejissor Gümrah Ömər və rəssam Rəşid Şerifin gerçəkləşdirəcəkləri bu təmasdan Avropa bizim haqqımızda dürlü informasiya alası, əlaqəyə girəsi və bizimlə uyğunlaşasıdır.

...Xəzərlə Baltika bir çox səciyələrə görə köklü surətdə fərqlidir, bənzərsizdir.

Amma və lakin: dəniz elə dənizdir, Kapitanlar hər yerdə Kapitandır, mədəniyyət və incəsənətin isə sərhəddi yoxdur.

14.07.2007

## O taydan...

Şəhərin yay günlərinin birində oturmuşuq üz-üzə və söhbət edirik. O taydan «YUĞ»a təşrif buyurmuş həmsöhbətimin soyadı ətrafında məzəli söz oynatmaq həvəsini elə rüşeymindəcə boğub da İran və Azərbaycan kinosu haqqında ciddi-ciddi danışmağa üstünlük verirəm.

\*\*\*

Həmsöhbətim – kinorejissor Babək Şirinsifət, 1349-cu ildə, yəni ki, 1971-ci ildə Təbrizdə dünyaya gəlib. Şahsevənlərin «udulu» tayfasındandır. Ulu babası vaxtında bizim Xudatdan o taydakı Qara Qaya kəndinə köçüb və nəsil orada kök salıb. Həmsöhbətim heç bir xüsusi kino təhsili görməyib, heç ali təhsili də yoxdur: atası televiziya işləyirdi və Babək, demək olar ki, orada sənət məktəbini keçib. Ona görə «kinoya necə gəldin?» sualına düz-əməlli cavab vermir. Deyir: «14-15 il bundan qabaq 3-4 yoldaş idik, yığışdıq, bəs, gəlin kino çəkək». Odur-budur 100-ə yaxın teleproqram, 10 qısametrajlı və 1 tammetrajlı film çəkib. Sual verəndə ki, bəs, nətəhər oldu ki, bu işi bacardın, bıkmadın, dözdün, gülür və deyir: «Sırtıqlığa saldım!..»

Babəklə danışmaq mənə, bakılılar demiş, ləzzət verir: yumor hissi yerində, ləhcəsi də ki, o söz! Hərdən terminlərdə dolaşırıq, amma və lakin birləşibəni düyünü açmağa müyəssər oluruq. Məndən ötrü Babək Şirinsifət əsl peşəkar kinorejissordur. Bu qənaətə həm söhbətlərimizdən, həm də videoda olsa da bizdə çəkdiyi «Rami» adlı filminə baxandan sonra gəldim.

\*\*\*

İran və Azərbaycan kinosunu müqayisə edirik.

- Biz Azərbaycan kinosunu tanımırıq, «Məşədi İbad»dan başqa. Böyük babam ona baxanda cavanlaşır. O günləri «Bir cənub şəhərində» kinosuna baxdım, yaxşıdır, xoşuma gəldi. Bax, biz, misal üçün, rus kinosunu Eyzenşteyn, Pudovkin, Dziqa Vertovdan tutmuş, Tarkovski, Mixalkova qədər tanıyırdıq, çünki rus kino məktəbi var. Afrika kinosu deyəndə Qvineya-Bisau yada düşmür, çünki Tunis kinosu var, çox maraqlı və faydalıdır onların filmlərinə baxmaq... İran kinosuna gələndə isə bizimkilər ilk uğuru mən doğulduğum ildə qazanıb: Kann festivalında mükafat almışdıq. O vaxtdan dünya deyir ki, bəs, İran kinosu var, çünki bir çox mötəbər festivallarda seçiliblər. Biz isə deyirik ki, ad qazananlar İran kinosunun yalnız beş faizini təmsil edir, yerdə qalan doxsan beş faizinin çoxlu problemləri var. Tənqidi yanaşmaq gərək, yoxsa inkişaf olmayacaq! Nyu Dəhli festivalına «Rami» filmimizi İran-Azərbaycan işbirliyinin ortaq məhsulu kimi təqdim etdik. Təşkilatçılar onu «opening film» - yəni festivalı açan birinci film kimi qəbul edəndə, sevincimizin həddi-hüdudu yox idi. Qeyri-təvazökarlıq olmasın, qurban, axı proqramda elə məşhur filmlər var idi ki! Sizin Kamran Yunisə – həm oyununa görə, həm görünüşü-davranışına görə! – heyran

olmuşdular! Bilmirəm, nədən burada maraqlanan olmadı? Axı, dünyanın bütün iri qəzet və dərgiləri filmimizdən yazdı, Kamranını şəkillərini dərc etdi... Nə isə, qurban, bu tayda əvvəl düşüncə dəyişməlidir, yoxsa kimi dindirirsən, pul yoxdur, texnika yoxdur, kömək yoxdur... İrəliyə açıq gözlə baxmaq gərəkdir, qurban!..

\*\*\*

Babək Şirinsifətlə uzun-uzadı və şirin-şirin danışdıq. Amma və lakin bu maraqlı adamı tanımaq üçün özüylə danışmaq gərək. Və filmi görmək gərək...

18.08.2007

## «Qarışıq hisslər»

Məsələ belədir: ötən şənbə köşəmizdə yer almış «Bu ki böhtan deyil!..» adlı yazımız özümüzdən ötrü gözlənilməz əks-sədaya səbəb oldu. Bəndənizə yazı ilə bağlı zənglər oldu, elektron poçtuna məktublar daxil oldu ki, yazıda söylənilən fikirlərə bu sayaq diqqət müəllifdə qarışıq hisslər düynünü yaratmağa müyəssər oldu.

Bir tərəfdən müəllif sevindi ki, sən demə onun mütəvəzö yazıları oxunur və kimlərəsə hətta aktual görünür.

Digər tərəfdən müəllifə ünvanlanan rəylərin sırasında təhqirə yaxın olan ittihamlar, yazıya dəxli olmayan etirazlar, sözsüz ki, ovqatına «soğan doğrayıb» da təlx etməkdən başqa təsir göstərə bilməzdi. Bu tipli rəy-ittihamlar nisbi çoxluq yaratdığına görə müəllif cavab vermək hüququndan qullanaraq sırf və yalnız onlara münasibətini bildirməyi rəva bildi.

\*\*\*

İçi boş, yəni mənasız ittihamlara məhəl qoymadan konseptual düşüncənin qığılcımları olan etirazlara fikir verəlim.

Hər ehtimala qarşı, ötən yazımızın əsas fikrini, yəni məğzini xatırladaq. Yazmışdıq ki, milli teatr sənətini dəyərləndirməkdən öncə bütövlükdə təsisatlı mədəniyyətimizi maddi və mənəvi müstəvidə yaşadan «ürəfa əhlini», yəni irfanları, ziyalıları, intellidentləri dəyərləndirmək pis olmazdı. Ən azından ona görə ki, araşdırma və dəyərləndirmə obyektinə daha aydın görünə bilər.

...Gözəlim paytaxtda fəaliyyət göstərən regionlarımızdan birini təmsil edən «Ziyalılar birliyi»nin üzvü bəndənizi, nə az, nə çox, ziyalılarımızı təhqir etməkdə və möcud olan durumdan bixəbər olmaqda suçlayıb da milli teatromuzun ünvanına deyilən artıq stereotipə, kirəcləmiş ittihamlara dönmüş iradları təkrarladı. Opponentimizin qullandığı sözcüklərin keyfiyyətini və səs tonunda açıq eşidilən hədə-qorxu notlarını dəyərləndirməkdən vaz keçib də ziyalı qardaşımıza məsələ ilə bağlı «bir kaç kəlmə» söyləmək istədim.

Birinci. «Ziyalılığa dair».

Ünlü rus ictimai xadimi, filosofu və şairi K.Prutkov öz zamanında belə bir xəbərdarlıqda bulunub: «İçində fil dayanmış qəfəsin üzərində «Buğa» lövhəsini görəndə öz gözlərinə inanma». Bu şiltaq paradoksun açılması ziyalı qardaşımıza çətinlə, yardımda bulunaq: açıqlaması bu ki, ya qəfəsin içindəki fil deyil buğadır, ya qəfəsin içindəki fildir, deməli, lövhə yanlışdır, ya da gözlərin səni aldadır...

İkinci. «Mübahisə mədəniyyətinə aid».

Ziyalı qardaşımız bilməlidir ki, istənilən mübahisə hər şeydən əvvəl məntiqə söykənir, məntiqlə nizamlanır və məntiqi qənaətlər əldə etməyə yönəlir. Opponentin

məntiqini kənara qoyub da mübahisə və ya müzakirə predmetinə daxil olmayan mövzuda etiraz və ittihamlarda bulunmaq həməncə iki sual yaradır: a) yeməmişən soğanı için niyə göynəyir? və b.) görəsən, qara qızın dərdi nədir?

Üçüncü. «Fayda haqqında».

İstənilən mübahisədə kontrarqument kimi faydalı, konstruktiv mətləblər dilə gətirilmirsə, baş verən hadisə qaçılmaz olaraq qalmaqla çevrilir, yəni: ağız deyəni qulaq eşitmir və, demək ki, beyin qəbul etmir. Bu hal müəyyən mənada ürək bulandıran olsa da, bir elə böyük ziyanı yoxdur. Çünki tarixdən bilirik: karvanın yerişini bəlli səs effektləri müşaiyyət etsə də o, yolunu davam edər, mənzilinə sarı gedər...

\*\*\*

Adi həyatımızın təcrübəsindən bilirik ki, qarışıq hisslər düyünü və ya burulğanı o qədər də arzuolunan hal sayılmaz. İnsan olaraq bizə qarşılıqlı hisslər – sevgi, sayğı, etibar, məsuliyyət hissləri daha xoşdur.

Önünüzdəki köşənin yazarı ortabab ziyalı olduğundan ürəfa əhlinin xalis irfanlarının səviyyəsinə çatmaq arzusu ilə yaşamaqdadır.

Mövqeyimizə sayğı ilə yanaşanlara qarşılıqlı olaraq sayğı və sevgimizi bildirməkdən özümüzü mutlu hiss edirik!..

08.09.2007

## «Anons»

İstənilən təbii dilin (azəri... fransız... çin... zulus... və s. və i. a.) tərkibində mütləq və mütləq yabancı dillərdən götürülmüş sözcüklər olmalıdır. Ondan ötrü ki, yabancı və ya ölü dillərdən (əski yunan... latın...) götürülən sözlər çoxmənalı semantikaya malik olan təbii dillərdən fərqli olaraq, yalnız və yalnız bir mənanı ifadə edir, odur ki, sərt termin sifətində istifadə olunur.

Götürək elə yazının başlığına qoyduğumuz sözcüyü: dilimizdə olan bu sözün qarşılığı olan «elan», «xəbər», «bildiriş», «məlumat», «bəyanat» sözlərinin hər birisi konkret semantik sahədə istifadə olunur, fransızcadan götürülmüş «anons» ifadəsi isə əsasən müxtəlif sənət əsərləri haqqında öncələyən xatırlatma kimi mənalandırılır.

Hörmətli oxucuya bu qısa arayışı təqdim etməkdə, təbii ki, qəsdim var. İş bu ki, bu bazar günü ANS kanalında axşam saat 22-də «Dahilərin divanı» tok-şousu (dilimizdə: mübahisə oyunu...) yayımlanacaq ki, bəndəniz də orada iştirak edib. Bu, olsun anons. İndi isə keçəlim mətləbə.

Mətləb ondan ibarətdir ki, şouya gələndə mən adından çıxış edərək, öncədən dahi Mirzə Cəlilin «divan»ına hazırlaşırıdım. Etiraf edirəm ki, əvvəlki proqramları görmədiyimə görə bir qədər gərilmişdim, düşünürdüm ki, əcaba, Mirzə Cəlilin hansı məqamlarına «divan tutulacaq»? Əfəndilərimə ərz edim ki, yalnız studiyada xəbər tutdum ki, bəs, sən demə, proqramda səcdə qıldığım sənətkarın dahiliyi şübhə altına qoyulacaq, opponentlərim olacaq, tamaşaçılar isə interaktiv şəraitində «hə» - «yox»larını zənglərlə bildirəcək. Düzü, bu yerdə bir az çaşmış kimi oldum. Niyəsi bu: əgər Mirzə Cəlili dahilərin divanına çəkmişiksə, deməli, dahiliyini apriori qəbul edirik, müzakirə və ya mübahisə ediləsi mətləblərə isə heç bir etirazım yoxdur. Çünki demokratik cəmiyyətdə istənilən insan və ya mövzu müzakirə predmeti ola bilər. Yetər ki, müzakirə konstruktiv olsun və heç bir təhqirə yol verilməsin. Və mümkün qədər çox adamlardan ötrü maraqlı və faydalı olsun. İştə, bu qədər.

Anonsun şərtlərinə riayət edib də şounun gedişatını və orada səslənən fikirləri açıqlamayacağam. İnşaallah, maraqlananlar sabah baxıb da hərə öz qənaətinə gələ bilər.

İstəyim ANS-də deməyə macal tapmadığlarımı dilə gətirmək. Ən azından ürəyimi boşaltmaq və dahi insanın qarşısında günahımı minimallaşdırmaqdır.

Milli mədəniyyətimizin çağdaş parametrlərini təmin və təyin etmiş dahilərimiz eyni zamanda millətlə eyni məmləkətdə yaşayan insanlar idi. «Allahdan başqa günahsız, qüsursuz kimsə yoxdur» aksiomasından çıxış edib də tam haqla deyə bilərik ki, onlar da səhvlərdən, büdrəmələrdən, hətta günahlardan xali olmayıblar. Dahilərimizin bu tərəflərini müzakirə etməklə növbəti dəfə onlardan ibrət alıb da xatirələrini «daşlaşmaqdan», «muzey tozundan» qurtara bilərik. Bu isə istənilən mədəniyyətdən ötrü vacib olan «zaman

əlaqəsi»nin c a n l ı l ı ğ ı n ı təmin etməkdir. Dağıdılması bütündür, amma və lakin onlara əl qatmağa ehtiyac qalmır – bu məsələlərdə amansız və qərəzsiz olan Zaman onları pyedestallardan aşırır!

\*\*\*

Əski yunanlardan bizlərə qalan terminlərin sırasında beləsi də var: «Herostrat kompleksi». Açıqlaması bu: Herostrat adlı bir xəstə dılığır Afina məbədini yandırır ki, adı tarixdə qalsın. Məhkəmə qərar verir ki, onun adı unudulsun. Tarixin də şıltaqlığı ondadır ki, Herostratın adı əbədi olaraq, dünya mədəniyyətinin səhifələrinə yazıldı, möhtəşəm məbədi tikən memarın adı isə unuduldu...

Bax, bunu mən «Dahilərin divanı»nda deməmişəm.

Kiminsə xətrinə dəyə bilərdi.

Nəyimə lazımdır?!.

22.09.2007

## **Kim dedi ki, Estoniya bizdən uzaqdır?!**

Hörmətli qəzetimizin saygıdəyər oxucusu ötən şənbə sayındakı köşə yazımızı xatırlayırsa, orada paradoksal görünən halları duyğusal tərzdə qələmə almışdıq. İş bu ki, sözügedən yazı hələ irəlidə olan, yəni – hələ baş verməmiş hadisəyə həsr olunmuşdu. Və uzaq Estoniyada proqnozlaşdırılan hadisə baş verə-verə faksla bizə göndərilmiş «Paradoks» adlı yazını oxumaq sözə gəlməyən hisslərin yaranmasına səbəb oldu ki, onları yaşamaq son dərəcə kef, zövq və qürur verdi!

\*\*\*

Üç yoldaş olub da, Kamal Abdulla, Azər Paşa Nemət və bəndəniz Estoniyaya macərəlarla dolu yolculuqda bulunduq. Macərəlar dursun yana – əsas məsələ: ötən ayın 28-də yerli vaxtla saat 18.00-da vaqə olmuş «Kim dedi ki, Simurq quşu varımiş?!» tamaşasının ictimai baxışı idi. Bu dəfə Vilyandi şəhərində «Uqala» teatrosunda soydaşımızın əsərini səhnələyən gənc rejissor Gümrah Ömərini «iş»ini dəyərləndirib də qərarlarını verməyə Tallindən teatrşünaslar təşrif buyurmuşdu.

İki saat davam edən tamaşa necə başladı, necə davam etdi, yüz iyirmi dəqiqə necə ötdü – hiss etmədik. Bir də görüb-əşitdik ki, eston aktyorları «Sarı gəlin»in ritmik sədaları altında «Yallı» gedirlər... Bir də anladım ki, «Nağılçı»nı oynayan Yana Kuuk həmin mahnını öz dilində oxuyur...

Yoldaşlarımı bilmirəm, amma və lakin mən bu sayaq gözlənilməz emosional hasilə tab gətirəmmədim: yamanca kövrəldim, gözlərim doldu, sinəmdə ilıq duyğular tərپəşdi...

... Həmin bu ovqatda Bədii Şuranın toplantısına girdim, çıxışları dinlədim, hətta qeydlər də apardım, amma və lakin başlıca qənaət məndən ötrü danılmaz idi. İştə, bu:

- nəhayət ki, Qərblə Şərqlin birbaşa mədəni təması baş verdi!

Elə çıxışların əksəriyyəti də bu qənaətimi təsdiqlədi və tənqidçilərdən biri «Mən Xəzər sahilində yaşayan insanları anladım» deyəndə fəxr və qürurdan özümə yer tapmırdım. Axı bu «körpünü» - Xəzərdən Baltikaya birbaşa sənət yolunu salmaq bizim Gümrahın qismətindəymiş! Axı mentalitet və mədəniyyət fərqlərini, dil baryerini və düşüncə özəlliklərini dəf etməyi bacaran azərbaycanlı rejissor həm də intellektual səviyyəimizi təsdiqləmiş oldu!

Sabahsı gün, yəni sentyabrın 29-da premyera baş verdi və tamaşa artıq öz həyatını yaşamağa başladı. Bir qayda olaraq təmkinli tələbkarlığıyla seçilən «premyera tamaşaçısı» bu dəfə öz xeyir-duasını sürəkli alqışlarla verdi. Teatrın kommertiya direktoru isə qulağıma pıçıldadı: «Yaxşı satılacaq...» Bu sözlərə güclü reaksiya verməsəm də, ürəyimdə sevindim: axı kommertiya meyarı buralarda vaciblərin vacibidir...

\*\*\*

... Tallinndən Bakıya birbaşa reysin olmamasının ucbatından evə qonşu Latviyanın paytaxtı Riqadan uçmalı olduq. Evə dönüşümüz də macərəsiz ötüşmədi, amma və lakin bu da önəmli deyil, atalar demişkən: «igidin başı qalda gərək».

Önəmlisi odur ki, haçansa bəlli səbəblərdən bizdən ötrü uzaq görünən Estoniya indi o qədər də uzaqlarda deyil.

Bircə birbaşa təyyarə reysi olsaydı!..

06.10.2007

**Epigraf:** «Poeziya bütövlükdə – bilinməzliyə yürüşdür».  
**V.Mayakovski**

«Rəssam – canlı hərəkətin qutlandırılmış  
ritminin təsəllisidir...»  
**Fen Lyu**

### **... Ah, vernisaj, ah, vernisaj!..**

*(bir olayın yansıməsi)*

Olayın özü bu – Adil Mirseyidin «Vernisaj» adlı şer kitabı işıq üzə gərdü. Bu fakt özü-özlüyündə ikili xassəlidir. Yəni ki, bugünkü mədəniyyət gerçəkliyindən ötrü sırası hadisədir, çünki, maşallah, poliqrafiya məhsullarından korluq çəkmirik, indiki zamanda kitab yazıb da onu orta Avropa Standartlarına yaxın səviyyədə çap elətdirmək bir elə problem deyil. O biri tərəfdən bilirik ki, hər bir İSTEDADLI söz adamı üçün bir yeni kitabının işıq üzünə çıxması müəllifin yenidən dünyaya gəlməsi, doğulması deməkdir. Özəlliklə şairlərdən ötrü – hər yeni kitab yaşam tarixçəsinin rəsmi sənədi, sənət yolunun yol ağacları kimi dəyərləndirilməkdə.

Onu da bilirik ki, İSTEDADLI adamların əsərləri həm də ictimai düşüncə və mədəni varlıqdan ötrü lakmus kağızı funksiyasını yerinə yetirir. Yəni ki, mədəniyyətin yeni əsrə reaksiyası, ictimai rəyin formalaşması da müxtəlif təzahürlər tapması hər ikisinin cari durumunu, ümumi keyfiyyətini, yaradıcı potensialını və inkişaf meyillərini aşkarlayır. Və ya, naüzbillah, aşkarlamır...

Olayın yansıməsi bu – ötməkdə olan həftənin ikinci günü «YUĞ» teatrının nəzdində sərbəst fəaliyyətdə bulunan «Dostlar ocağı»nda Adil Mirseyidin «Vernisaj» adlı Şeir kitabı şairin, ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin və incəsənətimizin dostlarına təqdim olunurdu. «Prezentasiya» sözünün məntiqi şərtinə görə, müəllif ocağın başına toplananlara kitabını və onunla canlı ünsiyyətdə olmaq imkanını bəxş etdi (necə ki, «prezent» sözü dilimizdə «hədiyyə», «bəxşis» anlamına gəlir). Üç saatdan çox davam edən məclisin sonunda isə toplaşanlar Adil Mirseyidə üçüncü hədiyyəsinə görə də minnətdarlıq bildirdilər: bir şəhərin sakinləri olub da, aylarla, bəzən illərlə görüşməyən insanlar «Vernisaj»a gəldilər, görüşdülər, qonuşdular, anadolular demiş, kokulaşdılar və məmnun oldular...

Onu da deyim ki, «Dostlar ocağı»nın başında əyləşənlərin əksəriyyəti elm və sənət adamları olduğundan xoş söz və təbrikdən başqa tutarlı qeydlər və dərin mülahizələr də səsləndi ki, bu, məclisə xüsusi rəvnəq verdi. Ev sahibliyini edən bəndəniz mən vaqə olan məclisdə yalnız giriş sözüylə kifayətlənməli oldum. İndi də, necə deyərlər, xayıfımı çıxaraq hörmətli qəzetimizin səhifəsindən Adil qardaşıma kitabı haqqında «bir kaç kəlmə» söyləməyi özümə borc və şərəf bilirəm.

Adil Mirseyidin «Vernisaj»ında bu dəfə qrafik əsərlər sərgiləndi. Bundan başqa əvvəlki «bulud adam» akvarel, «Güzgüdəki adam» yağlı boya texnikasında «işlənmiş» söz-rəsm tablolarının duyğusal ifadəliliyində Adil Mirseyidin mütləq qrafik dəqiqliyə keçməsinin öngörü, proqnoz etmək mümkün idi. Azərbaycan şeriyatının, cümlənin, sözün, hərf-səslərin rəngini və cizgilərini görüb-duyan Adil Mirseyid bu dəfə özünü siyah-bəyaz «vasitələrlə» məhdudlaşdırdı. Mənə görə, bunun səbəblərindən biri şairin bu gün yaşadığı ruhunun alatoranlığıdır. Həmənə dəqiqləşdirdim ki, bu hal heç də bədbinliyin sinonimi deyil, əsla. Sadəcə, İSTEDADLI ŞAİRLƏR başqaları üçün duyulmaz olan canlı, sehrli hərəkətin dərkedilməz ritmini zatlalarının zatiyla hiss edib də onun hökmüylə var olurlar. Əslində, heç özləri də bilmir növbəti yürüşləri hansı səmtdə baş verəcək, yetər ki, o naməlum, bilinməz «xam torpaqlar»a özlərindən öncə kimsənin ayağı dəyməyib!!

«Dostlar ocağı»nın başında alim – sənətçi Kamal Abdulla özünəməxsus zərifliklə söyləmiş: «Adil Mirseyid sözləri rəsmə, rəsmləri sözlərə çevirməyi bacarır...»

«Vernisaj» adlı kitabında Adil Mirseyid bu vergini bir daha təsdiqlədi, bizi isə yenə feyziyab etdi.

Xoşhal olmağa bizlərə çoxmu şey lazımdır?!

11.06.2005

## «Anons – 2»

Qəzetimizin sayğıdəyər oxucuları xatırlayırlarsa, bir neçə ay öncə, daha dəqiq isə «Üç nöqtə»nin 22.09.2007 tarixli sayında «Anons» başlığı altındakı yazısında bəndəniz ANS kanalında yayımlanan «Dahilərin divanı» proqramında çıxış edəcəyini və özündən ötrü vacib olan bir para mətləbləri tezis şəklində bəyan etmişdi. Düzü, bu sətirlərin müəllifinə elə gəlirdi ki, sözügedən proqramda çıxışından sonra bir daha oralardan dəvət almayacaq, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin belə olmadı, yəni tərsinə oldu, yəni «Dahilərin divanı»nda iştirak etmək dəvəti gəldi. Gəldi də, getdik də, proqram yazıldı da və üzümüzə gələn bazar günü saat 22-də efirə çıxasıldı, inşaallah.

... Bu dəfə «divana» çəkilən Cəfər Cabbarlı idi. Aparıcı hörmətli Nadir Bədəlov sualı belə qoydu:

- Cəfər Cabbarlı unudulub, yoxsa unudulmayıb? Unudulubsa, niyə unudulub, unudulmayıbsa, niyə unudulmayıb?

İkinci sual da var idi. İştə, bu:

- Cəfər Cabbarlının pyesləri bu gün aktualmıdır? Yəni onları bu gün səhnəmizə gətirmək olarmı?

Proqramda iştirak edən hörmətli elm və sənət xadimlərimizin mövqeyindən bəlli səbəbdən danışmayacağam – sayğıdəyər oxucu özü öz gözü ilə proqramı izləyib də öz münasibətini müəyyənləşdirəcək. İncə bir mətləbə ehmalca, son dərəcə ehtiyatla toxunub da proqramda səsləndirdiyim fikirlərin tezislərini oxucuma təqdim etmək istəyirəm.

Məsələ ondadır ki, proqramı düzənləyən hörmətli müəlliflərin niyyətinə görə «divan»ın formatı müzakirəyə qoyulan məsələnin (tarixi şəxsini!!!) maksimal dərəcədə açılmasından ötrü söhbət mübahisə xarakterini daşmalı və iki tərs qütblərin arqumentləri ilə əsaslandırılmalıdır. Niyət gözəldir, düzgündür və dünya televiziya təcrübəsində sınaqdan keçibdir. Amma və lakin Azərbaycan gerçəkliyində (bir çox hallarda olduğu kimi...) niyyətlə mənzilin başqa-başqa yerlərdə məskunlaşması öz işini görməkdədir. Aydınlaşdırıram: müəlliflərin niyyəti bu və ya digər problem ətrafında mümkün qədər kəskin mübahisəni təşkil etməkdir. Misal üçün: «Cəfər Cabbarlı» mövzusunun müzakirəsi o zaman konstruktiv ola bilər ki, tərəflərin biri onun, Cəfər Cabbarlının mədəniyyətimizdən ötrü əhəmiyyətini əsaslandırılmış şəkildə inkar etsin və ya ən azından şübhə altına qoya bilsin. İndi, siz Allah, özünüz deyin: bu gün Azərbaycanda Cəfər Cabbarlının şəxsiyyətini və ədəbi irsinin dəyərini inkar edə biləcək adam tapılırmı?

Bax, sözügedən «divan»ımız da predmetsiz mövqə şəklində vaqe oldu ki, vallah, tamaşaçılardan ötrü nə qədər maraqlı olması məndən ötrü böyük sual altındadır.

Proqramda səsləndirdiyim mövqeyimin tezləri isə işlə bunlar oldu:

- «Cəfər Cabbarlı» mövzusu bu gün aktualdır. Totalitar repressiv rejimin zətən istedadlı sənətçarı nə günə salması və necə «çərlət»məsi hər kəsdən ötrü tutarlı örnək olmalıdır;

- Cəfər Cabbarlının «sosial sifariş» çərçivəsində yazdığı sosrealizm təmayülü pyeslərin bu gün səhnəmizdə yeri yoxdur. Onları günlərimizin ideologiyasına uyğunlaşdırmaqdan ötrü redaktə əməliyyatları qeyri-korrektidir. Başqa pyesləri isə zaman-zaman səhnələncək, bu da ki, artıq teatr prosesinin özəl qanunlarının «səlahiyyəti»ndə olan məsələdir;

- Cəfər Cabbarlını bir insan kimi mühakimə etməyə heç birimizin mənəvi haqqı yoxdur. Amma və lakin bu fəvqəladə istedadlı gənc sənətçarın faciəsinin səbəb və nəticələrinin obyektiv şəkildə araşdırılması istisna olunmur. Bircə şərtlə: təhlilin təməlində Cəfər Cabbarlıya sevgi və sayqı durmalıdır.

Bax, bu tezləri bir saat çəkən proqramda açıqlamağa çalışmışam.

\*\*\*

Proqram boyu beynimdə Mikayıl Müşfiqin bir misrası dolaşırdı. İşlə, bu:

- Gəlmiş hüzuruna bir qara dağlı,

- Bir qara qulundur, qolları bağılı...

Cəfərin ruhuna xoş getməsə də, Allah keçsin günahımızdan...

02.12.2007

## Boykot

1980-cı il. Moskva Olimpiadasının qapanış mərasimi. Olimpiya Oyunlarının rəmzi olan şirin-şəkər məzəli ayı balası yavaş-yavaş qaranlıq səmaya, qeybə çəkilir. Niskilli mahnı hamını kövrəldir. Hamımıza elə gəlir ki, əzizimizlə vidalaşırıq. Çağdaş Olimpiya Oyunlarını bərpa etmiş baron Pyer de Kubertenin ideyası – «Ey idman, sən sülhən!» nidası hamını birləşdirir, xoş hiss, düşüncələrə kökləyir. Boykot məsələsi yaddan çıxır. Amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin dörd ildən sonra boykot bumeranqası əcaib dövrə vurub da Atlanta (ABŞ) yay Olimpiya Oyunları iştirakçılarının alınma zərbə vurur: bu dəfə «sosialist düşərgəsi» «kapitalist dünyası»na adekvat cavab verir. İdmanı siyasi oyunların girovuna çevirənlər boykotu tutarlı dəlillərlə əsaslandırır, haqlı olmalarını var gücüylə sübuta yetirir. Boykot bir yana qalsın: hər iki tərəfin ideoloqları dünyada sübut etdilər ki, Olimpiya şüarı nisbi, romantik və idealist bir deyimdir. Dünyanı isə sərt, mütləq, obyektiv və pragmatik dəyərlər idarə edir. O vaxtların gəncləri olan bizlərdən ötrü hər iki boykot olayı acı, amma və lakin romantik xüyalardan ayıldan bir dərs oldu: biz anladıq ki, ikili standart üsulu ən ülvə, tolerant, ümumbəşəri dəyərləri asanlıqla heçə döndərmək iqtidarındadır. «İlanın ağına da lənət, qarasına da» qənaətinə gələn bizlərin baron Pyer de Kubertenə yazığımız gəldi...

\*\*\*

Və – buyur! – yenə də boykot məsələsi gündəmə gəldi. Bu dəfə çanaq Pekin (ÇXR) Yay Olimpiya Oyunlarının «başında» sınmaq ərəfəsindədir.

«Üç nöqtə»nin sayğıdəyər oxucuları, əlbəttə ki, havada dolaşan intriqadan xəbərdardır, amma və lakin «bu dəfəki sujeti təkrarlayalım, çünki «Təkrar biliyin anasıdır» deyiblər. ...Altı il bundan öncə dünyanın idman funksionerləri Pekinə səs verəndə «Tibet məsələsi» də mövcud idi, «Uyğur-Sinzən düyünü» də aktual idi. Buna rəğmənlə növbə Asiyanındır deyə və Çin Xalq Respublikasının masaya qoyduğu arqumentləri nəzərə aldıqda yekdilliklə Pekin seçildi.

Piar ustaları səbrlə gözlədilər və – haydı! – Olimpiya məşəli aldığı andan anti-Pekin kompaniyasına start verildi. Əvvəl-əvvəl Avropanın dövlət rəhbərlərindən bir neçəsi Olimpiya Oyunları açılış mərasimini boykot edəcəklərini bəyan etdilər, daha sonra Olimpiya məşəlinin aparılmasına qarşı aksiyalar baş verdi. Və dünya mediası tərəfindən geniş yayımlandı. Daha sonra mübahisələr başlandı, nə başlandı! Dalay-lama ekstrimizmi pislədi, Olimpiadanı dəstəklədi, Buş Olimpiadanın lehinə, avropalılar ələhinə danışdılar, insanların hüquqları xatırlandı, islamistlər yad olundu və hələ nələr, nələr, nələr gündəmə gəldi!..

Soruşan gərək: aya, tibetlilərin qızgın təəssübkeşləri, insan hüquqlarını müdafiə etməkdən ötrü sizin Olimpiadanı kirlətməkdən savayı başqa imkanlarınız yoxdur məgər?

BMT-dən tutmuş, saysız-hesabsız beynəlxalq təşkilatlar dörd ildən bir fəallaşırsa, niyə Pyer de Kubertenin təşkil etdiyi sülh, barış, dinc yaşayış günlərinə təsadüf edir? Bu sevinc bayramını çoxmu görürsünüz bizlərə?!!

Tibetlilərin haqlı mübarizəsinə kölgə salmaq niyyətində deyiləm, əstəğfərulla! Amma və lakin tibetli qardaşlarıma da sualım var. İştə, bu sual: məşəli daşıyanların üstünə cumub da, təcavüz etməkdənsə, onun marşrutu ilə paralel yürüş – qaçış təşkil olunsaydı, daha təsirli olmazdı? Həm Olimpiya ideallarına sayğı nümayiş etdirilərdi, həm səsinizi dünyaya eşitdirərdiniz, həm tərəfdarlarınızın əsl dəyəri üzə çıxacaqdı, həm düşmənlərinizin dili gödək olardı...

\*\*\*

Amma və lakin çinlilər yaman hazırlaşıblar. Bu boykot məsələsi gündəmdən düşsə, bizi fantastik gözəl anlar gözləyir.

İştə, mənim şüarım: gəlin, boykotu boykot edək!

Sülh və sevinc naminə!

.....

19.04.2008

## «Dekabrist»

Deyirdim ki, bayramqabağı nə isə dərin mənalı bir yazı ilə sayğıdəyər oxucumuzun könlünü oxşayam. Çünki əslində özümün də buna ehtiyacı var idi. Məsələ onda deyil ki, nə isə uydurub da quraşdırasan, əsla. Gerçəkliyimiz maraqlı və mənalı olaylarla zəngindir, adama bircə seçmək qalır – teatrdanmı olsun, kinodanmı, yoxsa rəssamlıqdan? Təkrar edirəm, mədəniyyət və incəsənət aləmində həqiqətən könül oxşayan, qürurgətirən hadisələr bir deyil, iki deyil, heç beş də deyil. Ki, dünən, yəni bu ayın 19-da baş verən kiçik bir fakt məni fikrimdən yayındırdı. Düşündüm ki, sözügedən fakt sayğıdəyər oxucumuzdan ötrü maraqlı olmaz, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin dözəmmədim və qələmi əlimə alıb da «Dekabrist» əhvalatını kağıza köçürtdüm.

İş belə oldu.

Artıq yeddi ildir ki, evin pəncərəsində başqa güllərlə yanaşı «Dekabrist» adlanan bir gül bitməkdədir.

Oxucumuza ərz edirəm ki, bu gülün adı nə zamansa Rusiyada üsyan qaldıran aristokratlarla bağlı deyil. Sadəcə bu bitki yalnız dekabr ayında gül açır – bunu kitabdan oxumuşduq və həmin gülün barındırma üsul və şərtlərini də bu kitabdan öyrənmişdik. Məsələni uzatmadan deyim ki, bu yeddi il ərzində bütün səy və qayğılarımıza baxmayaraq bitki çiçək açmırdı ki, açmırdı...

Sonra Stanislav Grov adlı alimin «Transpersonal psixologiya» təlimi ilə tanış olduq. Deyir ki, bizim içimizin içində mineral, bitki və heyvanat aləminin yaddaşı var – ona həssas olsaq sözügedən aləmin varlıqları ilə birbaşa əlaqə yaradıb da onlarla ünsiyyətə girə bilərik. Və başladığımız bu «Dekabrist»lə ünsiyyət yaratmağa: onunla səhərlər salamlaşır, hal-əhval tutur və xoş səsle ordan-burdan söhbətlər edirdik. Çox keçmədi ki, bu saçaqlı bitki ailəmizin bir üzvünə döndü, di gəl ki, nə inişil, nə keçən ilin dekabrında çiçək açmadı...

Və – nəhayət! – dünən səhər yuxudan oyananda Allahın və təbiətin möcüzəsini gördük: «Dekabrist» çiçək açmışdı!!! Yaradanın qüdrətinə və kəramətinə həmd olsun! Çiçəklərin zərif, heyvətəməz gözəlliyini təsvir etməyə qələmim acizdir! Dünən evdə bayram idi – bu gözəlliyin müqabilində bütün yaşam qayğıları havaya sovruldu, heç oldu. Hər lənib-fırlanıb ona yaxınlaşırıdığımız, onu vəsf edirdik, təşəkkürümüzü bildirirdik. «Dekabrist» isə buna cavab olaraq yeni-yeni çiçəklərini bizə bəxş etməkdəydi!..

\*\*\*

**P.S.** *Bu gün yadıma düşdü ki, sentyabrda evdəkilərdən gizlicə gözəl bir «Dekabrist»in dibçəyinə çox güclü gübrə basdırmışdım. Görəsən,*

*evdəkilərə bu məqamı açıqlasam, bayram ovqatlarını təlx etmiş olarammı?*

*Nə məsləhət görərdin, oxucum?..*

20.12.2008

## «Gender»in dar məqamları

«Vətəndaş Cəmiyyəti Uğrunda Qadınlar Alyansı» ki, rəhbəri Dilarə Mehdidir, ötən şənbə «YUĞ» Teatrosunda özünün növbəti «ictimai dinləməsini» keçirib. Aydın məsələdir ki, qadınlar təşkilatını ilk növbədə qadınların problemləri maraqlandırmalıdır. Eyni zamanda alyansın adından göründüyü kimi qadınlarımız vətəndaş cəmiyyəti uğrunda fəaliyyətdə bulunmaqdadırlar. Odur ki, sözügedən «dinləmə» hər iki məqsədə uyğun olaraq «gender» məsələsinə həsr olunub da təyin olunmuş vaxtda vaqe oldu. Bəndəniz çox səmərəli nəticələrə gəlmiş toplantıda «sədr» funksiyasını icra etdiyindən müzakirəyə qoyulmuş problemə münasibətini bildirmədi, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin findi fürsətdən istifadə edərək mövqeyini açıqlamaq niyyətindədir. Öncə gərəkli məlumat.

Sözügedən «dinləmə» adındakı «janr təyini»nə müvafiq olaraq «məhkəmə» formatında gerçəkləşib. Janrın tələblərinə görə burada «iddiaçı» və «cavabdeh»in arasında gedən polemikanın nəticəsində toplaşanlar müəyyən qənaətlərə gəlib də səsvermə yolu ilə münasibətlərini bildirməlidir. Sədr də məlum məsələ ki, mübahisəni tənzimləməli və toplaşanların fəal iştirakını təmin etməlidir.

Müzakirəyə qoyulmuş mövzu – «Gender fəlsəfəsi və ümumqafqaz identikliyi» - ilk baxışdan o qədər də polemik məsələ kimi görünür. Amma və lakin «iddiaçı» - professor, fəlsəfə elmləri doktoru Əli Abbasov gender fəlsəfəsinin «dar» məqamlarını açıqlayaraq, əsasən iki ittihamda bulundu. İştə, bunlarda:

- gender fəlsəfəsinə bağlı olan feminizm heç vaxt real, həqiqi qadın-kişi bərabərliyinə meyli olmayıb, feminizmin ən böyük arzusu bərabərlik təməlinə qurulmuş vətəndaş cəmiyyəti deyil, istəkləri – «mədrəşahlıq minilliyi» kimi saçma bir ideyanın gerçəkləşdirilməsidir;

- Mərkəzi Qafqaz regionunda mövcud olan «ənənəvi cəmiyyətlər» milli-etnik identikliyi qoruyur və tarix boyu formalaşan adət-ənənələr üzərində bərqərar olur. Gender fəlsəfəsi və feminizm ideyaları sözügedən identikliyi dağıtmağa, əvəzində isə bizlərə yad olan dəyərləri «sırımağa» meyillidir.

«Cavabdeh» - Gürcüstandan gəlmiş qonağımız, məşhur politoloq kalbatono – xanım Lela Qaprinaşvili bir dəstə həmfikirləri ilə birlikdə «iddiaçı»nın tezislərini «dağıtmaq» cəhdində bulundu. İştə, bu sayaq:

- kişilərin düşüncəsində kök salmış imperializm və eqosentrizm əsasları dünyanın polifoniyasını və cinslərin eyni hüquqlu olmasını dərk etməyə mane olur;

- hər bir insan rasionaldırsa, deməli, qadın və kişi eyni dərrakəyə malikdirlər;

- «Qafqaz identikliyi» şairanə ibarədir. Əgər biz demokratik, hüquqi, vətəndaş cəmiyyəti uğrunda çalışırıqsa, bu prosesə mane olan «keçmişin qalıqları» aradan götürülməlidir.

Ki, çox gərgin keçən polemikada, eləcə də hər iki tərəfə verilən suallarda və toplaşanların çıxışlarında müzakirəyə qoyulmuş problemin bir sıra məqamları da açıqlandı. Hamısını təkrarlamaq çox yer tutar, odur ki, birbaşa səsvermənin nəticələrinə gələlim. Auditoriyanın cinsi baxımdan paritetli tərkibinə baxmayaraq, səs çoxluğu ilə gender fəlsəfəsinin qələbəsi müəyyənləşdirildi!!! Bax, belə...

\*\*\*

Dinləmədə «sədr» rolunu ifa edən bəndənin mövqeyi isə işdə, bu:

- subyektiv olaraq gender fəlsəfəsinə və feminizm hərəkatını mən «içiboş» uydurma sayıram, amma və lakin onun müzakirəsi obyektiv olaraq vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasına az da olsa, təsir göstərir.

Varam belə mövqeylə: nə şiş yanır, nə kabab...

13.09.2008

**Epiqraf:** «O nədir ki, özü yoxdur, adı var?»  
**Tapmaca**

«Bicliyin bağladığı düyünləri dinclik açar...»  
**Konfutsi**

## **Genosid?!**

*(informativ arayış)*

İllərcə, ya gənc yaşlarımdan bu yana ermənilərin qarşımıza qoyduqları «genosid» düyünü məni əsəbləşdirir, özümdən çıxarıb da soyuqqanlı düşünməyə imkan vermirdi. Bic erməni opponentlərimlə bu mövzudakı mübahisələrimdə emosiyalara qapılıb gah tənbeh...gah utandırmaq...gah da təhqir vasitələrinə əl atardım. Bəzi hallarda isə – nə gizlədim? – dözməyib də «əcəb eləyiblər!!!» deyərək əslində mübahisədə təslim olduğumu bildirirdim. Nə qədər ayıb olsa da, etiraf etməliyəm ki, uzun illər ərzində bir dəfə də ermənilərə qarşı öz silahlarını – məntiqi qurğulardan tərtib olunmuş tuzakları istifadə etmək ağılıma gəlmirdi...

...Ötən həftə nəhayət ki, rahatlıq tapdım. Allahdan gizli deyil, oxuculardan da gizli olmaması gərək: təəssüflər ki, məsələnin həllini mən özüm tapmadım, hərçənd bir qədər özümü məntiqi düşüncəyə kökləsəydim, vallah, tapa bilərdim. Amma və lakin düyünün əslində düyün olmasını şəxsən mənə ötən həftə «YUĞ» Teatrının qonağı olan Hollandiyanın türk kökənli vətəndaşı, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ali Ötenel çox sadə, tutarlı və təsirli dəlillərlə açıqladı. «YUĞ» Teatrının nəzdində fəaliyyət göstərən «Savalan» təsəvvür dəstəsinin gerçəkləşdirdiyi «Olsun!» bəzmi-urfanından sonra Ali bəyin bizə düzənlədiyi bəzmi-zəkanın nəticəsində şəxsən mən ruhumu və düşüncəmi illərcə dələn müəmmadan qurtuldum.

İş bu ki, Ali Ötenel Avropanın məşhur humanitar fondlarından birisinin nəzdində fəaliyyət göstərən erməni-türk alimlərindən ibarət bağımsız mütəxəssislər komissiyasının üzvü olaraq məhz «qenosid» məsələsinin müzakirələrində iştirak edib.

Erməni tarixçiləri, filosofları və beynəlxalq hüquq üzrə mütəxəssislərin təqdim etdikləri saysız-hesabsız sənədlərlə səbr və soyuqqanlıqla tanış olandan sonra türk mütəxəssisləri qarşı tərəfdən ikicə şey xahiş etdilər, işlə bunları:

1. «Genosid» termininin siyasi, fəlsəfi və ən ümdəsi! – hüquqi definisiyasının, dəqiq təyininin verilməsini, çünki məlum oldu ki, bu vaxta qədər sözügedən termin-anlayış yalnız emosional, yəni subyektiv kontekstdə istifadə olunurdu.
2. Beynəlxalq hüquq normaların tələb etdiyi presedentlərin – yəni dünya tarixində «genosid» hadisələri nümunələrinin, mislinin göstərilməsini.

Erməni tərəfi bu tələblərlə razılaşmalı oldu, çünki hüquq məkanında ən birinci norma «prezumpsiya»dır: cinayət faktının sübutu ittihamçının öhdəsinə düşür. Cinayət faktının hüquqi mahiyyəti təyin olunmayanacan, nümunələrlə əsaslandırılmayanacan Türkiyə tərəfi bu istiqamətdə irəli sürülən bütün ittihamları və onlardan qaynaqlanan hər hansı iddiaları qeyri-hüquqi hesab edərək heç bir müzakirələrdə iştirak etməyəcək...

... «Qarabağ düyünü»nün açılma üsullarından da bəhs etdi Ali bəy, amma və lakin – bu haqda gələn yazımızda...

16.04.2005.

## Həssas «Xəsis»

Bilənlər bilir ki, bəndənizin Şəki Dövlət Teatrosuna özəl rəğbəti var. Bunun nədənini uzaqdan izah etməyə qalxsaq, ilk öncə qeyd olunmalıdır ki, çox-çox əvvəl məmləkətimizin bu cənnət-məkan guşəsini və oranın adamlarını sidq ürəkdən sevmişəm, daha sonra həmkarlarım Vaqif Abbasovun yaratdığı, Hüseynağa Atakişiyevin yüksəltdiyi (hər ikisinə Allah qəni-qəni rəhmət etsin!) Sabit Rəhman adına Şəki Dövlət Teatrosunu, onun tamaşalarını, aktyorlarını, əlqərəz, bütün xadimlərini sevib də yüksək dəyərləndirmişəm. Xatirələrim çoxdur, saatlarla danışa bilərəm, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin yazımın mətləbi sevgili həmkarlarımın Bakıda ötən həftənin birinci və ikinci günü sərgilədikləri Jan Batist Molyerin «Xəsis» tamaşasıdır ki, bəri başdan onu teatr həyatımızın əlamətdar hadisəsi kimi dəyərləndirməkdən qürur duyuram.

Sözügədən tamaşa haqqında dost rəyi olan bu kiçik resenziyanı uzaqdan başlamağa ehtiyac duymuram. Yəni ki, Molyerdən, İntibahdan, Axundov dramaturgiyasının onlarla mənəvi və tipoloji «qohumluğu»ndan, milli teatr sənətimizdə Molyerin yeri və əhəmiyyəti haqqında söz açmayacağam, halbuki şəkiliblərin «Xəsis»i buna çox geniş imkanlar açır.

Saygıdəyər oxucularımızın izniylə bu sənət hadisəsinin şəxsən məndən ötrü önəmli məqamlarına şöylə bir nəzər salıb da, ümumiləşdirilmiş qənaətlərimi diqqətlərinə çatdırmaq niyyətindəyəm, ya mədəd!

\*\*\*

Teatr aləmində belə bir sınılanmış və tutarlı dəyərləndirmə meyarı var: istənilən teatr kollektivinin əsl durumunu... potensial imkanlarını... inkişaf perspektivlərini necə var görmək istəyirsənsə, bu teatrın klassik (fərq etməz: dünya, yoxsa milli) dramaturgiya örnəklərinə verdikləri quruluşlara bax. Necə ki, klassika sadalanan və yerdə qalan xassə və keyfiyyətlərin əsl dəyərini göstərən son dərəcə h ə s s a s və müəyyən mənada, a m a n s ı z ölçü cihazıdır (manometr... termometr... barometr... spidometr... və s. və i.a.).

Şəkiliblərin paytaxtda sərgilədikləri «Xəsis» tamaşası qədirbilən seyrçilərimizə və mütəxəssislərə nələri açdı, əcaba?

Sadalayaq:

- Şəki Dövlət Teatrı yaşadığımız dövrün çeşidli (obyektiv və subyektiv) təzyiqlərinə rəğmən ayaq üstədir və çətinliklərə müqavimət qüvvəsi, maşallah, yerindədir;

- «Xəsis» tamaşasının yaradıcı heyətində təcrübəli sənətkarların gənclərlə ahəngdar ovqatda işbirliyində bulunması truppanın sağlamlıq temperaturasından xəbər verir;

- Kollektivın uğurlu çıxışı, həmçinin Türkiyə qastrol səfərinin ürəkaçan nəticələri bu teatrda yaradıcılıqdan ötrü səmərəli təşkilati, inzibati, nizam-intizamlı iqlimin mövcudluğundan xəbər verir;

- Sırr deyil ki, bütövlükdə Azərbaycan teatr sənəti məlum tarixi səbəblərdən sistemli böhran içində yaşayıb da yaratmağa məcbur olub. O da sırr deyil ki, bu böhrandan heç də hamı sağ-salamat çıxmayıb və dünya teatr prosesinin diktə etdiyi inkişaf sürətini bərpa etməyib. «Xəsis» tamaşası bariz şəkildə bizə göstərdi ki, Şəki Dövlət Teatrosu tələb olunan inkişaf dinamikasını və sürətini bərpa edərək tamaşadan-tamaşaya daha mürəkkəb yaradıcı məsələləri həll etmək iddiasını və – nə xoş ki! – imkanlarını nümayiş etdirir.

\*\*\*

Sevgili həmkarlarım yazımın xəsisliyindən inciməsin, mümkünsə sizlərə həmişə sayğılı olan bu sətirlərin müəllifinin, qeyri-təvazökar səslənsə də, həssaslığına fikir verin.

O ki qaldı tamaşanın müfəssəl təhlilinə, inşaallah, Şəkiyə gələrux, görüşərux, həm də təhlil edərux.

Həblə, bu qədər.

06.12.2008

## **«İntellekt – 2005»**

*(işgüzar həyatın görüntüləri)*

### **İnformativ arayış**

«İT Maqazine» və «Az PMA» (Layihələrin İdarə Edilməsi Assosiasiyası) 2005-ci ilin «İntellekt» mükafatının laureatlarını elan etdi. «Project Excellence» adlanan Beynəlxalq Müsabiqənin ilkin mərhələsi olan «İntellekt» müsabiqəsinin laureatları adıçəkilən müsabiqədə iştirak etmək şansını qazanır.

Növbəti beynəlxalq müsabiqə gələn il Şanxayda (Çin Xalq Respublikası) keçiriləcək. Builki müsabiqədə 80 ölkədən təqdim olunmuş 1200 layihəyə baxılacaq.

«İntellekt-2005» müsabiqəsində 10 nominasiyada 38 layihə qalib elan olunub. «Mədəniyyət» nominasiyasında üç laureat mükafata layiq bilindi. Bunlar professor Tariyel Məmmədov («Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin qorunması»), Nəriman və İlqar Məmmədovlar («Nərimanfilm» adlı ilk özəl kinokompaniyanın yaradılması), «M Group Production» («Azərbaycanda ilk «MAŞIN-REALİTİ-SHOW» layihəsinə görə»).

Bu üç nominasiyadan birinə bilavasitə aidiyyatım olduğuna görə, təbii ki, ondan söz açacağam.

### **«Nərimanfilm» özəl kinokompaniyası**

Ötən əsrin 90-cı illərində Məmmədov qardaşları (burada istər-istəməz Uorner qardaşları, Hollivudun adıbəlli «Worner Brazers» kinokompaniyasının yaradıcıları yada düşür...) işbirliyində bulunmaq qərarına gəlirlər. Sözügedən dövrdə qardaşların böyüyü – Nəriman – artıq menecment sahəsində kifayət qədər təcrübə qazanaraq biznes fəaliyyətinin hüquqi əsaslarını mükəmməl öyrənmişdi. Kiçik qardaş da işbirliyinə əliboş gəlməmişdi. O, çox geniş olmasa da, müəyyən dairələrdə artıq «İlqar Safat» təxəllüsü ilə yazan şair və ssenari müəllifi kimi tanınmışdı. Üstəlik İlqar Moskvada N.Xotinenko kimi ustad kinorejissordan dərslər alıbnı peşəkar kinorejissor lisenziyasına yiyələnmişdi. Bir sözlə, İlqar yaradıcı prosesə, Nəriman isə bu prosesi prodüser sifətində həyata keçirməyə hazır idilər. «Nərimanfilm» kinokompaniyasının fəaliyyət strategiyasını müəyyənələşdirən üç təməli prinsip-intellektual kinoməhsulunun istehsalatı, dünya kinobazarının müvafiq siqmentinə daxil olması, Azərbaycanda elitar kinematoqrafın inkişafına yardım konkret biznes planlarının səciyyələrini təyin edir.

... İlqar Safatın bir sənətçi kimi dünyagörüşü, dünya duyumu və bədii-estetik tərcihləri onun çəkdiyi «Dağlar nəvəsi» filmində öz parlaq ekran təzahürünü tapmışdır. Qurani-Kərimin ayəsindən qaynaqlanan olduqca dərin bir fəlsəfi konsepsiya son dərəcə

sadə üsullarla gerçəkləşdirilir. Filmin fabulası bir kəlməylə ifadə olunur: yalnız özünə arxalanan triksterin (hiyləgərin) yiyəsiz qalan oğurladığı kisədən çıxan əşyalar onu məscidə gətirir. İçərişəhərdə çəkilən filmdə (operator İsrafil Ağzadə) bir insanın öyküsü ümumiləşdirilmiş fəlsəfi rəvayət səviyyəsinə yüksəlir və islam mədəniyyətinin bədii-estetik potensialını parlaq surətdə təsdiqləyir. Dünya mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan İslam mədəniyyətinin çağdaş incəsənət prosesinə, özü də kinematoqraf kimi mürəkkəb sənət növünə müsbət təsiri danılmaz faktdır. Bunu İran kinosunun son illərdə qazandığı böyük uğurlar da təsdiqləyir. «Nərimanfilm» kinokompaniyasının «vizit kartı» olan «Dağlar nəvəsi» filminin ilk qələbəsi daha yüksək kino «dağlarını» fəth etmək potensialı və niyyətindən xəbər verir.

Atalar demişkən, niyyətin hara, mənzilin ora.

Yolun uğurlu olsun, «Nərimanfilm»!

24.12.2005

## ...İZM

«Yuğ» Teatrosunda İradə Sayyanın yazıb da bəndənizin quruluşunda oynadığı «Səni görüm!..» monotamaşanın müzakirəsi gedirdi. Xarici qonaqlarımız var idi. Hər şey mafi-qayda ilə gedirdi ki, fransalı həmkarım mənim müvafiq mülahizəmə sivrli reaksiya verib də mövqeyimi «antihumanizm» kimi dəyərləndirdi. Müsyo Jak «antihumanist» sözcüyünü qullansaydı, bəlkə də, bir təhər dözərdim, amma və lakin bu andıra qalmış «izm» məni sərt cavab verməyə təhrik etdi. Aldım, görək nə dedim...

\*\*\*

... Dedim, a Jak! «Humanizm, humanizm» deməklə i n s a n p ə r v ə r l i k hər kəsin yaşam əqidəsinə dönməyəcək!

Madam ki, «humanizm» təlimini mütləq həqiqət kimi önümə qoyursan, buyur, məni də eşit, mənim də sözüm var!

Aya Jak! İki dəhşətli Cahan Savaşı və nüvə silahlarının istifadəsi «humanizm» dönəminə təsadüf etməirmi?!

Məhz bu dövrdə «insanlığa qarşı cinayət»lər Dünyamızın çeşidli yerlərində qeydə alınmadımı?!

Məhz bu dövrdə insan varolmasının özü amansız təhlükələrlə üz-üzə durmadımı?!

Ay mən deyən! Yoxsa «qlobalizm» fəlsəfəsi və onun icra mexanizmləri Ortaçağ dönəmində yarandı?!

Ondan öncə «marksizm» və onun praktiki təzahürü olan «leninizm-stalinizm» eramızdan əvvəlmi peyda olub?! «Nasional-sosializm» («faşizm»i deyirəm, ha!), «maoizm», «fundamentalizm», «atlantizm» və bu kimi «izm»lər və «anti»lər Dünyamızı sarsıtmadımı?!

Ötən əsrin mühüm problemindən (yadında deyilsə, xatırlayım – «humanitarilərin humanistləşdirilməsi»ndən) xəbər tutan bişmiş toyuq gülməsin, nə etsin?!

Dayan, Jak, ağlama, sözümün ardı var!

«Humanizm» dövrünün elminə nəzər salmağa nə dersən? Nüvə fizikasının «humanist» ixtirası sayılan neytron bombası, genetikanın klonlaşdırma iddiası, biologiyanın «surroqat ana» təcrübəsi, tibbin avtonaziya «hədiyyəsi», mikroelektronikanın nəzarətsiz və demək ki, hüdudsuz «pusmaq» imkanları, «ümumdünya hörümçək toru»n təzadları, hələ nələr, nələr və nələr... Belə baxanda, «hər şey insan üçün, hər şey insan naminə» şüarına tən gəlir. Amma və lakin, de görüm, dostum, Jak, nədən bu İnsan dediyin məxluq «işıqlı gələcəyə» çıxammır ki, çıxammır?!

Və nəhayət, sənə elə gəlmirmi ki, bayraq kimi başının üstündə qovzadığın «humanizm» bu gün məzmunu havaya sovrulmuş gəlişi gözəl olan termindən başqa bir şey deyil?!

Niyə susursan, Jak?!

\*\*\*

Amma və lakin Jak susmadı, çünki onun da daşdan keçən arqumentləri var idi. Söhbətimiz rusca getdiyindən Jak yalnız sözlərdə bir qədər çətinlik çəkirdi, vəssalam. Dəlilləri isə, dediyim kimi, olduqca tutarlı idi, odur ki, mən rahat və məmnun halda onunla razılaşırdım. Əslinə qalanda, Jak sussaydı, onun dilə gətirdiyi arqumentləri mən özüm «masaya qoyacaqdım». Və bununla sübut edəcəkdim ki, «hər medalın iki üzü var». və mübahisəyə yer qalmazdı. Mənim münasibətim Jakın mübahisə ehtirasını tez bir zamanda «söndürdü» və hər ikimizdən ötrü daha maraqlı olan praktiki məsələyə keçdik. İş bu ki, nüfuzlu humanitar fondun təmsilçisi sifətində məmləkətimizə təşrif buyurmuş Jakın incəsənətlə bağlı bir neçə layihəsi var idi; onlardan biri bizdən ötrü yararlı göründü və biz həvəslə detalları müzakirə etməyə başladıq...

... Bir-birimizdən razı halda ayrılıanda Jak yenə də dilini dinc saxlaya bilməyib də məni sancdı:

- Görürsən, - dedi, - yalnız humanizm epoxasında iki fərqli mədəniyyətlərin nümayəndələri insan kimi bir-biriylə danışa bildi.

- Düzdür, - həmənəcə razılaşdım. – Beş yüz il əvvəl biz sənətlə dil tapa bilməzdik.

Jakın yumor hissinə söz ola bilməz – qəşş eləyib güldü. Fransız ki, fransız...

\*\*\*

Rəvayətdir, deyirlər alimi-məşhur Diogen günün günorta çağında əlində fənər küçələri dolaşarmış. Soruşurlar:

- Aya, Diogen müəllim, günün günorta çağında əlində fənər küçələri dolaşib da nə axtarırsan, hıy?!

Diogen isə:

- İnsan axtarıram dana, - deyə günün günorta çağında əlində fənər küçələri dolaşmaqdan qalmamışmı...

Göründüyü kimi, «sinizm» «humanizm»dən çox-çox əvvəllər meydana çıxıb, ona görə də, insanların içində daha dərin köklərə malikdir.

Digər tərəfdən, teatromuzun texniki işçisi Vəli demişkən: «Əşşi, fərqi nədü?» Doğrudan da, «izm»lərin kölgəsində mahiyyəti güclə görünən bir sıra təlimlərin arasında siz deyən böyük fərq yoxdur: «həpsi rəngidir»...

İnsan da elə insandır, fransız olanda nə olar?

Təki, layihəmiz tutsun.

16.02.2008

**Epiqraf:** «Milləti yaratmaqdan öncə  
teatrı yaratmaq gərəkdir...»  
**Yohan Volfqan Göte**

«...Bu dünya bir pəncərə  
Hər keçən baxar keçər...»  
**El bayatısı**

## **Kontrakt**

*(bir söhbətdən müvafiq çıxarışlar)*

İnformativ məlumat. Ötən həftənin son günündə Avropa Teatr Araşdırmaları Mərkəzinin nümayəndəsi, milliyyətə macar olan xanım Eva Kortiş-Unqer bəndənlə görüşmək istəyini bildirdikdən sonra «YUĞ» Teatrosunda görüşmək razılığına gəldik. Bu sətirlərin müəllifi tərəfindən iki şərt qoyuldu: tərcüməsi bizdən olacaq və söhbətimiz diktafona yazılacaq. Qonaq şərtləri qəbul etdi, odur ki, vədələşdiyimiz zamanda iki teatr düşüncəsi arasında təmas baş verdi.

Dosyedən. Eva Kurtuş-Unqer. (1945). Sənətsünaslıq doktoru, professor, Bertold Brext və Ervin Piskatorun teatr poetikalari haqqında fundamental əsərlərin müəllifi. Yoxan Xeyzinq və Karl Popperin konsepsiyalarına əsaslanaraq Avropa teatrının yeni elmi-nəzəri modelinin banisidir.

«Açıq cəmiyyətdə oynayan insan» adlı monoqrafiyasında açıqladığı konsepsiya bir çox ölkələrdə qəbul olunub. Avropa Teatr Araşdırmaları Mərkəzində (ATAM) orta-Mərkəzi Asiya, Türkiyə, İran və Cənubi Qafqaz (Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan) teatr proseslərinin kuratorluğuyla məşğuldur. Bakıya gəlişinin məqsədi: bəndənlə üz-üzə söhbətdən sonra cari ilin sentyabr ayında Vyanada (Avstriya) keçiriləcək Qərb-Şərq: vahid teatr məkanının konturları» mövzusunda keçiriləcək Birinci Beynəlxalq Simpoziumda nəzərdə tutulan çıxışının tezisləriylə şəxsən tanış olub da dəvəti rəsmiləşdirmək.

Qeyd. Söhbətimiz iki saata yaxın çəkdi: baş verən kontakt nəticəsində mövqələrimiz müəyyənləşdi, fərqləri və təmas nöqtələri aydınlaşdı. Hörmətli oxucumuza geniş söhbətdən üç çıxarış təqdim edirik.

### **Birinci çıxış.**

«...E.K-U: Bu gün məni bir nəzəri problem kimi totalitar cəmiyyətdə teatr prosesinin uyğunlaşma mexanizmlərinin özəlliyi məsələsi maraqlandırır.

V.İ: Elə isə ünvanı səhv salmışınız.

E.K-U: ???

V.İ: Azərbaycan təyininə görə totalitar dövlət deyil, ən azı ona görə ki, hakim ideologiya cəmiyyətin bütün qatlarını ehtiva etmir: müxalif düşüncə mövcuddur və mövqeyini bildirməyə imkanları var.

E.K-U: Onda olsun avtoritar rejim...

V.İ: Xəzərin o tayına getməli olacaqsınız, amma və lakin oraya sizi yaxın buraxmazlar.

E.K-U: (təbəssümlə) Yaxşı, tapmaca oynamayaq. Siz deyin.

V.İ: Keçəl suya getməz. Jelyu Jelevin məşhur kitabının sonuncu hissəsini oxuyun...»

### **İkinci çıxarış.**

«...E.K-U: Bizə görə teatr-vətəndaş cəmiyyətinin demokratiya institutlarından ən universal, ən fəal və ən şəffaf təsisatıdır. Qapalı, ənənəvi cəmiyyətlərdə teatr öz başlıca funksiyalarını realizə edə bilməz.

V.İ: Teatr sənətini ideoloji konsepsiyaların sərt çərçivələrinə pərçimləmək dərsini keçmişik. Mənim konsepsiyama görə isə teatr-cəmiyyətin mənəvi (ruhsal) dəyərlərini duyğusal (emosional) ekvivalentlər formasında emal edib də cəmiyyətə təqdim edən mədəniyyət ocağıdır. Yeri gəlmişkən, Avropada bu cür ocaqlar artıq çoxalmaqdadır.

E.K-U: Onlarla əlaqəniz varmı?

V.İ: Var. Virtual...»

### **Üçüncü çıxış.**

«...V.İ: 6 Çəkdiyiniz erməni siqaret qutusunu masama qoymağınızda bir mənə, bir eyham varmı? Çəkinməyin, deyin.

E.K-U: (pərt). Yox, yox, əsla. Sizə pis təsir edirsə onu gizlədə bilərəm.

V.İ: Qoyun qalsın. Oralarda vəziyyəti necə dəyərləndirirsiniz?

E.K-U: Sizinkindən çox pisdır. Bəzi məqamlarda fəlakətə yaxındır...

V.İ: Bu rəyinizi retranslyasiya edə bilərəmmi?

E.K-U: (Ani tərəddüddən sonra) Bilərsiniz...»

09.04.2005.

**Epiqraf:** «Gəzən ayağa daş dəyər»  
**Atalar sözü**

«Gəzməyə qərrib ellər  
Ölməyə vətən yaxşısı...»  
**El bayatısı**

## **Moskvadan salam!**

*(ezamiyyət qeydləri)*

...A.P.Çexov adına VI beynəlxalq Teatr Festivalına AzTXİ tərəfindən ezam olunubanı Moskvaya cari həftənin 24-də yetişdik.

Əfəndilərimə söyləyim ki, Moskva həmin Moskvadır, camaatı azca dəyişib. Nədəndir, bilmirəm, deyəmmərəm, amma və lakin moskvalılar gözəçarpan dərəcədə mülayimləşib, necə deyərlər, daha tolerant olublar.

...Bəxtimizdən yağışlar kəsildi, hava nisbətən düzəlibəni yay havasına oxşamağa başladı, odur ki, o qədər də çox olmayan asudə vaxtımızda küçələri piyada dolaşmağa imkan bulduq.

... Məqsədimiz adıgedən festivalın «Dünya seriya»sına daxil olunmuş ən yaxşı tamaşalarına baxmaq olduğu üçün, təbii ki, axşamlar teatrlara gedirdik. (Qeyd: biletlərin qiymətləri çox baha, amma və lakin salonlar ağzınacan doludur, gənclərin faizi əvvəlki festivallarla müqayisədə xeyli artıb...)

Bizim, yəni AzTXİ-nin sədri Azər Paşa Nemətin və bəndənizin ilk baxdığımız tamaşa sənətinə və şəxsiyyətinə səcdə qıldığım A.P.Çexovun «Üç bacı pyesi» əsasında rejissor Deklan Donnellanın (İngiltərə) Moskva teatrlarının populyar aktyorları ilə hazırladığı çağdaş versiya oldu. İkinci hissəyə qalmaq – teleseriaları andıran tamaşada şəxsən mənə hər şeydən əziz olan Çexovun sehrli ruhu yox idi. Tamaşanın vizual görünüşü də bizi laqeyd qoydu, halbuki ortaq layihə olan bu tamaşanın ərsəyə gəlməsində üç ölkə – Rusiya, Fransa və İngiltərə iştirak edib...

... Növbəti tamaşaya tək gedəsi oldum, Azər Paşa Nemət «Qekko» Teatrının (London, İngiltərə) festivala gətirdiyi «Teylorun manekenləri» tamaşasına baxmağı tərcih etdi. Mən isə elə ilk gündən Tayvan teatrının tamaşasına getməyə qərar vermişdim. Qərarım üç səbəbə arxalanırdı: birincisi, gedəcəyim teatrın adı «YU» - «YUĞ» Teatrının bədii rəhbəri bu işarədən vaz keçə bilməzdi, deyilmi? İkinci səbəb tamaşanın özü: 1 saat 20 dəqiqə davam edən «Okeanın səsi» bəstəkar Xuan Çix-Çunun müxtəlif ölçülü davullar (barabanlar) üçün yazdığı ritual musiqisinin canlı səhnə təcəssümüdür. (Qeyd: «YU» Çin dilində həm bildiyimiz hərf, həm də «üstünlük» sözüdür. «YU» Teatrı Tayvanın paytaxtı Taleyin ətrafındakı dağların birində məskunlaşmış. «YU» Teatrı 1988-ci ildə yaranıb, musiqi, hərbi və teatr sənətlərinin sintezindən yaranmış poetika üzrə yaradıcılıqda bulunur...). Üçüncü

səbəb yorğunluqla izah olunur: Moskva çox böyük şəhərdir, adamın enerjisini sürətlə sovurur, odur ki, «YU» Teatrının köməyi ilə enerji potensialımı bərpa etmək fikrində idim. Həm də, nə gizlədim, Azər Paşa Nemətin cazibə dairəsindən heç olmasa bir neçə saatlıq qopmaq istədim: zalım oğlunun buralarda o qədər ünlü tanış-bilişi, əski dostu və sənətinin heyranları var ki, verdikləri qonaqlıqların basqısından tamam gücdən düşmüş idim...

... Etiraf edim ki, tamaşadan çıxandan sonra özümdə deyildim. Tək-tənha, siqareti siqaretə calaya-calaya haraları dolaşdım, dəqiq deyə bilmərəm, bir də ayılıb gördüm ki, gözəlim Azərbaycan səfirliyinin baxçasındakı böyük Nizaminin cüppulu heykəlinin önündəyəm. Saata baxdım – sən demə düz bir saat otuz iki dəqiqə avara-sərgardan düşmüşəm Məskönün küçələrinə...

... Axşamkı banketdə spirtli içkilərə nifrətlə baxıb da tamaşada yaşadığım həqiqət anının ləzzətini dönə-dönə xatırlayırdım. Buddizmə yaxın olan sufiliyin terminləri ilə desək on beş nəfər «YU»-çu müxtəlif davulları döyəcləyərək həm özləri şəriət, təriqət, mərifət, həqiqət məqamlarını yaşayaraq fənaya yetişdilər, həm tamaşaçıların bir hissəsini əməlli-başlı vəcdə gətirdilər...

... Növbəti baxdığımız tamaşa məşhur Yapon rejissor və rəssamı Qadasi Sudzukinin təqdim etdiyi A.P.Çexovun «İvanov» pyesinin saat yarımliq səhnə variantı oldu. Mıx da məni bağışlasın, amma və lakin Uzaq Şərq sənətçisinin təqdimatındakı Qərbi Avropanın fantosmaqorik qarabasmalarını Moskvada seyr etmək, bakılılar demişkən, «ləzzət ələmədi». Tam obyektiv olmamağım istisna olunmur, bəlkə, deyirəm, qulaqlarımda hələ də okeanın səsi guruldayırdı.

Ki, sonuncu qeyd: A.P.Çexov adına VI beynəlxalq Teatr Festivalının bu dəfə başda «LG» kompaniyası olmaqla 23 (iyirmi üç!!!) sponsoru və portnyoru var idi. Məhz buna görə bu festival Dünya Festivallar Sistemində bir pillə də yüksəldi və eyni vaxtda keçirilən XXVII Moskva Beynəlxalq Kinofestivalı ilə rəqabətdə geri qalmadı... Azərbaycan milli teatr sənətinin dostları, hardasınız?! Birləşin!!!

... Bakıda pasport kontrolunu keçdiyim məqamda birdən Moskvaya dönmək, heyrətamiz teatr bayramının ovqatına qayıtmağım gəldi. Hətta geriyə çırpındım da...

Amma və lakin ezamiyyətin müddəti bitmişdi, irəlidə məzuniyyət var idi.

... «Çox da tərifləmə mənə vətəni», ehtiyacım yoxdur – ona bağlı olmasaydım ezamiyyətdən qayıtmazdım...

Bakı – Moskva – Bakı.

02.07.2005

**Epiqraf:** «Dostoyevski romanlarında hər şey dialoqa və dialoji qarşিদurmaya gətirib çıxarır. Hər şey vasitədir, dialoq isə məqsəddir. Tək bir səs heç nəyi bitirmir və heç nəyi həll etmir. İki səs həyat minimumudur, varlıq minimumudur»  
**M.M.Baxtin**

## **Nəhayət ki!..**

(«*Bibliofil sevincləri*» *sisiləsindən*)

### **Gərəkli arayış:**

M.Baxtin. «Dostoyevski poetikasının problemləri» - «Filoloqun Kitabxanası - 100» layihəsinin ilk nümunəsi. Kitab Bakı Slavyan Universitetinin Elmi Şurasının qərarı ilə çapa tövsiyə edilmişdir (protokol № 14, mart 2005-ci il). Rus dilindən tərcümə edəni, giriş məqalənin və qeydlərin müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor M.Q.Qocayev. Bakı, «Kitab aləmi» nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzi, 2005, 384 s.

### **Qaçılmaz şərh**

Bakı Slavyan Universitetinin rektoru, alim və sənətkar Kamal Abdullanın təşəbbüsü ilə sözügedən elm və təhsil ocağının Elmi Şurası filologiyanın ehtiva etdiyi fundamental problemlərini işıqlandıran və milli humanitar düşüncəmizdən ötrü qaynaq funksiyasını yerinə yetirə biləcək biblioqrafik seriyanın tərtib olunub da nəşr edilməsinə qərar verdi. «100» rəqəmi burada start göstəricisi kimi müəyyənləşdirilib, çünki ilkin ekspertiza və müzakirələrdən aydın oldu ki, dünya humanitar düşüncəsinin mövcud olan mənzərəsini Azərbaycan dilində əks etdirən «kitab rəfi» əslində yox dərəcəsinədir. Bu acınacaqlı, daha sərt desək, elmi-yaradıcı düşüncələrimizdən ötrü təhqiramiz durumun bir dözülməz səciyyəsi də odur ki, dünya elminin mühüm bir qatı Azərbaycan elmi düşüncəsində yalnız rus dilində təmsil olunub və bu dili mükəmməl – başqa səviyyə məqbul sayılmaz! – bilməyənlər üçün çox dəyərli qaynaq, informasiya və ideyalar mənbəyi tam qapalı olmasa da bütün potensialından faydalanması mənasında tam səmərəli dəyərləndirilə bilməz. Seriyanın əsaslandırılmasında xüsusilə vurğulanır ki, «... burada söhbət təkəcə kəmiyyətdən, yaxud başqalarını tanımaqdan yox, həm də mədəniyyətlər arasında aramsız dialoqun qurulmasından gedir». Razılaşaq ki, Nitsenin və Freydnin, Vasilyevin və Yunqun, Losevin və Qolosovkerin, Haydeqgerin və Fukonun, Sartrın və Kamyunun, Berdyayevin və Baxtinin, Heyzinqanın və Xomskinin, eləcə də «100» rəqəmin çərçivələrinə sığmayan bir sıra dahilərin «doğma dilimizdə danışması» doğrudan da böyük əhəmiyyət kəsb edir. Razılaşmayanlara isə, Xətai demiş: «nəmiş var?»

### **Kitabın içindəkilər**

Sözügedən seriyanın məhz M.Baxtinin əsərindən başlamaq qərarı ən azı üç aspektdən səmərəli və uğurlu sayılmalıdır. Birincisi, bu kitabla milli düşüncəmizə

«Dostoyevski problematikası»nın ən mürəkkəb və buna görə də düşüncəmizin inkişafına güclü təkan verməyə qadir olan məzmun konteksti daxil edildi. İkincisi, ədəbi tənqidimiz və daha geniş ədəbiyyatşünaslığımızın «Baxtin metodu» ilə zənginləşərək deyək ki, Mirzə Cəlil kimi dahimizin poetika problemlərinin tam yeni rakursdan araşdırılmasına başlaya bilər. Və üçüncüsü, tərcümənin özü, giriş məqaləsi və qeydlərin elmi səviyyəsi Azərbaycan elmində Baxtinlə Dostoyevskini vahid bir kontekstin çərçivələrində dərk edən və mövzusunun dərin bilicisi olan professor Məmməd Qocayevin elmi və şəxsiyyət miqyasını parlaq surətdə bəliştdi.

### **Kitabın aktuallığı**

Azərbaycan milli ədəbi prosesinin çağdaş mərhələsi yüksək dinamika ilə səciyyələnir. Heç şübhəsiz ki, bu hal hər cür təqdirə layıqdır. Amma və lakin qızgın yaradıcı mübahisələr və mücadələlərdə bulunan zətin istedadlı gənc və orta yaşlı yazarlarımız və onların opponentlərinə məhəlli düşüncədən imtina edib də daha geniş məkanlarda güclərini sınağa məsləhət edərdim.

Və: «... mən belə hesab edirəm ki, siz yaxşı hərəkət etmirsiniz, çünki məsələyə bu cür yanaşmaq və insan qəlbini bu cür, sizin İppoliti etdiyiniz kimi, mühakimə etmək çox kobuddur. Sizde nəciblik yoxdur: sif həqiqət vardır, deməli, ədalət sizsiniz». Bunu idiot knyaz Mışkinə Aqlaya deyir, mən demirəm...

«... Əgər həqiqət özgə şəxsiyyətinin hansısa dərinliklərinə toxunursa, deməli, o, ədalətsizliyə çevrilir...» Bu isə Mixail Baxtinin qənaətidir.

Ayrıca götürülmüş insan dəyəri çox aşağı olan Azərbaycanımızdan ötrü sözügedən kitabın içində saysız-hesabsız ibrətlər toplanıb. Oxuyun da onu, nə olar?

Ardı var, inşaallah...

## PEKİN-SXİNVAL: ARDI VARMI?

Əfəndilərimə ərz edim ki, sona yaxınlaşan Pekin Olimpiyadasının başlanmasını səbrsizliklə gözləyirdim. O qədər də çılğın idman azarkeşi olmasam da ta gənc yaşlarımdan iki ümumdünya hadisəsi – futbol üzrə Dünya Çempionatı və Yay-Qış Olimpiya Oyunları bu günə qədər həyatımda əlamətdar hadisə olub. Həm də ona görə ki, çağdaş Olimpiya Oyunları bərpəçisi Pyer de Kubertenin şüarı – «Ey idman! Sən sülhsən!» - ürəyimcə idi, həm də ona görə ki, ümumdünya yarışları günündə bütün şəxsi qayğılar ikinci plana keçirdi və sən özünü müvəqqəti də olsa gözəl, maraqlı, cazibədar, sağlam bir dünyanın tamhüquqlu sakini kimi duymaqdaydın. Bu dəfə də həmin duyğuları yaşamaqdan ötrü avqustun səkkizini gözləyirdim, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin təxminən avqustun dördündən xoş həyəcan ovqatım tədricən təlx olmağa başladı. İş bu ki, Rusiya telekanallarının yayımladığı xəbər proqramlarında baş mövzu olaraq osetinlərin Sxinvaldan Vladiqafqaza kütləvi, mütəşəkkil və nümayişkarənə köçürülməsi oldu. Bu görüntüləri şərh edən telejurnalistlər, necə deyərlər, «sözlü adamlara» oxşayırdı, amma və lakin eyhamlardan başqa dillərindən heç bir dəqiq söz qopmadı ki qopmadı. Adamı çaşdıran həm də o oldu ki, dünyanın aparıcı telekanalları rusların bu «piar kompaniyası»na heç bir reaksiya vermədi...

Etiraf edim ki, azcana xoflanmağıma baxmayaraq, hadisələrin sonrakı inkişafı ağılıma gəlmirdi, güman edirdim ki, bütün «maraqlı olan tərəflərin» qabağını Pekin Olimpiya Oyunları saxlayır, inanmaq istəyirdim ki, «qanlı oyunlar»a Olimpiyadadan sonra start veriləcək. Heyhat! Gerçəklik bütün məntiqi qurğularımı bir anın içində dağıtdı və məni-fəğir unutmağa başladığım «soyuq müharibə»nin ikili standartlara söykənən ssenarinin dəhşətli gerçəkləşdirilməsinin şahidi oldum!..

... Tezliklə aydın oldu ki, «odlu müharibə» sən demə hər iki tərəfin çoxdan hazırladığı «informasiya savaşı»ndan ötrü bəhanəymiş. Sən demə hər iki tərəf – bir yandan Rusiya Federasiyası, o biri yandan Qərb mediası gərəkli olan bütün təbliğat şablonlarını öncədən müəyyənləşdirmiş, tədbirlər cədvəlini sinxronlaşdırmış və ilk mərminin partlayışı ilə propoqanda maşını işə salınmışdır.

«Təcavüz» - «aqresiya» termini hər iki tərəfdən fəal istifadə olunan klişe kimi önə çıxdı, amma və lakin Rusiyanın dilindən bu Gürcüstanın Cənubi Osetiyaya qarşı, Qərbin isə Rusiya tərəfindən Gürcüstana qarşı təcavüz aktı kimi dəyərləndirildi.

Hər iki tərəfin telekanalları – mənim isə çoxusuna baxmaq imkanım var idi – heyrətamiz oxşarlıqla «informasiya müharibəsi»ni apardı və analitiklərin yekdil rəyinə görə uduzan tərəf Rusiya oldu.

Mən isə oturub da fikirləşdim və üç acı qənaətə gəldim:

- kim nə deyirsə desin, amma və lakin əsl təcavüz bizə qarşı oldu. «Bizə» - yəni sülh, barış, sivilizasiya tərəfdarları olan Olimpiya Oyunlarının «azarkeş»lərinə qarşı;

- «Sxinval olayı»nı Çörçilin «Futbol» nitqi ilə müqayisə edib də «soyuq müharibə»nin başlanması kimi qavramaq mümkündür;

- atalar üçdən deyib: Pekin Olimpiyadası Moskva və Atlanta Olimpiyadalarıyla bir cərgədə durası oldu. Bununla da siyasi oyunların üstünlüyü bir daha təsdiqləndi.

\*\*\*

Milli olimpiyaçılarımızın uğurları, təbii ki, məni də sevindirdi, amma və lakin nə edim ki, «Sxinval» məndən ötrü «Qarabağ» ilə qafiyələnirdi, «Pekin» sözündən də arzuolunmaz xof və dərkedilməz öngörülər yaranırdı...

Ardı var?..

Ardı var...

23.08.2008

## «Pəri Qala»nın sirri

Ay nədəndir, nədəndir!.. Nədəndir bu insanoğlu ta yaranışdan bu yana sirri-müəmmalara böylə meyillidir?! Nədəndir ki, sirsiz dünya marağını itirir. Bizlərdən ötrü? Nədəndir ki, bu «nədəndir?» sualı rahat buraxmır bizləri ömrümüz boyu?! Görünür, sirrin özü elə bir sirrdir ki, açılması bizlik deyil. Amma və lakin ...

...amma və lakin cəhdin özü maraqlı, faydalı və ömrümüzü mənalandıran əməldir, deyilmi? Bəşər tarixinə nəzər salanda görürsən ki, elm və incəsənət özlərini dərk etdiyi andan elə sözügedən cəhdlərdə bulunmaqdadır. Elm adamları sirləri aç-aça yeni sirlərin içinə varıb da hər açılmış sirrin arxasında növbəti sirli düynülərlə üz-üzə qalır. Və bunu elmi tərəqqi adlandırır. Şair tayfası isə bilicilərdən fərqli olaraq sirləri açmaq cəhdlərindən çəkindirib də onların qənsərində heyrət içrə durmağı, böyük Yaradanın dərkedilməz, amma və lakin ruhumuzu işıqlandıran sirli qüdrətinə şükranlıq etməyi məsləhət görür: Füzuli deyir:

- Əndişeyi-zad qılmaq olmaz,

Bilmək yetər ki, bilmək olmaz...

Doğrudan da, bu şövğərib əndişə heç bir işdə-əməldə faydalı sayılmaz. Odur ki, bu mənfə duyğudan bilmərrə imtina edib də əirafımıza həvəs və inamla baxaq...

\*\*\*

Bu və bu xassəli düşüncələr məndə bu filmə baxandan sonra, yarandı və məni xeyli məşğul etdi.

İş bu ki, «Nərimanfilm» studiyasının istehsal etdiyi «Pəri Qala» filmi mən öncədən seyr etmişdim, amma və lakin televizorda baxmaq ayrı, böyük ekranda – ayrı. Bu həftənin üçüncü günü, yəni noyabr ayının 14-də «İbrus» teatrında keçirilən həmin filmin təqdimatında bir də ayıldım ki, ey dadi-bidad! Bu nə sirrdir ki, bu filmin ərsəyə gəlməsində kifayət qədər yaxından iştirak edən mən, bu gün filmə baxa-baxa böylə təsirləndim? Bəlkə, deyirəm, böyük ekranın təsiridir? Axı, böyük ekrandan film izləməyə az qala yadırgamışıq...Bəlkə salonda yaranmış özəl ovqat məni etkilədi? Axı, bu qədər işıqlı adamı bir yerdə görmək hər gün qismət olmur...Bəlkə...Bəlkə...Bəlkə də...

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin «Bu meydan, bu ekran...» proqramı çərçivəsində istehsal olunmuş «Pəri Qala» filminin yaradıcı heyəti əsasən gənclərdən ibarət olduğundan bu əsəri həm də kinomuzun inkişaf perspektivi baxımından dəyərləndirmək faydalı olar. Əminəm ki, kino bilicilərimiz bu işi məndən daha tutarlı şəkildə görəcəkdir. Mən isə uşaq heyreti ilə ekrana baxa-baxa kino sənətinin görünür ki, əbədi sirri müqabilində özümü xoşbəxt hiss edirdim . Ona görə ki, ən böyük sirr olan i s t e d a d l a rastlaşanda hər dəfə Allahıma şükür edirəm! Şükürlər olsun ki, qarşıma sirli sənət əsərlərini gətirən istedadlı sənətkarlarımız tükənmir məmləkətimizdə! Şükürlər olsun ki, onların yaratmaq əzmi

səngiməyir! Şükürlər olsun ki, bu gün də sənətkarlarımız sirli əsərlər yaratmağa imkan tapırlar! Şükür, min şükür!..

\*\*\*

Ay, nədəndir, nədəndir?!

Nədəndir «Pəri Qala»nın sirri məni özünə bu qədər çəkir?

Düşünməyə dəyər ...

17.11.2007

## «ŞAH» və mat...

Bilənlər bilir, bilməyənlər bilsin: Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi milli teatr sənətinin inkişafına yönəlmiş tədbirlərin sırasında «Dövlət sifarişi» üsuluna və «Gənc rejissorların seleksiyası və inkişafı» proqramına özəl önəm verməkdədir. Gənc rejissor Tural Mustafayevin H.Ərəblinski adına Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrında səhnələdiyi tamaşa sözügedən üsul və proqramın ortaq məhsulu kimi bu həftə işıq üzü gördü...

\*\*\*

... Nə az, nə çox – düz 40 il (!) Neft və Kimya şirkətinin Mədəniyyət Sarayında «kirayənişin» vəziyyətində vurnuxan Teatr acınacaqlı durumuna rəğmən yaradıcılıq əzmini əldən verməyib. İstedadlı və yorulmaz baş rejissor Firudin Məhərrəmov özünü və kollektivi gərəkli «iş forması»nda saxlamaqdan ötrü nə qədər enerji sərf edir bunu bir özü, bir də Allah bilir. Zaman-zaman Bakıya gətirdikləri tamaşalar kollektivin kifayət qədər yüksək yaradıcı potensialını sərgiləməklə yanaşı, problemlərini də aşkarlamaqda. Amma və lakin milli mentalitetə tam uyğunluqda bu teatra «can-can» deyən çox, «gəl-gəl» deyən azdır. Halbuki, paytaxtdan cəmi-cümlətani 30 km aralığındakı şəhərin teatri heç cürə «əyalət» durumunda qalmamalıdır, deyə düşünməkdəyəm.

Teatrın yeni premyerasından aldığımız təəssüratları, bəlkə də, daha nikbin və bayram ovqatında başlamaq olardı, əgər sevinc və qürurumuzu soyuqdəymə haləti, yumşaq desək, bir qədər zəiflətməsəydi. İş bu ki, fevralın soyuğunda bayır tamaşa salonundan daha isti idi və tamaşanın sonunda içimizə fəxr və təqdir duyğularıyla yanaşı, «soyuqdəymə dozası»nın da sindirilməsini təsdiqlədik. Nə isə, hər halda indi titrətməyimizə baxmayaraq, düşünürük ki, Turalın hazırladığı tamaşaya baxmağa dəyərdi!..

\*\*\*

Bu layihənin tarixçəsi var. İştə, bu: on-on beş il bundan əqdəm bəndəniz mən Ə.Haqverdiyevin «Ağa Məhəmməd şah Qacar» faciəsini böyük sənətkarımız, unudulmaz dostum-qardaşım Həsənağa TURABOV baş rolda olmaq şərti ilə Azdramada səhnələməyə həvəsləndim.

Başqa bir böyük sənətkarımız – dramaturq İlyas ƏFƏNDİYEV mənə bu fikirdən əl çəkməyə çağırırdı. İlyas müəllimin iki tutarlı əsası var idi: əsərdə qadın obrazları yoxdur və pyesdəki personajların sayı (hələ kütləvi səhnələrin iştirakçılarını nəzərə almayanda...) yüzə yaxındır. İlyas müəllimlə gərgin mübahisə-müzakirələrin nəticəsində mən pyesi çağdaş səhnə tələblərinə adaptasiya edib də Həsənağa TURABOVLA fərdi məşqlərə başladım. İş sona çatdırmaq qismətimizdə deyilmiş...

... Turalın hazırladığı tamaşanın sonunda aktyorlar TURABOVUN fotosəklini səhnəyə gətirəndə tamaşaçıların onu alqışlamasını görəndə xeyli mütəəssir oldum. Ruhun şad, Həsənağa!..

\*\*\*

«Dövlət sifarişi» üsulu iki gəncdən ötrü – rejissor Tural MUSTAFAYEV və rəssam Mustafa MUSTAFAYEV üçün eyni zamanda çox məsuliyyətli sınaq oldu: onlar o qədər də asan olmayan şəraitdə öz p e ş ə k a r statuslarını təsdiqləməli idilər. Bəri başdan deyim ki, iki qardaş əl-ələ verib də iddiasında bulduqları statusu həm nazirliyin qəbul komissiyası, həm də tamaşaçılar qarşısında uğur qazanmağa müvəffəq oldular!

İşin içində olduğumdan Turalla Mustafanın çəkdiyi çətinliklərdən xəbərdaram, amma və lakin bunu «əlimdə bayraq tutmaq» niyyətində deyiləm. Düzdür, çox istərdim ki, onlar da ilk işlərini daha münasib şəraitdə gerçəkləşdirə biləydilər, amma və lakin, atalar demiş, «çəkişmə, bərkişməz». Odur, başqa bir gənc həmkarım – Gümrah Ömər – Estoniyada işlədikdən sonra indiyənəcən özünə gəlib mövcud olan şəraitə uyğunlaşa bilmir...

... Turalın rejissor bəxtindən yaradıcı niyyətini gerçəkləşdirmədən ötrü həlledici amil – aktyor kollektivi onu ilk məşqdən qəbul etdi və rejissorun yozumunu tezliklə əxz etdi. Tamaşada mükəmməl aktyor ansamblı var ki, üç obraz parlamaq imkanını qazandı. Məzahir Süleymanov (Şah), Valeh Kərimov (Ağa Məhəmməd şah Qacar) və Oqtay Mehdiyev (Xan) oynadıqları personajların daxili aləmini açaraq, yaddaqalan obrazlar yaratmağa müyəssər oldular. Bu üçlüklə həmahəng səslənən Yalçın Səlimovun (Qara Qasid) işini də qeyd etmək gərəkdir, necə ki, tamaşaçılar alqışları ilə bunu qeyd etmişlərdi...

\*\*\*

Tamaşa zamanı yanımda oturan gənc seyrçilərin mənə verdikləri suallara mat qaldım.

Öz tarixlərindən tamamilə bixəbər idilər.

Deyirəm, bəlkə, tamaşadan sonra maraqlanarlar...

09.02.2008

## Şənbədən şənbəyə Düşənbə

İş bu ki, YUĞ Teatrosunun dörd gənc rejissoru bu ayın 13-də – şənbə günü – Düşənbədə keçirilən beynəlxalq seminara yola düşdülər və ayın 20-də – yenə şənbə günü – evlərinə döndülər. Gözə çarpan bu «şənbə» məqamını oynadıb da sayğıdəyər oxucularımızı məzələndirmək də olar, baş vermiş hadisənin ciddi məqamlarını diqqət mərkəzinə çəkərək olayın əhəmiyyətini açıqlamaq da mümkündür. Düzdür, bu yazının başlığa daha çox yumor tərəfinə işarədir, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin ariflərə işarə kifayətdir deyə zarafatı qoyaq qırağa və məsələnin ciddi mətləblərinə fikir verək.

Deməli belə.

SSRİ ilə birgə dağılmış Ümumittifaq Teatr Xadimləri İttifaqının yerində Teatr Xadimləri İttifaqının Beynəlxalq Konfederasiyası yarandı ki, bizim TXİ də ona üzv oldu. Moskvanın niyyət, məqsəd və planlarını dilə gətirmədən onu vurğulayaq ki, bizdən ötrü Konfederasiya ilə əməkdaşlıq faydalı oldu və faydalı qalmaqdadır. Belə ki, məhz bu Konfederasiyanın araçılığıyla biz məlum dövrdə tam təcrid olunmadıq: A.P.Çexov festivallarında, seminar və simpoziumlarda, eləcə də müxtəlif beynəlxalq tədbirlərdə fəal iştirak etdik.

Haqqında danışdığımız tədbir də Beynəlxalq Konfederasiya tərəfindən təşkil olunub və davam etdirilməsi də nəzərdə tutulub.

Sözgedən seminarı Rusiyanın xalq artisti, professor, Dövlət Akademik Gənclər Teatrosunun baş rejissoru Aleksey Borodin apardı. Bu görkəmli sənətkarla Bakıda keçirilən «Şərq-Qərb» kinofestivalında artıq tanış olmuşduq, odur ki, gənc rejissorlarımız kiminlə ünsiyyətdə olduqlarını bildirdilər.

Ki, şənbə günü məmləkətə dönən Mikayıl Mikayılov, İradə Sayya, Günay Səttar və Tural Vaqifoğlu Düşənbədə vaqə olmuş beş günlük seminar haqqında təəssürat və qənaətlərini həvəslə bölüşdülər.

Mikayıl deyir: - Aleksey Borodinin rəqəmdən 67 (!!!) yaşında bu qədər işgüzar, həvəslı olması və bizlərlə səbrlə davranması məni valeh etdi. Əsl sənət olayında iştirak etməyimə görə təşkilatçılara minnətdaram. Bakıda da bu cür səviyyəli master-klass keçirilsə çox faydalı olar...

İradə deyir: - Seminarda bilgilərimi təzələdim və bərkitdim. Bundan əlavə mən hər axşam Düşənbə teatrlarında tamaşalara baxdım və tacik mədəniyyəti ilə faydalı təmasda bulundum. Çox maraqlı yaşlılarımla tanış oldum, dostlaşdıq.

Günay deyir: - Borodinin bizə verdiyi bilgilər çox dəyərlidir, amma mən onların müqabilində və müqayisəsində öz yaradıcı düşüncəmin keyfiyyətli və səmərəli olmasını özüm

üçün təsdiqlədim. Borodinlə baş verən mübahisələrimiz, mənə, hamı üçün maraqlı idi. Belə səfərlər çox olsa, inkişafımız da sürətlənəcək.

Tural deyir: - Seminarda iştirak edən Belarusiya, Ermənistan, Moldova və Tacikistandan olan həmkarlarımın bəziləri ilə artıq tanış idim. Onlarla görüşüb dərhləşmək, yeni insanlarla tanış olub əlaqə yaratmaq, mənə, bu cür seminarların başlıca üstünlüyüdür. Seminarda irəli sürdüyüm ideyalar Borodin tərəfindən qəbul edilməsə də çox böyük maraqla qarşılandı və ayrıca müzakirə də edildi. Macərasız ötüşməyən səfərdən çox razıyam...

\*\*\*

Turalın eyhamı «təyyarə olayı»nadır: zavallıların Moskvadakı müşkülləri məlum Boinq qəzası ilə üst-üstə düşdü və məşhur aviaşirkətin müflisləşməsi ilə qatılaşırdı. Amma və lakin, atalar demiş, «gəzən ayağa daş dəyər» - müşküllər tez bir zamanda yaddan çıxır, yadda qalan isə səfərin məğzi oldu.

Məğzini isə gənclərimiz özləri müəyyənləşdirdilər. İştə, bu cür: başqalarını da gördük, özümüzü də göstərdik.

Mən də əlavə edirəm: layiqincə göstərdiniz!

Görəsən, növbəti səfər nə vaxta qaldı?!..

28.09.2008

**Epiqraf:** «... İnsanda hər şey gözəl olmalıdır – qəlbi də, düşüncəsi də, libası da...»  
**A.P.Çexov**

## **Siyasi estetik**

*(seçkiqabağı volütarizm)*

Bu yaxınlarda Abşeronun gözəl guşələrindən birində keçirilən seçki mövzusunda elmi-praktiki simpoziyumda iştirak etmişəm. Deyə bilərsiniz ki, nə böyük iş görmüsən, günlərimizdə seçki mövzusunda başqa simpoziyum-seminar-brifinq-vorkşop-konfrans-monfrans az keçirilirmi?! Özü də, görünür ki, adamları çatmayıb, odur-budur səni də dəvət ediblər. Düz sözə nə deyəsən? Təxminən elə də olub.

Amma və lakin bir cuppulu gözəllik də var: simpoziyumun təşkilatçıları orijinallıq edərək Abşeronun gözəl guşələrinin birinə, təbiri-caiz seçki skeptiklərini toplayıblar ki, hamısı seçkilərə inanmayan ziyalı soydaşlarımız idi. Mötərizədə vurğulayım ki, mənə də skeptiklər siyahısına saldıqlarına görə, təşkilatçılara etirazımı bildirdim. Dedim ki, mən skeptik deyiləm, hardan skeptik oldum? Mən – seçkilərin alovlu tərəfdarıyam, çünki anlamışam: indiki oyuncaq mərhələnin üstündən tullanıb da keçmək olmaz. Bu da bir təcrübədir. Bulanıq olanda nə olar? «Oğuznamə»də deyilir ki: «Su bulanmasa, durulmaz!» Şəxsən mən inanıram ki, hər yeni seçki kompaniyasının gedişatı və nəticələri ictimai düşüncəmizdən ötrü bir məktəbdir. Və nə gözəl ki, bu məktəbi qiymətli bitirmək mümkün deyil. Sağ olsunlar avropalı müəllimlərimiz və onları dəvət edən çeşidli təşkilatçılarımız! Ən azı ona görə ki, vaxt olan toplantılar çox yüksək səviyyədə təşkil olunubanı hər mənada gözəl, Avropa estetikası çərçivəsində keçirilir. Bunları söyləyib də mötərizəni bağladım...

Sözügedən simpoziyumda çıxış edən skeptiklər üzümüzlə gələn seçkilərlə bağlı çox tutarlı skeptik iradlarını söylədi, konkret fakt və rəqəmlərlə seçkiqabağı mənzərənin qüsurlarını açıqlayıb da skeptizmlərini əsaslandırirdılar. Adamın Allahı var, hamısı çox yaxşı hazırlanmışdı və onları dinləmək adama zövq və qürur hissələrini yaşadırdı.

Nagahan mənə çıxış üçün söz verildə iki daşın arasında anladım ki, qeyri-skeptik çıxış bu toplantıda dissonans kimi səslənərək gözəl ovqatı pozacaq. Odur ki, elə ilk kəlməmlə seçki məcəlləsində estetik meyarım olmamasına skeptik münasibətimi bildirdim. Auditoriyanın diqqətini ələ almağımı anlayıb da tələsmədən, aramla, ədəbi türkcəmizlə fikrimi açıqladım.

Dedim ki, seçki məcəlləsinə mütləq estetik senz əlavə olunmalıdır. Dedim ki, millət vəkilliyinə namizədlər təsdiqlənmiş estetik standartlara cavab verəndən sonra seçkilərə buraxılmalıdır. İmprovizə edərək üstə olan yasaqları səsləndirdim, dedim: namizədin yanaqlarından piy yağmamalıdır, gözlərindən juliklik saçmamalıdır, alnında «haqq mənəm» şüarı yazılmamalıdır, qaranlıq yerdə onunla üz-üzə gələndə vid-fasonundan

uşaqlar hürkməməlidir, səs tembri Qoçu Ələsgərin tembrindən iki ton yuxarı olmamalıdır. Əyin-başı seçicidə natamamlıq kompleksini yaratmamalıdır və ən ümdəsi! – jest və plastikası sahə müvəkkilinin obrazını yaratmamalıdır.

...simpoziumun son çıxışında aparıcı təşkilatın nümayəndəsi mənim çıxışıma toxunaraq, mövqeyimi volyuntarizm kimi dəyərləndirdi.

Abşeronun gözəl guşələrindən birində simpoziumdan evə qayıdan kimi lüğətə baxdım və gördüm ki, bu volüntarizm sözü dilimizdə «insanın ixtiyarında olmayan fəvqəltəbii iradə» anlamına gəlir. Anladım ki, skeptik soydaşım məni idealist olmaqda suçladı.

Mən isə elə bilmişdim ki, o, məni söydü...

**P.S.** *Bax, elə indicə yeni bir konfransa dəvət aldım. Gedim, ya getməyim? Budur məsələ...*

2005

## **TƏBRİKLƏR!**

### **MİLLİ MEDIA-130**

Qəribə səslənsə də birinci təbriklər jurnalistlərə deyil, Oxucu Əlahəzrətlərinə düşür. Netəkin, oxuyan olmasa, yazan da olmaz. Misal üçün, yazdığım bu təbriklərin ünvanı yalnız şanlı qələm əhli ordusu olsaydı, xoş sözlərimi İnternet vasitəsilə göndərərdim baş qərargaha ki, bəs, sizin bu ordunuzu təbrik edirəm və hamınıza – generaldan tutmuş jurnalistikanın sırayılərinə qədər müfəvv...müvf... yəni ki, uğurlar diləyirəm!..

Amma və lakin, gördüyünüz kimi, mən belə etmədim. Mən düz 130 il milli mediamızı yaşadan, yazdıran – öz cibinin puluyla gerçəkləşdirən OXUCULARI təbrik etməkdən başladım. Nə yazıq ki, bu sadədən sadə, adidən adi həqiqəti heç olmasa ildə bir dəfə dilimizə gətirmirik. Gətirsəydik deyək ki, «Media Açarı» mükafatı nominasiyalarına birini də artırmalı olacaqdıq – «Ən yaxşı oxucu» (və ya – «ən sadıq oxucu», «ən diqqətli oxucu» da olar...)

Vəziyyəti tam obyektiv dəyərləndirsək, ikinci təbrikin KAPİTALİZM şovqəribin payına düşməsinə yekdilliklə qəbul etməliyik. Sanıram bunun izaha ehtiyacı yoxdur. Sadəcə yaddaşı işə salıb da bəzi göstəricilərə nəzər salmaq tələb olunur. Görün «bazar iqtisadiyyatı» media məkanında neçə Adama çörək pulu qazanmağa imkan verib: qeydiyyatda olan qəzetlərdə çalışan (baş redaktordan tutmuş süpürgəçilərə qədər...) insanların dəqiq sayını bilməsək də bilirik ki, şükür olsun və maşallah – çoxdu! Sovet dönəmində bu qədər jurnalisti, filoloqu, şairi, nasiri və mənim kimi diletantları işlə təmin etmək üçün mətbu orqanların sayı kifayətmi idi? Əlbəttə ki, yox! Odur ki, KAPİTALİZM bu mənada hər cür təqdirə və təbrikə layiq bilinməlidir. O ki qaldı kapitalizmin bu işdə əsl məqsəd və amallarına, bu mənim problemim deyil, özü də bayram günü qaşınmayan yeri qaşayıb da qan çıxmayan yerdən qan çıxarmağın nə mənası?!

Təbrikləri söyləməkdə özgürük! Mən növbəti təbrikləri SİYASƏTÇİLƏRİMİZ və ŞOUÇULARIMIZIN ünvanına yazmaqdan əsl həzz alıram. Ə, qardaş, gəlin boynumuza alaq: siyasətçilərlə şouçular media mənsublarına gündəlik materiallar verməsəydilər, irəğ-irəğ, nədən yazacaqdı qəzetlər, hə?!

Odur ki, MİLLİ MEDIA – 130 bayram hadisəsində əlimizi vicdanımıza qoyub da JURNALİST adını daşıyan soydaşlarımızı sonuncu qrafada qeyd edək və onları da təbrik edək.

Xahiş edirəm ki, məni düzgün anlayın, bəradərlərim! Bax, əgər bayramın adı, məsəl üçün, «JURNALİST GÜNÜ» (və ya – «Qəzetçi günü», «Qəzet günü» də olar...) kimi müəyyənləşdirsəydi, onda, hə – birinci və ən əsas təbriklər bu peşə (deyilənə görə – ən qədim peşələrdən biridir...) sahiblərinin payına düşərdi. Çünki, deyərdik ki, bəli, bu insanlar «Əkinçi»nin bəyan etdiyi missiyanı – cəhalətə qarşı mübarizə! – düz 130 il ləyaqətlə çiyinlərində daşıyırlar. Siyasiləşməyiblər! Reketlə araları yoxdur! Peşəkardırlar! İstedadlıdırlar! İşlərini sevirlər!

Elə bu gün də bu sözləri deyərdik və deyirik, amma və lakin bayramın adı nə az, nə çox – MİLLİ MEDİA olduğundan bu məkanda mövcud olan bütün mənsuqları təbrik etmək bizim milli borcumuzdur.

Razısınız?

23.07.2005

## Təmas

Ötən həftənin başında, daha dəqiq isə bu ayın 2-də Teatr Xadimləri İttifaqında, daha konkret isə Aktyor Evinin Konfrans Zalında maraqlı görüş vaqə oldu. Belə ki, bizlər Moskvadan gələn ünlü rus rejissoru ilə söhbətləşdik, diqqətlə onun sözlərinə qulaq asdıq, suallar verdik, cavablar aldıq. Bu ünlü rejissorun soyadı və çalışdığı teatrın adı saygıdəyər oxucularımıza heç nə deməyəcəyinə görə təqdimatdan vaz keçə bilərdim. Amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin tarixi dəqiqlik naminə qonağımızı tanıdalım. Aleksey Vladimiroviç Borodin, Rusiya Federasiyasının xalq artisti, professor, Moskva Akademik Gənclər Teatrosunun baş rejissoru. 66 yaşı var. Qurduğu tamaşaların sayını itirib. Bu yaxınlarda A.Sappardın «Xülyaların sahilində» adlı tamaşasını uğurla səhnələyib. Rusiyanın «Mədəniyyət» Kanalı (Kanal «Kulğtura») on saat (!!!) davam edən tamaşadan fraqmentlər və tamaşaçıların rəylərini yayımladığından, qonağımız haqqında az da olsa təsəvvürümüz var idi.

Bəri başdan sayın oxucumuzu məlumatlandırmaq ki, cənab Borodin ilə ünsiyyətdən razı qaldıq, amma və lakin bu görüşdə, söhbət əsnasında yaranan bir məqam daha ciddi problemə növbəti dəfə toxunmağa ehtiyac yaratdı ki, bəndəniz bunu etməli oldu.

İş bu ki, görüşün gedişatında qonağımızın yüksək səviyyəli mülahizələrini dinləyərkən məndə bir cür... buna «paradoksal» da demək olar... əcaib bir hal yarandı. Birdən hiss etdim ki, baş verən ünsiyyətin axarında t ə m a s baş vermir. Yox, yox, qonağımız son dərəcə ziyalıcısına və tolerant davrandı, əvvəllər olduğu kimi, «paytaxtdan gələn» adam kimi özünü aparmadı. Amma və lakin incəcik çalarlardan sezilirdi ki, qonağımız ingilislərin təbiriycə «özü ilə doludur», yəni ki, böyük mənada auditoriya onu maraqlandırmırdı – natiq onun özünü düşündürən məsələləri səsləndirib də bəzən virtual opponentlərlə mübahisə də etməyində idi.

Və bəndənizə söz verildə o (yəni – mən), ədəb-ərkanla qonağı salamlayıb da həqiqi... əsl təmas naminə Aleksey Vladimiroviçə ikicə sual verdi.

Birinci sualın preambulasında bəndəniz (yəni – mən...) vurğuladı ki, bəs, məlum tarixi hadisələrdən sonra Moskva bizdən ötrü hər mənada «mərkəz» statusunu itirdi (Bu yerdə qonaq xeyli ciddiləşdi). Bizlər üçün Avropa açıldı, Türkiyə son dərəcə yaxın oldu, İran mədəniyyəti ilə də əlaqəmiz səhmanlandı. Sual isə iştə, bu: rus teatrı inkişafının çağdaş mərhələsində Avropa və dünya teatr prosesi ilə canlı təmas nöqtələrini müəyyənləşdiribmi?

İkinci sualın preambulasında bəndəniz (yəni – mən...) qonağımıza xatırlatdı ki, dünya mədəniyyətinin mühüm və üzvi tərkib hissəsi olan şərq-islam mədəniyyəti, ulu türk mədəniyyəti və Uzaq Şərq mədəniyyəti nədənsə rus teatırını maraqlandırmır. Halbuki, Rusiya Federasiyasının subyektləri sırasında sadalanan mədəniyyətləri təmsil edən

cumhuriyyətlərin milli teatrları və dramaturgiyası kifayət qədər yüksək səviyyədədir. Sual isə işlə, bu: nədən, əcaba, rus teatri bu vaxta qədər Şərqi teatr düşüncəsinə, yumşaq desək, biganədir?

Adamın Allahı var, Aleksey Vladimiroviç sualları diqqətlə dinlədi, görünürdü ki, kişi əməlli-başlı düşünür və boğazdan yuxarı cavab vermək istəmirdi. Düşünə-düşünə, hər sözüünə fikir verə-verə cavab verdi. Cavabının canı isə işlə, bu oldu: bilmirəm, bu haqda ciddi düşünməmişəm.

Bu yerdə istədim deyəm ki, xub, get sən də fikirləş, amma və lakin müsahibimin səmimiliyi və peşəkar etikası məni şuluq salmaq niyyətindən yayındırdı.

Sayğıdəyər oxucu deyər bilər ki, a kişi, nə işin var qonaqla? Orası elədir, qonaqpərvərliyimiz məşhurdur cahanda, amma və lakin əvvəl-axır bu... qonaq da hara, hansı evə gəldiyini, kimlərlə danışdığını bilməlidir, ya yox?! Və bu məhəlli təkəbbür deyil, əstəğfurullah! Bu – normal özünəhörmətdir. Mən özümə, mədəniyyətimə, incəsənətimə hörmət etməsəm, kimdir mənə hörmət edən?

... Məsələ ciddidir və bu xəmir çox su aparacaq.

Olsun. Təki maya batmasın...

07.06.2008

## Xatirələrin xətrinə

Ötən həftə teatr həyatımızda əlamətdar hadisə baş verdi. İştə, bu : Milli Akademik Teatromuzun səhnəsində zətən istedadlı rejissorumuz Bəhram Osmanovun quruluşunda ünlü türk dramaturqu Tüncər Cücənoğlunun «Uçqun» adlı əsəri sərgiləndi. Uğurla keçən premyerada müəllifin özü də iştirak etdi ki, sözügedən olay bununla beynəlxalq səviyyəyə yüksəlmiş oldu. Bəndənizin bu layihədən öncədən xəbəri var idi, çünki Tüncər bəylə internet vasitəsilə fəal yazışmada bulunurduq, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin obyektiv və subyektiv səbəblərdən Tüncər bəylə və onunla bir yerdə Bakıya təşrif buyurmuş görkəmli teatrşünas Üstün Akməh bəyafəndiyə yalnız səfərlərinin son günündə Azdramanın foyesində görüşə bildik. On dörd ildən sonra baş vermiş «canlı» görüş çox qısa oldu: bir-birimizə vəziyyətə uyğun sözlər dedik, komplimentlər söylədik və... tamam, yəni ki, tarixi görüş itməmə yetdi...

...Tüncər Cücənoğlu ilə bağlı bəndənizin xoş xatirələri var. Bu istedadlı və son dərəcə dinamik insanla 1993-cü ildə, «Yuğ» Teatrosu ilə İstanbulun Bakırköy Bələdiyyəsinin təşkil etdiyi «Gənclər Festival»ına gəldiyimizdə tanış olduq. Tüncər bəy o zamanlar sözügedən Bələdiyyənin Mədəniyyət şöbəsinin başqanı vəzifəsində çalışırdı və festivalın təşkilatçılarından biri idi. Daha öncə isə Bursanın Əhməd Vəfiq Paşa Teatrosunda çalışdığım zaman Tüncər bəyin «Qadınıqlar» adlı pyesinin tamaşasını görüb də qiyabi olaraq müəllifi sevmişdim. Tamaşanın rejissoru Murat Karasu ilə dəfələrlə sübhəcən söhbətlərdə bulunduk ki, dostum-qardaşım Murat bəy məni Tüncər Cücənoğlunun yaradıcılığı ilə yaxından tanış etdi...

İstanbuldan Bakıya dönəndə Tüncər bəyin mənə bağışladığı bütün pyeslərini diqqətlə oxudum və onların bizdən ötrü də maraqlı, daha dəqiq desək, teatr düşüncəmizin inkişafından ötrü faydalı və məhsuldar olmasını qət etdim. Nə başınızı ağrıdım, Tüncər bəyin pyeslərini bizim səhnəyə gətirmək çabalarım nəticəsiz qaldı. Təşəbbüslərimin önünü alan iki səbəb oldu. Birncisi anlaşılandır: ötən əsrin 90-cı illəri bizdən ötrü çox ağır sınaqlarla səciyyələndi-var gücümüzü yıxılmamaq, ayaq üstə qalmaq məqsədinə sərf etdik. Bu günə qədər anlaya bilmədiyim səbəb isə iştə bu: Türkiyə və Azərbaycandan teatr icmaları arasında mövcud olan «ögey» münasibətin nəticəsində bu günə qədər «bir millət, iki dövlət» teatrları sağlam, davamlı, fəal, hər iki tərəfdən ötrü faydalı iştiraklar yarada bilməmişdi ki, bilməmişdi. Bu durum öz-özlüyündə dərdin yarısıdır, əsl bəla ondadır ki, hər iki tərəf səmərəli işbirliyinə heç də meyilli deyil, üstəlik biri digəri haqqında, yumşaq desək, o qədər də yüksək fikirdə deyil.

Allahdan gizli deyil, bəndədən də gizli olmasın gərək: Tüncər Cücənoğlunun «Uçqun» (orijinalda – «Çığ») pyesinin səhnəmizə gəlməsində illərcə teatrlarımızın arasında

«körpü» olmaq çabalarında bulunan, Türkiyədə bizləri, buralarda oraların teatrlarını yorulmadan təbliğ edən rejissor Rasim Aşının şəxsi xidmətləri çox böyük oldu. Bu «macərə»nin təsviri çox yer tutar deyə, qısaca onu bəyan edim ki, Rasim Aşının bu işdə «barmağı» olmasaydı, bu gün biz bəlkə də Tüncər Cücənoğlunun və Bəhram Osmanovun uğuruna əl çalmazdıq...

\*\*\*

Türkiyə teatrlarında çalışdığım zaman çox dəyərli, ləyaqətli və zətən yetənəkli insanlarla tanış oldum, onlarla ünsiyyət imkanlarından yetərincə faydalandım. Hələ 1984-cü ildə – «dəmir pərdə»nin möhkəm olduğu çağlarda Ankarada əqidəmə yaxın olan adamlarla söhbətlərdə arzulayırdıq ki, gün gələcək və biz sərbəst, bağımsız, basqısız, birbaşa əlaqələrdə bulunub da yaradıcı işbirliyinin zövqünü görək. O illərin şirindadlı...romantik...hardasa volyuntarist xatirələri mənə bu gün də əzizdir, sabah da əziz olacaq. Amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin, xatirələrin xətrinə bu günkü duruma göz yummaq, teatrlarımızın arasındakı get-gedə güclənən yabancılışma halını gündəmə gətirməmək, «içiboş» sloqanlarla, «tost»larla kifayətlənmək kimə fayda verir?!

Bax, ünlü teatr bilicisi, Türkiyədə «beş kişidən biri olan», bizlərdən ötrü çox faydalı ola biləcək dərin düşüncə sahibi və bizləri də azdan-çoxdan tanıyan tənqidçi Üstün Akmənin teatr icmamız Bakıya gəlişindən xəbərsiz oldu. Halbuki, bu səviyyəli mütəxəssislə heç olmazsa iki saatlıq söhbət həm xatirə «xəzinə»mizi zənginləşdirə bilərdi, həm də əməlli-başlı xeyri də olardı.

\*\*\*

**P.S.** *Eh, gərək özüm düşəydim qabağa, zəncirli olanda nə olar?*

15.12.2007

## Yadlaşmayan yaddaş

Bu yaxınlarda dostum-qardaşım, ünlü alim, professor, doktor İlham Rəhimlinin yeni kitabı çıxdı. Hələ gənc yaşlarımızdan yaranıb da bu günə qədər davam edən «ənənə»yə sadıq qalaraq yeni nəşrin ilk nüsxəsini müəllif bəndənizə hədiyyə edir. Bu mərasim aşağıdakı qayda ilə həyata keçirilir: İlham bəy teatromuza təşrif buyurur, öncə kitabı uzaqdan göstərir, daha sonra üstünə bir avtoqraf qoyur və təntənəli surətdə mənə uzadır. «Təhvil-təslim» aktı bağlandıktan sonra isə lirik-psixoloji dialoq başlanır ki, onun gedışatını yaddaşımızın məhrəm mətləbləri üzvi şəkildə istiqamətləndirir. İlham bəylə apardığımız söhbətlərin mövzularını «Üç nöqtə»nin sayğıdəyər oxucularına böyük məmnuniyyətlə açıqlayardım, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin «qapalı köşəmiz»in qəzet sahəsi imkan vermir, həm də sözümlərin canı İlham Rəhimlinin yeni kitabında əks etdirilmiş mətləblərlə bağlıdır. İştə, bu kitab:

**İlham Rəhimli. SEÇİLMİŞ MƏQALƏLƏR. – Bakı: Çayıoğlu, 2008. – 552 səhifə.**

Öncə kitabın tərkibindən məlumat verim, sonra məzmun-məna tutumunu açıqlamağa cəhd edim.

Kitab altı bölmədən və izahlı məlumat-qeydlərdən ibarətdir.

**Birinci bölmədə** müəllif nəzəri-estetik problemi işıqlandıran məqalə və esseləri xronoloji sırada təqdim edir ki, birinci məqalənin yazılma tarixi 11 yanvar 1973-cü il, bu bölmənin sonuncu məqaləsinin tarixi isə 8 fevral 2007-ci ildir. Adı hesab əməliyyatı göstərir ki, bu bölmədə İlham Rəhimlini 34 (!) il ərzində düşündürən problemləri əks etdirən yalnız seçilmiş, yəni müəllifin fikrinə görə, oxucudan ötrü maraqlı məqalələr təqdim olunub.

**İkinci bölmədə** İlham Rəhimlinin 1974-2001-ci illər arasında teatr və kino əsərlərinə yazdığı resenziyalar oxucunun diqqətinə təqdim olunur.

«Rəhimli» üslubunda yazılmış resenziyaların bəziləri çox sərt, bəzilərində yazarın şəxsi simpatiyası açıq-aşkar duyulur, amma və lakin istisnasız bütün resenziyalar teatr tariximizin canlı yaddaşını yaşadan duyğusal sənədlərdir. Bu bölmənin yazılarını oxuduqca nostalji duyğular təsirindən qurtula bilmirsən: İlham bəyin obrazlı dili və iti düşüncəsi ötüb-keçən günləri... hazırladığımız tamaşaları yaddaşımızın ən dərin guşələrindən çıxarıb da gözümüzün önündə canlandırır.

**Üçüncü bölməni** İlham Rəhimli publisistikaya həsr edib. 1987-2001-ci illəri əhatə edən yazılardan tərtib olunmuş bu bölmə fikir əlvanlığı... janr və üslub kəskinliyi... ovqat gərginliyi ilə özü-özlüyündə bitkin risalə təsirini göstərir, bəzi esseləri isə («Papaq»... «Məddah»... «Bəndə») ədəbi keyfiyyəti yüksək olan fəlsəfi miniatür kimi dəyərləndirilməyə layiqdir.

**Dördüncü bölmə** nostalji duyğuları birə on artırır. Milli mədəniyyət və incəsənətimizin ünlü kişilərinin «portret cizgiləri» elə canlı, elə ifadəli və təsirli «çəkilib» ki, Mehdi Məmmədov və Elçin Məmmədov, Zəfər Nemətov və Azər Paşa Nemət, Nəribə Zeynalova, Səyavuş Aslan, Sənubər İskəndərli, Yaşar Nuri və başqa sənətkarlarımızın hamısı «İlham Rəhimlinin Yaddaş Teatrosu»nda sonu olmayan, ölümə tabe olmayan əbədi yaradıcılıq fəaliyyətində bulunmaqdadırlar.

**Beşinci bölməni** İlham bəy təvazökarlıq edib də «Etüdlər» adlandırıb və oxucuya bu üslubda yaratdığı cəmi-cümlətani ikicə poetik lövhəni təqdim edib. Şövkət Ələkbərovaya və Yaqub Məmmədova həsr edilən yazılarda adıçəkilən ünlü sənətkarlarımızın görkləri ilə yanaşı, müəlliyin də obrazı açıq-aydın sezilməkdədir...

Kitabı tamamlayan **altıncı bölmənin** janrını İlham Rəhimli «Təziyələr» kimi müəyyənləşdirib. Mənə görə, bu bölmə kitabın ən təsirli hissəsi olaraq, eyni zamanda üslubi novatorluğuna görə xüsusi qeyd edilməlidir. İş bu ki, bu bölmədə İlham bəy ulu Şərq ədəbiyyatının klassik janrı olan mərziyə, qəsidə, ağı və təziyənin çağdaş ədəbi modifikasiyasını təqdim edərək, jurnalistikamızın ifadə vasitələrini xeyli genişləndirməyə müyəssər olub. Bəzi yazıları ürək ağrısız oxumaq mümkün deyil, amma və lakin bu mortiroloqu oxuyub sona çatdıranda ruhun saflaşmasında rahatlıq duyursan...

\*\*\*

Mədəniyyət və incəsənətimizin, özəlliklə isə teatr sənətimizin yorulmaz salnaməçisi İlham Əziz oğlu Rəhimlinin kitabını yüksək səviyyədə nəşr edənlərin özlərinə rəhmət, özlərinə can sağlığı diləməkdən savayı heç nə qalmır.

Mədəniyyətimiz var olsun!

26.04.2008

## Yapma, ya!

İlk dəfə 1984-cü ildə Ankaraya tamaşa səhnələməyə gələndə qulağıma iki ifadə həmənəcə həkk olundu. İştə, bunlar: «yapma, ya !» və «pardon». Bu iki sözcük mənə çox maraqlı gəldi : birincisi öztürkcə, ikincisi fransız dilinə mənsub olduğu halda hər ikisini hamı ata malı kimi istifadə edirdi. Maraqlı cəhət həm də ondadır ki, «yapma, ya» ifadəsinin istifadə sahəsi çox geniş idi, çünki anladığım kimi hamı onun polisemantik halını yekdilliklə qəbul etmişdi. «Pardon» isə (vurğu birinci hecədə...) elə pardon olaraq «əfv edərsiz», «kusura bakmayın», «üzr diləmə» ifadələri sırasında tam hüquqlu deyim kimi qullanılmaqdaydı.

\*\*\*

Deyirəm ki, yuxarıdakı passajın bu yazımın mövzusuna dəxli yoxdur – düz çıxmaz. Amma və lakin, durub desəm ki, yazımın mövzusu məhz budur, bu da tam mənada doğru deyil. Ha, indi necə deyim ki, Allaha da xoş getsin, bəndəyə də . Yaxşısı elə odur ki, heç nə deməyim, sözümlü, türkün misalı, diplomasi yapmadan birbaşa söyləyim, yəni – yazımı yazım. Gerisini sayqıdəyər oxucunun ixtiyarına buraxıram...

\*\*\*

Hörmətli «Üç nöqtə» qəzetinin oxucularına bildirdiyimiz kimi ötən ilin əlamətdar teatr hadisələrindən biri Milli Akademik Teatrosunda ünlü türk oyun yazarı (dramaturqu) Tüncər Cücənoğlunun «Cığ» («Uçqun») pyesi əsasında istedadlı rejissor Bəhram Osmanovun hazırladığı tamaşanın premyerası oldu. Xəbər verdiyimiz kimi premyeraya qardaş türkiyədən qonaqlar da təşrif buyurmuşlardı: müəllifin özü və görkəmli teatrşünas-tənqidçi Üstün Akmen tamaşadan xeyli məmnun olduqlarını səmimi surətdə teatr icmamıza bildirib də məmləkətlərinə döndülər.

Təbii olaraq mən bu hadisənin yansıması, yəni Türkiyə mətbuatında işıqlandırılmasını gözləməyə başladım. Əsasən mənə Üstün Akmen kimi zatən ustad yazarın rəyi maraqlandırırды desəm riyakarlığa yol verməmiş olaram. Çünki son dərəcə müstəqil və obyektiv yazıları ilə bu əsl teatr bilicisi çoxdandır hörmətimi və sözüne etibarımı qazanmışdı.

Bəri başdan deyim – ümidlərimdə yanılmadım. Az keçmədi ki, sayın Üstün Akmenin sözügedən hadisəyə həsr etdiyi iki məqaləsi mənə yetişdi və mən həmişəki böyük maraq və zövqlə Üstün bəyin yazılarını oxudum. Faydalandım. Maarifləndim.

Amma və lakin... Bir mətləb var ki, ona toxunsam öldürərlər, toxunmasam ölərəm... Fikirləşib, öldürülməyi seçirəm.

Üstün Akmen yazır: «...Tüncər Cücənoğlu heyecanlı... Eee, Nazım Hikmetin «Kafatası»ndan («Kəllə»sindən – V.İ.) sonra Azərbaycanda oynanacaq ilk Türk oyunu Cücənoğlunun «Cığ»ı. Otuz il aşkın bir süre oyun üretmek, ürettiği oyunlarda sağlam bir

içerik sağlamak, özü-sözü olan tavrı temel almak, «ilk» olmak ve heyecanlanmamak... Mümkün mü? Degil elbette...»

Məsələni uzatmadan sayqıdəyər oxucuya aşağıdakı siyahını təqdim edirəm. Bu siyahıda Nazım Hikmetin «Kəllə»sindən sonra Azərbaycanda oynanılmış Türk oyunları göstərilir. İştə, bunlar: - Nazım Hikmet «Qəribə adam», «Bayramın birinci günü», «İnək», «Türkiyədə», «Kor padşah», Əziz Nesin «Toros canavarı», «Bir iş gör, Met!», Cavad Fəhmi Başqut «Köç», Turan Əfləzoqlu «Dəli İbrahim», Rəşad Nuri Güntekin «Dodaqdan qəlbə», Orxan Kamal «Yad qızı», Sadıq Şendil «Qanlı Nigar», Haldun Taner «Günün adamı», Bilqesu Erenus «Müsafir», Güngör Dilmən «Midasın qulaqları».

Bu siyahıya hörmətli professor, doktor İlham Rəhimlinin «Osmanlı dramaturgiyası Azərbaycan səhnəsində» adlı geniş məqaləsindən öyrəndiyimiz Əbdülhaq Hamid, Namiq Kamal, Şəmsəddin Sami, Hüseyn Bədrəddin, Məhəmməd Rüfət, Xalid Fəxri və Şükrü Qazının adlarını əlavə etsək mənzərə tam aydın görünəcək...

\*\*\*

Bir daha vurğulayım – sayqıdəyər Üstün Akmenin məqalələri bizdən ötrü çox dəyərli və ibrətamizdir. Özəlliklə Türkiyədə hərdənbir səhnələnən bizim dramaturqların əsərlərinə həsr etdiyi resenziyaları... Amma və lakin, çifayda? Məndən başqa kimdir onları oxuyan Azərbaycanda? Və ya – bu yazımı Türkiyədə üç-dörd dostumdan savayı çoxmu teatr adamı oxuyacaq?

Eee, özümüzçünmü yazıyoruz?

Sevimli oxucu! Bax, yazımın canı, əsl mövzu-məzmunu budur.

Yox, əgər bu yazımda başqa mətləblər görünürsə, o halda qusura baxmayın, üzr diləyirəm, əfv edərsiniz və ya pardon.

Tamam.

19.01.2008

## Yaşasın (mı) kapitalizm!?

Siz mənim canım, yadınızdadırmı, «Qapalı köşə»nin müvafiq açıqlamasında (10.11.2007-ci il, «İnsan amili») 2007-ci ilin iqtisadiyyat üzrə Nobel mükafatı haqqında məlumat vermişdik? Yadınızdadırsa, təkrarlamağa ehtiyac yoxdur ki, üç alim adıbəlli Adam Smitin nəzəriyyəsinin yalnız – diqqət! – i d e a l ş ə r a i t d ə işlək olmasını (oxu: doğru olmasını) sübuta yetirmişdi. Hamı kimi biz də bu elmi kəşfin yalnız nəzəriyyə üçün önəmli olmasını düşündük, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin bir il keçmədi ki, bütün dünya bu elmi-nəzəri ideyaların son dərəcə aktuallığının şahidi oldu: kapitalist dünyasını güclü böhran sarsıtdı və hələ də sarsıtmaqdadır! Qərbdə hamı cumdu kitab mağazalarına və kommunizmin banisi olan Karl Marksın məşhur «Kapital» əsərini almağa başladı ki, baş verən həngamədən baş açsın. Biz də «Kapital»ı vərəqlədik ki, bilgilerimizi təzələyək və gərək olsa, kapitalistlərə tutarlı məsləhətlər verək. Amma və lakin gecikdik: qoca Buşun oğlu hamıdan tez tərpendi və yubanmadan marksizmin iqtisadi postulatları ilə uyğunluqda bankrot (oxu: müflis) həddinə çatmış nəhəng kompaniyaları... milliləşdirdi! Doğrudur, bununla o, «böyük depressiya»ya sürükləyən proseslərin qabağını aldı, amma və lakin bu addımı ilə kapitalist istehsal üsulu və istehsalat münasibətlərinin «ideal şəraitdən» çox-çox uzaq olmasını da təsdiqlədi.

İndi isə yaşlılarıma müraciət edib də soruşuram: marksizmin başlıca və əsas qənaəti yadınızdadırmı? Yadınızdadırsa, xatırlatmağa ehtiyac yoxdur ki, Marks imperializmi kapitalizmin sonuncu fazası (oxu: mərhələsi) kimi dəyərləndirərək onun qənimi – «qəbirqazan» rolunu proletariata, fəhlə sinfinə ayırmışdı. Zavallı nə biləydi ki, müşkülə düşən imperializm məhz onun – antiimperialistin nəzəriyyəsinə söykənərək özünü xilas etmək cəhdlərində bulunacaq, proletariat isə yalnız iş yerini itirməkdən qorxacaq, çünki kapitalistlər onu niyyə – kreditə yaşamağa öyrəşdirib.

\*\*\*

İllərcə «burjua alimləri» bizi inandırmağa çalışırdı ki, sosialist iqtisadiyyatı, sosialist maliyyə sistemi yaşarlı deyil. Çünki o, süni (oxu: saxta) əsaslar üzərində bərqərar olunub və varolmanın təbii qanunlarını nəzərə almır. Xub, dedik, inandırıcıdır, SSRİ-nin başçılıq etdiyi «sosialist düşərgəsi»nin süqutu isə bizi tamamilə inandırdı. (Bu yerdə bir Şəki lətifəsi yada düşür. Deyir, SSRİ-nin dağılması xəbərini eşidən Hacı dayı hirsələnir: «Zalım uşağı kommunistlər! Həblə kommunizmi qurdu da, dağıtdı da – bizə xəbər vermədi!»)

Kapitalizmin hər mənada dayacağı olan Amerikada üzə çıxmış böhran bütün dünyanı bürüdü və hamı «böyük qardaşın» əncamını öz başına çəkdi – dövlət bazar iqtisadiyyatının təməli şərtlərinə zidd olaraq vergi verənlərin maliyyə vəsaitlərini büdcədən ayıraraq özəl şirkətləri ayaqda saxlamaq üçün pulları onların hesablarına ötürdü, başqa sözlə, onlara

sahib oldu!.. Aləm qarışdı, bilinmir – kimin pulu kimin cibindədir, kapitalist kimdir, sosializm nədir, hara gedir bu dünya?! Sizi bilmirəm, amma və lakin mən əməllicə çaşmışam. (Burada isə bir Abşeron lətifəsi yada düşür. Deyir, qonşu kəndlərin iki dəliqanlı sakini əlbəyaxada olduqları zaman onlardan biri rəqibinə «kəllə atır». Zərbə yeyən kəndçi haqlı olaraq etiraz edir: «Ə, bura bax! Kəllə atıb məni də, özünü də çaşdırma!»)

\*\*\*

Siz mənim canım, əndişəmin əsl səbəbini, dəruni mənasını duyub da anlayırsınızmı?

Elə isə onu açıqlamağa ehtiyac yoxdur. Artıq biz bunu yaşamışıq və bilirik: sosializm dağılanda qırıntıları mədəniyyətin proletarları olan bizlərin başında sındı, bizləri lümpen vəziyyətinə gətirdi, bizlərə dərd oldu.

Odur-budur, qadasın aldığım kapitalizmin son fazası olan imperializmin süqutunu istəmirik!!!

Qoy yaşasın kapitalizm!

Eşq olsun onun son fazası olan imperializmə!!!

Ura, cənablar və xanımlar!

Ur-r-rra, e...

25.10.2008

# Düşüncələr...



**Mövzu:** «vəzifə» və «borc» anlayışlarının nisbəti

**Baxım bucağı:** bədii «yaradıcılıq» və idarəçilik» sahələrinin kəsişmə nöqtəsindən.

**Yazılma səbəbi:** milli teatr sənətinin yeni məqsəd və vəzifələri.

**Janr:** elmi-kütləvi pamflet.

## Nisbi nisbət

Mövzunun elmi-kütləvi mətləblərindən başlayalım.

Dünya elmi və yaradıcı düşüncənin təməli prinsiplərindən biri inkişaf prosesi ilə sinxron şəkildə bulunmaq tələbidir. Anoxronizm, yəni zamandan qopma, geri qalma istənilən prosesin «faydalı əmək əmsalı»nı sifra endirən amillərdən biridir. Bu bəla eyni dərəcədə bədii-yaradıcı, inzibati və iqtisadi proseslərə aiddir. Teatr bir fəaliyyət növü olaraq məhz göstərilən üsulların kəsişməsində yerləşir. Buna görə də teatr sənətinin anoxronizm tələsinə düşməsi, orada çabalaması başqa sahələrdən nisbətən daha bariz şəkildə görünür və daha kəskin tənqiddə məruz qalır.

Mövzunun konkret boyutuna keçəlim.

Publisistik pamflet üçün yararlı və tutarlı sayıla bilən başlıca tezis məhz anoxronizmlə bağlıdır.

İş bu ki, mart ayında rəsmi olaraq 134 yaş qeyd olunacaq Azərbaycan milli teatrı müşahidələrimə görə XX əsrin sərhəddini aşı bilməyib. Bu acınacaqlı halın obyektiv və subyektiv səbəblərinə varmadan teatrımızın qarşısında duran yeni məqsəd və vəzifələrin qısa təsnifatını tərtib edək. İştə bunlardır:

- məzmun etibarıyla teatrımız Aristotel poetikasında təməli qoyulmuş və sosialist realizmində bitkinliyini tapan çərçivəni yarıb da XXI əsrin düşüncəsinə üz tutmalıdır;

- forma baxımından teatrımız Dünya sənət düşüncəsi üçün anlaşılmalı olan milli sənət təfəkkürünün örnəklərini yaratmağa meyilli olmalıdır; (Vaqif Mustafazadənin caz-muğamı, Alim Qasimovun simforok-muğam nailiyyətləri kimi...);

- teatrda idarəçilik prinsipləri dövlət idarə üsulu ilə liberal bazar iqtisadiyyatının imkanları ilə sintezdən qaynaqlanmalıdır.

Bu məqamda «borc» və «vəzifə» anlayışlarına keçəlim.

Və hər şeydən öncə, teatr sənətində bu iki guya ki, fərqli mövqələrin arasında görünən nisbətə, əslində, nisbi, şərti olmasını vurğulayalım.

Açıqlama gərəkirə, buyurun.

Bütün təsisat və idarələrdə olduğu kimi, teatrda da ştat cədvəlində əks olunan vəzifələr var. Sırf texniki vəzifələrdən vaz keçərək özəlliklə vurğulayalım ki, «direktor», «baş rejissor», «baş inzibatçı», «baş rəssam», çeşidli «dərəcə»li aktyorlardan tutmuş işıqçı, səs operatoru, icraçı rəssamlar, butaforlar, rekvizitçilər, rejissor köməkçilərinə qədər eyni

zamanda milli mədəniyyət və incəsənət qarşısında, tarix qarşısında və nəhayət, mənəviyyət qarşısında b o r c l a r ı n ı yerinə yetirən x a d i m l ə r d i r.

İştə, bu qədər sadə və aydın!

Amma və lakin, yazıqlar olsun ki, teatromuz XXI əsrə «borc»la «vəzifə»nin arasındakı nisbətə pozulmuş, təhrif olunmuş vəziyyətində qədəm basdı. Və bu gün teatr məkanında baş verən bəzi xoşagəlməz olaylar sözügedən incədən-incə tarazlığın, belə demək mümkünsə, keyfiyyətinə xələl gətirməkdə.

Buna konkret misal olaraq yaxınlarda hörmətli qəzetlərimizin birində Milli Akademik Dram Teatrosunun yeni baş rejissoru, dostum-qardaşım sayın Mərahim Fərzəlibəyovun müsahibəsini göstərə bilərəm. Məsələ heç onda deyil ki, şöhrətli həmkarım gənc jurnalistlə söhbətində çatana çatır, çatmayana isə daş atır. Özü bilər, uşaq deyil. Şəxsən mənə incidən o oldu ki, çox savadlı və təcrübəli baş rejissorun atdığı daşlar öz sənətçi və vətəndaş borcunu layiqincə yerinə yetirən xadimlərə də dəyir. Hətta xatirəsi hamımızdan ötrü əziz olanlara da...

Bax, burada nisbi olan «borc»la «vəzifə» arasındakı nisbət deyil.

Bambaşqa mətləblər nisbiləşir.

Amma və lakin sağlam icmada bunları dilə gətirməzlər...

03.02.2007

**Mövzu:** teatr və media arasındakı münasibətlər.  
**Baxım bucağı:** qarşılıqlı səmərə.  
**Mövqe:** teatr məkanı.  
**Janr:** gileysiz qeydlər.

## **Münasib münasibət**

Aydın məsələdir ki, «teatr və media münasibətləri» mövzusu, misal üçün, 30-40 il öncə aktual problem sayılmazdı. Həm ona görə ki, unitar dövlət məkanında mövcud olan bütün münasibətlər vahid ideoloji sistemlə reqlamentə olunub da «inzibati-amiranə» üsullarla müəyyənləşdirilirdi. Həm də ona görə ki, Bakını götürsək, burada 4-5 qəzet və cəmi-cümlətəni bir teleradio təsisatı var idi, odur-budur hər şey çox qapalı bir məkanda həll olunurdu.

İndi başqa məsələ.

İndi, maşaallah, yazılı və elektron mediamızın kəmiyyəti və keyfiyyətinin parametrləri o dərəcədə genişləniib ki, onları, sözün əsl mənasında, «dördüncü hakimiyyət» adlandırmaq olar.

Medianın «xəbərçilik» funksiyasını əsas tutaraq onun həm də «düşüncənin hakimi» missiyasını da unutmamalıyıq. Məhz bu məqamda media və teatrın ali məqsədləri birləşərək münasibətlərin münasib müstəvidə müəyyənləşdirilməsini tələb edir.

Giley-güzar notlarından birdəfəlik imtina edib də deməliyik ki, bu gün media və teatr münasibətləri hər ikisindən ötrü mühüm olan mədəni və mənəvi proseslərin şərt və tələblərinə münasib deyil. Obyektivlik naminə özəlliklə vurğulanmalıdır ki, mövcud durumun yaranması və davam etməsində hər iki tərəfin «günah payı» təxminən eyni dərəcədədir. Ortaq problem isə ondadır ki, mədəni və ictimai proseslərin fəal iştirakçısı olan həm media, həm teatr aralarındakı münasibətləri əski stereotiplərin əsasında qurub da onları yeniləşdirməyə, yazıqlar olsun ki, meyilli deyillər...

Qarşılıqlı ittihamlar topasında eşələnib də münasibətləri qarşıdurma vəziyyətinə gətirmək iddiasında olmayıb da hər iki tərəf – həm teatr, həm media fürsəti fota vermədən strateji istiqamətlərini təcili olaraq sinxronizə etməkdir. Lenin (Ulyanov) demişkən: «bu gün tezdır, sabah gecdir...»

İlk təşəbbüs kimi sözügedən istiqamətlərin bəzilərini göstərmək olar. İştə, bunları:

- vahid informasiya məkanında teatr sahəsinin parametrlərinin dəqiqləşdirilməsi;
- bu sahənin prioritetlərinin xəbərçilik prinsipləri ilə uyğunlaşdırılması;
- işlək və anlaşılmalı (transparent) əlaqələrin yaradılması;
- üsul, üslub və terminologiyanın universallaşdırılması;
- xoşgörü və işgüzar münasibətlərin qurulması.

\*\*\*

Sözdə bu qədər sadə görünən mətləblərin həlli gerçəkliyimizdə eyni durumda deyil. Bu aydın məsələdir. Amma və lakin bunlar əvvəl-axır öz həllini tapmalıdır, çünki əslində, münasib münasibətlərin qurulması hər iki tərəfin xeyrinədir. Unutmayaq ki, bu münasibətlərin üçüncü iştirakçısı da var: tamaşaçı – oxucu. Məhz üçüncü tərəfin münasib münasibəti hər iki tərəfi – həm teatrı, həm medianı yaşadan amildir. Siyasi seçkilərdən fərqli olaraq oxucu-tamaşaçı «manatı ilə səs verir», odur ki, həm teatr, həm media bu «səslərin» uğrunda arasıkəsilməz «seçki kompaniyası»nı aparmaqda usanmamalıdır.

Nədən başlamalı?

10.02.2007

**Mövzu:** Milli dramaturgiyamızın aktual problemi.  
**Baxım bucağı:** sənətlə həyatın arasındakı orta q nöqtədən.  
**Yazılma səbəbi:** dramaturgiyanın funksional gerilməsi.

### «Müsbət qəhrəman»

Qadasın aldığı sovet dövründə bu gün aktual bildiyimiz məsələ nəzəri olaraq təqdirə layiq sadəliklə həll olunmuşdu. Sovet sosialist dramaturgiyası və deməli, teatr sənətinin «müsbət qəhrəmanı» roluna «**kommunizm quruculuğunu öz şəxsi yaşam amalına çevirən sovet insanı**» təyin edilmişdi. Amma və lakin məhz bu normativ təyinat öz sərtliyi ilə sözügedən sadəliyi elə kökündəcə məhv edib də «müsbət qəhrəman» problemini sənət adamlarından ötrü əsl müşkülə çevirdi. Birincisi, ona görə ki, dramaturgiyadan ötrü əsas amil olan konflikt-münaqişənin özü də normativlərlə müəyyənləşdirilirdi. Yəni: zavallı dramaturq öz qəhrəmanını yalnız normativ sənədlərdə əks olunmuş konflikt-mücadilələr çərçivəsində «sınaya» bilirdi, çünki sovet gerçəkliyinin bir sıra həyatı, sözün əsl mənasında, taleyüklü problemləri ictimai müzakirədən ötrü qəti qadağan olunmuşdu. İkinci, sovet ideoloqlarının bütün səylərinə rəğmən, yer üzünün 1,6 hissəsində formalaşan yeni insan tipi – «**h o m o s o v e t i k u s**» sosial-psixoloji göstəricilərinə görə daha çox «mənfi qəhrəman», ən yaxşı halda isə «komik personaj» roluna yarayırdı. Bunun ucbatından paradoksal bir durum yaranmışdı: rəsmi sənətkarların, «dramaturgiya generalları»nın quraşdırdıqları «müsbət qəhrəmanlar», bir qayda olaraq, cansız, quru, pardaxlanmış xasiyyətləri ilə ictimai şüura təsir edə bilmirdi; ara-sıra səhnəyə yol tapan zəif istedadlı və qeyrətli dramaturqların «müsbət qəhrəmanları» isə özlərinin dissident mahiyyətlərinə görə daha çox «faciəvi qəhrəman» tipologiyasına uyğun gəlirdi. Bu isə sovet ideologiyası üçün qəbulolunmaz hal idi. Beləliklə, çevrə qapanırdı və sovet ideologiyası canlı təsir vasitəsini əldən buraxmış olurdu...

\*\*\*

Bu gün milli dramaturgiya və teatr sənətində sözügedən məsələ ilə ilgili suallar cavablardan çoxdur. Bəzilərini sadalamaq da olar. İştə bunları:

- Toplumumuzdan ötrü örnək ola biləcək «müsbət qəhrəman»ın amalı hansı mənəvi sistemdən qaynaqlanmalıdır? Mifoloji? Tarixi? Dini? Siyasi? Milli-etnik?
- Müsbət qəhrəmanın bulunduğu konfliktin siyasi-ictimai, sosial-psixoloji, iqtisadi, mənəvi-əxlaqi və başqa sahələrin parametrləri müəyyənləşdirilibmi?
- Bizim «müsbət qəhrəman»ımızın tipoloji əsasları dünya dramaturgiyasının universal tipologiyası ilə uyğunlaşdırılmalı mı, yoxsa bizim «müsbət qəhrəman» məhəlli çərçivələrdən çıxmamalıdır?

- Ümumiyyətlə, çağdaş Azərbaycan sosial-psixoloji kontiniumunda sözügedən «müsbət qəhrəman»a tələbat varmı, yoxsa bu xassəli ehtiyacımızı Hollivudun «mifoloji qəhrəmanları» ödəyir?

İşdi-şayəd masaya qoyduğumuz suallar sahidən aktualdırsa və «əlaqədar təsisatlara» məhsuldar görünürsə, nə gözəl! İstənilən müzakirələrə hazır bulunmaqdayıq.

Əks təqdirdə – nə gəm?!

Zaman öz işini görəcək.

Mütləq və mühəqqəq.

17.02.2007

## **CIRTDAN və Xortdan**

*(«Köhnə mənalar, yeni anlamlar» silsiləsindən)*

Miflərin, əsatirlərin, əfsanələrin, dastanların və nağılların özəl məntiqi var. Sadalanan epik əsərlərin mənasını dərk etmək istəyən hər kəs məhz bu özəl məntiqə yanaşmalıdır epik irsimizi təşkil edən şifahi xalq yaradıcılığının incilərinə. «Özəl məntiq» dediyimiz düşüncə üsulu elmdə *«qeyri-səlis məntiq»* kimi müəyyənləşdirilib və formal məntiqdən üç qanunun (səbəb-nəticə bağlılığı, üçüncünü istisna, təzad qanunu) ixtisara salınmağı ilə fərqlənir. Yəni ki, misal üçün «Cırtan» nağılını araşdırmaq istəyirsənsə, qeyri-səlis məntiqdən qullan, əks təqdirdə bu əsərin əbədi və əzəli hikmətlərindən faydalana bilməzsən.

Elə ki, misal üçün «Cırtan» nağılına baxım bucağını dəyişib də ona formal məntiqin mövqeyindən baxdın – mifoloji mənalar həmənəcə dağılır, əvəzində isə tam yeni anlamlar yaranır ki, əvvəlki kimi dərin olmasalar da, son dərəcə aktuallığı ilə bir müddət diqqəti cəlb etmək iqtidarında olur...

\*\*\*

Ermənilərin təbliğət və təşviqat aparatı ilə mübarizə aparən məmləkətin müvafiq strukturlarının çeşidli təbliğət və təşviqat aksiyalarına diqqət yetirəndə bəzən mənə elə gəlir ki, bu mürəkkəb və mübarək işdə ideoloqların əksəriyyəti... «Cırtan» nağılının köhnə mənalarından faydalanır. Belə təəssürat yaranır ki, təbliğət cəbhəsində apardığımız mübarizədə biz «cırtan» sayısaq da nəticədə erməni «xortdan»ını asanlıqla məhv edəcəyik və göydən düşən üç almanı istədiyimiz kimi öz aramızda paylaşdıracağıq. Doğrudur, bu cür sonuc hamımızın arzusudur və qələbəmizə hamımız inanırıq. Bundan ötrü işlər görülür, tutarlı addımlar atılır, gərəkli tədbirlər görülür. Məsələ propaqandamızın ilkəl mənaldan, mifoloji məntiqdən, «nağıl üsulları»ndan əl çəkmək istəməməyindədir, deyə düşünürəm. Təşviqatçılarımızın üzünü «Cırtan» nağılından döndərmək niyyəti ilə bu folklor nümunəsinə formal məntiqin prizmasından baxmaq təklifində bulunuram. Görək, ortalığa nələr çıxacaq.

\*\*\*

Nağıl məntiqi ilə deyil, formal məntiqlə mövzuya yanaşanda sözügedən məsələdən ötrü faydalı anlamlar aşkarlanır. Bu anlamlar bizləri s ə h v addımlardan qoruya bilər. İştə, «Cırtan» nağılındakı aktual xəbərdarlıqlara nəzər yetirək.

1. «Uşaqlar» tanımadıqları meşənin dərinliyinə varıb da səriştəli bələdçiləri olmadığının ucbatından a z ı r l a r .

2. Səhv qərar qəbul edib də «it hürən yerə» deyil, «ışığı gələn yerə» yollanırlar və amansız, özlərindən yekə və güclü «məxluqun» g i r o v u n a çevrilirlər.

3. Gecə ərzində yalnız Cırtan Xortdanla uğraşır – ondan başqa hamı y a t ı r ...

4. Xortdanın azca ağılı olsaydı, Cırtanın, əslində, sadələvh hiylələri (tədbirləri) puça çıxardı. Xortdanları özündən a ğ ı l s ı z saymaq yalnız nağıllarda fayda verir!

5. Cırtanın «məsləhətini» düşünmədən qəbul edən Xortdan ö z ə l l ə r i ilə ö z ü n ü məhv edir. T ə s a d ü f ə n çayın sahilində düşüb qalmış dəyirman daşı olmasaydı, «uşaqların» aqibəti «heppi end» ilə nəticələnməzdi...

\*\*\*

Aydın məsələdir ki, «Qarabağ məsələsi», inşaallah, istədiyimiz kimi həll olunandan sonra da bizlər «bədnam qonşularımız»ın məkrli propaqandasına qarşı kontrpropaqanda aparmaq zorunda olacağıq. Odur ki, nağılları saxlayaq uşaqlar üçün, özümüz isə öyrənək, misal üçün – Taleyrandan, Makkiavelidən, Bzejnskidən, Spilberqdən, lap elə Şvidkoydan!!!

Ümidlərimizi göydən düşən üç almaya bağlamayaq.

İştə, bu qədər... Almanı dərərlər!

24.11.2006

**Epiqraf:** «Gələcəyə ümidlə baxa bilməyən gözlərdən  
bədgümanlıq yaşları axar».  
**Bencamin van Drühoviç**

## **Gələcəkdə ötüşən tablolar**

*(nikbin esse təcübəsi)*

Gəlin açıq danışaq: bu gün milli teatromuzun durumu, onun funksional fəaliyyəti və estetik səciyyələri bizləri – teatr xadimlərini, mütəxəssis və tamaşaçıları, sözün tam mənasında qane etmir. Bu faktdır.

Ötən yazılarımın birində Moskva və Bakı teatrolarını ötərgi müqayisə edərək mən Rusiyanın paytaxtında baş verən teatr prosesini kifayət qədər yüksək dəyərləndirmişdim və sözlərimi əlimdə olan dəlillərlə əsaslandırmağa çalışmışdım. Həmin yazıda milli teatromuzun da potensial imkanlarının zənginliyini vurğulayaraq həmkarlarıma sözügedən potensialı gerçəkləşdirmək işində passivliyi və müəyyən mənada, bədgümanlığı irad tutmuşdum.

Teatr sənəti öz zamanına bağlı olduğu qədər gələcəyə yönəlmiş yaradıcılıq növüdür. Belə ki, istənilən rejissorla sual versəniz ki, bəs, sənin ən yaxşı tamaşan hansıdır, əmin olun ki, cavabı belə olacaq: gələcəkdə səhnələyəcəyim! Bu cür cavabın başlıca mənası ondadır ki, əsl sənətkar artıq bu gün haralardasa... gələcəyin anlaşılmaz boyutlarında... dumanlı olsa belə, amma və lakin yeni, hələ səhnəyə qoyulmamış tamaşasının tablolarını, görüntülərini sezir, duyur, onlardan ilhamlanır.

\*\*\*

Əgər bu yazımda da Moskva və Bakı teatr mühitinin müqayisəsinə başlamalı olsam, əvvəlki qənaətlərimi xeyli redaktə etməli olacağam. Bu əməliyyata mənə RTR «Planeta» telekanalında Rusiya Federasiyası sabiq Mədəniyyət Naziri M.Şvıdkoyun apardığı «Mədəni inqilab» adlı tok-şouda müzakirə edilən «Teatr yenə öldü» mövzusu sövq və vadar etdi.

Gərgin və opponetlərin müxtəlif arqumentlərlə əsaslandırdıqları mübahisə və müzakirənin nəticəsində mənə (yanıla da bilərəm...) əyan oldu ki, istisnaları çıxmaq şərti ilə, Moskva (!) teatr mühitində bütövlükdə bədgümanlıq, gələcəklə bağlı inamsızlıq, hətta gələcəyə baxmaq xofuna bənzəyən ovqat hökm sürməkdədir. Bu kəşf məndən ötrü gözlənilməz oldu, çünki təkrar edim, mövcud olan bilgilərə söykənən münasibətimi, demək olar ki, alt-üst edirdi. Çünki əzəli və əbədi sənət növünün ölümünün ciddi-cəhdlə müzakirəsi faktının özü moskvalı həmkarlarımla mənəvi sarsıntısı, hətta təslim olmalarından xəbər verirdi....

\*\*\*

İndi də yenidən nəzəri özümüə çevirək və baxaq görək ki, sözügedən məsələyə bizim sənətkarların, hakimiyyətin və cəmiyyətin münasibəti necədir?

Riyakarlığa yol vermədən, amma və lakin qlobal bədgümanlığa da batmadan qısaca olaraq aşağıdakı qənaətləri tam məsuliyyətlə səsləndirə bilərik:

- əbədi və əzəli olan teatr sənətinin həmişəyaşarlığı nə sənətkarlarımız, nə tamaşaçılar, nə iqtidar, yəni bütövlükdə cəmiyyətimiz üçün sual yaratmır: teatromuz yaşayıb, yaşayır və yaşayacaq;

- nəsilədən nəsilə ötürülən, keçmişin, bu günün və - ən ümudəsi! – gələcəyin səmalarında sərbəst ötüşən sənət tablolarından teatrımızın uğurlu müqəddaratı aydın görünməkdədir;

- «ləyaqət və məsuliyyət» mövqeyindən teatr probleminə yanaşan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi gələcəyə yönəlmiş tədbirləri artıq bu gün başlamışdır.

İnananlar inanır ki, insanın niyyəti onun «mənzilini» müəyyənləşdirməyə qadirdir.

Kimin və nəyin gücü çatar ki, bizi arzuladığımız mənzilə aparan yoldan sapındırsın?

Heç kimin, heç nəyin!

02.10.2006

**Epiqraf:** «...Haqq-təala Dədə Qorqutun könlünə ilham verərdi,  
Dədə qaibdən dürlü xəbərlər ilətərdi...»  
**«Kitabi-Dədə Qorqut»**

## **Peyğəm ovqatlı xəbərlər**

*(xəbərlərin onurlu xassəsi)*

...Xəbərlər var, xəbərlər də var – hamısı eyni deyil. Xəbər olur ki, adamın belini bükür, xəbər də olur ki, insanın başını ucaldır. Xəbər var ki, səni hərəkətə sövq edir, xəbər də var ki, düşüncəyə qərq edir. Mədəniyyət və incəsənət alanında cövlan edən xəbərlər də o hesabdan, amma və lakin bir mühüm fərqlə – burada qaibdən gələn xəbərlər də zaman-zaman gündəmə gəlir ki, onları yalnız sənətçi – əsl sənətçi! – könlü qəbul edib də topluma ötürə bilir.

On ildən çoxdur ki, Azərbaycan milli mədəniyyət və incəsənəti (təmsil etdiyim teatr sənəti daxil olmaqla) tam yeni varolma şərtlərinə uyğunlaşmaqda bulunurdu. Dialektikanın qanununa görə kəmiyyət gec ya tez keyfiyyətə keçməlidir, bu danılmazdır. Sözügedən keçidin «kritik nöqtə» adlanan bir məqamı var ki, ondan sonra proses geridönməz olur və gəlişmə (inkışaf...) sənətçilərin önünə xassəcə yeni məqsəd və vəzifələr qoyaraq hamını sınağa çəkir...

Şanlı qədər uzun tarixə malik Azərbaycan milli mədəniyyəti və incəsənəti bu mənada istisna deyil: belə olmasaydı, bu gün bizlər özəl, bənzərsiz mədəniyyət və incəsənət düşüncəsinə sahib olmazdıq!

Qərinələrin məhsulu olan özəl yaradıcı düşüncəmiz maddi, dialektik şərtlərə bağlı olması ilə yanaşı sirli-sehrli etgilərdən də faydalanmışdır. Onlardan biri – yuxarıda vurğuladığım «qaibdən gələn xəbərlər»i ruhən (elmi dildə – intuitiv kanallarla...) qəbul edib də sənət hadisəsinə çevirmək hal-hadisəsidir.

Ərəb mənəvi mədəniyyətinin ünlü siması Şeyx Əfzəldin ibn Fərruh ət-Bağdadi məşhur «Ruhun imkanları» adlı risaləsində hələ XVI əsrdə yazmışdı: «Elmin tərəqqisi ruhun hikmətləri ilə ittisal (ərəbcə: bitişik, kip olaraq. – V.İ.) şəraitdə ifham (ərəbcə: anlama, dərk etmə. – V.İ.) ola bilər». Bu gün - rəssional düşüncəyə meylin güclü olduğu halda Şeyx həzrətlərinin xəbərdarlığını nəzərə almağımız vacibdir!

\*\*\*

Dədə Qorqutun peyğəmləri oğuz elinin mənəvi dəyər və qanunlarını müəyyənləşdirdi (indi ona «mentalitet» deyirik...). Amma və lakin Dədənin acı fəryadlarını da unutmaz olmaq olmaz. Yadınızdadır? «Qanı dediyim ər-ərənlər, dünya mənimdir deyənlər? Əcəl aldı, yer gizlədi, fani dünya kimə qaldı?!»

Əlbəttə ki, b i z ə qaldı! Bu gün b i z mənəvi və mədəni dünyamıza görə sorunluyuq, məsuliyyətliyə və cavabdehik!

\*\*\*

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən açıqlanan və önümüzdəki on ili əhatə edən inkişaf proqramını tam mənasında «ifham» etmək cəhdlərində bulunaraq özümdən ötrü vacib bir mətləbi açıqladım: sərt inzibati, məmurluq şərtləri əsasında tərtib olunmuş konsepsiyanın qayəsi, əsl məğzi və mahiyyəti mövcud olan təsisatlı mədəniyyətimizə səngiməkdə olan m ə n ə v i b a ş l a n ğ ı c ı gücləndirmək, yeni məqsəd və vəzifələrə yönəltməkdən ibarətdir. Bu xəbəri teatr icmamıza çatdırmağı özümə borc bilirəm, netəkin bu vəzifə yalnız nazirliyin görəvi deyil!!!

\*\*\*

Saysız-hesabsız xəbərləri çeşidləyəndə adam özündən ötrü səmərəli və müəyyən mənada, öz bəkləntilərinə cavab verənlərini yaddaşının «faylları»na yerləşdirir. Dünya mədəniyyəti nə zamandır bizlərə xoşməramlı «mesajlar» göndərməkdədir, zənn edirəm ki, onlara tutarlı və sanballı cavablar verməyin vaxtı yetişib: bunun üçün dilimiz də var, necə deyərlər, dilçəyimiz də!

Uzaqdan, lap elə dünyanın o başından gələn xəbərləri artıq eşidib də adekvat (necə var) anlayırıq da. Misal üçün, bu yaxınlarda anladıq ki, Amerikada Azərbaycan mədəniyyət və incəsənətinə ciddi və səmimi maraq var. Bu marağı ödəməyə bizlərə mane olan nədir əcaba? Cavab: heç nə!

«Kino və teatr sənətimiz bu yaxınlarda intibah dövrünü yaşayacaq!» Bu xəbəri şəxsən mən konkret bir mənbədən almamışam, mən bunu hiss edirəm. Təkəbbürlü səslənməsin, amma və lakin hisslərim məni bu vaxtaca aldatmayıb.

Aldanmağa nə hacət?!

2006

## Yeraltı cədəl

(naçar felyeton)

Vallah, heç bilmirəm, hörmətli qəzetimizin mötəbər oxucuları «naçar felyetonumu» necə qəbul edəcək. Qorxuram ki, axıracan oxuyandan sonra məni xırdaçılıqda suçlayıb da «Sənətkara mövzu qəhətdir» deyə məzəmmət eləyərlər. Bəraətdən ötrü yenə vurğulamalıyam ki, aşağıdakı mövzuya çarəsizlikdən əl atdım, niyəsini isə açıqlayacağam. Həm də düşünürəm ki, danışacağım əhvalatın mənalari sırf və yalnız təkə mənə aid deyil, sanıram, deyəcəklərimin ən azından sosio-psixoloji anlamları, bəlkə də, toplumsal rəydən ötrü maraqlı ola bilər.

Mətləbə keçməzdən öncə, ərəbcədəki «cədəl» sözcüyünün dopdoğmaca türkcəmizdəki qarşılıqlarını açıqlayım. İştə bunlardır: mübahisə, qalmaqal, çəkişmə, qovğa, dalaşma.

Mətləbin məği isə metro ilə, daha konkret isə – girəcəyində oturub da bizləri terrorçulardan qoruyan qanun keşikçiləri, yəni polis nəfərlərinin xidməti borclarını necə, nə təhər yerinə yetirmələri ilə bağlıdır. İş bu ki, hörmətli polislərin biz biçarə sərnəşinlərlə vahid, deyərdim ki, universal davranış üsulu yoxdur. Hərəsi öz səviyyəsinə, əsasən isə ovqatına uyğun tərzdə «çantaları yoxlama» əməliyyatını həyata keçirir. Şəxsi təcrübəmə söykənib də mövcud olan üsulları sistemləşdirdim və təsnifatını oxuculara təqdim edirəm:

1. **«Hörmət»**. Yaxınlaşırsan masa arxasında əyləşən polislərə və çantani onlara tərəf uzatmağa cəhdə bulunursan. Polis sənə üzərinə ani nəzər salıb səxavətlə: «Keç ağsaqqal» deyir və xeyli məmnun halda ətrafa göz gəzdirir (variantlar: «buyur, dayı...» yaxud «lazım deyil, dayday...»).

2. **«Ərk»**. Eyni mizansəhnə, sözlər fərqli. Örnək: «Keç, məllim. O gün səni televizorda görmüşəm...» (variant: «Artistsiz? Hansısa kinoda sizi görmüşəm»).

3. **«Ədəb-ərkan»**. Yaxınlaşırsan, polis ayağa qalxır: «Buyurun, keçin. Bizim ziyalılara hörmətimiz var» (variant: «Yenə nə üzərində çalışırsınız?»).

4. **«Laqeydlik»**. Dərin düşüncələrə qərq olmuş polisin yanından keçirsən. O, fikirlərindən ayrılmadan cihazını çantaya sürtür.

5. **«Lal oyunu»**. Yaxınlaşırsan, polis sərt pantomimik hərəkətlərlə barmağını əvvəl çantana, sonra isə masaya tuşlayır. Anlayırsan ki, bu jest «çantani aç, yoxlayacağam!» əmrini bildirir.

6. **«Rəsmiçilik»**. Polis «çəst verir», dik gözünə baxa-baxa ucadan deyir: «Zəhmət olmasa, çantanızı açın!». Açırısan, o, ciddi-cəhdə çantada olan bütün əşyaları nəzarətdən keçirdərək, eyni tonla «Buyurun, keçə bilərsiniz. Yaxşı yol. Narahat etdiyimizə görə üzr istəyirik, amma bu bizim borcumuzdur. Biz sizin təhlükəsizliyinizə görə məsuliyyət

daşıyırıq». Demək artıqdır ki, bu tövr rəftardan sonra adam cibindəkilərini də masaya boşaltmağa səmimi-qəlbədən hazır və razı olur...

7. «**Qoçuluq**». Bu üsula daha çox boyları o qədər də hündür olmayan asayiş qoruyucuları əl atır. Bir əli belində, o birisini havada yellədə-yellədə özünə görə zabitəli, əslində isə lotusayağı səslə əmr edir: «Aç görüm, ə!».

Etiraf edirəm ki, təsnifatda göstərilən yuxarıdakı altı üsula çətinliklə də olsa dözmək olur. Amma və lakin yeddincisinə tab gətirə bilmirəm. Psixoloji durumumdan asılı olaraq gah mübahisəyə girirəm, gah qalmaqal yaradırəm. Tərəf müqabil inadkar olanda çəkişmə də yarana bilir.

Allahdan gizli deyil, oxucudan niyə gizli olsun. Bir neçə dəfə az qala dalaşmaya keçmək ehtimalı olan əməlli-başlı qovğa da qoparmışam...

Bilirəm – düz iş görməmişəm, anlayıram – daha səbrli, yəni tolerant olmaq gərəkdir, əminəm – nə zamansa mənim də polisim Avropa standartlarına uyğun olan vətəndaşlarla davranış üsullarını mənimsəyəcək. Dözümlü olmaqdan ötrü çıxış yolumun iki olmasını da bilirəm: Birincisi – çantadan imtina etmək, ikincisi – metro ilə getməmək. Amma və lakin...

**P.S.** *Boynuma alıram: bu felyetonun yazılma səbəbi sırağagün metroda mənim başıma gələn yeddi nömrəli cədal oldu. Gənc və çəlimsiz polisin «Aç görüm, ə!» əmri indi də qulaqlarımda səslənir...*

05.05.2007

## Gülmə qonşuna...

Sənətçi taleyinin yolları-yolağaları günlərin bir günündə bizi - mənə və rəssam qardaşım Rəşid Şerifi Estoniyanın Vilyandi şəhərinə gətirdi...

Artıq hər şey tarixə qovuşduğundan sərbəst, amma və lakin son dərəcə obyektiv tərzdə olub-keçənlərdən danışa bilərəm.

Belə ki, «Uqala» Teatrosunda ay yarım müddətində tamaşa üzərində işləyərək biz özümü qarşı, yumşaq desək, nə isə bir «sərin» münasibət duyduq. Estoniyaya simpatiyamızdan qaynaqlanaraq biz sözügedən münasibəti eston qardaşlarımızın xarakter özəllikləri kimi qavramağa üstünlük verdik. Və temperament fərqləri ilə özümüz üçün izah etdik. Düzdür, bizimlə az qala qapı qonşusu olan məhşur eston rejissoru Kayle Kamissarovun bizə göstərdiyi açıq-aşkar saymamazlıq şəxsən mənə toxundu, amma və lakin dərinə getmək istəmədim, dedim, bəlkə kişi məşğuldur, işi çoxdur və yalnız bu səbəbdən bizlə görüşlərdən yayındı və hətta tamaşamıza gəlmədi.

Tamaşanın premyerasından sonrakı ziyafətdə eşitdiklərimiz bizdə dolaşq hisslərin yaranmasına səbəb oldu. İş bu ki, həm adlı-sanlı sənətkarlar, həm gənclər müxtəlif ifadələrlə eyni fikri bizə ötürürdü. İştə, bunu: bizim Azərbaycan haqqında təsəvvürlərimiz və sizə olan münasibətimiz tam dəyişdi. Şəraitin münasib olmamasını nəzərə alaraq, əsasən isə banket ovqatını pozmaq istəməməyimizə görə yenə dərinə gedib də məsələnin köklərini açıqlamaq cəhdlərində bulunmadıq.

...Sonra «Dekameron» tamaşasının yaradıcı heyəti Bakıya gəldi, bir həftə ərzində qonağımız oldu və bizləri yaxından görüb də təsəvvürlərini, necə deyərlər, redaktə etməyə məcbur oldular. Sözsüz ki, hər şey əlvan boyalarda görünmədi qonaqlarımıza: mənfi hallarla da rastlaşdılar, onları heyrətə gətirən hadisələrin iştirakçıları da oldular. Amma və lakin içlərində olan buzun əriməsi açıq-aydın sezilirdi.

...Bir neçə aydan sonra teatrın rəhbəri dostumuz Yaak Allik yenə Bakıya gəldi və Vilyandiyə dönən sənətçilərin bizim «lobbistlərə» çevrilməsindən bizə danışdı. Söhbətin bəlli məqamında dostumuz bizdən gizlətdiyi bir faktı da açıqladı. Məlum oldu ki, illər öncə başda Silva Kaputikyan çoxsaylı erməni dəstəsi Baltikyanı dövlətləri, o cümlədən Estoniyanı şəhərbəşəhər gəzmiş və azərbaycanlıların «vəhşi»liyindən, «faşist»liyindən və hamıdan ötrü «təhlükə mənbəyi» olmasından təsirli müzakirələr söyləmiş. Dostumuzun sözlərindən məlum oldu, Vilyandi şəhərində ermənilərlə görüş məhz «Uqala» Teatrosunda keçirilmiş, estonları mütəəssir etmiş və nəticə etibarıyla da azərbaycanlılara qarşı güclü mənfi münasibət yarada bilmiş.

Bizə hər şey aydın oldu...

... Bu yaxınlarda Estoniyanı sarsıdan «Bürünc əsgər» olayının gedişatını izləyərək dostlarımızla sıx əlaqədə bulunurduq. Rusiya KİV-in estonların ünvanına söylədikləri

«mədəni barbarlar», «faşistlər», «maskalarını atmış vəhşilər» ifadələri, baş vermiş olayları birtərəfli, qərəzli işıqlandırmaları estonları qeyzləndirsə də, Avropanın fərqli münasibəti onlara toxtaq verirdi. Telefon söhbətlərimizin birində o tərəfdən səbirsizliklə gözlədiyim etirafı nəhayət ki, eşitdim. Dostumuz dedi: «İndi sizi lap yaxşı başa düşürük...»

İstədim deyəm ki, bəs, «gülmə qonşuna, gələr başına», hələ əlavə etmək istədim ki, «sizdə adət, bizdə bidət?», amma və lakin düşündüm ki, «daldan atılan daş topuğa dəyər» və heç nə demədim. Daha doğrusu, tənbeh və qınaqdan imtina edib də, xahiş elədim. Dedim ki, bizi tanıyanlara çatdırsın ki, biz estonları «barbar», «vəhşi» və «faşist» saymırıq, ürəklərini buz kimi saxlasınlar! Amma və lakin onu da anlasınlar ki, kiminsə sözünə uyub da birmənalı qənaətlərə gəlməsinlər. Bilsinlər ki, «yalan ayaq açar, amma və lakin yeriməz» - iməkləyən yalanlara əsaslanıb da başqalarına yanlış münasibətlərini müəyyənləşdirməsinlər.

Və bir para bu qəbildən olan sözlər dedim. Əslində, deməməli idim, çünki həmsöhbətim özü də hər şeyi çox gözəl anlamışdı. Amma və lakin bu gözəl fürsəti əldən vermək istəmədim, Allah keçsin günahımdan.

...İyulda Reşid Şeriflə gənc rejissorumuz Gümrah Ömər yenə də Estoniyaya tamaşa qoymağa gedəcəklər, inşaallah.

Bu səfər onları başqa cür qarşılayacaqlar.

Əminəm.

26.05.2007

## Yaxınlardan, uzaqlardan...

Televiziyanı icad edən adamın ilkin iddiası çox kiçik olubmuş: bir nəsnənin görüntüsünü dörd-beş metr uzaqlığında duran qəbuledici cihaza ötürmək. Vəssalam. Bu adam xalis alim idi, onu məsələnin yalnız prinsipə həlli maraqlandırır. İxtirasının gələcəyi onu düşündürmürdü. Necə ki, atom nüvəsinin enerjisini azadlığa buraxan alimləri bunun nəticələri qorxutmurdu. İndi biz maraqlanırıq, biz düşünürük, qorxu demək olmasa da, əndişəyə bənzər duyğular yaşamaqdayıq...

\*\*\*

Azərbaycan televiziya məkanı formalaşma mərhələsinin kifayət qədər dinamik məqamını artıq arxada qoyub. Səyaq: dövlət televiziyası var, ictimai televiziya özünü necə deyirlər «tutub», özəl teleşirkətlər imkanları daxilində olan istiqamətlərdə fəaliyyət göstərir, regional telekanalların işi barəsində geniş məlumatımız olmasa da, mövcudluğu faktdır. Zaman-zaman gündəmə çıxan çeşidli qalmaqaları nəzərə almasaq, sabit görünən bir şəbəkə haqqında danışmağa əsasımız var.

Sözgedən şəbəkəyə İnternet və video, yayılmaqda olan peyk və kabel televizialarını əlavə etsək, görəcəyik ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu və ya digər dərəcədə televiziyanın təsirinə məruz qalır. Və bu təsir gücləndikcə ortaya təxirəsalınmaz məsələlər də çıxır ki, onların həlli artıq sırf və yalnız televiziyanın peşəkar problemi sayılmaz.

\*\*\*

Çağdaş dünya televiziyanın olmasını müəyyənləşdirən, sadə desək – onu yaşadan dörd sütun var: operativ və mümkün qədər qərəzsiz xəbərçilik, müxtəlif xarakterli canlı yayımlanan şoular, skandal xassəli sensasiyalar və bədii teleseriallar.

Obrazlı desək, Azərbaycan «televiziya masası» hələ ki, üç ayaq üstündə bərqərar olunub. Yəni ki, milli telemüştərimizin qabağına hələ ki, resepti qonşudan gəlib də, amma və lakin evdə bişən teleşorba qoyulmayıb. «Hələ ki» deyib də onu vurğulamaq istəyirik ki, bizə çatan qeyri-rəsmi məlumatlara görə teleşirkətlərimizin «baş aşpazları» artıq bu haqda ciddi düşünür, bəziləri isə bu istiqamətdə işə başlayıb.

Yaxınlardan-uzaqlardan evimizə daxil olub da aylarla, bəzən isə illərlə milyonların başını «sabun köpüyü» kimi yaranıb partlayan «macəralar»a qatan televiziya layihələrinin tənqidiylə və ya araşdırmasıyla məşğul olmağa nə rəva? Kim nə deyirsə desin, amma və lakin onların əsas amili və baş amalı göz önündə:

k o m m e r s i y a e f f e k t i.

Hörmətli oxucu, bax, sən sağ, mən salamat: çox çəkməyəcək ki, biz səninlə milli teleserialların istehlakçısına dönüb də «idiotlar üçün qutu»nun, yəni televizorun önündə oturub da el deyimi ilə desək, «üstü bəzək, içi təzək» hadisələrə bənd olacağıq! İndi durub

konkret proqnozlar vermək mənasız bir işdir, əsas məsələ ondadır ki, milli televiziyamız özündən ötrü çox gərəkli olan «dördüncü sütun»u tez-bazar quraşdırıb da əhalinin «mədəni səviyyəsini yüksəltməkdən ötrü» qızğın fəaliyyətə başlayacaq. Bizə «mənəvi qida» hazırlayan baş və başsız aşpazlar özlərindən arxayındırlar və tərəddüd-filan da etmirlər. Axı, nə olasıdır?! Atom bombasını istehsal etmirlər ki, həyəcan təbilini var qüvvəmizlə döyəcləyək! Niyə də uzaqlardan qəbuledici cihazlarımıza daxil olan telesaqqızı yaxından daha dadlı görünən «yerli mal» əvəz etməsin?..

\*\*\*

Maraqlıdır, görəsən, telemətbəximizdə ilk milli teleserial bişirən teleşirkətlərimizdən hansı olacaq?

Mərc gəlirəm ki, bu regional telekanal olmayacaq!

Bəs sən nə deyirsən, ey teleserialların potensial azarkeşi?!

Hər halda, yaşayırıq, görərik...

25.08.2007

### «... Bu ki böhtan deyil...»

İstənilən nəsnə və ya məsələnin adekvat, yəni ki, necə var görüntüsünü yaratmaqdan ötrü həmin nəsnəyə və ya məsələyə birtərəfli yanaşib da obyektiv fikir yürütmək səmərəli və doğru sayılmaz. Çünki ən mücərrəd nəsnənin və ya məsələnin ən azından iki tərəfi olur. Hələ üçüncü... dördüncü... gözəgörünməz... ələkeçməz tərəflərindən danışırıq. Götürək elə hamıya tanış olan iki gözü olan tərəzini: bir gözünə nəsnə qoyulur, o biri gözünə daş – daş olmasa nəsnə yerə çökür, nəsnə olmasa – daş. İştə, bu qədər sadə!

\*\*\*

Son zamanlar teatrlarımızın islahatlarından çox danışılır. Bəzən çox kəskin tənqidi «daşları» tarazlaşdıran dövlət sənədlərində nəhayət ki, sözdən praktiki işə keçmək üçün tutarlı tədbirlər və perspektivdə görüləcək işlər öz əksini tapıb, bu faktdır.

Amma və lakin milli teatr haqqında söylənilən çeşidli mülahizələrdə, eləcə də rəsmi sənədlərdə birtərəfli yanaşma açıq-aşkar görünməkdə. Bu qənaətimizi əsaslandırmaqdan ötrü hörmətli oxuculara göz önündə olub da gözdən yayınan bir vacib məqamı xatırladaq. Bundan ötrü yenə də dədə-babadan qalan primitiv, elektronikasız-filanı olmayan adi tərəzidən istifadə edəlim.

Həmin bu rəmzi tərəzinin bir gözünə teatrın ünvanına söylənilən bütün haqlı (və haqsız!) iradları (və ittihamları) qoyaq. Aydın məsələdir ki, tərəzinin ikinci gözünə «daş»ları əvəz edə biləcək nəyisə qoymasaq, irad və ittihamlar teatrımızı yerə çökdürüb də çəkisiz, və demək ki, dəyərsiz bir nəsnəyə çevirəsidir.

Bax, məsələ də məhz bundadır: tərəzinin ikinci gözünə nə qoyulmalıdır ki, sistem tamamlansın və bizlərə obyektiv göstəricilər verib də dürüst qənaətlərə gəlməyə imkan yaratsın?!

Sözü uzatmadan cavabımızı lappadan açıqlayaq: tərəzinin ikinci gözünə hər bir millətin tərəqqisində əvəzsiz əhəmiyyətə malik olan ziyalı təbəqəsi, intelligent zümrəsi və ya qocaman Sabirin diliylə desək, «ürəfa» əhli yerləşdiriləndə məsələnin bir sıra nəzərdən qaçan mətləbləri bariz şəkildə görünməyə başlayır.

İş bu ki, təsisatlı mədəniyyətin dörd sütununu, yəni ki, **teatr, muzey, rəsm sərgiləri** və **simfonik musiqi salonlarının** mövcudluğunu doğruldan, başqa sözlə, onları mənəvi və maddi müstəvidə yaşadan ziyalıların, intelligentlərin və ya Mirzə Ələkbərin təbirincə, «irfanların» daxili tələbatıdır. Məsələ sözügedən tələbatın ödənilməsi ilə bitmir: özünü irfan, ziyalı, intelligent sayan kəs öz təəssüratlarını dərk etməli və mütləq başqaları ilə ünsiyyətə girib də duyub-anladıqlarını onlara ötürməlidir. Yazı qabiliyyəti olan yazmalı, televiziyaya çıxmaq imkanı olan ekrandan, bu imkandan məhrum olan isə müxtəlif məclislərdə danışmalıdır. İştə, ictimai rəy deyilən nəməyə bu cür yaranır da!..

Odur ki, teatrlarımızın səviyyəsindən giley-güzar edənlər tərəzinin o biri gözünə də nəzər yetirsin və əllərini vicdanlarına qoyub da orada gördüklərini necə var dəyərləndirsinlər. Bax, o zaman müzakirə predmeti sistemli şəkildə dərk oluna bilər və əldə olunan qənaətlər birtərəfli olmaqdan qurtulacaq...

\*\*\*

«Ürəfa marşı»nda Sabir yazıb:

- İntelligentik, bu ki böhtan deyil...

Deyirəm, bəlkə, böhtandır, Mirzə!

Bəlkə, gözəlim Azərbaycanda intelligentlərin, xalis irfanların kökü tamam-kamal kəsilib?!

Lənət sənə, kor şeytan! Biz ki varıq...

Ay barakallah, nə gözəl canlarıq!

01.09.2007

### **«... Hansı sualın var cavabsız qala?!»**

Bu nikbin ritorik sualı verən böyük şairimiz Rəsul Rza hələ ötən əsrdə yazdığı şeirində bu gün bizdən ötrü çox gərəkli olan məsləhətdə də bulunur. İştə, şairin çağırışı bu: «Həvəslə, ümidlə bax istiqbala!» məhz həvəs və ümid «qurşağından yapışıb» çağdaş mədəniyyət və incəsənətimizin qarşısında duran bir para taleyüklü olmasa da, amma və lakin cavablanması zəruri olan sualları qoyaq. Cavablarımız «həqiqətin son instansiyası» deyil, ola da bilməz. Odur ki, «düşüncədən ötrü informasiya» kimi ortaya atacağımız «sual-cavab» modelləri yalnız və yalnız müzakirəyə köklənib...

#### **«Kimdir müqəssir?»**

Göründüyü kimi bu andıra qalmış «əbədi suallar» doğrudan-doğruya inkişafımızın hər yeni mərhələsində qarşımızda durub da yeni cavabları təkidlə tələb edəcək.

Baxın, mədəniyyətimiz və incəsənətimiz bu gün tələb olunan çevik strukturlara malik deyil – bunu hər kəs yorulmadan söyləməkdədir. Məsələ daha aydın və korrekt görünsün deyə, nisbətən yaxşı bildiyim «teatr fəaliyyəti»nə istinad edəcəyəm. Dəfələrlə bəyan etdiyim kimi, bu gün teatr fəaliyyətinin dövlət tərəfindən bütün hüquqi məsələləri həll olunub. Bunun nəticəsi kimi teatr fəaliyyəti aldığı təkandan hərəkətə gəlib də çağdaş fəaliyyət forma və üsullarına tərəf yönəlməli idi. Amma və lakin bu hərəkət nədənsə müşahidə olunmur. Bax, burada həmin sakramental sual yaranır: «Kimdir müqəssir?» İllər boyu dövləti suçlayırdıq – bu gün buna haqqımız yoxdur. Daha sonra sponsorları günahlandırırırdıq ki, bəs, biznes mədəniyyət və incəsənətə yardım etməkdə passivdir. Bu gün ittihamları özümüzdə yönəltməliyik, çünki yeni fəaliyyət üsullarına yiyələnməkdə, mədəniyyət-biznes münasibətlərini yeni əsaslar üzərində qurmaqda passiv tərəf biz özümüzdük.

Amma və lakin bu məsələyə həvəs və ümidlə baxdığımıza görə yeni nəsilə, gənclərə güvənməkdəyəm. Kimsə məndən inciməsin: bu iş «qocalar»ın (sıralarına mən də daxil olmaq şərtiylə!..) girdiyi kol deyil...

#### **«Nə vaxtacan?!»**

Açıgını desək, bu sualdan, kobud çıxmasın, zindeyi-zəhləm gedir! Çünki romantik-publisistik populizmdən qaynaqlanan bu sözün əsl mənasında ritorik, yəni cavaba ehtiyacı olmayan sual ictimai spekulasiyadan başqa heç bir praqmatik məqsəd güdmür. «Nə vaxtacan geridə qalacağıq?» «Nə vaxtacan onun-bunun əlinə baxacağıq» «Nə vaxtacan yeni texnologiyalardan faydalanmayacağıq» Bu və bu tipli suallara şəxsən mənim cavabım var. İştə, belə: bu sualları verənəcən!..

#### **«Nə etməli?»**

Bu sual veriləndə diqqətli olmaq gərək. Əgər onun intonasiyasında «təslimçilik» xassəsini duydunuz – vaxtınızı boş yerə itirməyin! «Nə etməli, biz beləyik... qismətimiz budur...» deyənlərdən qaçın, çünki onlar psixoloji vampirdirlər. Yox, əgər bu sualda iş

görmək həvəsi duyulur, hə, belə hallarda cavab verməyə dəyər. Şəxsən mən bu sayaq suala qısa və konkret cavab verirəm. İştə, bu cür: indi əlindən nə gəlırsə, onu! Anadolulular demişkən: nərdivanı basamaq-basamaq qalxarlar: önündəki nərdivana diqqətlə bax, öz imkanlarını dəqiqləşdir və «bissimillah!» deyib də qalx birinci «basamağa». Allah kərimdir – hərəkətinə görə bərəkətini də əsirgəməyəcək!..

\*\*\*

... İstiqbala həvəs və ümidlə baxmağın bir vacib şərti var ki, onu da Rəsul Rza şeirində bəyan edib. Bu şərt – i n s a n a i n a n m a q d ı r.

Bunu bacarıyıqmı? Yenə sual...

27.10.2007

**...Ağ atın qara ayağı, qara atın ağ ayağı...**

*(ehtiyatlı xəbərdarlıq)*

...Nə deyirsiniz deyir, amma və lakin son illərdə siyasi leksikonumuzun zənginləşməsində müsbət cəhdlər yox deyil. Yox olmayan müsbət cəhdlərdən biri «söz-düşüncə» dialektik vəhdətiylə bağlıdır. Psixolinqvistika elminin konsepsiyalarından birində deyilir ki, bəs, düşüncə söz yaradıcılığına təsir etdiyi qədər söz də öz növbəsində düşüncənin keyfiyyətinə təsir etmək iqtidarındadır. (Bax: Edmond Skheakspearening. Word And Psihe. New York, 1989, 336 p.)

Məsələni aydınlaşdırmaqdan ötrü götürək elə seçkiqabağı tez-tez qullandığımız «piar» sözcüyünü.

Bəri başdan deyək ki, bu termin-anlayış ortalığa atılan kimi milli düşüncəmiz tərəfindən müqavimətsiz-filansız qəbul olunubanı fəal dil-lüğət fonduna daxil edildi. Yəni: lap əvvəldən bu «piar» sözü düşüncəmiz və tələffüzümüz üçün yabançı (misal üçün: «transpersonalizasioner» kimi...), yad və mürəkkəb olmadığı üçün doğmalar siyahısına əbədi olaraq yazıldı. Milli dilçiliyimiz sözügedən psixolinqvistik olayını düşüncəmizin «asosiativ mexanizm» deyilən üsulu ilə izah edir. Yəni: milli qulağımız yabançı sözdə tanış, doğma mənalar. B., Mütəfəkkir 2001, 633 s.)

Göstərilən əsərdən bir neçə örnək verməklə kifayətlənməli olacağam, çünki mətləbdən uzaqlaşmaq istəmirəm. İştə:

- istiblistment: «isti yerlərin sahibləri»;
- ekzit pul: «pulnan həll olunan məsələ»;
- elektorat: «işıq pulunu ödəyən əhali»;
- qrant: «su əvəzinə maliyyə vəsaitini axıdan qurğu»;
- konsensus: «az danışmaq qərarı»;
- piar: «biar, arsız təbliğat».

Göstərilən yabançı terminlərin dəqiq lüğəti mənalarını bilən oxucu təsdiqləyir ki, onların milli transkripsiyası orjinaldan o qədər də uzaq deyil. Bu hal nəyi göstərir? Bu hal onu göstərir ki, düşüncəmiz yabançı sözü özəlləşdirəndən sonra özəlləşdirilmiş söz öz növbəsində siyasi düşüncəmizə fəal təsir etməyə başlayır.

İndi isə qayıdaq «piar» sözünə.

Orta statistik vətəndaşın nə vecinə ki, bu söz, əslində, ingiliscə iki sözün – publik (ictimai) və relation (bəhs etmək, xəbərdar etmək) baş hərflərindən (Pi və Ar) tərtib olunmuş abbbqeviaaturadır?! Küçədəki insan durub «respublika» sözünün ehtimalogiyasını

axtarmayacaq ki, axırda bilsin ki, latınca «res» - iş deməkdir, «rubrikus» isə «ictimai, ümumxalq» və nəticədə sözün tərkib hissələrini birləşdirərək anlasın ki, bəs, o, hər bir insan xalq üçün görüldüyü bir dövlət quruluşunda yaşamaqdadır. Televizor ekranlarının önündə bəhs olunanları necə ayırd etsin ki, bu qarayaxmadır («qara piar»), bu isə «ağ yaxma»?! Çətindir, razılaşaq ki, çox çətindir, çünki hələ ki, (vurğulayıram: hələ ki!) hər ikisinin başlıca xassəsi elə arsızlıqdır ki, arsızlıq!!! Oxucu və dinləyici baxıb görür ki, piar konpanyasından sonra onun obyektı (subyektı...) tanınır, məşurlaşır, ad (ingiliscə publisisti) qazanır və məntiqi olaraq «qara» və «ağ» piarlara fərq qoymur. Belə çıxır ki, ağ piarın qara niyyəti, qara piarın ağ niyyəti varmış, piarın özü isə neytraldır. Yəqin ki, ictimaiyyətə edilən bəhslərin keyfiyyətinə görə məsuliyyət daşımır. Piar bir növ at kimidir – tərkinə kim mindi, istədiyi yerə çapacaq, düz demirəm?! Təki adın çıxsın – çağdaş siyasi düşüncəmizdə ad gözdən daha vacib ünsürdür, sübuta ehtiyac varmı, siz mənim canım?!!

Düşüncəmizdən ötrü müəyyən mənada, yeni nəmənə olan bu piar məsələsi hələ ki, (vurğulayıram – hələ ki!) maraqlı hadisə kimi öz işini görməkdədir, amma və lakin düşüncəmizin keyfiyyəti dəyişdikcə onun lənətləndirilməsi də istisna olunmur...

Ehtiyatlı olun, piar texnoloqları!

Bura Qafqazdır!

03.09.2005.

**Epiqraf:** «Sinik nədir? Hər şeyin qiymətini bilən,  
fəqət heç bir şeyin dəyərini bilməyən insan»  
**Oskar Uayld**

«Susmağınızı anlamayan, çox güman ki,  
sözlərinizi də anlamaz olar»  
**Ebert Xabbard**

## **Bakı, gözəl şəhər!..**

*(ünvansız mədhiyyə)*

Qoynunda boy atıb da bəxtiyar olduğum baş kəndimiz gündən-günə gözəlləşməkdədir: bunu görməyən ya kordur, ya da əsl gözəlliyin dəyərini bilməyən nankordur!

Axşamlar gəzintiyə çıxanda adamın ürəyi dağa dönür – Avropa deyilsə buralar, bə nədi?! Gedin Tiflisə, gedin beynəlxalq dəstənin tərkibində İrəvana, çıxın axşam sözügedən şəhərlərin küçələrinə, bax o zaman gözəl şəhərimizin gözəlliyini anlayacaqsınız. Necə ki yuxarıda adlarıçəkilən şəhərlərin küçələri qaranlıqdır, pırıl-pırıl yanıb da bərq vuran reklam lövhələri barmaqla sayılası qədərdir, göydələnlər isə yerli-dibli yoxdur.

Vağzalıımızı, Aeroportumuzu görməzmi olur şəhərimizi bəyənməyib də rəhbərliyinin ünvanına tənqidi, bəzən isə təhqiramiz sözlər söyləyən və yazan bəzi-bəzi üzdənirəq qələm və söz sahibləri?!

Niyə, nə üçün, nədən böylə naxələflik edir, bəzi-bəzi soydaş və vətəndaşlarımız – anlayammıram! Niyə hər bir yeniliyə həməən xor baxıb da başlayırlar pisləməyə, qara peyğəmlərlə qanımızı qaraltmağa? Ay, Bakı əldən getdi, vay, şəhərimizi sökürlər, ictimaiyyətin isə bundan xəbəri yox! Qoymayın, amandır! Və sairə və ilaxır... Bu sayaq dırnaq içində fəryadlardan bıqıb da bəzən istəyirəm əlimdə olan geniş imkanlardan faydalanım və hörmətli qəzetimizin səhifəsindən sözügedən təəssübkeşlərə kəskin cavab verim. İri hərflərlə deyim ki, ay mənədeyənlər, nə düşmüşünüz ortaya? Hansı ictimaiyyətdən danışırırsınız? **SİZ DEYƏN İCTİMAİYYƏT YALNIZ SİZİN BƏDİİ TƏXƏYYÜLÜNÜZDƏ MÖVCUDDUR!** Bakı sakinləri isə hər şeyin qiymətini sizdən yaxşı bilir. Özünüzdən uydurmayın, xalqın səsinə qulaq verin. **XALQ MÖVCUD DURUMDAN ÇOX RAZIDIR** və şah damarımızdan da bizə yaxın olan Bakı-Tiflis-Ceyhan borusu tam gücü ilə işə düşəndən sonra **RAZILIĞI BİRƏ ON ARTACAQ!** Görərsiniz!

Odur ki, bəsdirin, siz Allah, gözəl Bakımızın gözəlliyini gözdən saldınız!

... Jak Şirak, Fransanın prezidentliyinə seçilməzdən öncə, gözəl Parisin meri vəzifəsində illərcə çalışıb, onsuz da gözəllər gözəli olan Parisi xeyli gözəlləşdirib. Di gəl ki, bizim bəzi jurnalistlərin oradakı həmkarları kişini rahat qoymurdu, hər yeniliyini həməncə

tənqid atəşinə tutub da Müsyö Jordan sayağı: «Mon dyö, Paris dağıldı!!!» - deyə şivən qoparırlardı. Və ya götürək elə şimal qonşumuzun möhtəşəm paytaxtı Moskva şəhər meri Lujkovun fəaliyyətini dəyərləndirən rus mediasını. Heç nəyi bəyənmir, hər şeyi qaralayır və bununla, guya ki, ictimai rəyin qənaətlərini və münasibətini əks etdirir. Yalandır, dəqiq və qərəzsiz mənbələrdən aldığım məlumatlara görə, moskvalılar hər şeydən razıdır.

Odur ki, bəsdirin, dünya təcrübəsinə istinad edərək saxta dəyərlərlə başımızı qatdınız!

Platon demişdi ki, bəs, insan mahiyyətinə, zatına görə ictimai məxluqdur. İndi nə olsun ki, bunu Platon deyil, şagirdi Aristotel demişdi? Nə dəyişir? Məgər fikrin özü dəyərdən düşür? Əsla. Qaçqın-köçkünü... kasıb-kusubu... varlı-karlısı... acı-toxu... imkanlı-imbkansız... qeyrətli-biqeyrətli, qərəz, hamılıqla ictimai məxluq olan Bakı əhli ictimai varlığımızdan çox razıdır. Bu, gündən-günə gözəlləşən ictimai varlığımızdan ictimai şüurumuz razı olmayıb da neyləsin? Saqqız alıb çeynəsin?! Bəzi-bəzi mətbu orqanlarımız xırda-xuruş nöqsanları çeynəyən kimi?

Ayıbdır, vallah, ayıbdır! Bu qədər naşükür və qədirbilməz olmaq bizlərə yaraşarmı, siz mənim canım?!

... Paytaxtımızı növbəti dəfə dolaşıb da fərəh və qürur dozasını qəbul etdikdən sonra Bakımızdan narazı olanlarla mübahisəyə girməkdən vaz keçirəm və daha xoş arzulardan yazmağa həvəslənirəm. Yuxarıda yazdığımı yazmaqdan vaz keçirəm.

Odur ki, keçirəm lirikaya.

«... Xoş ey, ol günlər ki, mən həmrəz idim canan ilə...»

Bakı! Sabahın xeyir!..

06.04.2005

**Epiqraf:** «...Hər bir nəhayətsizliyin ardından  
yeni bir nəhayətsizlik açılmaqdadır...»  
**Lao-Tszi**

«Haqqı zikr etməyə haqqın varmıdır?!»  
**Şah İsmayıl Xətai**

## **Baş üstə**

*(plandan kənar esse)*

Şəxsiyyətinə, sənətinə və peşəkarlığına səmimi hörmət bəslədiyim bir nəfər, deyək Ki, köklü ziyalılardan olan (!!!) xanıməfəndi günlərin bir günündə telefon vasitəsilə bəndənizlə ünsiyyət yaradıb da hörmətli qəzetimizdə yer alan «Qapalı köşə»miz haqqında düşüncə və qənaətləriylə bölüşdü.

Bəri başdan söylənilməlidir ki, tənqid və təqdirlə bol olan həmsöhbətimin rəyi bütövlükdə köşə yazarı iddiasında olan bəndənizə zövq verdi. Niyəsini anlatmağa çalışaq.

İlk öncə məlum oldu ki, «rəyçi» hörmətli qəzetimizin daimi və diqqətli oxucusudur: onun tənqidi və tərifi «araşdırması» kifayət qədər uzun zaman kəsiyində dərc olunmuş yazıları ehtiva edirdi və yeri gələndə konkret misallarla əsaslandırılırdı. Razılaşaq ki, bu məqam hər kəsdən ötrü xoşdur: deməli, kimisə səni izləyir, dəyərləndirir və yazıların boşluqda... intəhasız nəhayətsizlikdə itib-batmır...

Daha sonra məlum oldu ki, xanıməfəndinin sərt «təhlili» hörmətli qəzetimizin ümumi konsepsiyası çərçivəsində aparılır ki, bu da bir çox qənaətlərinin obyektivliyini təmin etmiş oldu. Belə ki, rəyçinin fikrinə görə, istənilən qəzetdə yer alan istənilən rubrika ümumi konsepsiyanın səciyyə və tələblərinə uyğunlaşdırılmış formada aparılmalıdır, odur ki, köşə yazarının yaradıcı azadlığı könüllü və düşünüşlü halda konseptual şərtlərlə məhdudlaşdırılmalıdır. Düz sözə nə deyəsən?!

Fikrinin məntiqi davamı olaraq xanıməfəndi «Qapalı köşə» adının korrekt olmasını vurğuladı. Rəyini əsaslandıraraq o söylədi ki, «qapalı köşə» ifadəsi Türkiyə teatr sözlüyündə «anşlaq» anlamına gəlir. Yəni, tamaşaçıların yüksək rəğbətini qazanan və biletləri bir neçə ay qabaq satılmış tamaşa sərgilənəndə teatrın kassası – öztürkcə «köşə»si qapalı olur, həm də reklama ehtiyac olmur. Bunu nəzərə alanda, qəzet köşəsinin açıq-aşkar qeyri-təvazökar iddiası onun içində təqdim olunan mövzuların adekvat qavrayışına ciddi maneə törədir. «Odur ki, köşənin adı dəyişilməlidir» - deyən xanıməfəndi söhbətimizin bu hissəsini yekunlaşdırdı. Onun bu təklif-tələbinə tam səmimiyyətlə «Baş üstə!» cavab verərək həmənlə belə qərara gəldim ki, hörmətli qəzetimizin elə gələn sayından başlayaraq rubrikamızın adı «QAPALI KÖŞƏ» olaraq hörmətli oxucunun üzünə açıq olsun...

...Həddindən ziyadə siyasətləşdirilmiş, eyni zamanda, paradoksal halda kommersiyyalaşdırılmış media məkanımızda mədəniyyətə həsr olunmuş yazıların ciddi, obyektiv və müntəzəm monitorinqi aparılmadığına görə bu sahədə «külüng vuranlar»ın ümidi qalır bir Allaha, bir də ki, bax, bu cür gözlənilməz, amma və lakin hava-su qədər dəyərli peşəkar təhlillərə. İndi, tutaq ki, bu sətirlərin müəllifinin bəxti gətirdi və o, gördüyü işə kənardan baxmaq imkanını qazandı. Ya, bəs, oxuduğunuz köşə yazarından fərqli olaraq əsl peşəkar jurnalist olan, hər şey satılıb-alındığı halda nəfsini ram edib də çox şeyləri peşə ləyaqətinə qurban verən, sözün tam mənasında, milli mədəniyyətinə xidmət məqsədilə qəzetçiliyə gələn zətən istedadlı və qeyrətli qələm sahibləri, «haqqı zikr etməyə haqqı olan» sənət fədailərinin dəyərini kim verəcək? Mədəniyyət məqamında kövrək addımlarını atan gənc istedadları kim yönəldəcək? Kim öyrədəcək? Kim qayğısına qalacaq? Bir parça çörək pulunu qazanmaqdan ötrü satılmaqdan kim qoruyacaq?! Bədəlini kim verəcək?!

Bu və bu kimi acılı-ağrılı sualları verdim şəxsiyyətinə, sənətinə və peşəkarlığına hörmətim birə on atan xanıməfəndiyə. Suallarım cavabsız qaldı. Özünə rəva bilmədi. Çünki həmsöhbətim yaxın günlərdə Şimali Avropa ölkələrinin birinə – «daimi yaşayış yerinə» gedir...

Biz isə qalırıq!

Biz qalırıq.

Qalırıq...

Qalmalısınız!!!

Baş üstə.

19.03.2005.

**Epiqraf:** «Mən dərvişəm deyə sinənə gərərsən,  
Haqqı zirk etməyə haqqın varmıdı?»  
**Şah İsmayıl Xətai**

**... Bəlkə, mən düz eləmirəm?..**

*(düşünməkdən ötrü informasiya)*

Əfəndilərimə söyləyim ki, bir çoxları kimi bəndəniz mən də mədəniyyət və mənəviyyət məkanımızda baş verən bir sıra hal-hadisələrdən, zaman-zaman pırtlayan olaylardan və bizlərə yaraşmayan meyllərdən məmnun deyiləm. Lap açıq söyləsək – narahatam. Bir çoxları kimi mən də əndişələrimi gizlətmirəm, əksinə – əlimə keçən hər imkandan faydalanıb da narahatlığımı və ondan doğan etirazımı bildirirəm. Əfəndilərimə bəllidir ki, kəmiyyətin keyfiyyətə keçməsi qanunu obyektiv və həтта mütləq qanundur. Yəni ki, bu qanun yalnız fiziki gerçəkliyimiz üçün deyil, eyni zamanda və eyni effektivlik ilə mənəvi-psixoloji aləmimiz üçün də işləkdir.

Fikrimi izah edirəm.

İllər boyu nonkonformizm mövqeyində durub da toplumda baş verən olaylara tənqidi yanaşaraq münasibətimi bildirə-bildirə bir də gördüm ki, ey vah, bu hal artıq, Məşədi İbad demiş, məni etiraza «adət-kərdə» etmişdi! Yəni ki, etiraz etmək şəkəri artıq vərdişə, akademik Pavlovun təliminə görə – şərti refleksə dönüb də məni əməlli-başlı idarə edir, iradəmi və qavrayışımı əlimdən alaraq istədiyi kimi qullanır!!!

Bunu anlayanda məsələnin başqa tərəfləri də gün kimi aydın oldu: sözügedən mövqə, sən demə, illər boyu səni ixtiyar sahibləri ilə gizli və ya aşkar qarşıdurma vəziyyətində saxlayaraq karyeranın mühüm məqamlarında «ofsayt»da qoyur! Karyera cəhənnəm olsun, etiraz refleksin səni «çörək ağacı»ndan da uzaqlaşdıraraq, təbir caizsə, «çörək kolları»na möhtac edir...

İnanın ki, ömrümdə birinci dəfə özümdən şübhələndim və ilk dəfə özümə sokramental sualı verdim: bəlkə, mən düz eləmirəm? Bəlkə, məni bu mövqeyə sövq və vadar edən səbəblər xislətimdən qaynaqlanır? Bəlkə, gözəl Azərbaycanın mədəniyyət və mənəviyyət sahəsində baş verən gözəl, faydalı, şərəfli, həm də sahibi-ixtiyarlar tərəfindən dəstəklənən hadisələri sadəcə olaraq görmürəm? Bəlkə, mən yalnız qarşıdurma şəraitində hərəkət edə bilirəm, normal vəziyyətdə isə, necə deyirlər, «fısim yatır»? Bəlkə, sosial-psixoloji oriyentasiyamın dəyişmək vaxtı yetişib? Bəlkə, bunu etsəm, maddi vəziyyətimdə də yaxşılığa qarşı hərəkət başlanar?

Daha sonra bütün bu «bəlkə»ləri yəqinləşdirdim və kişi kimi özümü məhkəmədən keçirdərək hökm verdim ki, indən belə heç nəyə tənqidi və etiraz prizmasından baxmayacağam! Yetər artıq! Nə qədər çətin olsa da bu yaşımnda ziyanlı vərdişlərdən imtina

etməliyəm! Ağillanmaq gərəkdir! Uinston Çerçil necə deyib? XX əsrin ən ağıllı adamlarından biri olan ser Uinston deyib ki, on səkkiz yaşında inqilabçı olmayanın ürəyi yoxdur, qırx yaşında inqilabçı olanın isə ağılı! Qırx yaşı çoxdan addamışam, inqilabçı olmaq məndən ötrü artıq ayıbdır, bu bir növ qocalıqda yorğalıq kimi dəyərləndirilə bilər, mənə utanc gətirər!

... Əfəndilərimə söyləyim ki, bu qərara gəldikdən sonra xeyli rahat oldum və özümü sınamaq məqsədilə adını çəkməyəcəyim vəzifəli və demək ki, imkanlı köhnə dostlarımdan birinə zəng eləyib o ki var yaltaqlandım. Söhbətimizin sonunda həmsöhbətim problemlərimdən soruşdu. Səsinin tonundan anladım ki, ondan yardım istəsəm xahişimi yerə salmayacaq və ürəklənib maddi kömək istədim. Mən deyən oldu: axşam dostumun nəzarətində olan iaşə obyektlərinin birində görüşdük, yaxşı yeyib-içdik, maddi kömək də öz yerində.

Sabahı gün özümü çox pis hiss eləyirdim: ya dünənki məclisin paxmeli idi, ya da...

Bəlkə, yenə mən düz eləmirəm?!

Lənət şeytana...

26.11.2005

**Epiqraf:** «Hökumət – yelkəndir, xalq – külək,  
Dövlət – gəmidir, zaman – dəniz...»  
**Karl Berne**

## **Birisi gün hər şey yaxşı olacaq!**

*(bir idealistin manifesti)*

Hörmətli qəzetimizin cəmi oxucularını müqəddəs Ramazan Bayramı münasibətilə təbrik edib də xatırladıram: birisi gün Milli Məclisə seçki günüdür. Birisi gün biz hamılıqla konstitusion hüququmuzdan faydalanıb da vətəndaş borcumuzu yerinə yetirəcəyik. Əslində, birisi gün də bayramdır: demos kratosun – xalq hakimiyyətinin təntənəsi, bağımsızlığın zəfəri, azadlığın qələbəsi günüdür!

Nə mutlu mənə!

Birisi gün mən Azərbaycanın ali qanunverici orqanında mənə təmsil edəcək səlahiyyətli vəkili seçəcəyəm! Əminəm ki, birisi gün baş verəcək seçkilər ədalətli, transparent, yüksək təşkilati səviyyədə, özü də böyük ruh yüksəkliyi ilə keçəcək. Ümidvaram ki, seçicilərin 70,8%-i mənim kimi düşünür, odur ki, birisi gün keçiriləcək seçkiləri artıq bu gün baş tutmuş hesab etmək olar!

Bu belə.

Ya, bəs, bunun sonrası da yaxşı olacaq, əcaba?!

Bunun sonrası da yaxşı olacaq, inşallah!

Yəni ki, Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) büllitenləri necə lazımdır sayacaq, bu əməliyyat zamanı heç bir qanun pozuntusuna və ya saxtalaşdırmaya yol verilməyəcək, beynəlxalq müşahidəçilər məmnun halda hərə öz məmləkətinə dönüb də imicimizi ağardacaq, biz isə peşəkar, qeyrətli, əqidəli, işgüzar, müstəqil, bitəmənnə, tərbiyəli, əzmkar, toplumumuzun bütün təbəqələrini təmsil edən, yalnız və yalnız qanunvericilik yaradıcılığı ilə məşğul olan, qanundan başqa heç nəyin və heç kimin aliliyini tanımayan Milli Məclisimizin personal tərkibindən xəbərdar olacağıq.

Allah, Allah, qarşıda nə gözəl üfüqlər görünməkdə!!!

İştə, bunlar, Milli Məclis lap elə ilk iclasından başlayaraq parlamentarizm nümayiş etdirib də Hakimiyyətin digər budaqları ilə işgüzar əlaqələr yaradır. Məclis gərəkli qanunları qəbul edir, bunu görənlər də Vətənimizin çiçəklənməsindən ötrü yorulmadan çalışırıq...

Bir ildən sonra Azərbaycanda işsizliyə son qoyulur, «yoxsulluq» adlanan mərəzdən əsər-əlamət qalmır, dövlətimiz əsl demokratik və xalis hüquqi dövlətlər siyahısında yer alır, korrupsiyaya uğramış avtoritar ölkələr siyahısından isə həmişəlik silinir.

İki ildən sonra Azərbaycanımız Cənubi Qafqaz Alyansının (CQÖA) aparıcı üzvünə dönəcək və bununla hər cürə separatizmə son qoyulacaq ki, Qarabağ Problemi (QP) öz-özündən həll olunur.

Üç ildən sonra Avropa Birliyinin təkidli təkliflərinə rəğmən, Azərbaycanımız AB-yə üzv olmağa tələsmir, amma və lakin NATO-nun ayaqda qalması üçün əlindən gələn maliyyə yardımını əsirgəmir.

Dörd ildən sonra məmləkətimiz çiçəklənir və cənnət görmək istəyən avropalılar Azərbaycana gələrək turizm biznesinin inkişafına müsbət təsir göstərmiş olur. Mədəniyyət və incəsənətimiz də ki, necə deyərlər, bar verməyə başlayır və inkişaf etmiş ölkələri daha da çox inkişaf etməyə həvəsləndirir...

Birisi gün hər şey yaxşı olacaq! Başqa cür də ola bilməz, çünki biz belə istəyirik!

Çünki gecə-gündüz etdiyimiz duaların başlıca məzmunu bu olub. İnşallah, dualarımız müstəcəb olacaq!

Hamı seçkilərə!

Danışdıq?..

04.11.2005.

**Epigraf:** «...Başqalarına nə isə deməkdən  
öncə deyəcəklərini özünə söylə...»  
**Seneka**

## **Öz-özümlə**

*(oxunması nəzərdə tutulmayan yazı)*

Keçən yazımda (bax: «Üç nöqtə» 04.11.2005) üzümüzü hörmətli oxucularımıza tutub da «Birisigün hər şey yaxşı olacaq!» deyə vətəndaş mövqeyimi bəyan etmişdim. Ki, dediyim o «birigün» gəlib çıxdı və indi özüm-özümə doğru-dürüst, qərəzsiz, obyektiv, ədalətli hesabat verməliyəm. Yəni ki, doğrudanmı «hər şey» yaxşı oldu, yoxsa oxucularımı yanlış istiqamətə yönəltdimmiş oldum?!

...Papağım önümdə, tək, müşahidəçisiz-filansız oturmuşam işıqlı iş otağında və vicdanımın qarşısında hesabat verməyə köklənirəm. İnanın ki, bu o qədər də asan məsələ deyil, çünki «vicdan» dediyimiz mənəvi fenomenin elə sərt, elə amansız, hətta deyərdim, qəddar şərtləri var ki, onlara duruş gətirmək hər rejissorun işi deyil. Lap açıq danışsaq, bu «vicdan» dediyimiz nəməyə kompromiss bilmir, tolerantlığı tanımır, son dərəcə avtoritardır, bir sözlə, demokratik üsulları qəbul etmir. Ona görə də, onunla işbirliyi olduqca mürəkkəb şəraitdə keçir - məcbur olursan vərdiş etdiyən ifadə vasitələrindən imtina edib də onun («vicdanının») sahəsində, onun qaydaları ilə, onun məqsəd və vəzifələri ilə birmənalı hesablaşasan. Bir yandan da anlayırsan ki, istənilən hesabatın qənaətbəxş sayılmayacaq: son sözündə «vicdan» adlanan prokuror üzürlü saydığın səbəbləri heçə döndərib də səni kifayət qədər ağır əzablara məhkum edəcək...

Odur ki, «vicdan»a hesab vermək əməliyyatına əməlli-başlı köklənmək olur, əks təqdirdə bu iş hər hansı telekanalın yayımladığı tok-şouda bülbül kimi ötməkdən fərqlənməyəcək. Hərçənd, bəzən, özü də birbaşa (yəni-canlı) yayımlanan söhbətlərin şirin bir yerində bu şövqərib «vicdan» gəlir durur sənin önündə və çar-naçar başlayırsan onun diqtəsi ilə danışmağa. Aydın məsələdir ki, bunun nəticəsində verilişin reytingi yüksəlir, amma və lakin sənin başın ağrımağa başlayır. Sözügedən ağrıları kəsməkdən ötrü başlayırsan özün-özünə deməyə ki, ay mən deyən! Sənə bu lazım idi? Qaşınmayan yeri niyə qaşırırsan? Qan çıxmayan yerdən niyə qan çıxarırsan? Mövzu qəhətdir sənə? Dilindən darta var idi? Yoxsa cəsarətinə görə mükafat verəcəklər? Ya da insafa gəlib də çıxışına görə sənə əvvəlki vaxtlar olduğu kimi qonarar verəcəklər?! «Vicdan»a nə var ki?! Fenomendir ki, fenomen-nə pasportu var, nə elmi dərəcəsi, nə də ki, fəxri adı. Sənin özünə nə gəlib. Misal üçün yazmışam: «Birisigün hər şey yaxşı olacaq!» Ay, qardaş, dediyin axı, hava proqnozu deyil ki, düz çıxmasa dünya dağılsın. Birdən deyək ki, dediyin kimi, «hər şey yaxşı» oldu. Soruşmazlarmı ki, bəs sən bunu hardan bilirsən, informasiya mənbəyin nədir, kim səni maliyyələşdirir? Və ya, götürək ki, «hər şey yaxşı» olmadı. Ay bədbəxt, camaatın

gözünə bundan sonra necə baxacaqsan, el arasına necə çıxacaqsan?! Durub deyəcəksən ki, bəs, vicdanımın diktəsi ilə yazmışam, hə? Aya, kimi dolayırsan? Kimə üçlük gəlirsən? Ağzına gələnə, daha doğrusu, qələmin ucunda olanları köçürmüşən kağıza (özü də kirilcən!) və günaha batıb da (özün də müsəlman!) cızmaqaralarını azad mətbuatın məhsulu kimi qələmə verirsen, yəni oxuculara sırıyırsan!

\*\*\*

Telefon zəngi. Vacib görüşə tələsməliyəm: düşündüyüm yeni tamaşa üçün qrant ayırmağa söz verib... yox, adını çəkməyəcəm – kommersiya sirridir.

«Vicdan»la sonra hesablaşarıq. Qaçmır ki...

12.11.2005.

## Dara-bara

Qurban olum dilimizə! Ə, nə böyük dildir bu azəri türkcəsi!! Vallah-billah ana dilimizin dərinliklərinə vardığıca hər dərinliyin dibində sayrışan, sənə gəl-gəl deyən yeni dərinliyi görürsən! Hələ diolektləri, yerli şivələri, kənd və şəhər jarqonunu demirəm: həqiqətən, canlı prosesdə bulunan canlı dildir qurban olduğum dilimiz! İmkanım olsaydı, hər şeyi atıb da dilin canlı bulağından dirilik suyunu elə hey içərdim özümçün. Amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin iş-güc o qədərdir ki, adam ürəyi istəyən şeylərdən istər-istəməz vaz keçməli olur. İndi mən də dilçilik iddialarını kənara qoyub da başqa mətləbləri masaya qoymaq məcburiyyətindəyəm. Amma və lakin görünür ki, linqvistikadan tam imtina etmək mümkün deyil. Niyəsi aşağıda.

Rusiya televiziyasını təqdirəlayiq operativlik və səliqə ilə yamsılayan bizim telekanalların bəzilərində (*Qeyd: s ö z ə fikir verdiniz? «Hamısında» y o x, «b ə z i l ə r i n d ə»...*) baş verən bəzi (*Qeyd: y e n ə «b ə z i» ...*) məclislər ki, onları yabancı dilin sözləri ilə adlandıraraq «tok-şou» kimi qəbul edirik, əslində bambaşqa şeylərdir (*Qeyd: «şey» sözü burada üslubi xəta kimi dəyərləndirilə bilər, amma və lakin elə deyil...*). Bu yaxınlarda Rusiyanın Birinci kanalından yayımlanan yeni layihəyə ki, adı olsun «Qordon Kixot» diqqət yetirəndə birdən-birə, özü-özündən dopdoğmaca dilimizin bir sözcüyü gəldi dilimə: dara-bara. Maraqlısı o idi ki, dara-bara salanların istisnasız hamısı səviyyəli, tanınmış və ciddi adamlar idi. Daha sonra fikir verdim ki, sözügedən dara-baranın dara-baralığını sən demə, aparıcının özü incə ustalıqla təşkil edir və studiyadakı söhbət abırlı, təmkinli, düşündürən məcraya yönəlmiş məqamlarda elə bir adama söz verir və ya elə bir məsələni, sözü ortaya atır ki, dara-baranın qradusu həmənəcə kəllə-çarxa vurur. Sonra da finalda kameraya kədərli-tənbehədiçi nəzərlərlə baxa-baxa müdrik monoloq söyləyir və kəskin addımlarla studiyanı tərk edir. Son söz onun olduğuna görə aparıcı, bir qayda olaraq, ağıllı, təmkinli, tərbiyyəli insan «obraz»ını yaratmağa nail olur, dara-baranın səs-küyündə istənilən provakasiyaya asanlıqla uyub da qızğın sözlərlə atışan «qonaqlar» haqqında isə rəy birmənalı mənfi olur. tamaşaçı aparıcının halına acıyır: «yazıq ciddi bir məsələ qaldırmışdı (misal üçün: sənətçi və tamaşaçı münasibətinin etik dəyərləri), bunlar isə dara-bara salıb qarşılıqlı ittihamlarla özlərini biabır etdilər! Bizimkilər belədir də! Növbəti proqrama mütləq baxacağıq, çünki...» Bax, bu yerdə rəyçinin səmimiyyəti imtahana çəkilir. Niyə? Çünki kimsə boynuna almayacaq ki, məhz dara-baranın «çılpaqlığı»ndan zövq alır, maskaların, niqabların atılması bayaq abırlı görünən adamların abırsızlığı onu öz gözündə yüksəldir. Belə imkanı, özü də havayı, özü də bu cür həngəmələrdə səriştəsi olan «aparıcı»nın təmənnasız yardımını ilə gerçəkləşdirilən

fürsəti kim əldən verər? Odur-budur, sözdə bu sayaq «ədəbsizlikləri» qınayan ədəbli tamaşaçı proqramda elan olunmuş və anonslarla «qızışdırılmış» dara-baraya baxır, aparıcıya acıyır, qonaqları qınayır və yenə baxır, baxır, baxır. Proqramı tərtib edən şəxslər isə dara-baraları «praym-taym»a (*Qeyd: ingiliscə – «praym»: birinci, əvvəl, yəni ilk növbədə duran, yəni – ən baxımlı; «taym» da ki, bildiyimiz «vaxt»dır, «zaman»dır*) salır və kanalın reytinginə təsirini gözləyir. Çünki son olaraq dara-bara reklam verənlərdən ötrü ciddi, maarifləndirici, tərbiyyəvi, ümumi mədəni səviyyəni yüksəldən proqramlardan daha əlverişlidir. Dairə qapandı: dara-bara – reklam-pul. Nə etmək olar, hamı yaşmalıdır...

\*\*\*

Rəsul Rzanın satirik şeirlərinin birində təxminən sözügedən şeylərdən qeyzlənmiş şair dözməyib deyir:

- D a r a - b a r a s a l m a, s u s,  
a r a b u l a y a n d ə y y u s !

«Dəyyus» sözünün etimoloji mənasını bilən varmola?

Yəni: dopdoğmaca dilimizdə nələri ifadə edir bu söz?!

26.07.2008

**Epigraf:** «Allah sizə rəhmət eləsin, ölümlər!..»  
**Kefli İskəndər**

«...Diri olduqca libasım budur, ölsəm kəfənim...»  
**Məcnun**

## **Diriyə rəhmət varmola?!**

*(«Ritorik suallar» silsiləsindən)*

...Özbək, qazax, qırğız, başqırd, tatar və yanılmıramsa, qaraqalpaq türkcəsində «təşəkkür»ün qarşılığı «raxmet» - bizim tələffüzdə «rəhmət»dir. Yəni, o tərəflərin türkləri hər yaxşılığa görə bir-birinə rəhmət diləyir və bundan məlum olur ki, oralarda dirilərə rəhmət məsələsi heç bir sual doğurmur. Belə çıxmasın ki, mən bizim «sağ ol» diləyinin əleyhinəyəm, əstəğfurullah! Sadəcə, bizlərin daha çox ölümlərə rəhmət oxumağımızı xatırladıram, bir-birimizə isə sağ olmaq təklifində tez-tez bulunmağımızı vurğulayıram. Təşəkkür edəndə də «sağ ol!», vidalaşanda da «sağ ol!», sidq ürəkdən də «sağ ol!», kinayəyə də «sağ ol!». «Çox sağ ol!» ifadəsini tez-tez işlədirik, nöşün ki, sağ olmağın dərəcələrinə də yaxşı bələdik...

...Hörmətli qəzetimizin hörmətli oxucusu!

Yuxarıdakı naşı linqvistik passajına görə müəllifi suçlamağa tələsmə: yazının başlığında yer alan sual son zamanlar nədənsə həddindən ziyadə aktullaşmağa başlayıb; başqalarıyla işim yox, öz başıma gələni söyləyim. İzinlimidir? Çox sağ ol!

...İndiki kimi yadımdadı:

Afaq Məsudun «Can üstə» pyesi üzərində səhnələdiyim tamaşanın dördüncü premyerası idi. ki, tamaşadan sonra yorğun-argın (çünki, özüm də sözügedən tamaşada özünəməxsus mimikalarla yaddaqalan obraz yaratmaq cəhdlərində bulunuram) otağında oturub da çay içməkdə idim. Elə bu zaman gözünü sevdiyim inzibatçı Tamilla xala daxili telefonla xəbər verdi ki, bəs, hamı gedib, amma və lakin foyədə bir nəfər sizi gözləyir, deyir ki, bəs, tamaşa haqqında rəyimi söyləmək istəyirəm. Xub, dedim.

...Bu-otuz yaşlarında uca boylu, enli kürəkli, qalın bıqlı, danışanda barmağını adamın sinəsinə tuşlayan, səlis tələffüz və nitq qabiliyyətinə malik, təhsilinə görə filoloq, nəşriyyatların birində şöbə müdiri işləyən simpatik soydaşımız idi. Saçlarını daramağına görə anladım ki, şairliyi də var...

Nə başımızı ağrıdım: otuz dəqiqə ərzində qardaşımız şövqlə, ardıcıl, hər sözünü əsaslandıraraq, tutarlı sitat gətirərək, Avropa və Amerikadan, habelə bizim milli teatr tarixindən misallar çəkərək tamaşanı darmadağın etdi, rejissorluğumu heçə endirdi, kəsəsi, mənə elmi surətdə sübut etdi ki, yaşamağa haqqım yoxdur. (Adamın Allahı var, pyesin müəllifi, bəstəkarı və rəssamın ünvanına üç-dörd müsbət söz söylədi...)

Son sözü də məhz bu oldu:

- Xətrinizə dəyməsin, amma tamaşanın mənası yoxdur!

- Necə yəni «yoxdur»? - deyə titrək səslə soruşdum. Yəni, yerli-dibli yoxdur, yoxsa az-maz var?!

Filoloq, təbii ki, replikamın Mirzə Cəlildən sitat olduğunu anladı, kinayəli istehzayla məni süzüb də sağollaşmadan otağı tərk etdi...

Mən isə fikirləşdim ki, «sroçno» ölmək gərəkdir ki, filoloq qardaşım rəhmət söyləsin, necəkin bizlərdə dirilərə qarşı az-maz rəhmli olmaq təcrübəsi yoxdur, bu cür danalığa dözümlü də yoxdur...

Mən istisnayıram. Mən – dözüürəm. Mən ziyalı qalmaq istəyirəm.

**P.S.** Amma və lakin, bu «filoloq»u nə söylədim, off!!!

26.02.2005.

**Epigraf:** «Düzünü desək, çox az adam bu günlə yaşayır.  
Əksəriyyət bir azdan sonra yaşamağa hazırlaşır»  
**Conatan Svift**

## **Düşünməyə dəyərmə?**

*(«Avropa əndişələri» silsiləsindən)*

Allahdan gizli deyil, bəndədən də gizli olmasın gərək: Avropa Birliyinin haqqımızda bir planı var. Əslində, sözügedən plan da gizli sənəd deyil, maraqlanan hər kəs onu əldə edib də yaxından tanış ola bilər. İştə, planın adı: «Yaxın qonşuluq». Sabahını bu gün düşünən Avropa Birliyi belə qərara gəlib ki, nə zamansa Cənubi Qafqaz (yəni Gürcüstan və Ermənistan), Ukrayna, Moldaviya və Şimali Afrika ölkələri mütləq Avropa Birliyinə Daxil olunacaq. Dəqiq tarixini bilməsəm də, inanıram ki, planlaşdırılan inteqrasiya ağlabatan şeydir. Fikrimi əsaslandırmaqdan ötrü üç səbəb göstərə bilərəm.

Birincisi: görünür ki, avropalı üçün də yaxın qonşu uzaq qohumdan irəlidir. («Uzaq qohum» deyəndə mən heç də Amerikanı nəzərdə tutmuram, çünki onların münasibətləri ayrı bir söhbətin mövzusu...). İkincisi: Avropa istəsə də, istəməsə də geosiyasətin aktual suallarına indidən cavab aramalıdır. Sualların ən sivrisi isə budur: Avropaya meyli olan ölkələrə bu gün nə vəd etmək olar? (Amerikaya meyl bu günün özündə yetərincə dəyərləndirilir deyə bu sual ABŞ-ın gündəmində yoxdur...) Və, nəhayət, üçüncü səbəb: dünya tarixində artıq «Roma dünyası» olayı qeyd olunub, özü də sözügedən «dünyanın» hüdudları «Yaxın qonşuluq» planında nəzərdə tutulduğundan xeyli geniş olub. («Roma dünyası»nın aqibətini müvəqqəti qoyuram kənara, necə olsa, onun süqutu neçə-neçə əsrdən sonra baş verib. İndidən əndişələnməyə dəyərmə?)

O biri yandan da Roma Papası, Müqəddəs Ata XVI Venedikt Tükiyənin Avropa Birliyinə qəbul olunmasına aid mövqeyini açıqlayaraq bu məsələyə mənfi düşüncələrini bəyan edib.

Papa özünəməxsus konservativ məntiqi ilə məsələni belə çözlədi: Avropa yalnız iqtisadi, hüquqi və siyasi məkan deyil. Avropa daha çox özəl mədəniyyət məkanıdır. Avropa mədəniyyəti isə xristianlığın təməllərində bərqərar olunub. Və deməli, Türkiyənin Avropa Birliyinə daxil olmasına ən mühüm əngəl – mədəniyyətlərin fərqi. Pontifikin mübarək dilindən bu sayaq düşüncələri eşitmək, zənnimcə, kimi istəyirsən, çaşdırırsan. Və, dinlərin konvergensiyası harda qaldı? Və, dünyamızın tərəqqisinə güclü təkanlar vermiş zəngin türk mədəniyyətinin tarixi xidmətləri nə olsun? Və, Qərbi-Şərqi qarşıdurmasının sonunu elan edən bəyanatları necə başa düşək?!

Əgər Papa haqlıdırsa, əgər ondan yüz il əvvəl «Şərqi-Şərqi, Qərbi isə Qərbi və heç zaman buluşmaz onlar» deyən «ağ insan missiyası»nın nəğməkarı Rediyard Kiplinq də haqlıdır-onda «qara» və «qarabaniz» insanlar nə düşünməlidir?

...Özümüzü Türk-İslam dəyərlərinin üzərində bərqərar olmuş özəl Azərbaycan mədəniyyətinin nümayəndəsi sayan və Papanın sözlərinə qədər Avropa mədəniyyətinə inteqrasiya olunmağın tərəfdarı olan mən indi dilemma qarşısında çəşmişəm. Nə etməli? Avropa mədəniyyətinə inteqrasiya məqsədlərindən birdəfəlik imtina etmək, yoxsa Papanın sözlərini ciddiyyə almamaq? Ümumiyyətlə, bu haqda düşünməyə dəyərmimi?! Qoy Vatikanla «Yaxın qonşuluq» planının müəllifləri məsələni öz aralarında həll etsinlər, sonra gəldikləri qərarları bizlərə istədikləri şəkildə çatdırsınlar. Onsuz da bir azdan sonra hər şey yaxşı olacaq və bir neçə əsr yaxşı olaraq qalacaq.

Bu haqda düşünməyə dəyməz!

**P.S.** *Sizcə, Azərbaycan mədəniyyətinin Avropaya inteqrasiya olunmaq məsələsindən başqa problem varmı?*

27.08.2005.

**Epiqraf:** «...Əgər isbatlama nəticəsində əldə olunan qənaətlər sağlam düşüncəsinin şərtləriylə ziddiyyət təşkil edirsə, deməli həmin qənaətləri məcaz kimi yozmaq mümkündür...»  
**İbn Rüşd**

## **Əgər - deməli...**

*(məcazi yozum)*

İslam fəlsəfəsində rəşionalizm düşüncəsinin sütunlarından biri olan alimi-məşhur İbn Rüşd zamanın hələ ortaçağlarında günlərimizin aktual problemlərini görmüş kimi, yarana biləcək büsbütün düşüncə ziddiyyətlərinin açarını bizlərə bəliirtmişmiş. Zira sözügedən açarın adı – məcazdır, məcaz!!

Ha indi baxaq görək bu açarla hanki ziddiyyətləri açıb da onları müvəqqəti də olsa zərərsizləşdirmək mümkündür.

Başlanğıc olaraq məlum bir yozumu hörmətli qəzetimizin hörmətli oxucusuna təqdim edək. İştə, bunu:

- əgər qırx yaşından sonra səhər yuxudan oyanıb da heç bir yerində ağrı hiss etmirsən, deməli ölmüsən, prosto bundan xəbərin yoxdur.

Olduqca incə və nikbin yozumdur, deyilmi?!

Oysa, sağlam düşüncəmizin möhkəm məntiqindən faydalanaraq yozumlarımızı təqdim edək, Allah xeyrə calasın!..

Yozum nömrə bir. Əgər sağ əlin qaşınır – pul alacaqsan, əgər sol əlin qaşınır – pul verəcəksən, əgər hər iki əlin... çiyinlərin... kürəyin... sinən və bədəninin bir sıra yerləri qaşınır, deməli dirisən, ölməmişən, amma və lakin dermatoloq həkimin qəbuluna getməyin qaçılmazdır.

Yozum nömrə iki. Əgər gecəyarısı küçələri dolaşıb da Bakı teatrlarının kassaları qarşısında bilet almaq üçün səhərdən növbəyə duran minlərcə (yox... yüzlərcə) soydaşlarımızı görüb də təəccüblənmirsən, deməli yatandan öncə nə işə ağır yemək yemişən və onun təsirindən qarışıq yuxu görürsən.

Yozum nömrə üç. Əgər filan nömrəli «marşrutka»ya minib də özünü geniş, səliqəli salonda bulursan və gözoşşayan uniformalı sürücü sənə «Cəld olun!» və ya «Ortaya keçin, mehribanlaşın!» əvəzinə «Xoş gəlmisiniz! Həmişə siz gələsiniz!» deyə sevincindən özünə yer tapmır, deməli sənin fantaziya (yəni: təxəyyül) imkanların hüdudsuzdur.

Yozum nömrə dörd. Əgər prestijli işə düzəlməkdən ötrü müvafiq məmura təklif etdiyən 300 (üç yüz) abış dolları məbləğində olan rüşvət şappılıyla sənün üzünə çırpılaraq «Bu nədir?! Ayıb olsun sizə, vətəndaş!!!» kimi qəzəbli sözlərlə müşaiyət olunur, deməli, ya

məbləğ kifayət deyil, ya da gözəlim məmləkətimizdə korrupsiya ilə mübarizə uğurla sona çatıb, sən isə qəzəet oxumursan, televizora da baxmırsan.

Yozum nömrə beş. Əgər yaradıcı ziyalıların taleyüklü məsələlərin həllinə həsr olunmuş toplantısında yaşlı, orta və gənc nəslin Allahdan və təbiətdən istedadlı nümayəndələrinin biri-birilərinə «can?» deyib «can!!!» eşitmələrini görüb də sevinirsənsə, xətrinə dəyməsin, narkomansan, uymusan özünçün.

Yozum nömrə altı. Əgər evdə oturub da «qaz vurub qazan doldurmaq» yol və üsulları haqqında düşüncələrlə başını yormursan, deməli qaz yaxşı gəlir, göz dəyməsin.

Yozum nömrə yeddi. Əgər kiminsə uğuruna sidq ürəkdən sevinirsən, deməli, öz işlərin qaydasındadır, maşallah.

Yozum nömrə səkkiz. Əgər işğalçılar tərəfindən zəbt olunmuş torpaqların sülh və danışıqlar yoluyla qayıtmasına inanırsan, deməli bu məsələ haqqında eksklüziv informasiyan var.

Yozum nömrə doqquz. Əgər dəyirmançısan, çağır gəlsin dən, eloğlu.

Yozum nömrə on. Əgər soğan yeməmişən, deməli için göynəmir.

Və – nəhayət - yozum nömrə on bir. Əgər önündəki yazını oxuyub da bu an qabağında olan sətirləri görərək müəllif haqqında düşüncələrinin nəticəsində mənfi (yumşaq desək, a!) qənaətlərə gəlməmişən, deməli sağlam düşüncə sahibisən və sənə zaval yoxdur. Yox, əgər düşüncələrinin nəticəsində gəldiyin qənaətlər sağlam düşüncənin çərçivələrinə sığmayıb da normal məntiqin qanunlarına zidd gəlir, onda ya İbn Rüşd haqlı deyil, ya da bu yazının müəllifi əməlli-başlı patoloji qrafomandır ki, cızmaqaralarını ciddiyyə almaq sağlam düşüncənin özünə tuş gəlmir.

Maestro, bir dənə tu-u-şş!

12.02.2005

## Əks və qarşı

Son dövrlərdə postsovet məkanında baş verən bir sıra hadisələrə fikir verəndə vahid «hadisə xətti»ni aşkarlamaq o qədər də naqolay məşqulat olmur. Necə deyirlər, «kor-kor, gör-gör». Sözügedən hadisələrin görüntülərini nizamlayıb da sistemləşdirəndə vahid qanunauyğunluqları da aşkarlamaq asan olur. Bəzən deyirlər ki, mədəniyyət sahəsində gedən proseslərin alqoritmi dərkəndilməzdir, çünki burada «istedadlı insan» amili çox güclüdür və bu amili proqnozlaşdırmaq mümkün deyil. Bununla razılaşımaq olar, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin mədəniyyət və incəsənətin sakral, sehrli-sirli məqamlarını apriori həlledici məqamlar kimi dəyərləndirib də məsələnin institusional (təsisatlı), iqtisadi və sosial-psixoloji səciyyələrinə diqqət yetirəndə istənilən tədqiqat əməliyyatlarından ötrü şəffaf və səmərəli mənzərə açılır.

Belə ki, son dövrlərdə postsovet məkanında baş verən mədəniyyət və incəsənət proseslərində gözə çarpan «kommersializasiya» halları gərgin və bəzən barışmaz mübahisələrə, cəmiyyətin, mədəniyyət sahəsinin parçalanmasına və nəticə etibarilə «qurğuların dağılmasına, sanların itməsinə» səbəb olur. Qəribəsi odur ki, sözügedən bu postsovet məkanının mədəniyyət və incəsənət xadimləri başlarına gələn bu haləti nadir, bənzəri olmayan, yalnız onlar üçün səciyyələnen bir «bəla» kimi qəbul edərək səmərəsiz qovğalarda bulunaraq vəziyyəti gərəksiz dərəcədə mürəkkəbləşdirməklə məşğuldurlar.

Halbuki, bu vəziyyətə düşənlərin nə ilkin, nə də ki, çox güman, sonuncusuyduq. Yəni ki, ittihamlarla dolu mübahisələrə girişməzdən öncə Avropa mədəniyyət tarixinə nəzər salmaq faydalı olardı. O zaman görərdik ki, indi bizləri bu qədər həyəcanlandıran olaylar Avropada hələ ötən əsrin əvvəllərində başlayıb və bu olayların elmi, fəlsəfi, sosial-psixoloji tədqiqatı aparılıb ki, bunlarla Orteqa-i-Qasset, Kyerkyeqor, Rolan Bart kimi ünlü düşünənlərin əsərlərində tanış olmaq mümkündür.

Tezisli və xeyli sadələşdirilmiş şəkildə məsələni belə təsvir etmək olar:

- XIX əsrdə elitar, yüksək səviyyəli mədəniyyət «binası»nın qurulması tamamlandı;
- XX əsrin əvvəllərində bu və başqa tarixi səbəblərdən «kütlə» (oxlos) öz mədəniyyətini qurmağa başladı;
- həmin əsrin ortalarında «elitar» və «kütləvi» mədəniyyətlər arasındakı qarşıdurmaya son qoyuldu: hər iki mədəniyyət öz «sərhədləri»ni müəyyənləşdirdi, bir-birini «tanıdı» və dinc-yanaşı yaşamağa başladılar;
- «kütləvi» mədəniyyətin adını dəqiqləşdirib də «kontr-kültür» - «əks-mədəniyyət» kimi müəyyənləşdirilməsinə baxmayaraq, qarşıdurma, müharibə və ölüm-dirim vəziyyətindən düşüncüslü olaraq imtina olunub;

- hər iki mədəniyyət öz yolu ilə gedib də hərə öz ali bildiyi məqsədlərə çatmaqdan ötrü fəaliyyətdə bulunur;

- «cin ayrı, şeytan ayrı» şüarı hər mədəniyyətdən ötrü əsasdır və bir-biriylə işləri yoxdur.

İştə, bu qədər...

\*\*\*

Sevgili oxucu!

Zaman-zaman ekranda gördüyün, qəzetlərdən oxuduğun qalmaqallara fikir vermə: su bulanmasa, durulmaz.

Nə olsun ki, bu xəmir çox su aparacaq...

12.07.2008

**Epiqraf:** «Hər gözəlin bir eybi var. Mənim eybim eybsizlikdir.  
Buna görə də heç kim mənə gözəl demir...»  
**Məşədi İbad**

## **Eybi yoxdur...**

*(«Məzəli məntiq» silsiləsindən)*

Var formal məntiq ki, onun üç aparıcı sütunu bunlardır: «Səbəb-nəticə bağlılığı» qanunu və «Üçüncü istisna» qanunu.

Var qeyri-formal məntiq ki, onun başqa adları «qeyri-Aristotel» və ya «qeyri-səlis» məntiq kimi səslənməkdədir. Sözügedən məntiq elə eyni məntiqdir, amma və lakin yuxarıda göstərdiyimiz üç qanun xaric.

Bir də var «Bizim məntiq» ki, onun qadalarını alım, nöşün ki, o olmasaydı, bəlkə bizim mövcudiyatımız sual altında qalacaqdı, Allah göstərməsin.

Nə isə...Hisslərə qapılmadan hər üç məntiqin özəlliklərini nümunələr əsasında təhlil edək ki, məsələ aydın olsun.

Başlayaq elə epiqrafda verdiyimiz ölməz Məşədi İbadın bəyanatını və həmənəcə qeyd edək ki, formal məntiqin çərçivəsində buna «sillogizm» deyilir. Bütün sillogizmlər kimi Məşədinin məntiqi qurğusu «apriori» adlanan məlum və öncədən danılmaz həqiqət kimi qəbul olunmuş fikirdən birinci təkanını alır: «Hər gözəlin bir eybi var». Bununla razılaşımaq da olar, razılaşımmamaq da, amma və lakin çıxış nöqtəsi kimi qəbul etmək, «səbəb» kimi qavramaq məcburiyyətindəyik. Bunun dalıyca ikinci mülahizə gəlir ki, Məşədinin empirik mühafizəsi (təcrübə yoluyla qazanmış) həqiqətdir – güzgüdə özünə tamaşa edən tacir açıq-aydın görür ki, onun heç bir eybi yoxdur, yəni o, əslində mükəmməl varlıqdır, eybsizdir. Göstərdiyimiz iki mülahizənin hərəsi məntiqi baxımdan qüsursuz olduğuna görə İbad qardaşımızın düşüncəsində təzad da yoxdur. Deməli, onun nəticədə gəldiyi qənaət yüz faiz doğrudur. Fikir versək, Məşədinin qənaəti o qədər də sadə, bəsit deyil: birincisi, bu sillogizmdə onun gözəl olması sübütə yetirilir, ikincisi, məlum olur ki, məhəllə əhli də məntiq sarıdan hazırlıqlıdır: məntiqə görə «eybsizlik» kimi eybi olan kiməsə estetikanın kateqoriyası olan «gözəl» sözünü şamil etmək olmaz, yəni onun ünvanına bu sözü demək olmaz-yalnız buna görə heç kim Məşədi İbada «gözəl» demir. Paxıllıq etdiklərinə görə yox a» - məntiqin xətrinə!

Qeyri-səlis məntiqə aid bir örnək verib də onu çözləyək. Misal üçün, kimsə deyir: «...O gün teatra getmişdim, tamaşaya Baxa-baxa xəcalətdən öldüm, yerə girdim!!!». Bu mülahizənin mənasını soydaşlarımızın istinasız hamısı anlayacaq. Halbuki, sözügedən ifadə formal məntiq baxımından bütövlükdə doğru deyil. Birincisi, burada təzad var: ölüb yerə girən şəxs tamaşaya baxa bilməz, yəni: bu şəxs ya tamaşaya baxır, ya da ki, ölüb və yerə girib-üçüncüsü yoxdur, istisna olunur. İkincisi, heç bir xəcalət ölümlə nəticələnən hadisənin

səbəbi ola bilməz: infarkt ola bilər, insult ola bilər, irəğ-irəğ, zəlzələ və ya terror aktı ola bilər, ən zay tamaşa-yox, ola bilməz. Deməli, burada «səbəb-nəticə bağlılığı» qanunu da gedir, necə deyərlər, işinin dahıca... Buna rəğmən, sözügedən mülahizəni eşidən soydaşımız həmən anlayır ki, filan tamaşa həmsöhbətinin xoşuna gəlməyib. Yalnız ondan sonra mülahizənin obyektiv və subyektiv doğruluğu haqqında düşünməyə başlayır. Əgər bunu söyləyən başqa teatrın rejissoru (dramaturqu, aktyoru, pərəstişkarı) və ya Fransadan dənən gələn ziyalı, savadlı və imkanlı teatrsevədirsə, mülahizəyə qərəzli rəy, ya da sərt, amma və lakin doğru reaksiya kimi dəyərləndiriləcəkdir, yəni qeyri-səlis məntiq öz işini görəcək.

Bir də var bizim məntiq. Dəqiqləşdirməyə duranda, məlum olur ki, vay, dədə, vay-bu ki, daban-dabana zidd olan hər iki məntiqin paradoksal sintezidir! Misal? Buyurun: dahiyənə operattamızın sonunda aldadılmış Məşədi İbad tam ciddi şəkildə gileylənir: «Gəlin kişi çıxdı, o da qaçdı...» Əcaba, qaçmasaydı?.. Amma və lakin «bizim məntiqin» bu (və bu kimi...) yerində durmaq gərək; dərininə (və ya eninə-uzununa) getsən, xatalı məsələlərə dirənəcəksən mütləq!!! Və dirənişdən qurtulmaq üçün hökmən keçməlisən qeyri-səlis məntiqə, yoxsa... o söz!..

«O söz» dedim, başqa şey demədim ki?!

19.02.2005.

## «Gözəllik 10-dur...»

Ağıllılardan kimdirsə, deyib ki, bəs, «gözəllik baxanın gözündədir». Və belə çıxır ki, bir obyektiv varlıq kimi «gözəllik» adlı nəmənə mövcud deyil: baxanın obyektiv qavrayışında («gözündə») istənilən hər şey gözəl də ola bilər, çirkin də, zövq də berə bilər, iyrəndirə də bilər. Hələ nəzərə alsaq ki, gözəlliyin «9-u dondu...», subyektiv amilin dərəcəsinə daha aydın görə bilərik. Çünki «don» deyilən nəmənə də hamının gözünə eyni görünür axı. Amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin «don» anlayışının ehtiva etdiyi mənaları bir-bir diqqətimizdən keçirsək, bu dəfə obyektiv sayıla bilinəcək dəyərləndirmə meyarlarını aşkarlaya bilərik. Sayğıdəyər oxucunun qızıldan qiymətli vaxtını almaq niyyətində olmasam da, sözügedən meyarların bir neçəsini diqqətinizə çatdırmaq qaçılmazdır. İştə, bunları: «donu» istehsal edən ölkə, «donu» bizə təqdim edən şirkət, «donun» keyfiyyəti və qiyməti, «donun» reklam kompaniyası, moda şərtləndirmələri, sosial prestiji və ən nəhayət, alıcılıq qabiliyyətimiz. Başqa meyarlar da var, misal üçün ekoloji, ergonomik, biopsixoloji və başqaları, amma və lakin onlar haqqında söhbət çox vaxt aparar. Halbuki, bunların hamısının mətləbə dəxli var.

Mətləb isə budur: çağdaş teatrımızın donu. Daha dəqiq: donsuzluğu. Lap dəqiq: teatrımızın gözəlliyi.

Yazımızın əvvəlində verdiyimiz ağıllı deyim teatra birbaşa aiddir, çünki «teatr» sözünün etimologiyası qədim yunanca «txeomai» - «baxmaq», «seyr etmək», «izləmək» feilindən qaynaqlanır. Bu deyimi istədiyimiz kimi «fırlatsaq» belə bir qənaətə gələ bilərik: tamaşalarımızı donatmaq, bəzəmək və gözəlləşdirmək ehtiyacı yoxdur. Çünki gözəllik tamaşaya baxanın gözündədir. Biz isə arxayın olmalıyıq ki, teatra öz xoşu ilə gələnlər bu sənəti sevirlər, odur ki, sevə-sevə baxıb da tamaşanın donundakı kəm-kəsirlərə... malın ucuzluğuna... nə bilim, məhsulun keyfiyyətinə və texnologiya baxımından ötən əsrə bağlı olmasına fikir verməyəcək. Başqa məsələ ki, bu sadıq teatrsevər sabah yenə külbeyi-əhzanimizə təşrif buyuracaqmı? «Ucuz ətin şorbası»nı bir daha həzmi-rəbedən keçirtmək istəyəcəkmi? Gözündəki gözəllik öz təsir gücünü bu sınaqlarda qoruyub da saxlaya biləcəkmi?!

Deyə bilərlər ki, ritorik sualların işə faydası yoxdur, çünki cavablara ehtiyac da yoxdur. Bunu deyənlər bəlkə də haqlı ola bilər, amma və lakin gözündəki gözəlliyi səbrlə, özü də kifayət qədər uzun müddət bizlərə, teatr adamlarına əsirgəməyən «teatr sənətinin istehlakçısı»nın keyfiyyətli «məhsul» tələbində bulunmaq haqqı var! Nədən teatrsevərlər öz haqqını tələb etməsin?! Yoxsa bazar iqtisadiyyatının şərt və tələbləri teatr üçün keçərli deyil?

Deyə bilərlər ki, bəs, buna bir baxın: özü teatr xadimi ola-ola teatrı donatmaq problemini tamaşaçıların boynuna atır! Bu iradla razılaşa bilərəm, amma və lakin onu da əlavə edəyəm ki, ərz və tələbat məsələsində tamaşaçıların əhəmiyyəti çox böyükdür. Vallah, böyükdür!!!

\*\*\*

Ağıllılardan kimdirsə, deyib ki, «gözəl səhər baxarlar». Yəni ki, əsl gözəllik özünü ən, yumşaq desək, namünasib şəraitdə də necə var göstərməyə qadirdir.

Bəs, biz indi nə edək ki, tamaşalarımızı axşamlar göstəririk?!

Deyirəm, bəlkə, belə edək: o vaxta qədər ki, tamaşalarımızı yetərincə donata bilməyəcəyik, onları elə səhər, deyək ki, saat 7-8 (Bakı vaxtıyla...) göstərək?!

Nə dersən, gözəl teatrsevərim?

24.11.2007

## Hələ vaxta var

Bir demişik, bir də deyək, olsun iki.

Qloballaşan dünyanın şərtləri və təbiri-caiz «oyun qaydaları» siz deyən qədər çoxsaylı və mürəkkəb deyil. Özü də onlara soyuq başla diqqət yetirəndə görürsən ki, əksəriyyəti adama tanış gəlir. Yəni ki, qonşudan gələn nəmənələrin bəziləri öz evimizdə də bişib, sadəcə onları unutmuş kimiyyik. Bununla öyünmək də olardı, amma və lakin...

\*\*\*

...amma və lakin tərəqqi qatarı sürətini azaltmadan öz yolunu davam etməkdə: öyünmək vaxtı deyil, sözügedən qatara minməli və vaqonların birində yer tutmalıyıq. Təbii, bu qatarın da son mənzili və ya müvəqqəti dayanacağı yox deyil. Qatar nə zamansa duracaq və tısbağa yerləşilə yeriylər həmin o mənzilə gec olsa da, yetişəcək. Amma və lakin, atalar elə öz vaxtlarında xəbərdarlıq etmişlərdi: «Gec gələn qonaq öz kisəsindən yeyər». Kisə də ki, ölçüsüz deyil, tükənmək təhlükəsi onu qarabaqaq izləməkdədir...

\*\*\*

İndi toxunacağım məsələ bəlkə də hörmətli oxucumuza xırda və əhəmiyyətsiz göründü, amma və lakin qənaətlərə gəlməyə tələsməyək, çünki bir qayda olaraq, tələsənlərin əksəriyyəti təndirə düşür.

Avropaya və demək olar ki, dünyaya integrasiya məsələsi qarşımıza əvvəllər fikir vermədiyimiz, indilərdə isə bir çox hallarda həlledici problem qoyub. Bu problem **ünsiyyət və davranış** normaları ilə uyğunlaşmaq şərtləri ilə səciyyələnir.

Məsələnin mürəkkəbliyi onun zahiri sadəliyindədir: bizlərə elə gəlir ki, yabançılarla «dil tapmaq»da ustayıq və burda xüsusi bir bacarıq tələb olunmur.

Problemlər də məhz bu nöqtədən partlamağa başlayır!

Avropa mədəniyyətinin özəllikləri davranış psixologiyasının özünəməxsusluqları ilə müəyyənləşdirilir. Bunlardan ən vacibini hələ ötən əsrin əvvəllərində məşhur filosof və kulturoloq Yohan Xeyzinqa sistemləşdirib. Onun konsepsiyasında «homo sapiens» - «düşünən insan» tədricən «homo ludens» - «oynayan insan» görkəmini alaraq büsbütün fəaliyyət növlərini bir növ «oyun sistemi»ndə gerçəkləşdirir. Bu gün Xeyzinqanın nəzəri konsepsiyası, demək olar, tam həcmində öz praktiki təzahürünü tapıb: oyun stixiyası siyasətdən tutmuş biznesdə, təhsildən tutmuş idarəçilikdə, fərdi davranışdan tutmuş ictimai münasibətlərdə də aparıcı, hakim ovqatdır. Məncə, bunu xırdalamağa ehtiyac yoxdur! Ondansa vacib bir məqama fikir verək: Avropada, bu yaxınlarda qardaş Türkiyədə də «oyun» məsələsinə ciddi önəm verildi.. və hər şey uşaqlardan bbaşlandı. İş bu ki, oralarda birinci sinifdən başlayaraq xüsusi «TEATR» fənni tədriis olunur. Aydın məsələdir ki, məqsəd hamını «artist» etmək deyil, amma və lakin «artistizm» keyfiyyətlərini erkən

yaşlarından aşkarlayıb da onları gəlişdirmək niyyəti ictimai düşüncənin keyfiyyətə dəyişməsində tezliklə özünü büruzə verir.

\*\*\*

Dahi Şekspir öz vaxtında demişdi: «Dünya – teatrdir, insanlar -- aktyor...»  
Düzdür, Uilyam müəllim bambaşqa mətləbləri nəzərdə tuturdu ki, yüzilliklər keçdikdən sonra onun maksiması indiki məna tutumunu qazandı.

Biz isə tələsmirik.

«Hələ vaxta var» deyirik.

Düzmü deyirik?!

02.08.2008

## **İnşallah yaxşı olar!..**

*(«Dayaz yerdə dərin fəlsəfə» silsiləsindən)*

Rəvayətdir, deyirlər, bir kənddə bir kişi var idi, «Allah» sözünü dilinə gətirməzmiş, naüzbilla. Ateist olmağına ateist deyildi, qonşuların rəyinə görə fitri rassionalist idi dediyimiz bu kəndçi. Ünvanına söylənilən irad, tənbeh və qınaqlara cavab olaraq bu üzdənirəq pozitivist ərəbcə bir para sözlər söyləyərdi ki, dilimizdə anlamı budur: «Allaha təvəkkül elə, amma və lakin dəvəni möhkəm bağla». Görünür, sözügedən kişi alimi-məşhur İbn Rüşdün materialist təmayüllü rassionalist əsərləriylə tanış idi ki, bu da ortaçağ Şərqi aləmi üçün fəvqəladə olay sayılmamış...

Qərək, günlərin bir günündə həmin təkəbbürlü kəndçi həyat yoldaşına bəyan etdi ki, bəs, şəhərə gedirəm ayın-oyun alıb düz saat 18-də evdə olacağam, odur ki, şam yeməyimi məhz bu saata hazırla. Ənənəvi cəmiyyətin klassik tərbiyəsi kontekstində formalaşmış həyat yoldaşı uşaqlarının atasına yumşaq tərzdə məsləhət görür ki, bu qədər məsuliyyətli səfərə çıxarkən heç olmasa bir dəfə «inşallah» sözünü gətirsin dilinə. Amma və lakin ailə başçısı inadından qalmır və qadının xahişini qulaq ardına vurur. Ki, şəhərə çatır-çatmaz bu kişi mütəşəkkil cinayət dəstəsi tərəfindən tutulur, döyülür, söyülür, soyulur, nəqliyyat vasitəsi olan ulağı əlindən alınır.

...Düz saat 18-də sözügedən kişi evə qayıtmadıqda zavallı qadın həyəcanlanır. Saat olur iyirmi...iyirmi iki...iyirmi üç kişi yoxdur və qadın əndişə içində bilmir nə düşünsün, nə etsin?! Nəhayət gecə saat sıfır-sıfırda evin qapısı döyülür. Qadın:

-Kimdir, kimdir, kimdir o? - deyər ümidlə dolu gözlərini qapıya dikir.

Qapı arxasından səs gəlir:

-İnşallah, mənəm arvad. Allah qoysa, aç qapını, inşallah, girim içəri, qismət olsa, başıma gələnləri və əldə etdiyim qənaətləri danışım ki, əstəğfərullah, rasionalist və lənətullah materialist dialektikanın təsirindən inşallah qurtulam!...

Qadın:

-Həmd olsun, - deyər qapını açır...

...Avqust ayıdır, odur ki, artıq üzümüzə gələn yeni teatr mövsümünü düşünməliyəm. Fikiləşirəm ki, mövsümü noyabrın ortalarında açsaq, məqsədəuyğun olar. Təcrübə göstərir ki, parlamentdə seçki kampaniyası bu səfər də kifayət qədər gərgin keçəcək və ən qızgın mərhələsi məhz sentyabr-oktyabr aylarına təsadüf edəcək. Mütləq baş verəcək maraqlı olaylarla teatr tamaşaları rəqabətə girə biləmi, əsaba? Təcrübə göstərir ki, yox: elektoratik

qarşısında sərgilənəcək görüntülərin intriqası və çeşidli konflikt-münaqişələrdə bulunacaq namizədlərin ifadə vasitələrinin zənginliyi hər dəfə teatr imkanlarını kölgədə qoyur. Bir mühüm amili də yaddan çıxarmamalıyıq. İş bu ki, namizədlərin reklam imkanları teatrdan daha genişdir, özü də onların özləri tamaşaçıların... üzr istəyirəm, seçicilərin yanına gedir, yəni ki, bilet almaq gərək deyil. Mən hələ televizor ekranından sərgilənəcək «şok-tok-şou»ların cazibələrindən danışmıram: ekrandan görəcəyimiz süjetlərin müqabilində Hamletin macərəsi, Otellonun etirafları, Nərgilənin gileyləri, Faustun iddiaları, Kefli İsgəndərin skandalları, Yunis İmrənin çağırışları, can üstə məqamlarının vahiməsi və başqa bu kimi bədii-yaradıcı təxəyyülün abırlı uydurmaları, razılışaq ki, müəyyən mənada, sönük və belə demək olarsa, şit mövzular halına düşəcək...

Yox, yox, mən gileylənmirəm, əsla keçid dövrü uzanmış bütün toplumlardan ötrü bu təbii və qaçılmaz haldır, gözəlmiş Azərbaycan istisna və müstəsna örnək deyil, bilinməz.

Zato, sonra yaxşı olacaq, inşallah!

Allah qoysa, 2005-2006-cı teatr mövsümündə gerçəkləşdirilməsini planlaşdırdığımız bütün əsərləri seçicilərimizə... üzr istəyirəm, tamaşaçılarımıza göstərəcəyik.

Dayanma, sənətkar, yağmasan da, gurulda!..

20.08.2005.

## «İnsan amili»

Zavallı humanistlər və ya insanpərvərlər!

Zatən böyük kişilər yatıb da yuxularında görə bilməzlərdi ki, bəs bir dövrən gələcək və onların hər nəsnədən uca tutduqları «yer üzünün əşrəfi İnsan» özündən qat-qat aşağıda olan mətləblərin «amil»inə, «faktor»una dönəcəkdir. Düzdür, insanı «amil»ə çevirən başqa böyük kişilər vəziyyəti abırlaşdırmaq məqsədiylə ona «başlıca», «həllədicisi» və bu kimi metafiziki təyinlər qoşub da, guya ki, humanizmin dəyərlərini liberal dəyərlərlə eyni səviyyədə saxlayır. Amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin bizi – yəni bu sətirlərin müəllifini və sayğıdəyər oxucularını gəlişi gözəl sözlərlə aldatmaq çətindir. Yəni, bizi aldatmaq olar, fəqət bu həvəsdə olanlar gərəkdir ki, XVIII əsrdən fərqli olaraq bu gün nisbətən çox güc sərf edib də daha tutarlı cəhdlərdə bulunsunlar, çətinlik çəksinlər. XIX əsrdə həbəş kökənli rus şairi Aleksandr Puşkin də sözügedən məsələyə dair mövqeyini bildirərək yazıb:

- Ah, məni aldatmaq,  
Çətin iş deyil:  
Özüm aldanmağa  
Şad oluram mən...

XXI əsrdə isə biz – yəni orta səviyyəli ziyalılar aldanışlardan feyziyab olmuruq, çünki arqumentin (İnsanın!) funksiyaya (amilə) çevrilməsini heç də tərəqqinin nailiyyəti kimi dəyərləndirə bilmirik.

Misal? Buyurun.

Bizləri – yəni sovetdən qopub da postsovet «məkanında» çabalayanları inamla «bazar iqtisadiyyatı»na yönəldən Avropanın başbilənləri «bazarın tənzimləyici gücü»nü danılmaz həqiqət kimi gözüməzə, kobud çıxmasın, soxurlardı. Xub, dedik! Sovetin «hər şey insan üçün, hər şey insan naminə!» şüarının boğazdan yuxarı, içiboş vədlər olmasını xatırlayaraq, avropalıların «bazar hər şeyi özü tənzimləyir» postulatına səmimi qəlbədən inandıq. İnandıq ki, bu «bazar» iqtisadiyyatı istisnasız bütün insanların ehtiyaclarını nəzərə alımanı yaranan kəskin problemləri tənzimləyəcək. Burada deyərlər: «inanana daşa dönsün!»

Şəxsən bu sətirlərin müəllifi iqtisadiyyat üzrə builki Nobel mükafatının kimə və hansı mövzuya görə verildiyini eşidib də bir neçə saniyəlik qranitə dönmüşdü!.. 90 yaşlı, yəni XX əsrlə az qala həmyaş olan iqtisadiyyatçının elmi kəşfi nə olsa, yaxşıdır?! İştə, bu:

- Sən demə, kapitalizmin və bazar iqtisadiyyatının təməli təlimi olan adıbəlli Adam Smitin nəzəriyyəsi yalnız və yalnız i d e a l şəraitdə işləkdir!!!

İndi baxaq görək, sözügedən «ideal şərait» yer üzünün hansı ölkəsində mövcuddur? Hansı məmləkətdə «İnsan amili» başlıca və əsas arqumentdir?

Zavallı humanistlər və ya insanpərvərlər!

Zatən böyüksünüz, amma bugünün həqiqətlərindən və elmi kəşflərin zirvəsindən sizlərə belə deyə bilərik:

- Humanizmin dəyərləri və prinsipləri yalnız və yalnız i d e a l şəraitdə işləkdir.

Bu kəşfimizə görə biz Nobel mükafatını almağa iddialı deyilik, onsuz da verməyəcəklər. Amma və lakin «İnsan amili»ni nəzərə alaraq, bizi bir daha içiboş nəzəriyyələrlə narahat etməmələrini rica edirik.

İşimiz var, gücümüz var...

10.11.2007

**Epiqraf:** «...Prinsiplərin qələbəsindən başqa  
heç bir şey sizə sülh gətirə bilməz...»  
**Rolf Uoldo Emerson**

«...Pul-müharibənin əsəb sistemidir...»  
**Fransua Rables**

## **İnteraktiv: Hərb və Sülh**

*(hövsələsiz replika)*

Hərb və ya Sülh...

İctimai düşüncəmizin ən sivri, ən ağır və həlli qaçılmaz olan məsələsi: doğma torpağımızın bütövlüyünü bərpa etmək naminə müharibəyə hazırıq mı? Sualı publisist mücərrədlik və romantik pafosdan kənarlaşdırmaqdan ötrü yalnız bir sözü dəyişmək kifayətdir: «Hazırımı?» əvəzinə «hazırammı?» deyiləndə veriləcək cavaba görə məsuliyyət birə min artır. Bu yaxınlarda «Space» kanalında yayımlanan verilişlərin birində sözügedən məsələylə ilgili interaktiv sorğu keçirildi. Verilişin əvvəlində təqdim olunmuş bir süjet birbaşa sorğunun reprezentivliyinə güclü təsir göstərdi: Xankəndidə ermənilərin qələbə şənliklərini, göydən enən Ermənistan bayraqlarını və göylərə ucalan zəfər abidələrini öz gözünlə görəndən sonra pasifist olmaq, tolerantlıq nümayiş etdirmək, bir sözlə – təmkinli qalmaq əsla mümkün deyil. Bir anın içində adamın ürəyində illərcə yaşayan qəzəb... qəzalət... intiqam... döyüşkənlik və bu kimi kəskin hisslər bir-birinə qarışır və rahat olmaq üçün müharibədən başqa çıxış yolunu görmürsən. Bu an mənə məğlubiyyətlə barışmağı təkidlə məsləhət görən avropalı «mütəxəssislər» gözümün düşməninə dönür. Bu an mənim humanist sənətçi düşüncəmə militarist prinsiplər hakim kəsilir.

Və mən Qarabağımızın azad olunması, milli ləyaqətimin bərpası uğrunda müharibəyə səs verirəm. Başımıza açılan bu tarixi rəzaləti qanımla yumağa hazır bulunuram, düşmən qanını tökməyə özümdə güc və həvəs duyuram!!!

...Sonra nəfəsimi dərmək üçün çıxıram balkona. Yaşadığım məhəllədə göylərə ucalan topdağıtmaz qəsrləri bir hovur seyr etdikdən sonra dönürəm «kəndimə», yəni ki, özümə gəlirəm. İlk öncə, Ramiz Rövşənin misraları başlayır beynimdə fırlanmağa, işte bunlar:

-Sözündən qan iyi gələn şairin,

Ağzından süd iyi gəlir, bilirəm...

Yadıma düşür ki, mən də bunu bilirəm – həyat öyrədib, axı...

Daha sonra dahi Lev Tolstoyun nəhəng «Hərb və sülh» epopeyasının fəlsəfi pafosunu məndən ötrü alt-üst edən bir epiqrammanı xatırlayıram. Bunu 1812-ci il

müharibəsinin qəhrəmanı, partizan dəstəsinin komandiri adıbəlli qusar şairi Denis Davidov meşələərə getməzdən öncə onun şərəfinə verilən ziyafətdə bədahətən qoşub-söyləyib:

-Eyni cürə bəslənirik,  
Qismətimiz fəqlənir.  
Qurbanlığa biz gedirik,  
Damazlıq sizə qalır...

Kifayət qədər kobud, amma və lakin heyrətamiz dərəcədə aktual olan bu «müşahidə»nin acı mənasını «İgidlik ondur, doqquzu görünməməkdir» el deyiminin «hikmətiylə» uzlaşdıranda nədənsə hövsələm daralır, əsəblərim yerindən oynayır, prinsiplərim əvvəlki şərtliyini itirir və mən «Hərb yoxsa Sülh» sualına cavab verməkdə utanc gətirən çətinlik çəkirəm.

Daha sonra Birinci Cahan Savaşında hazırlıq dövründə Avropada tüğyan edən «vur-hey patriatizmi»n eyforiyası ovqatına rəğmən dövlətlərin, hakimiyyətlərin, militarist siyasətçilərin və Qana susamış hərbiçilərin başları üzərindən bir-birinə sülh əlini uzadan Henrix Hesse və Romen Rollanın yüksək hmanizm ideyalarını əks etdirən möhtəşəm tarixi aksiyalarını xatırlayıram. Bir anlığa həvəslənirəm, amma və lakin «mədəni almanların» öz böyük yazıçı-filosofları olan Hessenin başına açdıqları amansız bəlaları da xatırlayanda ona verilən «xalq düşməni», «satqın», «fransızların agentı» və «miskin qorxaq» adları da gəlib durur gözümün önündə...

Və etiraf edirəm ki, mənə ünvanlanan interaktiv sualın universal cavabını bilmirəm.

«Kim bilir, atam balası?!»

10.09.2005.

**Epiqraf:** «Ağıllı məsləhət eşitmək istəyirsənsə – ağıllı soruş»  
**Höte**

«Məsləhət yaxşıdırsa, kimin tərəfindən verilməsi önəmli deyil».  
**Tomas Fuller**

## **İş gör!**

*(səs verəcəyim namizədə ağıllı və yaxşı məsləhət)*

Sən, ey seçkiyönü platformasına inanıb da səsimi sənə verəcəyim namizəd!

Sonuncu görüşümüz zamanı Milli teatr sənətimizlə ilgili ağıllı sual verməyini nəzərə alaraq hörmətli qəzetimizin vasitəsi ilə verilən sualın keyfiyyətinə uyğun cavab verirəm.

Sən soruşdun: çağdaş teatrımızın durumunu qısa və konkret necə xarakterizə etmək olar?

Mən cavab verdim: sistemli böhran.

Sən soruşdun: sistemli böhrandan necə çıxmaq olar?

Mən cavab verdim: sistemli böhrandan yalnız və yalnız sistemli islahatların nəticəsində çıxmaq mümkündür.

Sən soruşdun: sözügedən sistemli islahatları kim həyata keçirməlidir?

Mən cavab verdim: qanunverici təşəbbüslə sən çıxış edəcəksən, Milli Məclisdə müvafiq komissiya yaradılacaq, bu komissiya tələb olunan qanun layihəsini tələb edəcək, bu qanun layihəsi gərəkli ekspertizalardan keçəndən sonra Milli Məclisdə (aparılan oxunuşlardan sonra) qəbul olunacaq, respublikanın prezidenti onu təsdiqləyəcək və icrasını gerçəkləşdirəcək olan müvafiq hökumət strukturlarına tapşırıq verəcək.

Sən soruşdun: dediyin o «sistemli izahatlar»ın məğzi nədir?

Mən cavab verdim: mövcud olan sovet teatr sistemi müstəqil, demokratik, hüquqi, bazar iqtisadiyyatlı Azərbaycan Respublikası Milli mədəniyyətinin çağdaş məqsəd və vəziyyətlərinə uyğun vəziyyətə gətirilməlidir.

Sən soruşdun: nəzərdə tutulan yeni teatr siteminin postsovet məkanında analoqları varmı?

Mən cavab verdim: örnək kimi Baltikyanı cumhuriyyətlərdə fəaliyyətdə olan teatr sistemləri qəbul oluna bilər. Bildiyimə görə, bu yaxınlarda qonşu Gürcüstanda da sözügedən islahatlara start veriləcək...

Sən soruşdun: arzuladığın islahatları gerçəkləşdirməkdən ötrü çoxmu vaxt lazımdır?

Mən cavab verdim: dövrün tələb etdiyi islahatların tədbirlə görüşünə, deputatlıq müddəti – yəni 4 il – kifayətdir: bir il hazırlıq dövrü, ikinci il – praktiki əməllər pilləsi, üçüncü il – yoxlama müddəti, dördüncü il – düzəlişlər vaxtı.

Sən soruşdun: mənə maraqlı görünməyə başlayan islahatları həyata keçirməkdən ötrü büdcədən əlavə vəsait tələb olunurmu?

Mən cavab verdim: mövcud olan sistemin daxili imkanları yetər, bir şərtlə ki, islahatlar zamanı, «yeyinti faizi» rekord səviyyəsinə qalxmasın. İslahatların nəticəsində isə sistem özünü təmin edəcək, büdcəni də izafi xərclərdən azad edəcək. Düzdür, kommersiya imkanları da xeyli azalacaq, amma və lakin yer üzündə ideal sistemlər olmadığına görə kimlərsə təbii olaraq zərərə düşəcəkdir.

Sən soruşdun: belə çıxır ki, islahatlar gerçəkləşdirilərsə milli teatr sənətimiz xariqələr yaradacaq?

Mən cavab verdim: hər halda teatr sənətimizdən xariqələr tələb etməyə əsas olacaq.

Sən soruşdun: indi mən nə edim?

Mən cavab verdim: iş gör!

***P.S.** Sən, ey qupquruca səsimin uğrunda mübarizə aparan millət vəkiliyinə namizəd! Bax deyirəm: bu dəfə də iş görməsən növbəti parlament seçkilərində ürəksiz iştirak edəcəyəm!! Vot.*

22.10.2005.

**Epiqraf:** «Allahı tanımırsansa, hər şey iznlidir»  
**F.M.Dostoyevski**

«Xeyirxah adam pişikdən də utanar»  
**A.P.Çexov**

## **İzn və yasaq**

*(psixolinqivistik gəzişmə)*

Elmi-nəzəri baxımdan yazının başlığında yerləşdirilən söz-anlayışlar antonimlərdi, yəni ki, tam tərs mənaları bildirir və müvafiq olaraq fərqli əməl-fəaliyyət davranış normalarını müəyyənləşdirir. Dini düşüncələrimizdə bu terminlər «halal» və «haram», sosial-inzibati var olmamızda isə «icazə» və «qadağa» formasında mövcuddur ki, bunu bilməyən yoxdur...

Lirik poeziyamızda «izn-yasaq» mövzusu, demək olar ki, mükəmməl həllini tapıb: bu gün əlində qələm tutan hər kəs eşq-məhəbbətdən yazmaq fikrinə gəldiyi andaca gözünün önündə «aşıqlar kodeksi» canlanır ki, burada «aşıq-məşuq» münasibətlərini tənzimləyən izn və yasaqlar bənd-bənd təsbit olunub.

Şarden de Tayyor kimi məşhur filosof-molarist əxlaq normalarını, əslində, subyektdən kənarında olan sistem kimi dəyərləndirsə də, izn-yasaq sisteminin sosial-psixoloji əhəmiyyətini danmır. Yəni ki, filosofdan ötrü insanoğlu ta əzəldən müxtəlif etik sistemlərin içində davranmağa məcburdur (məsələn: «ailə əxlaqı», «məhəllə əxlaqı», «peşəkar etika», «dini əxlaq», «siyasi etika», «mədəniyyət əxlaqı» və s. və i.a.) və başqa cür yaşaya bilmir.

Əslində, burada münaqişə və ya hansısa mübahisə doğuran məqam yoxdur. Adıçəkilən filosof da xüsusilə vurğulayır ki, izn və yasaq sistemləri bizləri sosial gerçəkliyə adaptasiya edir, uyğunlaşdırır, vəssalam. Odur ki, onları mütləq obyektiv dəyər kimi qəbul etmək düzgün deyil. Zaman keçdikcə bir sıra yasaqlar tərəqqi, inkişaf, hər türlü gəlişmə iznlər siyahısını artırmağa yönəlikdir. Bunu həyat təcrübəmiz təsdiqləməkdədir.

Nəhayət, izn və yasaq məsələsinin bariz və sərt sistemli təzahürü olan hüquq məkanına nəzər salsaq görürük ki, burası çox mütəhərrik sahədir, qanun yaradıcılığı az qala hər gün baş verir və çeşidli məsələlərdə öz əksini tapır. Bu yaradıcı prosesin müəyyən mənada həyat proseslərindən ləng olmasını nəzərə alan hüquqi düşüncə olduqca səmərəli bir norma icad edib. İştə, bunu: qanunun yasaq etmədiyi hər şey iznlidir. Necə də nikbin səslənir bu hüquqi norma, deyilmi?! Necə də demokratik və humanistcəsinə! Razılaşaq ki, bu prezumpsiya gözəlmiş Azərbaycan məmləkətində əsl hüquqi dövlətin qurulmasında əvəzsiz əhəmiyyət kəsb edir.

Ellikcə «qapalı cəmiyyət» şəraitində yaşamağa vərmiş bizlər izn və yasaqların dar çərçivələrini qırıb da qanunlarla tənzim olunan «vətəndaş cəmiyyəti»ndə yaşamağa hazırıqmı, əcaba?!

Baxaq görək. Amma və lakin fikrimiz yayınmasın deyə bu səfər «mədəniyyət-mənəviyyət» məkanıyla kifayətlənək (çünki bu sahəyə az-maz bələdəm və mülahizələrimin xatası yoxdur...)

Avropaya inteqrasiya olunmaq həvəsiylə «mətbuat, söz azadlığı» prinsipini hürreylə qəbul etmişik. Nə gözəl. Fəqət eyni zamanda eyni şövqlə mənəvi izn və yasaq sistemini, cinayət məcəllələrində təsbit olunmamış mənəvi qanunları mənimsəmişikmi? Görünür ki, yox. Əks təqdirdə qəzet səhifələrindən və televiziya ekranlarından səslənən «söz»lərin əksəriyyətini eşitməzdik (lap elə bu sayaq «söz»lər parlament məkanında tələffüz edilibsə!!!)

Razılaşaq ki, şou-biznes adlandırdığımız fəaliyyət sahəsinin öz qanunları var və bir çox məqamlarda onlar mövcud olan qanunvericiliyə zidd deyil. Çünki, misal üçün, heç bir qanunverici aktda göstərilməyib ki, milli musiqiyə bu cür amansız davranmaq olmaz, doğma dilin qol-qabırğasını sındırmaq olmaz. Bayağılığa görə, əxlaqsızlığa görə, yetişməkdə olan nəsillərin zövqünü korlamağa görə məsuliyyət normaları da qanunvericilikdə hələ ki, yoxdur...

Amma və lakin, ayrıntılarla əlləşib də daha böyük mətləblərdən yayınmaq elmi-nəzəri baxımdan konkret, dürüst mövqe sayılmaz, çünki ziyalı etikasıyla da düz gəlmir. Odur ki, cürətlənib də sualı başqa cür qoyaq: milli dövlətimiz milli mədəniyyətimizin qarantı olaraq bu işdə üzərinə düşən vəzifələrini, izn və yasaq sistemini, ən ümdə isə – məsuliyyətini açıq-aydın formada bəyan edibmi?

Niyə bunu etməlidir? Sual sadələvh olduğu halda, cavabı da sadələvh olmalı: çünki dövlətin izn vermək və yasaqlamaq səlahiyyəti Ana Yasada (Konstitusiyada) təsbit olunub və müvafiq dövlət qurumlarına bu səlahiyyətləri həyata keçirmək hüququ verilib. Onlar isə...

...İzn verin, burada sözümə yum verim.

Həddimi aşdım, deyəsən...

25.06.2005

## Kinonun sehri

İşlər belə getsə, çox güman ki, gözəlim Azərbaycanda kino adlı möcüzənin sehrindən bixəbər olan bir neçə nəsil yetişəcək. Çox hörmətli oxucuma elə gəlməsin ki, bu sətirlərin müəllifi «mücüzə» və «sehr» ifadələrini elə-belə – sözgəlişi qullanır, əsla. Məsələ ondadır ki, Lumyer qardaşlarının icad etdiyi, əvvəl-əvvəl hamıya, o cümlədən dahi Tolstoy babaya yüngül əyləncə kimi görünən bu özəl sənət növünün başlıca təsir qüvvəsi məhz hamımızın möcüzəyə, sehrə olan ödənilməz ehtiyacından qaynaqlanır. Düzdür, kino sənəti daha çox istehsalatdır, daha çox texniki və texnoloji imkanlara bağlıdır, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin istənilən kinoseansın təməlində, kökündə, ab-havasında, heç şübhəsiz, magik, mistik başlanğıc var.

Bir az tarixə dönəlim.

Məlumdur ki, Lumyer qardaşlarının təşkil etdikləri ilk kinoseansda Paris əhlinə (Zanzibar və ya Honduras yox, məhz dünyanın mədəniyyət mərkəzi olan Paris şəhərinin sayılan adamlarına!) «Qatarın gəlişi» göstərilmişdir. Şahidlər deyir ki, qatar kadrın arxasından önə hərəkət edəndə ilk tamaşaçılar təşviş içində salondan qaçdı... Və o gündən kinonun fəvqəladə, bənzərsiz, hipnotik xassəsi hamıdan ötrü əyan oldu.

Başqa bir tarixi fakt.

Sovetlər yenidən qurulmuşdu. Mədəniyyət narkomu A.B.Lunaçarski Xalq Komissarlar Şurası sədrinə – adıbəlli V.İ.Leninə (Ulyanova) incəsənətə yardım etmək ərizəsi ilə müraciət edib də ərizəyə uzun bir siyahı da əlavə etdi ki, burada yardıma ən çox möhtac olan incəsənət növləri və konkret sənət təsisatları (Bolşoy teatr, MXAT və s.) göstərilmişdir.

Adıbəlli V.İ.Lenin ərizənin üstünə belə bir dərkənar yazmışdı: «Sizin bütün o incəsəntlərdən bizə ən vacibi kinodur». Sonradan bu dərkənar redaktə olunmuş biçimdə şuar kimi istifadə olunub və bu şuar içiboş lozunq olmadı: Leninin sərəncamı (məşhur «dekret») Sovetlər birliyində partiya və dövlətin kino ilə bağlı strateji siyasətini müəyyənləşdirdi. Elə o gündən qosqocaman məmləkəti qan damarı sistemi kimi əhatə edən k i n o p r o k a t ş ə b ə k ə s i yaradılmağa başladı. Bir neçə ildən sonra ən ucqar kənd və qəsəbələr sözügedən şəbəkəyə daxil edildi və bolşevik propaqandası məhz kinonun sehrli gücünü istismar edərək öz ideyalarını xalqın beyninə yeritməyə başladı və etiraf edək ki, bu işdə tezliklə böyük uğurlar qazandı...

İlk dəfə kinonu uşaq vaxtı görənlər deyə bilərlər ki, o hadisə unudulmazdır və ömür boyu yaddan çıxmayan sehrli sarsıntı kimi xatirələrdə yaşayır.

Dərinə gedib də bu sehrin dərin səbəblərini... amillərini... vasitələrini... hələ növlərini... nələrini elmi əsaslarla izah etmək mümkündür. Amma və lakin, sən uşaqkən

işıqlı, adamlarla dolu salona girməmişənsə, qəfildən işığın sönməsindən ürəyin döyünməyibse, bəyaz pərdənin üzərində əmələ gələn hərəkətli şəkilləri görcək nəfəsin daralmayıbsa, tədricən ekranla təkbətək qalıb ekranın içinə varmamısansa, sonra – işıqlar yananda – açıq gözlə baxdığın yuxudan ayılmamısansa, bütün izahlar boş şey və bica işdir!..

\*\*\*

Gözəlim Azərbaycanda kinoprokat şəbəkəsinin bərpasını bu gün hamı aktual məsələ kimi qəbul etmir. Mən də razıyam, dəlmə-deşik çoxdur, sosial proqramların həyata keçirilməsi olduqca vacibdir.

Amma və lakin kinonun qutlu sehrindən məhrum olunmuş toplum çağdaş dünyanın yaşam şərtlərinə uyğun sayılmaz.

Adıbəlli V.İ.Lenin (Ulyanov) bunu çox gözəl anlayırdı və kinonu yeni dövlətçilik quruculuğu siyasətində yetərinə istifadə etdi.

Hamı kinoya!

22.11.2008

## May tezisləri

İndiki gənclərin V.Ulyanovun «Aprel tezisləri»ndən xəbəri yoxdur. Əminəm ki, çoxlarına «Ulyanov» soyadı da tanış deyil. Bəlkə də Lenin desək tanıyarlarsa, amma və lakin onun haqqında bizim kimi müfəssəl məlumat-bilgiyə sahib olmadıqlarına da əminəm. Məsələn üçün, indiki gənclər bilmir ki, həmin bu adlı Ulyanov-Lenin bir vaxtlar oturub-oturub öz məşhur «Aprel tezisləri»ni yazdı və həmin bu tezislərin əsasında işlərini quran «bolşeviklər» Nikolayın evini bir neçə həmləyə yıxdılar. Əslində, ötüb-keçənləri yada salıb da «Üç nöqtə»nin sayğıdəyər oxucularının vaxtını almaq səmərəli sayılmaz, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin zaman-zaman dəqiq tezislərlə camaatın qabağına çıxmağın faydasını nəzərə alıb da bu «tezis» söhbətini ortaya atmaq qərarına gəldik. İş bu ki, teatr sahəsində may ayı mövsümün son ayı olmasa da, görülən işlərin dəyərləndirilməsindən ötrü çox vacibdir. Özü də bir qayda olaraq, məhz may ayında bizlər yeni mövsüm haqqında düşünməyə başlayaraq, yeni məqsəd və vəzifələrimizi tezislər şəklində özümüzə ötrü müəyyənləşdirməyə cəhd edirik.

İndiki gənclər bilmir ki, bu adət bizlərə Şura dönəmindən qalıb. Məsələn ondadır ki, o vaxtların siyasi təqvimində «1 May Bayramı» mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi, çünki bu gün bütün zəhmətkeşlər həmrəyliyi bildirməkdən ötrü əllərində qırmızı bayraq küçələrə tökülüşərdi, bildirdikdən sonra isə evində qurduğu süfrə arxasında həmrəyliyi qeyd edərdi. Haşiyəyə çıxıb da o vaxtlar məni düşündürən bir məsələni işıqlandırmaq istədim oxucunun izniylə. İştə bu məsələni:

- o vaxt qırmızı qumaşın üzərində ağ boya ilə yazdılar: «Yaşasın 1 May!!!» Mən də ha fikirləşirdim ki, bu «1 May» canlıdır məgər? Yaxud, yaşamasına şübhə var?

İndi başa düşürəm ki, bolşeviklərin yalvarışı əsassız deyil, görünür, hələ o vaxtlar bu «1 May»ın yaşayıb-yaşamamasından nigarən idilər...

Amma və lakin dönəlim teatr mövzusunə. Havanın səbatsızlığının ovqatımızı narahat tona kökləməsinə baxmayaraq, tezislərimiz öz nikbinliyi ilə seçilməkdədir, necə ki, özünüz bunun şahidi olacaqsınız.

### **Birinci tezis.**

Ötməkdə olan bu mövsümdə (2007-2008) həm ümumi teatr prosesi, həm də onun tərkib hissəsi olan «YUĞ» Teatrının inkişaf dinamikası, şükürlər olsun ki, səngimədi. Bunu təsdiqləyən faktlar az deyil, amma və lakin bu konstotasiya ilə kifayətlənək. (Maraqlananlar teatrlarımıza gəlsin...)

### **İkinci tezis.**

Yuxarıda qeyd olunan dinamikanın səviyyəsi və dərəcəsi növbəti mövsümdə güclü sıçrayış gözləməyə bizə əsas verir. Düzdür, gözlədiyimiz irəliləyişin istiqamətləri hələ tam aydın görünmür, amma və lakin istənilən hərəkət durğunluğundan yaxşıdır (Buna etiraz edən tapırlarmı?)

**Üçüncü tezis.**

Tamamlanmaqda olan bir sıra layihələr milli teatr prosesimizi əyalətçilikdən qurtarmağa qadirdir. Layihələri açıqlamayacağam, netəkin tutar-tutmazı var. Bircə onu deyim ki, növbəti teatr mövsümünü (2008-2009) maraqlı edə biləcək layihələr məhz bu mövsümdə hazırlanıb (Səbrsizləri səbrə çağırıram – hər şeyin öz vaxtı var...)

**Dördüncü tezis.**

Hər şey yaxşı olacaq! (Niyə də olmasın?!)

\*\*\*

Mənə elə gəlir ki, «Yaşasın teatr!» şüarı məntiqli və nikbindir.

Çünki teatr mədəniyyətimiz kimi canlıdır...

İndiki gənclər bunu bilsin.

03.05.2008

## Mayın acı müəmmaları

Heç şübhə yox ki, ötən may ayının ən böyük tarixi olayı faşizm üzərində qələbənin 63-cü ildönümüdür. Nə xoş ol günlər ki, bu hadisəni əsl bayram kimi yaşayıb da qeyd edərdik.

**«9 MAY – FAŞİZM ÜZƏRİNDƏ TAM VƏ ŞƏRTSİZ QƏLƏBƏ GÜNÜDÜR! BU GÜNÜ BÜTÜN TƏRƏQQİPƏRVƏR BƏŞƏRİYYƏT BAYRAM KİMİ QEYD EDİR! HEÇ KİM UNUDULMAYIB, HEÇ NƏ YADDAN ÇIXMAYIB! NAMƏLUM ƏSGƏR: ADIN BƏLLİ DEYİL, HÜNƏRİN ƏBƏDİYAŞARDIR!! İŞİMİZ HAQQ İŞİDİR, BİZ QALİB GƏLDİK!!!»**

Kifayət qədər uzun bir zaman kəsiyi yuxarıdakı şüarlar bizlərdən ötrü danılmaz, şərtsiz-müəmmasız, yəni: mütləq həqiqətləri əks edən səmimi nidalar kimi görünürdü. Və zənn edirik ki, sözügedən həqiqətlər müqəddəsdir, məhrəmdir. Amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin sözügedən «taleyüklü olayın» 63-cü ildönümünü «necə lazımdır», yəni əvvəlki kimi qeyd etməyə qalxanda qarşında bir sıra acı müəmmaları görcək niyyətindən əl-məcbur və əl-məhkum dönməli olursan.

Bu şövqərib müəmmaların hətta nizamsız-sistemsiz təsnifatı belə bayram ovqatını bir an içində havaya sovurmaq iqtidarındadır. İştə, bunlar:

- İkinci Cahan Müharibəsinin səbəbləri və nəticələri hələ də vahid bir konsepsiya çərçivəsində açıqlanmır. Yəni ki, Qərb bunları bir cür yozur, əvvəl Sovet, indi isə Rusiya ayrı cür qələmə verir. Konsensuns məqamı hələ də görünməməkdə...

- iki ağılasıgmaz müəmma: faşizmin ən çox zərbə vurduğu məmləkətdə – Rusiya və İsraildə (!) gənc neonasistlərin meydana çıxmaları...

- Molotov-Ribbentrop paktı: faşizm ilə kommunizm əl-ələ verib Şərqi Avropanı parçaladı...

- Stalin ilə Hitlerin müharibə vaxtı gizli danışıqları...

- Hitler ordusunun tərkibində vuruşan milli hərbi birləşmələr ki, sıralarında bizimkilər də var idi. Elə əfsanəvi «Mixaylo» - Mehdi Hüseynzadəni xatırlayaq. İndi nətəhər olsun: «müsəlman legionu»nun sıralarında sovetlərlə vuruşanlar satqındır, yoxsa «milli azadlıq uğrunda mücadilə»nin fədailəri?!

- bir az günlərimizə yaxınlaşaq: qondarma Dağlıq Qarabağ «dövləti»ndə 9 may həm də bizim üzərimizdə qələbə günü kimi qeyd olunur. Adam buna necə dözsün?!!

- Hitlerin ən yaxın silahdaşlarının övladları da bir müəmma: Martin Bormanın oğlu «hitleryugend» tərkibində başqa gənc faşistlərlə birlikdə Berlin uğrunda son döyüşlərdə iştirak edib. Yeniyetməyə yazığı gəlmiş Bormanın yavəri şefin əmrini yerinə yetirməyib də oğlanı öldürmür. İndi Bormanın oğlu keşişdir... Hitlerin nəvəsi isə yəhudiyə erə gedib...

\*\*\*

Və bu kimi müəmmaların sayı bir deyil, on deyil, yüz deyil: saymaqla qurtarmır!

63 il bu olayı qeyd edən Sovetlər, indi də Rusiya təbliğat-təşviqat aparatı hər dəfə insanların mərhəmət hissini istismar edərək, Qələbə Bayramı ərəfəsində adi, sıradan əsgərlərin talelərini önə çəkib də hamımızı sarsıdır, kövrəkdir, ağladır ki, bizlər müəmmalar haqqında düşünməyə, ağırlı-acılı suallarla «göz yaşı içində bayram» avqatını pozmayaq.

Şəhidlərin ruhu müqəddəsdir, qurbanların ah-naləsi bu gün də qeyrətli, düşünən insanların qulaqlarında səslənir. Bu hamıya aiddir: rusa da... almana da... azəriyə də... yəhudiyə də... fransıza da... yankiyə də... Amma və lakin müəmmaların doğurduğu sual da hamıya aiddir. İştə, bu sual:

- İkinci Cahan Savaşının əsl səbəbləri, təhrif olunmamış tarixi xronikası nə zaman bəşəriyyətə açıqlanacaq?

Bu sual mücərrəd nəzəri maraqdan qaynaqlanmır. Necə ki, böyük alman dramaturq-şairi, barışmaz antifaşisti Bertold Brext müharibədən həmişə sonra yazdığı «Arturo Uinin karyerası» əsərində yazıb:

**- Hələ də törəməyə qadirdir o batin ki,  
Dünyaya qorxunc ilanı doğub-gətirib!**

... Hitlerin ad gününü qeyd edən skinxədləri düşünəndə əski müəmmaların yeni biçimdə doğulmasından dəhşətə gəlirəm.

Allah göstərməsin!

31.03.2008

**Epiqraf:** «Qəzet tarix saatının saniyə əqrəbidir»  
**A.Şopenhauer**

«Qəzet yalnız kütləvi təşviqatçı deyil, o,  
həm də kütləvi təşkilatçıdır»  
**V.İ.Lenin**

«Mədəniyyət idarə olunmasa, arxasında  
yanıb külə dönmüş sahələr qalır»  
**F.Engels**

«Mədəniyyət və media əkizdirlər, aralarında  
yaranan bir neçə saniyə yaş fərqi var»  
**V.İ.Həsənov**

## **Media və teatr: dialoq həsrətində**

*(mövsümsonu ehtiyatlı bəyanat)*

Ezop diliylə desək, belə çıxacaq: media və teatr münasibətləri ayna (güzgü) və insan münasibətinin yansıması, əksidir, amma və lakin ayırd etmək çətindir: ayna (güzgü) kimdir, insan kimdir. Başqa sözlə, «kim kimi əks edir?» sualına dürüst və birmənalı cavab vermək hələ (!) çətindir. Söhbət, təbii ki, gözəlim Azərbaycan mediasından və teatrından gedir. Məsələni bəribaşdan həll edib də qapatmaqdan ötrü ikicə atalar sözü kifayətdir. İştə, birincisi: «Keçəl baxar güzgüyə, adını qoyar özgüyə» (Yəni: teatr – keçəldir, mediada öz əksini görəndə deyir ki, bu mən deyiləm, bu şou-biznesdir). İkincisi: «Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına» (Yəni: qəzetin «mədəniyyət şöbəsi»nin tərkibi necədirsə, dərc olunan materialların keyfiyyəti də elə olacaq...)

Liberal dəyərlərin prizmasından məsələyə nəzər salanda heç bir problem görünmür. Çünki demokratik Azərbaycanda media azaddır (düzdür, dördüncü hakimiyyət səviyyəsinə hələ ki, (!) yüksəlməyib), teatr isə bütövlükdə dövlət strukturunun tərkibindədir (düzdür, maddi-texniki durumu və sosial-ictimai statusuna bunun hələ ki, (?) təsiri yoxdur...), odur ki, məntiqi baxımdan səlissə münasibətlər qurub da onların bəlli müstəvisinə səmərəli dialoq aparmaq məsələsi, güman ki, hələ uzun müddət gündəmdən düşməyəcək.

Şəxsi («fərdi» də demək olar) təcrübəmə söykənib də çəkinmədən, qorxmadan deyə bilərəm ki, şəxsən mən çoxdandır media ilə səmərəli, səviyyəli, mədəniyyətin inkişafına xidmət edən açıq dialoqun həsrətindəyəm.

Əgər bu yerdə sual verilsə ki, «şəxsən sən bundan ötrü nə etmişən?», cavab olaraq yenə də çəkinmədən, saxta təvazökarlığı kənara qoyub da şəstlə «çox şey!» deyə bilərəm. Və açıqlayaraq da:

- 16 mövsümdür ki, YUG Teatrosunda hazırlanan hər yeni tamaşanı məxsusi (özəl...) olaraq yazılı və elektron media mənsubları üçün göstərirəm (Avropa teatr təcrübəsində buna «qala» deyilir...)

- 16 ildir hər yeni tamaşanın press-relizi media mənsuqlarına paylanır (son zamanlar tamaşanın fotomateriallarının da disk və ya digər elektron daşıyıcılar vasitəsilə köçürülməsi təklif olunur)

- 16 ildir ki, hər yeni tamaşadan sonra media mənsuqlarını özəl (məxsusi) olaraq onlar üçün təşkil edilən press-konfransa, yəni: canlı və səmərəli dialoqa dəvət edirəm.

Niyə? Nədən ötrü? İşim-gücüm yoxmudur, yoxsa...

Bəli, yoxsa! Onu da açıqlayım. İşim də var, gücüm də hələ ki, (!!) kifayət qədərdir, fəqət işimin bir istiqaməti milli mədəniyyətimizin intellektual səviyyəsi ilə bağlı olduğundan (bunu mənə heç kim həvalə etməyib, rəsmi səlahiyyətlərim də yoxdur...) var gücümle dünya teatr standartlarına uyğun şəkildə fəaliyyətdə bulunmaq xəyalındayam.

Amma və lakin nədənsə, hansısa qüvvələr (bəlkə, mafioz qruplaşmalar?!) 16 ildir ki, pak arzu və kövrək xəyallarımı alt-üst etməyə çalışır, məni idealımdan küsməyə sövq və vadar edir.

Razılaşaq ki, 16 il az müddət deyil, bu müddət ərzində hətta iqtidar və müxalifət dialoqun qaçılmazlığını anlayıb da nə isə hərəkətə bənzər tolerant jestlər nümayiş etdirməkdədirlər. Nədən «media və teatr» dialoqu da aktual məsələyə dönməsin?

Avropaya inteqrasiya yolunu seçən və bunu dəfəm-dəfəm bəyan edən dövlət və ictimai qurumlarımız nəhayət ki, anlamalıdırlar: mədəniyyətin ali qatları olmayan məmləkətlər Avropa mədəniyyətinin kanalizasiya sisteminə quraşdırılmağa məhkumdur. Ala gözümüzə aşıq deyillər ki, bizim yerimizə mədəniyyətimizin keyfiyyəti uğrunda çalışsınlar? Bilənlərə xatırladıram, bilməyənlərə deyirəm:

- istənilən milli mədəniyyətin keyfiyyət göstəriciləri milli teatr sənətinin mövcud keyfiyyətində təzahür və təcəssüm olunur.

Nə isə, məndən deməkdir, durub da bu şüarla piketə və ya mitinqə çıxasınız deyiləm ki, siz mənim canım?! Mənim öz işim-gücüm, cari və strateji məqsəd və məsələlərim var. Odur ki, adətım üzrə mülayim, tolerant, dərin mənalı, ədəbli, kifayət qədər sərt, eyni zamanda tarixi kökləri olan ehtiyatlı bəyanatımı təqdim edirəm:

- əziz media mənsuqları! Üzümüzə gələn 17-ci teatr mövsümümüzdə də media və teatr dialoqu uğrunda var qüvvəmlə çalışacağam. Yaşasın media və teatr dialoqu! Ura-a-a-a!!!

... Ezop diliylə desək, belə çıxacaq:

- qəssablarla keçilərin dialoqu «Piy və can» məsələsinin sivilizasiya normaları çərçivəsində aparılmalıdır.

Allah atana rəhmət eləsin, ay Ezop!..

18.06.2005

**Epigraf:** «...Təcavüzlərin ən səmərəlisi mədəni intervensiyadır, onun birinci hərbi neməti məğlub olmuş xalqın dilidir. Sonrakılar zamanın işidir».  
**Rollan Bart.**  
**«Mifologiyalar»**

## Mesaj

*(hər ehtimala görə xəbərdarlıq)*

Məsələ o qədər ciddi, o qədər dərin və məsuliyyətlidir ki, adam bilmir nədən başlasın. Durub deyəsən ki, ay camaat, yatmışınız fil qulağında, xəbəriniz yoxdur: Avropanın kanalizasiya suları yerli ayaqyolu sularına qarışbanı gözəlim Azərbaycan mədəniyyətinin saf sularını içilməz hala gətirir! Amandır, desən, təcili olaraq təmizləyici qurğular quraşdırılmasa, mədəni antisanitariya durumunda bir millət kimi məhv olmağa məhkumuq, fəryad qopartsan, deyərlər ki, bunu işi-gücü yoxdur, danışmağa da söz tapmır.

Ulularımızdan kimsə deyib ki, daldan atılan daş topuğa dəyər, bəlkə, o vaxtlar doğrudan da, daldan atılan daşlar məhz və yalnız topuğa dəyirdi, deyə bilərəm, o vaxtlar uşaq idim, ağım kəsmirdi. Bu gün isə, yaşımın bu vaxtında tam məsuliyyətlə deyirəm və sözümün dalında dururam da: yaşadığımız dövrdə hayandan atılmasına baxmayaraq bütün daşlar düppələdüz başımıza dəyir! Baş da ki, aydın məsələdir, topuq deyil, baş elə başdır, lələ və necə məlumdur, ağıl yaşda deyil – baş-da-dır! Daş ki, dəydi başa kəllə-beyin zədələrlə nəticələnir, yəni ki, istər fərd olsun, istər toplum, istər isə qosqocaman məmləkət – beyin yerindən tərpənir və laxlamağa başlayır. Bunun birinci əlaməti dil çaşmalarıdır: adam başlayır hətərəm-pətərəm danışmağa, pula pul demir, yazdığını oxumamış pozur, düşünmədən söz verir, özü də kimə gəldi və harda gəldi, sonra da cığallıq edir ki, bəs, demişəm deməmiş olum və ya əcəb eləmişəm demişəm, duxun (yəni – ruhun...) var sözümün qabağına bir söz qoy – söz azadlığına həsrət qoyaram səni də, lap sənün!..

Daş atanlara daha nə lazım! İki daş – biri siyasi, biri iqtisadi. Eyni zamanda, başımıza dəyəndə olur «siyasi-iqtisadi danqadaranq» və ya əsaslı və tutarlı «dadanq»! Kişisən, dayan bu «dadanq»ın qabağında, görüm necə dayanırsan?! Göz qaralır, baş fırlanır, adam solur zərbədən! Gör dünyada nələr olur! Nələr olur zərbədən!!!

Atalar bir də deyib ki, dil çəşar, doğrusunu söyləyər. Vallah, nə bilim, nə bilim, nə bilim... Bu yaşında hələ bir dəfə də eşitməmişəm ki, televiziya ekranından mükəmməl və səlis ədəbi Azərbaycan türkcəsində danışanlardan biri çəşbanı iç üzünü açsın və ya ürəyinin ən dərin guşələrində bəslədiyi həqiqi düşüncələrini bəlirtsin. Etiraf edirəm ki, bu hal özümde də tez-tez baş verir: məsələn, istəyirəm deyəm ki, ay camaat, ayıq olun, mədəni təcavüzə məruz qalmışıq, xəbərimiz yox, həməncə onun əvəzinə başlayıram fəxri adlardan, artırılan maaşdan, makroiqtisadi göstəricilərdən və Londonda baş vermiş dəhşətli terror aktından danışmağa. Odur ki, bu dəfə özümü toparlayıb da hər ehtimala qarşı xəbərdarlıq edirəm: ay

camaat, dama-dama göl olar, bunu bilin! Amma və lakin axa-axa heç olmaq təhlükəsini də ciddiyyə alın, noolar?! Bapbalaca məmləkətik – Avropanın çirkabında tamam batmağımıza az qalıb. İnanmırsız, başınızı qovzayıb da qulaq verin danışdıqlarımıza, o qurban olduğumuz dilimizin nə hala düşdüyünü eşidin-görün! Davay-davay, tələsin, uje az qalıb, interaktiv tok şoulardan transporent mesajlar gəlir ki, vsyo – geriyyə yol yoxdur. Ekzit pullarımız da bunu təsdiqləyir!

... Ki, günlərin bir günündə, rəvayətdir, deyirlər, Molla Nəsrəddin xurma yeyə-yeyə yol gedirmiş. Əlbət, bir işi var idi gedirdi. Rastına çıxan biri soruşur:

- Molla, nə yeyirsən?

Molla cavab verir ki:

- Elə-belə.

- Bu nə sözdür, molla, - deyə soruşan şaşırır, - necə yəni «elə-belə»? Düz-əməlli cavab versənə!..

- Əzizim, - deyə Molla Nəsrəddin stəndab edir, - başını ağrıdıb uzunçuluq etmək istəmədim, birbaşa mətləbə keçdim, xətrinə dəyməsin.

- Anlat görün hansı mətləbdən danışarsan, əks təqdirdə namus və ləyaqətimə təcavüz etdiyinə görə səni məhkəməyə verəcəm.

- Mənim cüt ceyran gözüm üstə, ellim, eşit və agah ol: Sən soruşdun «nə yeyirsən» deyilmi? Məntiqlə, mən cavab verməli idim, «xurma», halbuki deməyə bilərdim, çünki bu mənim şəxsi işimdir. Sən deyəcəydin – «mənə də ver!», çünki xasiyyətinə bələdəm. Mən «yox» deyəndə proletar məntiqinə uyğun olaraq «niyə?» deyib də üstümə cumacağdın. Mən də konfliktə dərinləşdirməmək niyyəti ilə «elə-belə» cavab verməli olacaqdım. Necədir səninçün?!

- Vıışsi,- deyə mollanın intervyuyeri cavab verir və hər ikisi payızda baş verəcək parlament seçkilərinə blok halında hazırlaşmağa başlayırlar. Allah xeyirə calasın, amin.

16.07.2005

## **Nə qədər yaraşır insana gülmək?**

*(şadlıq mövzusunda kədərli düşüncələr)*

Uzaq-uzaq zamanlarda Azərbaycan diyarında dünyanın düz vaxtında ucdantutma hamımız bir mahnı oxuyardıq. İştə bunu:

-Yazıq o şəxsə ki, qaraqabaqdır,

Nə qədər yaraşır insana gülmək!

Aylar, illər keçli, gecələr-gündüzlər ötdü, bir də ayılıb gördüm ki, yenə də arsız-arsız həmin mahnını, amma və lakin sonuncu cümlənin axırında nida işarəsinin əvəzinə nədənsə sual işarəsiylə oxuyuram, yəni:

-Nə əqdər yaraşır insana gülmək?

Oxudum, oxudum və başladım düşünməyə ki, bəs, nəyə aiddir sual, əcaba? Yaraşığın qədərinə, yoxsa gülməyin? Razılaşaq ki, hər iki halda məsələ aktual əhəmiyyətini (və əhəmiyyətli aktuallığını...) itirmir. Necə ki, yaraşığın da qədəri var, gülməyin də. Yaraşığı ki, qədəri aşırı dərəcəyə çatdı, dönüb olur eybəcərlik. Bu isə xoşagəlməz haldır. Gülmək də ki, qədərində olmayanda asanlıqla ağlamaq halına keçir, bu da xoş vəziyyət sayılmaz. Göründüyü kimi, adicə sual işarəsi çox ciddi mətləbələr üzərində dərindən düşünməyə sövq və vadar etmək iqtidarındadır.

...Əvvəl-əvvəl mənə elə gəldi ki, qarşıma qoyduğum məsələ sofistikadan başqa bir zad deyil. Şübhələrimi qonşum, fəlsəfə elmləri doktoru Elməddin müəllimlə bölüşdüm:

- Professor, olmaya məni düşündürən məsələ sofistikadır? - deyə soruşdum.

- Əsla, sənətkar – deyə Elməddin müəllim cavab verdi – xalis dialektikadır. Necə ki, sofistika dilimizdə qarşılıqlı əllaməçilikdir. Yəni, mənaların axta güləşdirməsi. Sizin isə qoyduğunuz məsələ bir para aktual mətləblərə yeni gözlə baxmağa imkan verir. Yuxarıda söylədiklərimi nəzərə alaraq, sizin bu məsələ haqqında yaradıcılığınızda müvəffəqiyyətlər arzu edirəm. Diqqətinizə görə çox sağ olun.

Elmlər doktorunun xeyir-duasını və müsbət rəyini beləcə asanlıqla alandan sonra düşünməyə başladım.

İlk öncə məsələnin ikinci aspektini – yəni yaraşığın qədəri məqamını təhlilə çəkdim və müddəaları sıraladım.

1.Topraqının 20 faizi işğal altında olan insanoğluna nə qədər yaraşır gülmək?

2.İnsanı alçaldan, səmimiyyəti cırışdıran, dövləti etibardan salan mövzuları lətifə şəklinə salıb da gülüş obyektinə çevirmək nə qədər yaraşır normal insana?

3. Kişilərin qadın paltarını geyinməklərinə, qadınların eynə və fəsonlarına gülümək nə qədər yaraşır orta səviyyəli tələməyə?

4. Ağıllı, istedadlı, dərin potensiala malik insanların qazanclarına özlərini, üzr istəyirəm, gic yerinə qoymalarına gülümək nə qədər yaraşır Molla Nəsrəddini, Sabiri, Mirzə Cəlili, Baba Pünhanı olan, yenə üzr istəyirəm, ziyalıya?

Daha sonra keçdim məsələnin əsas mətləbinə, yəni gülüşün qədərində. Aşağıdakı təsnifatdan göründüyü kimi, burada suallar nisbətən azdır, amma və lakin özəl çəkiləri daha ağırdır.

1. Sütəkada 16,5 saat yaşam qayğılarıyla əlləşən binəva vətəndaşa nə qədər gülümək yaraşır?

2. Göydələnlərin və ya qəsəbə bənzər imarətlərin geniş pəncərələrindən küçəyə baxaraq sütəkada 16,5 saat yaşam qayğılarıyla əlləşən binəva vətəndaşın sonu görünməyən cavablarını seyr edən imkanlı soydaşa nə qədər gülümək yaraşır?

...Suallara dürüst cavab vermək üçün qərara gəldim şəhərimizi dolaşmaq canlı həyatı müşahidə etməyə. Gözümə dəyən ilk plakat niyyətimdən əl çəkməyə məhkum etdi. Nə üçün iri, çox iri, lap iri plakatda yazılmışdı:

«VƏTƏNƏ – SEVGİ, DÖVLƏTƏ – VERGİ»

Azı 28,3 dəfə oxudum plakatı və yenə də bilmədim – gülümlədir, yoxsa ağlamalı? Gülməlidirsə, gülüş hədəfi nədir, «vətən»midir, «sevgi»midir, yoxsa «vergi»? Yox, əgər ağlamalıdır, niyə bunu bu yekəlikdə qayıdırıb da asıblar küçədə? Məgər, özümüzü və anamızı ağladan xırdaca kağız parçaları (məişəmiz və çeşidli qəbzləri nəzərdə tuturam...) dövrüydən çıxarılıb?

...Xeyli götür-qoydan sonra etiraf etməli oldum ki, qarşıma qoyduğum suallara cavablarım yoxdur. Belə olan surətdə məsələni qaldırmağa da haqqım yoxdur. Və qərara gəldim ki, bu yazını cırıb atım, hörmətli redaksiyaya aparmayım. Elə də etdim. Düzümü etdim, siz mənim canım?!

21.05.2005.

**Epigraf:** «...Hayvanlar kokulaşa-kokulaşa,  
İnsanlar konuşa-konuşa...»  
**Anadolu deyimi**

«Bircə həqiqi zinət var-insani ünsiyyət zinəti...»  
**Antuan de-Sent Ekzüperi**

## **Nə var, nə yox?!**

*(aktual xəbərdarlıq)*

Siz mənim canım, bu anda əlinizdə tutduğunuz hörmətli qəzetimizi kənara qoyub da yazının başlığına qoyulmuş suala cavab verin. Verdiniz? Nə, nə alındı? Əminəm ki, cavabınız daha çox sualın ikinci hissəsinə aid olub.

Yüz faiz (100%) bilirəm ki, cavabınızı səsləndirərkən əsasən şikayət... azca etiraz... bir qədər ümitsizlik, azacıq kinayəli informasiyalardan faydalanmışınız. Üzünüzün ifadəsi də ki, aydın məsələdir, yuxarıda göstərilən səciyyələrə müvafiq olaraq dəyişib də sözlərinizə bariz illüstrasiya funksiyasını yerinə yetirib...

Ha, indi öz növbənizdə məndən soruşsanız ki, əminliyim nəyə əsaslanır, qənaətimin üç mənbəyə, üç tərkib hissəsini açıqlamağa hazır bulunuram. Birincisi, həyat müşahidələrim, ikincisi, oxuduğum bəzi mətbu orqanları və baxdığım bəzi telekanalların verilişləri və nəhayət – ən ümdəsi! - üçüncüsü mənbə: öz üzərimdə apardığım psixolinqvistik tərcümələrin nəticələri. Üçüncü mənbənin üzərində bir qədər dayanaraq etiraf etməliyəm ki, sözügedən sual şəxsən məndə köklü və işlək «şerti refleks» əmələ gətirib. Yəni «nə var, nə yox» sualını eşidən kimi içimdə «qırmızı lampa» yanmağa başlayır, dilimin altındakı «acizlik tuluğu» hərəkətə gəlir və mən, əfv edərsiz, akademik Pavlovun köpəyi kimi əsasən şikayət... azca etiraz... bir qədər ümitsizlik... bolluca kinayə və rişxəndlə yoğrulmuş sözləri «etiraz» etməyə başlayıram... Qəribəsi odur ki, ünsiyyətdə olduğum imkanlı «qaz vurub qazan dolduran», «yağ-bal içində Üzən», «pula pul deməyən», «başına şahlıq quşu qonmuş», topdağıtmaz evdə yaşayan, məlum səbəbdən toyuq budunu yeməyən, nəzərimdə bütün istəklərinə, arzularına yetişən dost-tanışlarım da bu andıra qalmış suala eyni tərzdə cavab verir. Qulaq versən, anlayacaqsan ki, əslində, bunlardan böyük əzabkeş, cəfakəş və s. və i.a. keş...» yoxdur!

...İştə, söylədiklərimizi ümumiləşdirsək bələ bir dəhşətli qənaətə gəlməliyik ki, bu gün gözəlim Azərbaycanda, gündən-günə gözəlləşən Ana vətənimizdə, igidlər məskəni olan ulu məmləkətimizdə, iri addımlarla xoş gələcəyə – Avropa Birliyinə yeriyan toplumumuzda zətən xoşnud, özündən və yaşamından, iqtidarından və müxalifətindən, ədəbiyyat və incəsənətindən, qocasından və cavanından, qohumundan və qonşusundan, dollarından və manatından, müəllimindən və tələbəsindən, qəzetindən və televiziyasından, içindən və

çölündən, vidindən və fasonundan, həzm və rəbedən, kəsəsi - nədənsə məmnun olan şəxslərin, kişilərin, yek kəlmə – var olmasından razı olan nümayəndələrin kökü dibindən kəsilir.

Amma və lakin, elə deyil, axı! Əsla!!! Böhtandır!

Məsələni hərtərəfli araşdırandan sonra şəxsən mənə aydın oldu ki, aşkarladığım «bədbəxtlik sindromu»nun əsl səbəbi «nə var, nə yox» sualının provokasyon xassələrindədir. Yəni ki, sualın o mənfur «nə yox!» məqamı soydaşlarımızı məhz mənfiliklərə yönəldir, məhrumiyyətləri ön plana çəkir, odur ki, biz (mən) gündə az qala min kərə «yoxları» dilimizə gətirməyə bir növ adətərkədə olmuşuq. Bunun ucbatından biz (mən) qonuşmuruq-qoxulaşırıq, dərdləşirik, gileylənirik, hələ öz problem yükünü həmsöhbətinin çiyinə atıb da müvəqqəti rahatlıq buluruq. Əsl və yeganə zinət olan insani ünsiyyəti döndərmişik «geydirmə», ucuz tolkuçka əmtəsinə.

Yetər artıq!

Bəsdir bir-birimizi provokasyona çəkdik!!

Gəlin ellikcə bu mənfur adəti tərgidək!!!

Budur, bax, hörmətli qəzetimizin araclığıyla bütün məni tanıyanlara xəbərdarlıqda bulunuram:

- Nəbadə mənə «nə var, nə yox» sualını verəsiniz! Bunu bilmərrə psixikama təcavüz kimi dəyərləndirib və adekvat mühafizə üsul və vasitələrə əl atmaq hüququmdan faydalanacağam... Onda görərsiz Ana Torpaq necə oğullar yetişdirib!!!

...Allahımız bizə ağıl veribsə, tay nəyi verməyib?!

05.03.2005.

**Epiqraf:** «Əsl teatr – ya böyük yolun kənarında yeriyən autsayderdir, ya da yolkəsən quldur...»  
**Antonen Arto**

«Palaza bürün, elnən sürün».  
**Ağıllı adamların məsləhəti**

## «Nöş belə oldu?»

*(tragikomik qənaətlər)*

Ötən əsrin 80-ci illərində sənətinə və şəxsiyyətinə səmimi hörmət bəslədiyim böyük komediya ustası Hacıbaba Bağirov Çubuş adlı cuppulu köpəklə silsilə reprizlərlə çıxış edərdi. Bu yığcam səhnə novellalarının Sonqulu adlı başıbəlalı qəhrəmanı guya sosialist həyat tərzinin antipod kimi seçdiyi macərələrin finalında əli hər şeydən üzüləndə dərin kədərlə köpəyin gözünə baxıb da: «Çubuş, nöş belə oldu?» deyə hamletsayağı sualını verərdi. Aydın məsələdir ki, əsl adı «Çeburaşka» olan köpək cavab verməzdi və Sonqulu-Hacıbaba Bağirov tamaşaçıların gurultulu alqışları altında növbəti macərəsinə doğru atılaraq səhnəni tərk edərdi.

Müstəqillik dövrünün teatr sənətinə, durumuna və keçdiyi müstəqil yoluna nəzər salanda, ayıb olmasın, özümü Çubuş, milli teatrımızı isə Sonqulu şəklində görürəm. Görürəm ki, növbəti tarixi imkanını əldən vermiş Teatr Sonqulu mən rejissor-Çubuşun gözünə dik baxaraq... yox, yox, artıq bağırırmır, pıçıldayır asta-asta: «Ah, Çubuş müəllim, nədən böylə oldu, əcəba?!» Çubuşdan fərqli olaraq mənim dilim də (dilçəyim də...), danışmaq qabiliyyətim də var, konseptual düşüncəyə meylim də.

Odur ki, Çubuşdan fərqli olaraq ağızımı açıram Allah yolunda və Sonqulu qədəşin mahiyyətə ritorik olan sualına başlayıram cavab verməyə. Deyirəm:

- Bəradərim Sonqulu. Axı, belə oldu ki, belə oldu: belə olmasaydı, ayrı cür olardı və sən yenə də əbədi sualını verib də determenizmlə indetermenizm arasında vurnuxaraq irrasional suallarınla camaatı güldürəcəksən. Necə? Anlamadın? Qəliz oldu? Xub, bir az populist olubanı sadə danışmaq.

İş bu ki, müstəqilliyimiz bizə qaytarılanda biz – yəni, sən və mən elə bildik ki, bizim – yəni, sən və mən fəaliyyət sahəmiz yeni dövrün... yeni şəraitin... yeni siyasi-iqtisadi formasiyanın yeni məqsəd və vəzifələrini bayraq tutaraq islah olunacaq, o qədər də mürəkkəb və bahalı olmayan reformaların nəticəsində dövrə uyğunlaşdıracaq ki, millət, cəmiyyət, lap elə dövlət qarşısındakı ədəbi missiyamızı layiqincə yerinə yetirə bilək.

Bunu bildik və yeniləşməyə hazır bulunduq. Amma və lakin məmləkətimizdə baş verən taleyüklü olaylar bizi - yəni, sən və mən tarixi proseslərin arxa planına atdı və biz - yəni, sən və mən etiraz etmədik: müharibə... qeyri-sabitlik... hakimiyyət dəyişmələri... qaçqınlar problemi bizim - yəni, sən və mən idialarımızı bir növ bivaxt etdi. Abırımıza

sığınıb geri çəkildik və bütün söylənilən obyektiv çətinliklərə rəğmən qaz vurub qazan dolduran qonşu sahələrin bərq vuran şadlıq evlərinin tərəfinə heç baxmadıq da.

Sonra nə oldu, dersən? Guya bilmirsən, ay xatakar! O oldu ki, atəşkəs oldu, cəmiyyətdə sabitlik yarandı, siyasi hakimiyyət möhkəmləndi, qaçqınlara evciklər tikildi, makroiqtisadi göstəricilər göylərə yüksəldi, Avropaya inteqrasiya prosesləri sürətləndi və sairə və ilaxır. Amma və lakin biz - yəni, sən və mən yenə də əvvəlki yerimizdə gözümüzü döyə-döyə durub da qalmışıq ofsayda.

Ha, indi mən sənə açıqlayım «nöş belə oldu», sən isə mənə dəstəklə. Atalar deyib, nə deyib: «Ağlamayan uşaqa süd verməzlər». Düzdür, nə sən, nə mən uşaq deyilik, amma və lakin məsələ nə səndə, nə məndədir. Yek kəlmə: bu teatr icmamız ki var, ha, bax bu icma bütövlükdə sonuncu gənc sənətçisindən tutmuş qabaqda gedən görkəmlisinəcən öz varlığını! Öz əbədi missiyasını! Öz müqəddəs məqsəd və vəzifələrini! Öz hüquq və haqlarını anlayımanı lakey psixologiyasından, muzdur ideologiyasından, riyakarlıq fəlsəfəsindən, yəni NAKİŞİLİK varolmasından bilmərrə imtina etməyənəcən BELƏ OLACAQ...

...A-a-a, Sonqulunun ürəyi getdi, yerə sərildi...Nöş belə oldu?

23.04.2005.

## Paradoks

Paradoks sözcüyünün lüğəti mənası işte bu: ilk baxışdan qəribə, mənasız görünən mülahizə, hal-hadisə. Bu təyini məntiqi bitkinliyə gətirsək, belə bir anlama gələsindir: ikinci... üçüncü... onuncu baxışdan isə sadə, mənalı görünən mülahizə, fikir, hal-hadisə və s. və i. a. Bu sayaq məntiqi əməliyyatlarla bir çox «düyünlər»i açmaq mümkündür, təkə həvəsin olsun, amma və lakin...

\*\*\*

amma və lakin sözügedən «paradoks» olayı ona görə dövriyyədən çıxmır ki, onunla nə qədər əlləşsən, nə qədər vuruşsan nəticə etibarilə yenə qəribə, mənasız xassəni qoruyub saxlayır ki, saxlayır.

«Paradoks» (və «paradoksal hallar») haqqında söz açmağıma səbəb var, sayğıdəyər oxucularımızın icazəsi ilə onu açıqlayım.

İş bu ki, bu həftə Tiflisdən gələn gürcü həmkarımız bizə qonaq oldu. Çoxdandır bir-birimizi tanıyıb əməkdaşlıq etdiyimizə görə, onunla tam açıq danışa bilirik, səmimiyyət də ki öz yerində.

Aramızda baş verən söhbətlərin birində, təbii ki, Gürcüstanda mövcud olan durumun teatr sahəsinə təsiri haqqında da söz düşdü. Bəndəniz məntiqə və şəxsi təcrübəsinə söykənib də Tiflisdə teatr həyatının «dondurulması» haqqında gümanını dilə gətirəndə batono Malxaz təəccübünü gizlədə bilmədi. Qonağımızın sonrakı açıqlamaları qarşımıza həlli müşkül olan bir paradoks qoydu: məlum oldu ki, siyasi-ictimai, sosial-psixoloji və iqtisadi çətinliklərə rəğmə Tiflisdə fəaliyyət göstərən 36 (!) irili-xırdalı, akademik-ənənəvi, modernist-avanqardist, ciddi-əyləncəli bütün teatrlar hər axşam ağzınacan dolu olur və tamaşaçı sarıdan heç bir problem yaşanmır.

İlk baxışdan bu durum bizə qəribə, mənasız göründü: necə yəni – bu qədər problemi olan, gün ərzində gərgin hadisələrin burulğanında az qala boğulan adam axşam teatra gəlir və əlavə olaraq gərgin psixoloji sarsıntıda bulunur?!

Məsələyə ikinci baxış bir para mətləbləri görüb də paradoksu dialektik məcraya salmağa imkan yaratdı: xatırladıq ki, gürcü teatrı hər zaman ictimai düşüncənin önündə gedib, yadımıza saldıq ki, gürcü ziyalıların ta qədimdən teatr sənətinə tələbatı olub və ilk növbədə, bu tələbatı nəzərə alan gürcü teatrı öz mənəvi vəzifəsini həmişə layiqincə yerinə yetirib. Odur ki, indiki son dərəcə ağır sınaqlara çəkilən insanlar teatra məhz və yalnız mənəvi enerji almağa gəlir. Məsələ həll olunmuş kimi göründü...

...Amma və lakin üçüncü baxışda gözümüzün önündə yenə bu şovgərib «paradoks» durdu və yenə bizi çaş-baş saldı: necə yəni – gürcü adamı bu qədər sadələvh, idealist, romantikdir ki, səhnədə sərgilənən «oyun»lara baxa-baxa ətrafında baş verən taleyüklü, bəzi məqamlarda isə qorxunc «oyun»ları unudur və üstəlik bədii-estetik zövq ala bilir?!

... Dördüncü... beşinci... on beşinci baxışlar da paradoksun həllini təmin edə bilmədi: hər dəfə məntiq qırılır və hər dəfə qarşımıza yeni sual çıxırdı. Bir azdan anladığ ki, qapalı dairədə elə hey, fırlanmaqdayıq – paradoks elə paradoksallığında qaldı.

\*\*\*

Sonucda batono Malxaza və bütövlükdə gürcü teatrosuna həsəd apardım, dedim, kaş ki, biz də bu cür həlledilməz paradoksla üz-üzə qalaydıq!..

Amma və lakin...

04.10.2008

**Epiqraf:** «...Telli: Pulun var?!  
Vəli: Var, var!!  
Telli: Pulun var gələrəm.  
Vəli: Bilirəm gəlersən...»

Ü.Hacıbəyov.  
«ARŞIN MAL ALAN» operettası

## Plutokratiya

*(mədəniyyətin maliyyələşdirilməsinə dair)*

Bilənlər bilir: sovetlərin planlı iqtisadiyyatı şəraitində mədəniyyət «qalıq prinsipi» əsasında pulla təmin edilirdi, yəni məliyyələşdirilirdi. Bilənlər izah edə bilər ki, «fəhlə-kəndli» hökuməti dövlət büdcəsini növbəti beşilliyin başlıca prioritetləri baxımından tərtib edirdi. Və bir dəfə də olmayıb ki, «mədəniyyət sahəsi» prioritetlərin sırasına düşsün. Hər dəfə o boyda ölkənin mədəniyyəti büdcənin sonuncu qrafasında yer alırdı: «mühüm, vacib, həlledici sahələr»in məliyyələşdirilməsindən sonra yerdə nə qalırdısa, yetim payı kimi atılırdı «qeyri-istehsalat sahəsi» olan mədəniyyətin ağızına. Maraqlı odur ki, dilənçi kökündə sülənən mədəniyyətin qarşısına sovet hakimiyyəti mövcud olan quruluşun vəsfi və mənəvi dəstəkləməsi məqsədlərini qoyurdu!..

Bilənlər bu cür ağılsız siyasətin nə ilə nəticələndiyini yaxşı bilir. Qərblə amansız rəqabətdə bulunan sovet sistemi bütövlükdə çökməzdən öncə mədəniyyət-mənəviyyat meydanında baş verən «döyüşlərdə» məğlubiyyətə uğradı: sistemin dar günündə mədəniyyət və incəsənət müflisləşmiş hakimiyyətdən üz döndərdi, kapitalizmin şirnikdirici vədlərinə inanmaya-inanmaya «etiraz elektoratu» kimi çıxış edərək hakimiyyətin rəqiblərinə səs verdi. Gülməlisi odur ki, hakimiyyətin «axırlarında» bəslənən «saray mədəniyyəti»nin adlı-sanlı xadimləri «demokratik hərəkətlər»in ön sıralarında özlərində yer düzəldib də yeni hakimiyyətin qılığına girməyi hamıdan tez bacardı. Amma və lakin bu, artıq başqa bir mövzunun tələbidir... Mözümüz – mədəniyyətin maliyyələşdirilməsi; gözəlmiş Azərbaycanca bu məsələnin görüntüləri ilə tanış olmaq maraqlı olardı. Bilənlər yəqin ki, dövlət büdcəmizin dəqiq parametrləri haqqında bizə dürüst məlumat verə bilərdi. Əminəm ki, mədəniyyətin payına düşən maliyyə vəsaiti haqqında da bilənlərdən məlumat ala bilərdik. Çi fayda – şəxsən mən bilənlərin sırasından deyiləm, onun-bunun sözlərini təkrar etməyi isə özümə rəva bilmirəm. Mən müşahidələrimin nəticəsində gəldiyim qənaətlərdən, özü də böyük ehtiyatla danışa bilərəm, çünki ehtiyat igidin yaraşığıdır, deyiblər...

...Məsələ tam aydın olsun deyə bu yazımın başındakı sözün açıqlayaq. İştə, bus öz iki hissədən ibarətdir: latınca «Plutos» - var-dövlət tanrısının adı, «kratia» - bildiyimiz «hakimiyyət» deməkdir. Və demək ki, bu söz «var-dövlət hakimiyyəti» anlamına gəlir. Tarixdə plutokratiyanın rəsmən hakimiyyət başında öz adı ilə olması faktı qeydə alınmayıb, yəni formal olaraq öz hakimiyyətini heç zaman bəyan etməyib, amma və lakin plutokratiya başqa «kratiya»ların kölgəsində rahlanaraq bir çox tarixi dönəmlərin «sifətini»

müəyyənləşdirib. Yazılı surətdə mövcud olmasa da, plutokratiyanın dəqiq fəlsəfəsi, ideologiyası, siyasi platforması, iqtisadi əsasları, sosial-psixoloji sistemliyi ilə nəhayət – estetik tələbatları mövcuddur. Plutokratiyanın kölgədəki mövqeyi onu birbaşa tənqiddən əməllicə qoruyur: konkret təsisatları olmadığına görə plutokratiya öz məqsəqdlərinə mövcud olan dövlət strukturları, iqtisadi mexanizmlər, ictimai təşkilətlər və mədəniyyət strukturları vasitəsilə çatır. Bütün dövrlərdə maliyyə amili plutokratiyanın başlıca üsulu – hakimiyyət aləti olub...

Müşahidə və şəxsi təcrübədə qazandığım qənaətlərə görə tam məsuliyyətlə deyər bilərəm ki, çağdaş Azərbaycan mədəniyyəti əsasən dövlət tərəfindən deyil, məhz plutokratiya tərəfindən maliyyələşdirilir. Sözügedən maliyyələşdirmə əməliyyatları bəzən açıq (buna müəyyən marağı olan «imkanlı şəxslər»in xeyriyyəçiliyi, havadarlığı, sponsorluğu), bəzən üstüörtülü (müxtəlif formalar, çeşidli şirkətlər və təşkilətlərin maliyyələşdirilməsi ilə gerçəkləşdirilən «mədəni layihələr»), bir zamanlar isə mədəniyyət və incəsənət sahəsi «maliyyə camaşırxanası» kimi istifadə olunurdu, yəni burada «çirkli pullar yuyulur», qeyri-qanuni yollarla qazanılmış nəğd pul leqallaşdırılırdı. Acınacaqlısı odur ki, imkansızlıq burulğanında çabalayan milli mədəniyyətimiz bir an düşünmədən, tərəddüd etmədən, «halal-haram» meyarlarından vaz keçərək plutokratiya ilə «Telli-Vəli» dialoquna girir. Bu cür cəsarətsizlikdən «izdivac», daha çox «siğə» kontraktını xatırladır, çünki yaranan əlaqələrin hüquqi şərtləri heç bir qanunda təsdiq olunmayıb.

Bilənlər bilir ki, inkişaf etmiş kapitalist ölkələrində mədəniyyətin maliyyələşdirilməsi qismən (Avropada) və ya bütövlükdə (ABŞ) iri və orta biznesin öhdəsinə verilir, amma və lakin bu o demək deyil ki, mədəniyyət plutokratiyanın ixtiyarına verilib: dövlət milli mədəniyyətin strateji və təməli prioritetlərini müəyyənləşdirir və bu istiqamətdə görülən işləri layiqincə dəyərləndirir. Sadə dildə desək, dövlət milli mədəniyyətin qarantı kimi çıxış edərək plutokratiyanın mütləq hakimiyyətini bacardığı qədər məhdudlaşdırır. Bilənlər deyər bilər ki, Azərbaycanda ilkin kapital yığıcı mərhələsi, yəni «vəhşi kapitalizm» dönəmi sona sonra dövlət-cəmiyyət-biznes-mədəniyyət münasibətləri sivil qaydada gerçəkləşdiriləcək, odur ki, indidən təşvişə düşmək lazım deyil. Mən də onu bilərəm, amma və lakin - «bura Qafqazdır...».

**Epiqraf:** «Bizim zamanlarımızda incəsənətin üfüqləri xeyli dərəcədə genişləniib. Əvvəllər sənətkar «rubrika» deyirdi, indi isə «xalq» deyir.  
**Viktor Hüqo**

## **Xalqın səsi!**

*(seçkiqabağı pamflet)*

Elə ki, V.İ.Lenin (Ulyanov) öz zamanında öz məqsədlərinə çatmaqdan ötrü «İncəsənət xalqa məxsusdur!» deyə əmr etdi, aləm qarışdı bir-birinə. Etiraf edilməlidir ki, sözügedən qarmaqarışlıq bir tək bolşevik məkanında deyil, irəli getmiş Avropa və Amerikanın bir çox ünlü sənətçilərinin qafalarına da sirayət edərək ötən əsrin təxminən 70-ci illərinə qədər bütün dünyada davam etdi.

Razılaşaq ki, dahi rəhbərin uydurduğu bu qısa və lakonik şüarın təsir gücü böyük, əhatə etdiyi mətləblər isə olduqca genişdir. Onunla da razılaşaq ki, əslində, bu şüar hiyləgər sofistikadan başqa bir şey deyil, çünki əslində, onun nə incəsənətə, nə də ki, xalqa heç bir aidiyyəti yoxdur. Bu şüarın sözü «məxsusdur» olduğundan əsas məsələ də «sahibkarlıq» və ondan doğan problemlər, ideoloji və sosial müstəvilərdə həll olundu. Müstəvilər də ki, bəlli – xalq hakimiyyətinin ən sərt və müəmmalı forması «proletar diktaturası». Sovet dönəmində məni xeyli məzələndirən də məhz bu sorit (quraşdırılmış məntiqi uyğunsuzluq-red.) idi: demokratiyanı diktaturaya məntiqi pərçimləmə əməliyyatları nəticəsində müxtəlif gülməli qurğular yarandı ki, aqibəti ağlamalı oldu...

«Proletar diktaturası» bir ideoloji ximera (eybəcər və qorxunc fantastik uydurma-red.) olaraq tarixin arxivinə atıldı, bunu bildik. Bunu da bildik ki, müstəqil Azərbaycan demokratik inkişaf yolunu seçdi. Əvvəldən də bilirdik ki, demokratiyanın tələblərini səsləndirən «xalqın səsi»dir. Bax bircə bu məqamda nə isə məntiqi düyünə bənzər bir ufacıq uyğunsuzluq sezilir: axı, Azərbaycan demokratlarının nisbətən yaşlı nümayəndələri üçün «xalqın səsi» - «demos qoqos» anlayışının semantikasını (məna tutumu - red.) bilavasitə «demaqogiya», yəni «boşboğazlıq», «yava-yava danışmaq», «çərənçilik» kimi anlaşımlarla bağlıdır...

Odur ki, adam (bu sətirlərin müəllifi - red.) xalqın adından danışmaq həvəsinə düşəndə özünü, qüsura baxmayın, demaqoq kimi hiss edir.

Xeyli düşünəndən sonra bu sətirlərin müəllifi (adam - red.) demaqoqluq missiyasını öz üzərinə könüllü və şüurlu olaraq götürmək qərarına gələrək etiraz səsinə ucaltmaq üçün mədəniyyət və incəsənət sahəsini seçdi. Demokratik Azərbaycanın digər sahələri çoxdan və göründüyü kimi, uzunmüddətli kirayəyə götürüldüyündən məhz bu sahələrdə demaqoqluq edərək ağ günə çıxmaq, bəlkə də parlamentə seçilmək (niyə də olmasın? – red.) və öz maddi-maliyyə durumuna nəhayət ki, adam (imkanlı şəxs – red.) səviyyəsinə yüksəltmək imkanlarını nədən fota verək?! Kimin qazından əskiyik?!!

Haydı, demaçoqluğumuza başlayaq!

Bəsdirin! Bəsdirin bu zavallı xalqı «tolkuçka mədəniyyəti və incəsənəti» bataqlığına sürüklədiniz! Xalq artıq dünya mədəniyyətinin zirvələrinə qalxmaq istəyir! Xalq ona layiq sənət əsərlərini görmək istəyir! Göstərin görək!!!

Bəsdirin! Yetər artıq televiziya kanallarından bayağı, dedi-qodu (qalmaqal – red.) xassəli, gecələr isə əxlaqsız (erotiki – red.) verilişlərlə xalqın ulu mənəviyyatını pozdunuz!! Xalq ictimai televiziyanın yayımlayacağı dürüst, qərəzsiz və operativ xəbərlər proqramlarının həsrətindədir! Xalq televiziyanın mədəni-maarifçilik funksiyalarını hər şeydən (nədən? – red.) üstün tutaraq ciddi verilişlər tələb edir! Verin, baxaq.

Bəsdirin! Nə vaxtacan demokratiya ideallarını tərənnüm edən teatrlarımızın maddi-texniki bazası sıradan avtobazanın səviyyəsində qalacaq?! Nə zaman teatrlarımızın yaradıcı, inzibati, texniki, başlıcası isə idarə heyətinin maaşları bir aylıq istehlakçı səbətini qışda giləslə doldurmağa yetərli olacaq? Haçan bizim bəzi (kim? – red.) görkəmli rejissorlarımız və köşə yazarlarımız Gənclikdən Beşmərtəbəyə qədər marşrutkalarda deyil, özlərinə məxsus olan «Folksvagen»lərdə getmək xoşbəxtliyini əldə edəcək?! Deyin, eşidək!!!

Bütün dünyanın demaçoqları, nə durmusunuz – birləşin!!

Demaçoqların planları – xalqın planlarıdır, bə nə?!!

Qarabağ bizim olub və bu yaxınlarda yenə bizim olacaq!!!

07.05.2005.

**Epiqraf:** «Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına»  
**Atalar sözü**

«Fudziyama dağının əsl görüntüsü gözlə  
ürək Arasında yaranır...»  
**Akixora Kondzibura**

## **Xarakiri**

(«*Tarixi ibrətlər*» silsiləsindən)

...Hardasa, 70-ci illərin ortasında o vaxtlar mərkəzi mətbu orqanı olan «İzvestiya» qəzetində maraqlı bir material dərc olunmuşdu. Yazılmışdı ki, Yaponiya reklam biznesinin ən parlaq nümayəndələrindən biri göydələndəki ofisində intihar etmişdi. Qeyd olunurdu ki, bu olay Yaponiya istiblişmentini yaman sarsıtmışdı, çünki intihar edən biznesmen az qala uğur təcəllisi idi: karyerasını aşağı pillələrdən başlayan bu istedadlı iş adamı sürətlə yüksəldi və tez bir zamanda Yaponiyanın milyonlərinin ön cərgəsində yer aldı. Özü də sözügedən yüksəliş sırf qanun çərçivəsində mərhumun şəxsi istedadı və fəvqəladə işgüzarlığı sayəsində baş verdi: reklam bazarına yeni ideyalar və formalar gətirən gənc öz reklam layihələrini sənət səviyyəsinə yüksəltdiyinə görə az qala bu sahənin bədi inhisarçısına dönmüşdü. İntihar olayının ən sarsıdıcı məqamları isə ondan ibarət idi ki, ortayaşlı milyarder dünyadan ənənəvi üsulla – samurayların xarakiri, qarnını yortmaq yoluyla getməyi seçdi. Minilliklərin adətinə görə, bu adam ölümqabağı müvafiq Şeir-xokku (və ya xayku) da yazıb masasının üstündəki qızıldan düzəldilmiş telefonun yanına qoymuşdu. Yaponiya ictimaiyyətini ən çox şoka salan da məhz bu qısa, üçcə misradan ibarət xokkunun məzmunu oldu. Sətri tərcümədə Şeir təxminən belə səslənir:

Varlıların tox zövqünü

Ustalıqla oxşayıram.

Özüm yoxsul ola-ola...

Klassik yapon poeziyasından xəbərdar olanlara bəllidir ki, xokkunun əsas məğzi ikinci misradan sonra yaranan boşluqda, nəgahan qopan sükutda, yəni sözsüz bəyan olunur. Sükutu, öz içini dinləməyi bacaranların hərəsi özünə gərəkli məna, ibrətləri məhz səssizlikdən alır...

Gözəlim Azərbaycanın durumuna bu aspektdən nəzər salanda açıq-aydın görünür ki, sənət adamları (kimi könüllü-şüurlu, kimi məhrumiyyət məcburiyyətindən...) nuvorişlərin, yəni yeni varlıların toxluğa yönəlmiş zövqlərini bacardıqca ustalıqla oxşamaqla məşğuldur. Məmləkətin qızıl fondunu təşkil etməyə qadir sənətkarlardan – memarlar... rəssamlar... şairlər... bəstəkarlar... rejissorlar və aktyorlardan ötrü seçim imkanı verilməyib. Yəni ki, az-maz normal adam kimi yaşam tərzinə aparan yol mütləq varlıların «Şadlıq evləri»ndən

keçir. Qarbaçov demişkən, proses gedir və yoxsul sənətkarların arasında varlı sayıla biləcək «ustalar» da artıq müşahidə olunur.

Amma və lakin bunun xatası yoxdur. Çünki milli mənəviyyat ənənəsində Şeir yazmaq ümumi hal olsa da xarakiri üsulu əzəldən olmayıb.

İraq-iraq, yapon-mapon deyilik ki...

02.04.2005.

## **Yamanca yorulmuşam mən...**

*(halın tərcüməsi)*

Aydın məsələdir ki, söhbət bütün dünyada tüğyan edib də qloballaşmanın psixoloji səciyyələrini müəyyənləşdirən xroniki yorulmaqdan getməyəcək. Necə ki, bu andıra qalmış xroniki yorğunluq urbanisasiyanın törətdiyi qaçılmaz mərzədir və meqapolislərin sakinlərini vaxtından tez O dünyaya köçməyə vadar edir. Düzdür, Bakı şəhəri hələ ki, sözlün əsl mənasında, meqapolis deyil, amma və lakin artıq hamıdan ötrü problemə dönən avtomobil tıxacları kifayət qədər aydın işarədir. Yəni ki, şəhərimiz meqapolisə dönməyə yönəlikdir. Odur ki, şəxsən mənə xroniki yorğunluğun yaranması o qədər də təəccüblü hal kimi dəyərləndirilə bilməz.

Söhbət başqa yorğunluqdan gedəcək. Və müəlliflik hüququnu pozmamışdan ötrü eyniadlı mahnının yaradıcıları və bənzərsiz ifaçısı olan həmşəhərlim Eyyub Yaqubova təşəkkür və minnətdarlığımı bildirməliyəm. Neyçün ki, eşidən kimi xoşuma gələn bu mahnı həməncə özüm haqqında düşünməyə sövq edir. Elə bil gözümlə açdı bu mahnı: özümü kənardan görə bildim. Gördüyüm Allah bəndəsi (yəni: mən özüm...) çox yorğun deydi gözümlə. Halı bir təhər idi e...

Sanki bu həqiri-fəqir ağır bir işin öhdəsindən gəlib və indi özünün xəbəri yoxdur ki, yorulub! Çünki bu «yorğun demokrat» (səksəninci illərdə Türkiyədə çıxan Əhməd Kayanın kaseti belə adlanırdı, deyəsən...) elə hey gözlərini yerə dikib də nə haqdasa dərin düşüncələrə qərq olmuş halda çıxıb bilmirdi ki, bilmirdi. İçinin içindən sayrışıb da həməncə sönən işarələri aydın sezirdim, odur ki, partlayan hal çalarlarını azəri türkcəsinə çevirmək cəhdində bulundum. Düşündüm ki, bu əməliyyatın xeyri olmasa, ziyanı da olmayacaq...

Deməli belə.

İlk öncə mənə aydın oldu ki, teatr sənətinin köklü islahatlarını gözləməkdən yorulmuşam. Elə bil ki, artıq, kobud çıxmasın, vecimə deyil bu qədər arzuladığım və haqqında illərcə (15 il!!!) ağızdolusu danışdığım islahatlar. Bəlkə ona görə ki, istibləşməndən fərqli olaraq sənətçilərin vecinə deyil sənətimizin müqəddəratı. Qorxuram ki, ağızımı açıb yenə də teatr islahatlarından danışsam, həmkarlarım bir ağızdan (yəni: xorla...) etirazlarını bildirib də «Aya, kiri! Sənəmi qalıb taleyüklü məsələlərin həlli?! Yavaş-yavaş hər şey qaydasına düşəcək. Artıq hərəkət var, karsan-korsan, görmürsən, eşitmirsən?! Bax, sənətçilərə dövlət başçısının təqaüdləri verildi, fəxri adları olanlara Əhalinin Sosial Müdafiəsi Mərkəzinin xətti ilə əlavə məvacib kəsildi, öz binası olmayan teatrlarımıza

binalar verildi. Daha nə istəyirsən, ay nankor?!» Mənim isə növbəti mübahisəyə baş vurmaq həvəsim qalmayıb. Çünki gün kimi aydın mətləbləri aydınlaşdırmaqdan yorulmuşam!

Daha sonra anladım ki, bir sosial-iqtisadi formasiyadan yeni sosial-iqtisadi formasiyaya keçmək olduqca ağır və çətin prosesdir, bu xəmir hələ çox su aparacaq, hələ çoxlarını yoracaq və bəlkə də mən elə birinci yorğun nankorformistəm ki, bunu boynuma alıram.

Lap axırda isə açıq-aşkar hiss etdim ki, qeyri-təvazökar çıxmasın, «ağıllı olub hamının dərini çəkməkdən» yamanca yorulmuşam, deyəsən, intellektual oriyentasiyımı dəyişmək vaxtı çatıb...

Amma və lakin başımı qovzayıb ətrafımda olan istedadlı və iddialı gəncləri görəndə onların arxasında yeni nəhayətsizliyi sezməyə başlayıram. Vallah, sezirəm!!!

Və qəlbimə rahatlıq çökür.

Və estafet çubuğunu onların hərəsinə ötürmək ümidi gözəlüm Azərbaycanda yaşayıb da bir qədər də yaradıcılıqla məşğul olmağa həvəsləndirir.

Dincəlmək qalsın... sonraya.

10.12.2005

### «... Yenə bahar gəldi!»

Xətai der: «Quşlar qamusu fəğanə düşdü, Eşq odu yenə bu canə düşdü...» Şeir aləmində yeni (və ya növbəti) yaz mövsümünün əlamətləri əsrlərlə dəyişməz qalır, çünki xəyal dünyasının ekologiyası insanoğlunun «təsərrüfat fəaliyyəti» adlanan qlobal təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya gəlmir. İqlimin köklü surətdə planetimizin ab-havasına (və ya ovqatına) mənfi təsirinə rəğmən, baharın birinci günü (hamımızda olmasa da...) bəzilərimizdə şairanə duyğular yaratmağa həmişəki kimi qadirdi. Elə deyilmi?!

\*\*\*

Baharın birinci ayının adı savaşı tanrısı Marsın (əski yunanlarda – Ares) «davakar» xasiyyəti ilə bağlı olduğundanmı və ya başqa səbəblərdən bu mart ki var, birmənalı qarşılanmır. Bir yadımıza salaq. Atalar deyib: «Mart çıxdı, dərd çıxdı». Bir də deyiblər: «Martı söyginən aprelin onunacan». Aydın məsələdir ki, əcdadlarımız özəl bir təqvimin əsasında yaşayıb-yaşlanıb, amma və lakin çoxdandır ki, avropalıların tərtib edib də mənalandırdıqları təqvim bizdən ötrü də normativ sistem halına gəlib. Görünür ki, mart ayına bu cür münasibət məhz etnoekoloji hissiyatımızla yabançı sistemin arasında baş vermiş daxili münaqişədən qaynaqlanır. Hər halda qışla yazın «davası», Baharın qələbəsi və Yeni İlin – Yeni ruzinin başlanğıcı əcdadlarımızdan ötrü məhz sonradan «mart» adını qəbul edən mövsümdə baş verib. Maraqlıdır, bütün ayları öztürkcə adlandıran anadolu türkləri «mart»a toxunmayıblar. Bu – elə-belə, sözgəlişi atmaca...

\*\*\*

Özünün 135-ci ildönümünü Milli Teatr Sənətimiz tam yeni statusda qeyd edir. Belə ki, 1873-cü il martın 10-da şagirdləri başlarına yığıb da Mirzə Fətəlinin 1843-cü ildə yazdığı «Sərgüzəşti vəzir-xani-Lənkəran» pyesini sərgiləyən Həsən bəy Zərdabi və Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin heç ağına gələ bilməzdi ki, vaxt gələcək və onların «öz-fəaliyyət» təşəbbüsü «Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında» Qanunda hüquqi əsaslandırmasını tapacaq. Çox güman ki, bu iki zatən böyük ziyalı hələ öz zamanlarında teatr sənətinin həm milli sənət düşüncəsindən, həm də təsisatlı mədəniyyətimizdən ötrü əhəmiyyətini çox gözəl anlayırdı, amma və lakin sözügedən fəaliyyətin dövlət əhəmiyyətli sahəyə çevrilməsini o vaxtlar ən cəsarətli «görücü» də təsəvvürünə gətirə bilməzdi. Odur-budur, 10 mart Azərbaycan milli teatr günü kimi qeyd edilir, hərçəndi peşəkar teatr sənətinin tarixi ilk teatr təsisatının yaranması günündən hesablanmalıdır (mötərizədə söyləyim ki, bu qeydimə şair Saleh Səbat həmişə bir reaksiya verərək deyir: «Fərgü nədir?» Mən də artıq 15 ildir «fərgü» ona başa sala bilmirəm ki, bilmirəm...)

... Həmin bu mart ayında başqa bir «gün» - Beynəlxalq Teatr Günü də qeyd olunur. UNESCO tərəfindən elan olunmuş bu «gün»ün hələ ki, bizim teatr icmamıza o qədər də dəxli yoxdur, çünki bizlər (hələ ki!) yalnız mərkəz qərarı Moskva şəhərində olan

Beynəlxalq Teatr Konfederasiyası ilə əməkdaşlıq etməkdəyik. Bu təşkilatla birlikdə çox maraqlı, geniş miqyaslı və «bahalı» layihələrin gerçəkləşdirilməsi planlaşdırılıb. Bax, sözügedən layihələr həyata keçirilsə, bizlər birmənalı şəkildə beynəlxalq səviyyəyə yüksəlmiş sayıla bilərik.

... Martın 24-də əfsanəvi sənətkar və teatr xadimi Həsənağa Səttar oğlu Turabovun 70-ci ildönümünü qutlayacağıq. Əfəndilərimə ərz olsun ki, dostum-qardaşım Həsənağa bəy beş il bundan əqdəm fevralın 23-ü bizləri əbədi tərk edəndə ağır yas saxlamamağı vəsiyyət etmişdi. Ruhu inciməsin, amma və lakin şəxsən məndən ötrü onun itkisi çox ağır zərbə oldu və bu ağrıdan əzab çəkərək, biz hər il «Yuğ» Teatrosunda onun «qara günü»nü qeyd edib də yas məclisi qururuq. Ərz edirəm ki, yalnız bu il Həsənağa bəyimizin doğum gününü qeyd etməyə özümdə mənəvi güc tapdım. Odur ki, martın 24-də bu zətən işıqlı insanın dünyaya gəlməsi münasibəti ilə onun sevdiyi tərzdə bir məclis quracağıq, inşaallah!..

\*\*\*

Xətai der: «Yolumuz incədir, incədən incə». Və əlavə edir ki, «bu yolda qovğalar gərək». Dövlət quruculuğu yolunda Marsın himayəsi çox güman ki, əhəmiyyətli amildir. Amma və lakin incədən incə olan milli mədəniyyət və incəsənət quruculuğunda hər şeydən önəmli və dəyərli amil «eşq odu»dur.

Odur ki, baharın ilk gününə təsadüf edən bəhsimizi şüarla tamamlamaq yerinə düşər, deyə düşünürəm.

İştə, bu sloqanla:

- Azərbaycan milli teatr xadimlərinə eşq olsun!

(Deyəsən, müəmmalı çıxdı...)

01.03.2008

**Epiqraf:** «Gəl əziz bayramım, bir də öpüşək...»  
**Böyük şair**

«...Qardaşım, bayramda nə işin var?!  
Bayram elə bayramdu, da...»  
**Köhnə azərbaycanlı – Orxan Fikrətoğlu**

## **Yenə bayram, yenə şənlik!..**

**və ya**

## **Toydan sonra Sintezator...**

*(bayramsayağı dərdləşmə...)*

...Deyirlər, mart keçdi, dərd keçdi...

Aydın məsələdir ki, əcdadlarımız bunu yalnız və yalnız iqlimlə ilgili söyləyiblər, çünki minilliklərlə aparılan müşahidələr mart ayının xasiyyətini hamıdan ötrü bəsbəlli etmişdi. Ömrünün əsas hissəsi qadaların aldığı sovet dönmündə keçən kişilərdən (ərkəklərdən yeni...) ötrü sözügedən mart ayının başağrısı Beynəlxalq Qadınlar Bayramının əndişələriylə başlayırdı. Vladimir Ulyanov (el arasında ona «Lenin» də deyirdilər...) rəfiqəsi Klara Setkinin təhrikiylə mart ayının 8-ni (səkkizini) Dünya Qadınlarının həmrəylik günü kimi elan etdi ki, bu gün Dünya Qadınları öz siyasi, hüquqi və başqa (!) haqları uğrunda apardıqları mübarizənin növbəti mərhələsinə bayram ovqatında keçə bilsinlər. Valodiyayla Klara saydıqlarını saysınlar, tarix öz saydığını saydı, baxaq görək, nə saydı: bu gün nə Sovetlər İttifaqı var, nə sosialist düşərgəsi, nə Leninin hörməti var, nə Setkinanın izzəti; qadınlar bayramı «beynəlxalq» statusunu qazanmadı, amma və lakin postsovet məkanında (o cümlədən gözəl Azərbaycanca...) siyasi mahiyyətindən imtina edərək bu bayram sadəcə «qadınlar günü» kimi qeyd olunur. Dərd isə ondadır ki, kişilər bu gün qadınlara mütləq!!! – hədiyyə bağışlamalıdır... (Əhalimizin maliyyə imkanlarıyla qiymətlərin artan dinamikasını nəzərə alanda sözügedən «dərdin» iqtisadi səciyyələri haqqında uzun-uzadı danışmağa lüzum qalmır...). Ümidverici məqam da var: gender konsepsiyasının təməlində qadınlar haqları uğrunda yorulmadan mübarizə aparan öncül öndər xanımlarımız bu «bayramı» özlərinə qarşı cinsi prinsipə əsaslanan diskriminasiya aktı kimi pisləməkdədirlər. Kişilər! Gəlin xanımlarımıza bu ağır mübarizədə uğurlar arzulayaq və onlara arxa duraq!

\*\*\*

Məhz mart ayına Teatr Bayramları da təsadüf edir ki, ayın 10-u (onu) Azərbaycan Teatrı günü, 27-si (iyirmi yeddisi) isə Beynəlxalq Teatr Günüdür. Peşə mənsubiyyətimə görə bu gün, əslində, bayram ovqatına qər q olub da ağız dolusu teatrdan danışmalıyam.

Amma və lakin... Danışamıram. Dilim dönmür. Qələmim yazmır. Çünki dərd çox, həmdərd barmaqla sayılası. O nədir ki, özü yoxdur, adı var? Teatr sənətçilərinin «fəxri

adları». Ad var, fəxr yoxdur... Can-can deyən çox, gəl-gəl deyən su, işıq və vergi idarələri. Və sairə, və sairə, və ilaxır... Axırı yaxşı olsun. Allah xeyrə calasın. Hər-halda yaz gələr, yonca bitər. Teatr ölüb, yaşasın Teatr! Azərbaycana Teatr lazımdırımı? Nə bilim, amma və lakin Türkmənistana balet lazım deyil. Axırncı dəfə teatra nə vaxt getmişiniz? Axırncı dəfə kitab oxuduğum vaxt. Aktyorlarımızdan razısınızmi? Yaxşı toy aparırlar, rol apara bilmirlər. Yeri gəlmişkən, toydan sonra daha çox nağara kökdən düşür, yoxsa sintezaktor? Əlbəttə ki, sintezator. Niyə?! Elə-belə.

...Səməni, ay səməni, noolar, saxla məni...

12.03.2005.

## **Bu il də keçdi...**

Açığını desək, şəxsən mənim zaman duyulum yoxdur, daha doğrusu, bu «Zaman duyumu» adlandırılan nəmənə astronomik zamanla... təqvimlə... saat... dəqiqə... saniyə və bütün başqa zaman anlayışları ilə üst-üstə düşmür. Zarafata sahib də demək olar ki, «zaman duyğumla» «zaman anlayışlarım» arasında bir saziş var – bu sazişə görə onlar dinc yanaşı yaşamaqdadırlar, yəni bir-biriləri ilə və mənimlə işləri yoxdur. Odur ki, mənim Zamanla problemlərim, bir qayda olaraq, olmur. Bunu bəyan edib də sözümü bitirə bilərdim, amma və lakin...

\*\*\*

... amma və lakin imanımı yandıra bilmirəm, düzünü söyləməliyəm. İş bu ki, iç duyğuma görə məndən ötrü Yeni il Novruz bayramı ilə sıx bağlıdır: bu bayram çağlarında mən bütün varlığım ilə hər şeyin yeniləşməsini duyuram, gözümlə görürəm, dərk edirəm. O ki qaldı dekabrın 31-i gecə saat 12-də baş verən olaya, mən onu bir fakt kimi qəbul edirəm: bilirəm ki, səhərdən hər şey təkrarlanacaq, dəyişən bircə sonuncu rəqəmdir. Ona da bir-iki aya alışıb da, səhvə yol verməyəcəyəm, yəni 9 rəqəminin əvəzinə 8 yazmayacağam...

Bir az dərinə gedəndə sözügedən bayramların daha mühüm fərqi anlamağa başlayırsan: Novruz bayramı səni irəliyə, gələcəyə kökləyir, Yeni İl Bayramı isə daha çox geriyyə baxıb da arxada qalan 1 il – 12 ay – 58 həftə – 365 günlük zaman kəsiyində baş verən hadisələri dəyərləndirməyə sövq və vadar edir.

Bu iki bayramı qarşı-qarşıya qoyub da dayaz yerdə dərin fəlsəfə açmaq niyyətində deyiləm. Geriyə baxıb da şəxsi və ictimai həyatımda baş verən olayların araşdırılması ilə sayğıdəyər oxucumun qızıldan (dollardan... avrodan...) qiymətli vaxtını almaq fikrindən də uzağam. 2008-ci ilin son yazısını il ərzində hörmətli «Üç nöqtə» qəzetəsində «Qapalı Köşə»mizin 58 «açıqlama»sına həsr etmək istədim.

Sən ey, sayğıdəyər oxucum!

Dörd gündən sonra tarixə çevriləcək 2008-ci ildə hər şənbə şəxsən mənə maraqlı görünən mədəniyyət və incəsənət olaylarını, bəzən qayğı və əndişələrimi, bəzən aktual problemləri sənə diqqətinə çatdırmaq çabalarında bulunurdum. Əvvəla, qəzetənin redaksiyasına (başda baş redaktor Xoşqədəm xanım əfəndilərin!) mənə bu imkanı yaratdıqlarına görə təşəkkür və minnətdarlığımı bildirməyi özümə borc bilirəm. Daha sonra üzümü sənə tuturam, mənim qədirbilən və səbrli oxucum! Çox sağ ol ki, «Qapalı Köşə»mizin qonağı oluban yazılarımızı oxumusan! Əgər bu kicik namələrimiz səni azacıq olsa belə maraqlandırıb və ikicə dəqiqə diqqət mərkəzində olubsa – nə mutlu mənə! Demək ki, 2008-ci il hədəf keçməyib! Və həmənə səndən, ey ağıllı və dünyadan xəbərdar olan oxucum, xahiş etmək istəyirəm. Olarmı? Elə isə xahişim budur: mümkünə, sənə rahat olan

bir üsulla redaksiya ilə əlaqə yaradıb da, ikicə kəlmə ilə köşəmizə münasibətini bildir. Sənə kömək olsun deyə cuppulu bir anket təklif edirəm.

1. Ümumi münasibətini? (mənfi; müsbət; belə də...)
2. Forma və üsluba münasibətini? (xoşuma gəlmir; əladır; fikir verməmişəm...)
3. Məzmununa münasibət? (içə boşdur; dərin və mənalıdır; baş açə bilmədim...)
4. Müəllifə sözünüz? (öz işi ilə məşğul olsun; yazmağa davam etsin; özü bilər...)

(Seçdiyiniz cavabın altından xətt çəkib də daha sonra yazının bu hissəsini kəsərək redaksiyaya çatdırsan, ay səmimi oxucum, məmnun olardım...)

\*\*\*

Ki, bu il də belə keçdi.

Yeni 2009-cu ildə də hər şənbə görüşmək arzusu ilə vidalaşaraq, qarşıdan gələn 12 ay – 58 həftə – 365 günə yerləşən zaman kəsiyində sənə can sağlığı, dözüm və bütün gözəllikləri diləməkdəyəm.

27.12.2008

## **Son söz**